

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

**DİJİTAL FEMİNİZM: SOSYAL MEDYADA FEMİNİST
SÖYLEM**

Esmâ AKAN

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Nazife GÜRHAN

Mardin 2020

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

**DİJİTAL FEMİNİZM: SOSYAL MEDYADA FEMİNİST
SÖYLEM**

ESMA AKAN

Tez Danışmanı

DR. ÖĞR. ÜYESİ NAZİFE GÜRHAN

Mardin 2020

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

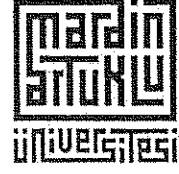
Dok. No: MAU-FRM-
04-ENSTİTÜ/07

İlk Düz.
Tar.:02/01/2020

Rev. No/Tar.:
00/...

Sayfa: 1/1

TEZ ONAY SAYFASI FORMU

TEZ ONAYI

Enstitümüz Sosyoloji Anabilim Dalı 17761001 numaralı tezli yüksek lisans programı öğrencisi Esma AKAN'ın hazırladığı ““Dijital Feminizm: Sosyal Medyada Feminist Söylem”” başlıklı Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 2905/2020 Cuma günü saat 14.00'da yapılmış, tezin onayına oybirliğiyle karar verilmiştir.

Danışman Dr. Öğr. Üyesi Nazife Gürhan	
Üye Doç. Dr. Devrim Ertürk	
Üye Dr. Öğr. Üyesi Adnan Çetin	

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun/...../20.... tarih ve/..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../20...

Enstitü Müdürü

Hazırlayan:
Birim Kalite Komisyonu

Kontrol Eden:
Üniversite Kalite Komisyonu

Onaylayan:
Üniversite Kalite Komisyon Başkanı

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vii
TABLO LİSTELERİ.....	viii
RESİM LİSTELERİ.....	ix
GİRİŞ	1
1. FEMİNİZMİN TARİHSEL SERÜVENİ.....	3
1.1. BİRİNCİ DALGA FEMİNİZM.....	4
1.1.1. Liberal Feminizm.....	16
1.2. İKİNCİ DALGA FEMİNİZM.....	19
1.2.1. Radikal Feminizm.....	26
1.2.2. Marksist Feminizm.....	29
1.2.3. Sosyalist Feminizm.....	30
1.2.4. Ekofeminizm.....	32
1.3. ÜÇÜNCÜ DALGA FEMİNİZM (POST-FEMİNİZM).....	34
1.4. DÖRDÜNCÜ DALGA FEMİNİZM (DİJİTAL FEMİNİZM).....	45
1.4.1. Dijital Feminizm Nedir?.....	45
1.4.2. Dijital Feminizmi Diğer Feminist Dalgalardan Ayıran Özellikler.....	48
1.4.3. Çevrimiçi Kampanyalar.....	57
1.4.4. Dijital Feminizme Eleştiriler.....	60
2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	68
2.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU	68
2.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	69
2.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	70
2.3.1. Araştırma Örnekleme.....	71
2.3.2. Veri Toplama Yöntemi ve Analizi.....	75
3. SOSYAL MEDYADA FEMİNİST SÖYLEM.....	78
3.1. KADINA YÖNELİK ŞİDDET.....	81
3.1.1. Aile İçi Şiddet (Ev İçi Şiddet).....	85
3.1.2. Cinsel Şiddet ve Taciz.....	87
3.1.3. Kadın Sünneti (Kadın Genital Mutilasyonu).....	91
3.2. EKONOMİ VE ÇALIŞMA HAYATI.....	93
2.2.1. Kadın İşi/Erkek İşi.....	97
3.2.2. Ücret Eşitsizliği.....	102
3.3. SAVAŞ VE BARIŞ SÜRECİ.....	106
3.4. CİNSİYET EŞİTLİĞİ.....	116
3.5. POLİTİKA.....	119
3.6. EĞİTİM.....	125
3.7. SAĞLIK.....	133
3.8. SPOR.....	139
3.9. DİJİTAL DÜNYA.....	144
3.10. CİNSEL KİMLİK.....	147
3.11. DİĞER.....	151
3.11.1. Medya.....	152

3.11.2. Yerli ve Kırsal Kadınlar.....	154
3.11.3. Çocuk Gelinler.....	155
3.11.4. Doğal Afetler.....	156
SONUÇ.....	158
KAYNAKÇA.....	167

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Dijital Feminizm: Sosyal Medyada Feminist Söylem

Esmâ AKAN

Mardin Artuklu Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

2020 / 195 sayfa

İletişim teknolojilerindeki hızlı değişimle birlikte insanların birbirleriyle iletişim ve etkileşime girme şekli değişime başlamıştır. Yeni iletişim teknolojileri (sosyal ağlar) bir zamanlar coğrafi olarak izole edilmiş toplulukları birbirine bağlarken, iş birliğinin hızını ve yoğunluğunu büyük ölçüde arttırmaktadır. Her ne kadar insanların tamamının internete erişimi sağlanmamış olsa da kullanan kişilerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Bu nedenle topluluklar ve kültürler doğrudan bir şekilde sosyal ağlardan etkilenme ve toplumsal örgütlenmelerin doğasında değişim ve dönüşüme neden olmaktadır.

Feminizm de toplumdaki eşitsiz iktidar ilişkilerini ve ataerkil düzene karşı yapılan mücadeleyi ifade etmekte ve kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmasını talep etmektedir. Enformasyon teknolojisiyle birlikte toplumsal ilişkiler ve örgütlenme biçimlerindeki değişime paralel olarak feminizmin de mücadele şeklinde radikal bir dönüşüm ortaya çıkmıştır. Toplumsal eylemlerin dijitale kaydı ve feminist hareketler ile sosyal ağların kesiştiği yerde “dijital feminizm” veya “dördüncü dalga feminizm” kavramları ortaya çıkmıştır.

Bu çalışma son yıllarda ortaya çıkan dijital feminizmin doğasını açığa çıkarmaya çalışmaktadır. Ayrıca çevrimiçi feminist topluluğunun ilgilendikleri konuları tespit etmek ve yaptıkları aktivizm türünü ele almak araştırmanın amaçlarından biridir. Sosyal ağlar aracılığıyla örgütlenen feminist hareketin kullanıcıları çevrimiçi ve çevrimdışı eylemlere katılmaya nasıl motive ettiklerinin açığa çıkarılması hedeflenmektedir.

Araştırmada Instagram’da faaliyet gösteren ve mücadele alanını sosyal ağlara taşıyarak feministlerin taleplerine yer veren @unwomen, @womensmarch ve @dijitaltopuklar sayfaları incelenerek; sayfaların paylaşımları ile feminist hareketin söylemlerine odaklanılmaktadır. Aynı zamanda içerik analizi tekniğiyle sayfa analizleri yapılarak sayfalarda ön plana çıkan konu başlıkları tespit edilmeye çalışılmaktadır. Sonuçta yeni feminist hareketin dijital ortamlarda örgütlenerek talep ve söylemlerini sosyal mecralarda dile getirdiğini söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Dördüncü Dalga Feminizm, Dijital Feminizm, Sosyal Medya, Instagram.

ABSTRACT

Master Thesis

Digital Feminism: Feminist Discourse in Social Media

ESMA AKAN

Mardin Artuklu University

Institute of Post Graduate Education

Department of Sociology

2020 / 195 pages

With rapid change in communication technologies, people's communication style with each other has begun to change. New communication technologies (social networks) connect communities that were once geographically isolated, and increase the collaboration's speed and intensity. Although not all people have access to Internet, the number of people using it increases day by day. Therefore, communities and cultures are directly affected by social networks; cause change and transformation in the nature of social organization.

Feminism also expresses the unequal power relations in society and struggle against patriarchal order and demands that women have equal rights as men. With information technology, besides the change in social relationships and organizational forms, a radical transformation has emerged in the form of feminism struggle. When social movements take place and feminist movements and social networks intersect, "digital feminism" or "fourth wave feminism" concepts emerge.

This study tries to reveal nature of digital feminism. One of the research's goals is to identify topics of online feminist community and discuss activism type they do. It is aimed to present how the digital feminist movement motivates users to participate in online and offline actions.

In research, Instagram pages @unwomen, @womensmarch and @dijitaltopuklar and the posts, which place feminists demands by moving the struggle area to social networks, are examined. Moreover, with the content analysis technique, the pages' main topics are tried to

be determined. In conclusion, it's possible to say that the new feminist movement is organized in digital media and expresses its demands through social networks.

Key Words: Fourth Wave Feminism, Digital Feminism, Social Media, Instagram.

ÖNSÖZ

18. yüzyılda ortaya çıkan feminizm, tarihsel süreç içerisinde değişim ve dönüşüme uğramıştır. Feminizm tarihine göz atıldığında bu hareketin dönemlere ayrıldığı ve söz konusu dönemlerin “dalgalar” kavramıyla ayırt edildiği görülmektedir. Her bir dalga, bir önceki dalganın söylem ve taleplerini içererek kendi dönemindeki toplumsal yapıya uygun yeni söylem ve talepler geliştirmektedir. Günümüzde yani 21. yüzyılda iletişim teknolojilerinin dünya genelinde yaygın olarak kullanılmasıyla birlikte internetin aktivizme yeni bir mücadele alanı açtığı ve feminist harekete yeni bir boyut kazandırdığı görülmektedir. Bu çalışma ile iletişim teknolojilerindeki gelişime paralel olarak ortaya çıkan dördüncü dalga feminizmin söylem, içerik ve taleplerini açığa çıkararak bu alandaki sınırlı bilgiye az da olsa bir katkı sunmayı ümit etmekteyim.

Tezimin yazım sürecinde desteğini her zaman hissettiren, beni cesaretlendiren, kendisiyle her konuşmamda motivasyonumu yükselterek bana güç veren çok değerli ve sevgili hocam, tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Nazife Gürhan’a sonsuz sevgilerimi ve teşekkürlerimi sunarım. Koşullar ne olursa olsun her zaman yanımda olan ve beni destekleyen canım aileme; güzel enerjisiyle, en çekilmez zamanlarımda beni kendime getiren ve daima yanımda olan sevgili arkadaşım Melezin Bırhimeoğlu’na teşekkürü bir borç bilirim.

Esmâ AKAN

Mardin, 2020

TABLO LİSTELERİ

Tablo 1.1: @unwomen Sayfasında Ön Plana Çıkan Konu Başlıkları.....	72
Tablo 1.2: @womensmarch Sayfasında Ön Plana Çıkan Konu Başlıkları	73
Tablo 1.3: @dijitaltopuklar Sayfasında Ön Plana Çıkan Konu Başlıkları.....	74
Tablo 1.4: Sayfalarda Öne Çıkan Konu Başlıklarının Yüzdelik Oranları	78
Tablo 1.5: Sayfalarda Öne Çıkan Konuların Paylaşım Sayıları.....	79

RESİM LİSTELERİ

Resim 1.1:Dünya İş Sağlığı ve Güvenliği Günü.....	88
Resim 1.2: Küresel İş Gücünde Kadınlar.....	98
Resim 1.3: Eşit Ödeme.....	103
Resim 1.4: Barış Süreci.....	113
Resim 1.5: Bilimde Kadınlar.....	129

GİRİŞ

İnternetin ve buna bağlı olarak sosyal ağların yaygın olarak kullanılmaya başlanmasıyla beraber feminist hareketin yeni bir boyut kazandığı ve internetin, aktivizme yeni bir alan açtığı görülmektedir. Günümüzde sosyal medya kullanıcıları, diğer sosyal medya kullanıcılarını internet aracılığıyla eylemlere katılmaya davet etmekte ve farkındalık yaratmayı amaçlayan eylemlerle sokağa çıkmadan, yalnızca sosyal ağlar üzerinden gerçekleştirilmekte ve yeni bir tür aktivizm inşa edilmektedir. Bu bağlamda toplumsal eylemlerin dijitale kaydığı ve toplumsal hareketler ile sosyal ağların kesiştiği yerde “*dijital aktivizm*”, “*dijital feminizm*” ya da “*dördüncü dalga feminizm*” kavramları ortaya çıkmaktadır.

Çevrimiçi ortam feminist aktivizmi güçlendirmekte ve büyük bir kitleye ulaşabilmeyi mümkün kılmaktadır. Sosyal medya kullanımındaki artış vatandaşların haber ve bilgi toplama, raporlama, analiz etme ve yayma konusunda aktif bir rol oynamasını sağlamaktadır. Ayrıca sosyal ağların interaktif yani iki yönlü iletişimi mümkün kılan yapısı kullanıcılar için büyük fırsatlar sunmaktadır. Bu yönüyle sosyal ağlar yalnızca tüketici konumunda olan kullanıcıları hem tüketen hem de üreten bir konuma dönüştürmektedir. Kullanıcılar içerik oluşturmanın yanında başka kullanıcılar tarafından oluşturulan içeriklere yorum yapmakta veya bunları paylaşmaktadır. Öyle ki artık feminizm dijitalde de tartışılabilir hale gelmektedir. Aynı zamanda coğrafya ve uzaklık engellerini ortadan kaldırarak aktivizmi hiç olmadığı kadar kolaylaştırmaktadır.

Sosyal medya uygulamalarından biri olan Instagram, son zamanlarda feminist hareket için kullanılan alanlardan biri olmuştur. 2010 yılında fotoğraf paylaşım sitesi olarak kurulan Instagram gerçek ve dijital dünyayı birbirine bağlayarak online bir şekilde var olmaktadır. Bu çerçevede feminist hareketin kadın hak ve sorunlarıyla ilgili Instagram’da paylaşım veya yorum yaparak görüşlerini ve deneyimlerini aktardıkları görülmektedir. Dolayısıyla günümüzde feminist hareketin ve tartışmaların çevrimdışı

ortamdan çevrimiçi ortama da taşındığı söylenebilmektedir. Böylece dijital feminizm kadınların çok sesli olmasını ve güçlenmesini mümkün kılmaktadır.

Araştırmamız toplam 3 bölümde oluşmaktadır. Araştırmanın birinci bölümünde feminist hareketin, günümüzde tartışılan dijital feminizme evrilmesi başka yani feminizm dalgaları ele alınarak çalışmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesi çizilmiştir. Bu bağlamda birinci dalga feminizm, ikinci dalga feminizm, üçüncü dalga feminizm ve dördüncü dalga feminizm ele alınmıştır. Bu araştırmanın amacı feminizmin tarihsel serüvenine değinerek günümüzde ortaya çıkan dördüncü dalga feminizmin ya da dijital feminizmin gelişimini ortaya koymaktır.

İkinci bölümde araştırmanın metodolojisine yer verilmiştir. Araştırmanın konusu, amacı ve araştırmanın yöntemi bu bölümün konuları arasında yerini almaktadır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı araştırmamızda bu yöntem ve metodun neden kullanıldığı ele alınmıştır. Araştırma örneklemin oluşturduğu sayfalar ve bu sayfaların seçilme nedenleri bölümün inceleme konularındandır.

Üçüncü ve son bölüm ise araştırmanın bulgu ve yorumlarından oluşmaktadır. Ele aldığımız Instagram sayfaları içerik analizi yöntemiyle incelenerek feminist hareketin gündemi belirlenmeye çalışılmıştır. Analiz sonucu kadına yönelik şiddet, ekonomi ve çalışma hayatı, savaş ve barış süreci, cinsiyet eşitliği, politika, eğitim, sağlık, spor, dijital dünya, cinsel kimlik ve diğer olmak üzere 11 konu başlığı ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda her bir konu başlığı yapılan paylaşımlar kapsamında açıklanarak feminist hareketin talepleri ve deneyimleri incelenmiştir.

1. FEMİNİZMİN TARİHSEL SERÜVENİ

Feminizm, erkek ve kadının (cinslerin) eşitliği düşüncesine dayanan kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmasını isteyen temelde erkek ile kadının iktidar ilişkisini değiştirmeyi hedefleyen bir siyasal akımdır¹. Bell Hooks'un da ifade ettiği üzere, "Feminizm cinsiyetçiliği, cinsiyete dayanan sömürüyü ve baskıyı bitirmeyi amaçlayan bir harekettir."² 18. yüzyılda ortaya çıkan feminizm kavramının tarih boyunca amacı kadınların toplumsal konumlarını iyileştirmek, eğitim ve diğer tüm hizmetlerde erkeklerle eşit fırsat ve imkânlarla sahip olmalarını sağlamak yani demokrasiyi ve eşitliği tam anlamıyla yaşamak olsa da mücadele anlayışı zaman içerisinde değişime uğramıştır. Bu değişimin temel nedenleri arasında bazı ideolojik hareketler, sanayileşmenin etkisi ve tarihsel süreçler bulunmaktadır. Yaşanan değişimlerle beraber feminist hareketin ortaya çıktığı dönemdeki anlayışından uzaklaştığı görülmektedir.

Feminizmin tarihine göz atıldığında bu hareketin dört döneme ayrıldığı görülmektedir. Bu dört dönem; birinci dalga feminizm, ikinci dalga feminizm, üçüncü dalga feminizm ve dördüncü dalga feminizm olarak adlandırılmaktadır. Birinci dalga feminizm 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın ilk on yıllarında, ikinci dalga feminizm 1960-1980ler arasında, üçüncü dalga feminizm 1990-2000li yıllar arasında ve dördüncü dalga feminizm ise 2008 yılı ve sonrası olarak literatürde incelenmektedir.

"Dalgalar" kavramı ile bu dalgaların numaralandırılma durumu feminizm tarihini nitelendirmekte uzlaşmış bir yoldur. Ancak bu dalgaların başlayıp bittiği yer net ve kesin bir şekilde birbirinden ayrılmamaktadır. Farklı dalgaların benzer içerik, söylem ve taleplere sahip olduğu görülmektedir. Hem iç içe hem de birbirinden farklı olma durumunu belirtmek amacıyla "dalga" kavramı kullanılmaktadır. Bu numaralandırma alışkanlığı birinci ve ikinci dalgaları ayırt etmekte işlevsel olsa da bir şekilde yanıltıcı görünmektedir. Üçüncü ve dördüncü dalgalar söz konusu olduğunda, bu kavramı kullanmak daha zor

¹ Arat, Necla; *Feminizmin ABC'si*, Say Yayınları, İstanbul, 2017, s. 29.

² Gaag, Nikki van der; *Feminizm, Dünyanın Neden Hala Bu Kelimeye İhtiyacı Var*, Çev: Beyza Sümer Aydaş, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2018, s.19.

olmaktadır³. Bundan dolayı dalgaları birbirinden ayırt ederken yıllar dikkate alınmakta fakat keskin çizgilerle bu ayırım yapılamamakta; daha çok feministlerin o dönemlerde ilgilendiği konular dikkate alınmaktadır.

1.1. BİRİNCİ DALGA FEMİNİZM

Feminizm, Fransız Devrimi (1789-1799) döneminde ortaya çıkan ve iki yüzyılı aşkın bir süredir etkisi devam eden bir akımdır. Sözcük anlamı itibariyle “kadınların toplum içindeki rolünü ve haklarını genişletmeyi öngören bir doktrin” anlamına gelmekte iken zaman içerisinde eylemselliği gerektiren bir öğreti olarak da tanımlanmaktadır⁴. Feminizmin ortaya çıktığı tarihten beri ilgilendiği esas konu kadın ve erkeğin eşitsizliği, iktidar ilişkisi ve bu sorunun nasıl giderileceğidir⁵. Kadınların siyasi, hukuki ve sosyal bakımdan neden eşit olmayan konumda buldukları üzerinde durulmadan feminizmin anlaşılması mümkün görünmemektedir.

Feminizmin temel tezi, ataerkil (patriyarkal) toplum modelinin bölünmez bir bütün oluşturduğudur. Ataerkil sistemle mücadele edebilmek ve bu sisteme son verebilmek için bu sistemin temellerini ve çeşitli görünümünü iyi bilmek gerekmektedir⁶. Esasen patriyarkal sistemden önce matrimonyal (anaerkil) sistemin var olduğu iddia edilmekte; bu sistemde, erkeğin aksine kadının sosyal yaşamda egemen olduğu ifade edilmektedir. Bu kurama göre matrimonyal (anaerkil) sistem, ananın ve çocuklarının etkinliğine dayanan bir yaşam biçimini temsil etmektedir. Kadının sosyal hayatta tam anlamıyla güçlü ve egemen olduğu böyle bir toplumun var olduğu belirtilmektedir⁷.

İnsanlık tarihi boyunca insanların dini inançlarında o toplumun hâkim toplumsal cinsiyet kodlarının etkili olduğu görülmektedir. Dünya mitolojisinde ilk tanrıçaların kadın

³ Donovan, Josephine; *Feminist Teori/ Entelektüel Gelenekler*, Çev: Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek ve Fevziye Sayılan, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2015, s.14-15.

⁴ Doğan, Cevdet; “Yeni Sosyal Hareketler Ekseninde Feminizme Bakış”, *Sosyoloji Notları*, Sayı. 4-5, 2008, s.32.

⁵ Güriz, Adnan; *Feminizm Postmodernizm ve Hukuk*, Phoenix Yayınları, Ankara, 2011, s.13.

⁶ Michel, Andree; *Feminizm*, Çev. Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, 130.

⁷ Güriz, *Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk*, s.14.

olduğunu gösteren bazı delillere rastlamak mümkün olmaktadır. Arkeolojik araştırmalarda erkek tanrı heykellerinden önce, ana tanrıça Kibele gibi kadın heykellerine tapınıldığı görülmüştür. Daha sonraki araştırmalarda ise kadın heykellerinin yanında erkek heykellerinin de ortaya çıktığı görülmektedir. Erkek tanrı heykellerinin henüz görülmediğı dönemde toprağın saban aracılığı ile işlenmeye başlaması ve üremede erkeğin rolünün anlaşılması üzerine patriyarkal (ataerkil) düzen yavaş yavaş yerleşmeye başlamıştır. Bu değişim sürecinin M.Ö. 6000-3000 seneleri arasında gerçekleştiğı düşünölmektedir⁸.

Ataerkil sistemin yerleşmesiyle birlikte kadınların hukuki bir varlığa ve statüye sahip olmadıkları görölmektedir. Grek toplumunda insanın siyasal varlık (*zoon politikan*) olarak nitelendirildiğini, kadınların ise kölelerle eş tutulduklarını görmekteyiz. Atina sitesinde Hesiiodos “her erkeğin çocukları ve kadınları üzerinde kural koyma yetkisine sahip olduğunu” ifade etmiştir. Ancak Atina sitesine göre Sparta sitesinde kadınların daha iyi bir konumda buldukları görölmektedir⁹. Yine Platon ve Aristoteles gibi ilk dönem düşünürlerin fikirlerine bakıldığı zaman, kadının ikincil planda olduğu görölmektedir. Aristoteles kadınların yönetilen, erkeklerin ise yönetici olmasının doğanın bir kanunu olduğunu, kadınların ahlak ve akıl açısından erkekten daha aşağı olduklarını, bu durumun toplum ve doğada varlığını gösteren düzenin sonucu sayıldığını ifade etmiştir. Platon’a göre de kadın erkekten daha aşağı bir statüdedir. Ancak Platon, Atinalı kadınların en azından “mayalarında altın bulunanlarını” sadece ev-içi yaşamla sınırlı olmaktan çıkartıp bu kadınların kamusal hayata girmelerine olanak tanımıştır. Bu sebeple bazı yorumcular günümüz terminolojisi ile Platon’u ilk feministlerden biri olarak kabul etmektedirler¹⁰.

Ataerkil kültürde toplumsal cinsiyet ilişkileri ikilikler üzerinden inşa edilmektedir. Örneğin kadın pasif, erkek aktif; kadın sezgisel, erkek entelektüel; kadın duygusal, erkek rasyonel (duygularıyla hareket etmeyen); kadın itaatkâr, erkek egemen olarak konumlandırılmıştır. Bunun dışında kadının alturist (özgeci), erkeğin ise özerk ve rekabetçi

⁸ Michel, *Feminizm*, s. 37-38.

⁹ Arat, *Feminizm’in ABC’si*, s.13.

¹⁰ Arat, *Feminizm’in ABC’si*, s. 29-30.

olarak nitelendirilmesi dikkat çekmektedir. Erkekler rasyonellikle, kadınlar ise irrasyonel olanla özdeşleştirilmiştir. Kadın tanımlanırken, erkek olmayan şeklinde tanımlanmaktadır, Dolayısıyla kadın yoksun olduğu özelliklerle bir negatif erkek olarak görülmektedir¹¹. Fakat bu durum erkek egemen toplumun fikirleri ve düzenlemeleri neticesinde ortaya çıkmış gerçek olmayan yani yapay bir durumdur¹². Aynı zamanda feministler, kadınlar ve erkekler arasında iddia edilen farkın doğa kanunlarıyla belirlenmediğini aksine toplumsal olarak oluşturulduğunu ve patriyarkal yapı tarafından üretildiğini belirtmektedirler¹³.

Donovan'ın da ifade ettiği üzere ataerkil kültürün 19. yüzyıla kadar geçen döneminde, insan (erkek) aklıyla övünen düşüncede akılcı varlıkların “yaratılışın efendileri” olduğu belirtilmektedir¹⁴. Bu efendilerin akıldan yoksun olanlara bir diğer deyişle kadınlara, insan dışı varlıklara hatta dünyanın kendisine akıl dayatma hakları vardır. Sadece erkek çocuklar yetişkin akılcılığına ulaştıklarında vatandaş olabilirler. Kadınlar akıldan yoksun olduklarından dolayı hiçbir zaman vatandaşlık rolüne değer görülmezler. “Doğal” olarak rasyonel kabul edilen erkek, aileyi yönetme kapasitesine sahiptir fakat doğal olarak akıl yoksunu olan kadın eşit ve özgür bir birey olarak da görülmezdi. Bu durumun bir yansıması olarak kadınların kamusal hayata katılımlarının uygun olmadığı görülmektedir.

Kadınların toplumdaki konumu, “erkek olmayan” fakat toplumda belli bir rol alan bilinçli varlıklar olduğu için muğlaktır. Bir başka ifadeyle “var olan patriyarkal kuramda kadınlara, o kadınlar bir yer yoktur; en iyi ihtimalle erkeklerin soluk yansımaları olarak

¹¹ Hekman, Susan Jean; *Toplumsal Cinsiyet ve Bilgi*, Çev. Bekir Balkız ve Ümit Tatlıcan, Say Yayınları, İstanbul, 2016, 58.

¹² Arat, *Feminizm'in ABC'si*, s. 63.

¹³ Özbek, Çağlar; *Demokrasinin “Yeni” Aktörleri: Ekolojik, Feminist ve LGBT Hareketleri Bağlamında Sivil Toplum Örgütleri*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla, 2015, s.158.

¹⁴ Donovan, *Feminist Teori/Entelektüel Gelenekler*, s.25.

dâhil olabilirler.¹⁵”. Yine de Davidoff’un görüşüne göre kadınlar kültür ile doğa, pişmiş ile çiğ arasındaki dolayımlayıcı eyleyici olarak yaptıkları işlerde etkin varlıklardır¹⁶.

Düşünce tarihine baktığımızda ise Rousseau, Adam Smith, Kant, Nietzsche ve Hegel’in kavram ve kuramları pek çok açıdan birbirinden farklı olmasına rağmen bu filozofların tamamının, kadınlara yönelik görüşleri şaşırtıcı biçimde benzerlik göstermektedir. Kadınların siyasal konumdan yoksunluklarını biyolojik yapılarına bağlı olarak görmekteirler. Onlara göre kadınların ruhsal yapıları “duygusal, boyun eğici ve yumuşak”tır¹⁷.

Rousseau, insanın yapması gereken temel şeyin kendi varlığını korumak olduğunu belirtmektedir¹⁸. İnsan fedakârlığı öncelikle kendisi için yapmalıdır. Bunun dışında hiçbir insanın başka insanlar üzerinde bir otoritesi bulunamaz. Fakat kadın, karakter ve bünye bakımından erkekten farklıdır. Bu sebeple erkeğe ve kadına benzer eğitimin verilmesi düşünülmemelidir. J. J. Rousseau özellikle erkek çocuklarla kız çocuklarının farklılıklarıyla ilgilenmiştir. “*Erkek çocuklar gürültü ve hareket isterler. Topaçlar, davullar onların beğendikleri oyuncak türleridir. Süse yarayan ve görünüş olarak çekici olan şeyler ise kız çocuklarının ilgi alanına girer. Bebekler, aynalar, inciler... Kız çocuklarının en özel eğlencesi bebeklerdir. Ayrıca istisnasız bütün küçük kızlar okumayı ve yazmayı istemezler. Bunun yerine bu çocuklarının dikiş dikmeye ilgileri vardır. Dikiş dikmenin kendilerini süslemeye yardım edeceğini düşünür ve gençlik dönemiyle alakalı hayaller kurarlar*”¹⁹.

Rousseau kadının en önemli özelliğinin uysallık olduğunu düşünmektedir. Kadınlar küçük yaştan itibaren kocasının yapacaklarına katlanmayı ve haksızlığa dayanmayı öğrenerek yetiştirilir. Kusur ve kötülöklere sahip olan erkeğe itaat etmekle yükümlü

¹⁵ Donovan, *Feminist Teori/Entelektüel Gelenekler*, s.355.

¹⁶ Davidoff, Leonore; *Feminist Tarih Yazımında Sınıf ve Cinsiyet*, Çev: Zerrin Ateşer ve Selda Somuncuoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s.150.

¹⁷ Arat, *Feminizm’in ABC’si*, s.33

¹⁸ Rousseau, Jean-Jacques; *Emil Yahut Terbiyeye Dair*, Çev: Hilmi Ziya Ülken ve Ali Rıza Ülgener, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1943, s.391.

¹⁹ Rousseau, *Emil Yahut Terbiyeye Dair*, s.391.

tutulur. Ayrıca kadının görevleri hakkında fikir yürüten Rousseau: “Kendilerini erkeklere sevdirmek, erkeklerin hoşuna gitmek, küçük iken büyümek, büyüdüğü zaman nasihat vermek, hayatı sevimli ve tatlı hale getirmektir. İşte kadının görevleri her zaman bu ve bunun gibi şeyler olmuştur”. Aksiyomlar, teorik ve soyut gerçekler vs. kadının harcı değildir. Kadının öğreneceği ve yapabileceği her şey uygulamayla alakalı olmalıdır. Kadının işi erkeğin bulduğu kuralları, kanunları uygulamak olabilir. Kadınların pozitif bilimlerde başarılı olması mümkün değildir çünkü bunun için dikkate ve doğru görüşe yeterince sahip değillerdir²⁰. Rousseau kadınlar hakkındaki fikirleri açısından klasik hayatın sözcüsü olmuştur.

Nietzsche de Rousseau ile benzer düşüncedydi. Ona göre kadının temsil ettiği şey köle ahlakıydı. Kadınlar kararsız ve irrasyoneldir. Kadınlar davranış ve düşüncelerinde tekeli olduklarından evrensel doğrulara göre değil keyfi kanaatlerine göre hareket ederler. Ayrıca Nietzsche kadınlara hürriyet verilmemesinden yana olmuştur. Kadınların sadece nefret ve aşka ilgileri olduğundan dolayı onların tüm uğraşını ailesine ve evine yöneltmek gerektiğini belirtmiştir²¹.

Yukarıda sözü edilen filozofların fikirlerinden farklı bir görüşü, John Stuart Mill ve Jeremy Bentham’da bulmaktayız. Her iki düşünür de kadınların vatandaşlığa kabul edilmeleri gerektiğini savunmakta ve “insan ırkının bu yarısını, moral açıdan erkeklerle eşit” saymaktadırlar²². John Stuart Mill, “*Kadınların Boyun Eğmişliği (The Subjection of Women)*” adlı kitabında İngiliz geleneklerinde bir kadının kraliçe olabildiğini ancak parlamento üyesi olamadığını belirtmektedir. Kadınların hukuk sisteminin bir parçası olmalarını, oy hakkı kazanmalarını, siyasal, toplumsal ve medeni bütün haklara erkek vatandaşlarda olduğu gibi eşit bir şekilde sahip olmalarını savunmaktaydı²³. Mill adaletin olduğu bir toplumun vatandaşları arasında eşitlik temeline dayandığını ve kadınların da bu eşitliğe dahil edilmeleri gerektiğini söylemekteydi.

²⁰ Rousseau, *Emil Yahut Terbiyeye Dair*, s.422.

²¹ Güriz, *Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk*, s.44.

²² Arat, *Feminizm’in ABC’si*, s.35.

²³ Arat, *Feminizm’in ABC’si*, s.36.

August Bebel'in ifade ettiği üzere "Ezelden beri baskı, kadınları ve emeklilerin ortak yazgısıydı... Kadın, köleliği tadan ilk insandır, henüz köleler var olmadan da o bir köleydi"²⁴. Ancak ezenler, ezilenlerin özgürlüğünü hiçbir zaman isteyerek, gönüllü bir biçimde vermezler. Ezilenlerin özgürlüğünü istemesi ve mücadele etmesi gerekmektedir. Irkçılığa karşı şiddet içermeyen bir mücadeleye önderlik eden Martin Luther King, mücadelenin temel ilkelerini açıklarken beyaz egemenliğinin siyahilere mücadele dışında bir seçenek bırakmadığını belirtmiştir²⁵. Bu sebeple kadınların da özgür bir insan olabilmesi için mücadelede bulunması gerekmiştir.

Mücadele eden kadınlar 1789 Fransız Devrimi'ne yoğun bir şekilde katılmışlardır. Bu süreçte Bastille ve Versaille'de meydana gelen saldırılara katılmışlardır. Devrimi dış güçlerin saldırılarına karşı korumak açısından etkili olmuşlardır. Fakat 1789 İnsan ve Vatandaş Hakları Demeci'nde, kadınlar savunulan insan kavramına dahil edilmemiştir. Bundan dolayı bu demeci İnsan ve Vatandaş Hakları olarak adlandırmak yerine Erkek Hakları Demeci olarak adlandırılabilir. Devrimci kadınlar bu sürece tepki göstermişlerdir. 1793 yılında Olympe de Gouges tarafından bir Kadın Hakları Demeci yayınlanmıştır. Demeçte, erkekle kadının eşit haklara sahip olduğu ve kadının özgür doğduğu vurgulanmıştır. Fakat bu girişimde başarı sağlanamamış ve Olympe de Gouges ölümle cezalandırılmıştır²⁶.

Başarısızlıkla sonuçlanan girişimlere rağmen, Fransız Devrimi döneminde kadınları destekleyen önemli siyaset ve fikir adamları bulunmaktaydı. 1793'te Von Hippel kadının toplumdaki ikincil konumunun biyolojik doğasından kaynaklanmadığını, erkekler tarafından suni biçimde gerçekleştirildiğini savunmuştur²⁷. A. C. Condorcet ise kadınlara eşitlik ve hürriyet verilmesi konusunda mücadele eden önemli düşünürlerden biriydi.

²⁴ Mitchell, Juliet; *Kadınlar: En Uzun Devrim*, Çev. G. İnal, Ş. Tekeli, Y. Zihnioğlu, G. Acar Savran, F. Tınc, Ş. Torun, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2006, s.10.

²⁵ Habermas, Jürgen, Hannah Arendt, Johan Galtung, Ronald Dworkin, H. Saner, M. L. King, Henry David Thoreau; *Kamu Vicdanına Çağrı: Sivil İtaatsizlik*, Çev. Yakup Coşar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014, s.201.

²⁶ Güriz, *Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk*, s.26-27.

²⁷ Michel, *Feminizm*, s.81.

Condorcet kadınların hem eğitim hem de siyasi haklar açısından erkeklerle tam anlamıyla eşit hale getirilmesini önermiştir²⁸.

Bütün mücadeleler sonucu, yaşamlarında pek bir değişikliğin gerçekleşmediğini fark eden kadınlar alınması gereken ilk hakkın siyasi hak olduğunu idrak etmişlerdir. Çünkü kadınlara engeller çıkaran ve eşitsizliklere neden olan yasalara erkekler karar vermekteydi²⁹. 1897 yılında Londra’da Suffragette Dernekleri Birliği’nin kurulmasıyla Suffragette (kadınların oy kullanma hakkını savunan akım) dünya tarihinde ilk kez kadınların gerçekleştirdiği örgütlü ve güçlü bir direniş sağladı³⁰. Özellikle 19. yüzyıldan itibaren kadın hareketlerinin temel talebi seçme hakkı etrafında şekillenmekteydi.

Kadınların oy hakkı talebi bütün dünyada yankı uyandırmaya başladı. Bu talep ilk olarak Yeni Zelanda/Aotearoa’da 1893 yılında gerçekleşti³¹. Direnişin etkileri zamanla diğer ülkelere sıçradı. Avustralya’da kısa zamanda büyük başarı sağlanarak 1893 yılında seçme ve 1903 yılında seçilme hakkı kazanıldı. İskandinav ülkelerinde de bu direnişlerin sonucu olarak 1906’da Finlandiya, 1913’te Norveç, 1914’te İzlanda ve Danimarka, 1919-1921’de İsveç’te kadınlar için genel oy hakkı kabul edildi. İngiltere’de ise 1918 yılında kadınlara seçme hakkı tanıyan kanun çıkarıldı³².

Almanya’da 1865 senesinde “Alman Kadınlar Birliği” kurulmuştur. Alman üniversiteleri kadın hakları savunucularına 1898 yılından itibaren kapılarını açmıştır. Fakat kadınların oy kullanma hakkını elde etmeleri Weimar Cumhuriyeti döneminde sosyalistlerin ve liberallerin ortak çabalarıyla 1918 yılında mümkün olmuştur³³. Bu başarılarla rağmen, Nasyonal Sosyalist Führer hükümeti döneminde ülkede 3K (kinder, küche, kirche) yani “çocuk, mutfak, kilise” fikri benimsenmişti. Bu düşünce kapsamında alınan tedbirler genç Alman kadınlarını iyi bir ev kadını olmaya yöneltmekteydi. Kadın

²⁸ Güriz, *Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk*, s.28.

²⁹ Demir, Zekiye; *Modern ve Postmodern Feminizm*, Sentez Yayıncılık, İstanbul, 2014, s.49.

³⁰ Arat, *Feminizm’in ABC’si*, s.42-43.

³¹ Gaag, *Feminizm, Dünyanın Neden Hala Bu Kelimeye İhtiyacı Var*, s.34.

³² Arat, *Feminizm’in ABC’si*, s.45.

³³ Güriz, *Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk*, s.46.

için en doğal ve en iyi ortamın aile olduğu belirtilmekteydi. Kadının cinsel hürriyeti düşüncesi reddedilmekteydi. Nasyonal sosyalist görüşe göre, feminizm dünyanın doğal düzenini reddeden bir burjuva sapkınlığıydı³⁴.

Amerika Birleşik Devletleri tarihindeki bakıldığında kadın hakları için yapılan direniş ile siyahilerin köleliğine karşı yapılan direnişlerin aynı dönemlere denk geldiği görülmektedir³⁵. 1848 senesinde düzenlenen bir toplantıda “Declaration of Sentiment” (Duygular Bildirisi) yayınlanmıştır. Bu bildiri 100 erkek ve kadın tarafından imzalanmıştır. Fakat kadınların seçme hakkını elde etmeleri 1920 senesinden sonra yapılan Anayasa değişikliğiyle mümkün olmuştur³⁶. Kadınlara sağlanan oy verme hakkı 1920 senesinde anayasadaki düzeltmelerle güvence altına alındı. Ancak bu güvence, kadın-erkek eşitliği için olgusal anlamda yeterli olamadı. Eşit işe eşit olmayan ücret, cinsiyetçi ayrımcılık, sayısız yasal sınırlama ve etkili görevlere getirilmeme gibi sebepler kadınların eşit imkanlara sahip olmalarını engelliyordu³⁷. 1923 yılında Amerikan kongresine “Eşit Haklar Düzeltmesi” sunuldu. Bu düzeltmede “kadınlar ve erkekler, Birleşik Devletlerin her tarafında ve Amerikan hukukunun geçerli olduğu her yerde eşit haklara sahip olacağı belirtiliyordu.” Ama bu “düzeltme”, kadınlardan yana olan bazı iş yasalarını ortadan kaldırdığı için birçok tartışmaya neden oldu. Sonuç olarak kadınlar arasındaki birlik ve dayanışma bozuldu. Ayrıca orta sınıf kadınlarının feminist akımdan geri çekilmelerinden itibaren yasal düzenlemelerin siyasal hayattaki etkileri oldukça azaldı. Feminizmin tekrar bir sıçrama yapabilmesi için ABD’de 1960lı yıllara kadar beklemek gerekti³⁸.

19. yüzyıl Sovyetler Birliği incelendiğinde kadın haklarıyla ilgili çalışmalara üniversiteli kız öğrencilerin öncülük ettiği görülmektedir. Japon-Rus Savaşı sırasında Rus kadınları bilinçlenerek dokuma işlerinde erkeklerin yerine geçtiler ve erkeklerle eşit siyasal-toplumsal haklar talep ettiler. Bu taleplerin sonucunda 1917 Sovyet Anayasasıyla

³⁴ Michel, *Feminizm*, s.123-124.

³⁵ Güriz, *Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk*, s.44.

³⁶ Güriz, *Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk*, s.46.

³⁷ Arat, *Feminizm’in ABC’si*, s.47.

³⁸ Arat, *Feminizm’in ABC’si*, s.48.

kadınlar erkeklerle toplumsal ve ekonomik anlamda bir eşitlik elde ettiler, boşanma kolaylaştı. Ancak Lenin'in ölümüyle beraber kadınların kazandıkları haklar adım adım geri alınmaya başlandı. 1930'da geleneksel aile modeline geri dönüş amacıyla aile yasası kabul edildi, boşanma tekrar güçleştirildi, kürtaj hakkı kaldırıldı³⁹.

19. yüzyılın ilk yarısından itibaren orta sınıftaki aile yaşamı ile üretim süreçleri birbirinden ayrılmaya başladığında çocuk ve kadını koruyan, dünyanın pisliklerinden uzak, güvenli ve masumiyetin kapalı mekânı olan bir ev fikri ortaya konmaktaydı. Yani ev ve ailenin görünmez kılınması temelde yaş ve cinsiyet üzerine kurulmuştu. Kadınların aile ve ev ile tam olarak bütünleşmeleri sağlandı; kadın hem evde oturan hem de evin kendisiydi. Kadınların çocuksu doğaları, çocuk bakımı ve anne sıcaklığıyla birleştirildi, dinsel bir hassasiyetle desteklenerek kültürümüzün en güçlü ve önemli imgelerinden biri üretildi⁴⁰.

Kadınlar erkeklerden daha temiz, daha namuslu ve daha ahlaklı görülmeğe başlandı. Dolayısıyla kadınların patriyarkal otoriteyi zayıflatabilecek, piyasanın kötü güçlerinden uzak özel yuvalarında tutulmaları gerekiyordu⁴¹. Yuvada ayrı tutulan kadına zamanla ev işleri dayatılmaya başlandı. Ev işleri çarpıcı olarak her zaman kadınlar, bilhassa yetişkin kadınlar tarafından yapılmamıştır. Bu işleri yetişkin bir kadının görevi olarak özdeşleştiren basmakalıp düşünce tarzıdır. Ev işi kavramı, kültürel olarak kurulmuştur. Çoğu zaman çocuk bakımı, basit mutfak işleri, su taşınması ve yakacak toplama gibi görevler cinsiyet ayrımı olmaksızın büyük çocuklara, sakat ya da yaşlılara verilmiştir. Yani fiziksel açıdan çok zayıf ve toplumsal yönden marjinal olduğundan üretici işlerle uğraşmayanlara verilmiştir. Sömürge toplumlarında ev işlerini yapanlar genellikle yerli erkeklerdi⁴².

19. yüzyılın üçüncü çeyreğiyle beraber birçok dava ve hukuki tartışmada kadınların "kişi" sayılıp sayılamayacağı üzerine odaklanılmış, konu giderek önem kazanmıştır.

³⁹ Arat, *Feminizm'in ABC'si*, s.44.

⁴⁰ Davidoff, *Feminist Tarih Yazımında Sınıf ve Cinsiyet*, s.52.

⁴¹ Davidoff, *Feminist Tarih Yazımında Sınıf ve Cinsiyet*, s.145.

⁴² Davidoff, *Feminist Tarih Yazımında Sınıf ve Cinsiyet*, s.147.

“Kişiler”le alakalı en önemli davaların birinde, Edinburgh Üniversite Tıp Fakültesi’nde okumak isteyen, gerekli niteliklere sahip olan kadınların çabası ele alındı. İngiliz yargıçlar yazılı bir anayasa olmadan ve çoğunlukla örf hukukunun önceki emsallerine dayanan bir sistemde çalışırlardı. Yargıçlar kadınların kişi sayılamayacağı sonucuna vardılar. Bu sonucu, kadınların ailede himaye altındaki konumuna bağladılar. Bir kişinin, kendine “sahip olabilmesi” için özgür olması gerekliydi⁴³.

18. ve 19. yüzyıldan itibaren gerçekleşen kadın hareketindeki gelişmelerin ve özgürlük taleplerinin yanı sıra kadının kimliğini de yansıyan gelişmelerin olduğu görülmektedir. Ayrıca bu dönemde kadının kamusal ve özel alandaki konumunun sorgulanmaya ve dönüşmeye başladığı gözlemlenmektedir. Toplumsal cinsiyet olarak tanımlanan kavram, bu dönemdeki kadın hareketlerinin önemli temsilcileri tarafından ifade edilmiştir. Bu temsilcilerden biri olan Sarah Grimke toplumsal cinsiyet ilişkilerini “erkeklerin görevleri ve kadınların görevleri, erkeklerin alanı kadınların alanı hakkındaki fikirler sadece keyfi olarak inşa edilen fikirlerdir” diye ifade ederek bu ilişkilerin doğasının nasıl temellendirildiğine, nasıl kurgulandığına ve kültürel-toplumsal kalıplar içinde nasıl inşa edildiğine dikkat çekmiştir⁴⁴.

Sarah Grimke’nin keyfi olarak inşa edildiğini dile getirdiği erkeklik ve kadınlık kimlikleri ve bunların davranış ile ilişkilerini tanımlayan bağlantılar, ataerkil toplumların oluşturduğu zamana karşı en dayanıklı ve en sürekli kalıplar olmuştur. Erkekler ve kadınlar arasında var olan ancak tek başına bir eşitsizlik ilişkisi oluşturmayan biyolojik farklılığın, kültürel ve toplumsal kodlar içerisinde eşitsiz bir farklılığa dönüştürülmesiyle, günümüzde “toplumsal cinsiyet” olarak kavramsallaştırılan ataerkil “erkek” ve “kadın” tanımları ortaya çıkmaktadır. Bu tanımlar birbirleriyle zıtlık halinde ve birbirini dışlayacak şekilde oluşturulur. Erkeğin akli, kültürü ve uygarlığı temsil ettiği iddia edilerek daha üstün olduğu

⁴³ Davidoff, *Feminist Tarih Yazımında Sınıf ve Cinsiyet*, s.209.

⁴⁴ Güz, Hanife; “Kadın Kimliğinin Medyada Öteki Üzerinden Yeniden İnşası ve Yeni Formu: Yeşil Moda ve Yeşil Defileler”, *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*, Sayı. 4 (20), 2013, s. 33-34.

belirtilmektedir. Kadının bedeninin doğayı ve duyguları yansıttığı öne sürülerek, bu şekilde kadın bedene, doğaya ve maddeye indirgenmektedir⁴⁵.

Mary Wollstonecraft'a göre, kadınlarla erkekler arasındaki davranış ve tutum farkları, toplumun yarattığı "doğal olmayan" ayrıcalıklardan oluşmaktadır⁴⁶. 1792'de tamamladığı eseri "*Vindication of the Rights of Woman*" (*Kadın Haklarının Savunusu*) adlı eseri feminist teorideki ilk önemli çalışmalardan biridir. Wollstonecraft, insan haklarının kadınları da kapsamı gerektiğini dile getirmesi ve kadın-erkek eşitliğini gerekçelendirerek ortaya koyması açısından önemli bir feministtir⁴⁷. 19. ve 20. yüzyıllarda şekillenen 1. Dalga Feminizm, bu eserin ana talepleri üzerinde şekillenmiştir⁴⁸. Kadınlar kurumsal ve kitlesel anlamda devrim niteliğinde siyasi ve iktisadi değişim ve dönüşümlerin yaşandığı bir dönem olan 19. yüzyılda haklarını talep etmeye başlamışlardır⁴⁹. Genel hatlarıyla bu talepler eğitimde fırsat eşitliği, kadınların oy kullanması ve mülkiyet haklarını içermektedir. Bu hakların talep edilme nedenleri olarak sanayi devrimi, kapitalizm ve devletlerin siyasi düzenlerinin değişmesi gösterilebilir. Bu nedenler kadınların konumu derinden sarsılmış, ailenin siyasi ve ekonomik önemi azalmıştır ve bu da feministlerin seslerini daha çok yükseltmelerini gerektiren bir ortam doğurmuştur. Ayrıca Wollstonecraft, kadın olmanın değişmez ve doğal sanılan bir olgu olduğu iddia edilmesine rağmen en başından beri medyayla sunulduğunu ve yapay olarak şekillendirilip oluşturulduğunu dile getirmiştir⁵⁰.

Gilman da Wollstonecraft'a benzer düşüncelerde bulunmuştur. Kadınların yapay olan, aciz kadınlık rollerinin oluşturulmasının yollarını açıklamıştır. Ona göre; kadınların fiziksel gelişimleri engellenmiş, dar bir yaşam alanı dışında bir şey düşünememeye

⁴⁵ Loğoğlu, Elif, "Sivil Toplum Kuruluşları ve Türk Kadın Hareketi", *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*, Sayı. 4(20). 2013, s. 50-51.

⁴⁶ Arat, *Feminizm'in ABC'si*, s.41.

⁴⁷ Özbek, *Demokrasinin "Yeni" Aktörleri: Ekolojik, Feminist ve LGBT Hareketleri Bağlamında Sivil Toplum Örgütleri*, s.160.

⁴⁸ Donovan, *Feminist Teori/Entelektüel Gelenekler*, s.21.

⁴⁹ Ataman, Muhittin; "Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti", *Alternatif Politika*, Sayı. 1(1), 2009, s.3

⁵⁰ Güz, "Kadın Kimliğinin Medyada Öteki Üzerinden Yeniden İnşası ve Yeni Formu: Yeşil Moda ve Yeşil Defileler", s.33-34.

zorlanmışlar ve gelişimlerinin bütün yolları kapatılarak eve bağlanmışlardır⁵¹. Bilgi ve yaratıcılık gerektiren işlerle ilgilenmelerinin sıklıkla engellendikleri görülmektedir. Gilman'a göre kadın akli diye bir şey yoktur ve beyin cinsel bir organ değildir. Bununla birlikte erkekler ve kadınların bazı yönlerden çok farklı olduklarını iddia eder. "Kavga etme eğilimi genellikle erkeklerde, koruma ve gereksinimleri sağlama da genellikle kadınlarda olan bir cinsel farklılıktır⁵²"

Kadınların yaşamının fahişelik düzenine benzediğini iddia eden Gilman⁵³, "kadın ekonomik kazancını cinsel cazibesi aracılığıyla elde eder." demektedir. Gilman ayrıca evliliğin de bir tür fahişelik olduğunu iddia etmektedir. Her iki durumda da kadının erkekten ekmeğini kazanabilmesi cinsel ilişki aracılığıyla olur. Gilman: "Yuvada ne özgürlük ne de eşitlik vardır. Baştan sona bir sahiplik söz konusudur; hükmedici baba, köle ruhlu anne ve tamamen bağımlı çocuk".

Eşitliğin, yuvada olmamasının yanında kadınların sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamlarında da olmadığı görülmektedir. Kadın genellikle kazanç getiren işlerde çalıştırılmamakta ya da yaptığı işin karşılığında erkekle aynı ücreti alamamaktadır. Tıp, hukuk ve teoloji gibi mesleklerden uzak tutulmaktadır. Hemen hemen bütün üniversitelerin kapıları kadınlara kapalıdır. Kadın düşkün ve muhtaç bir hayat yaşamaya mahkûm edilmekte, özgüveni ve öz saygısı zayıflamaktadır⁵⁴. Bu sebeplerden dolayı Gilman, kadının ekonomik açıdan bağımlılığını düzeltmek için farklı önerilerde bulunur. Ataerkil sistemden kalan ve ailenin ekonomik bir birim olduğu düşüncesinin kırılması gerektiğini düşünmektedir⁵⁵.

Friedrich Engels'in ise ifade ettiği üzere ilk sınıf karşıtlığı erkek cinsinin kadınları baskı altına aldığı zaman ortaya çıkmıştır. Bu da tek eşli evlilik ile birlikte meydana gelmiştir. Burjuva toplumunda kadınlar ve işçiler toplum tarafından dayatılan bir baskı

⁵¹ Donovan, *Feminist Teori/Entelektüel Gelenekler*, s.98.

⁵² Donovan, *Feminist Teori/Entelektüel Gelenekler*, s.99.

⁵³ Donovan, *Feminist Teori/Entelektüel Gelenekler*, s.98.

⁵⁴ Donovan, *Feminist Teori/Entelektüel Gelenekler*, s.32.

⁵⁵ Donovan, *Feminist Teori/Entelektüel Gelenekler*, s.98.

içinde bulunmaktaydılar. Engels'e göre, "kapitalist toplum ailesinde erkek burjuva, kadın ise proleterdir"⁵⁶. Ona göre, miras önceden ana soyuna dayalıydı. Servetin artmasıyla beraber miras baba soyuna geçmiştir. Bu şekilde kadının bağılılığı önem kazanırken, tek eşlilik de tam anlamıyla yerleşmiş oldu⁵⁷.

Virginia Woolf da feminizmin her zaman tiranlığa karşı bir mücadele olduğunu belirtmektedir. "Faşist devletin tiranlığa karşı" edilen mücadele gibi, 19. yüzyılda feministler "ataerkil devletin tiranlığa karşı" mücadele etmişlerdi⁵⁸. Woolf'un "*Üç Gine*" kitabı feministlerin temelde ataerkil faşizmle olan mücadelelerini konu alması açısından önem taşımaktadır. Çağdaş kültürel feminizmin yönelimlerini açıklayan yazar, kadınları antifaşist bir kadınsı sisteminin muhafızları olarak görmektedir. Ona göre faşizm, kadınların aşağılanmasına dayanan cinsiyetçi bir ideolojidir⁵⁹.

Woolf "*Kendine Ait Bir Oda*" kitabında da faşizme içkin olan bir erkek duruşunun kadınların aşağılanmasına bağlı olduğunu belirtmiştir. Erkek benliği kadınlara tepeden bakarak kendi kahraman endamını görmek ister. Tepeden bakılacak kadın olmadığında ise bu endam giderek küçülür. "Kadınlar tüm bu yüzyıllar boyunca erkek figürünü doğal ölçülerinin iki katı boyutunda yansıtmaya büyüsüne ve gücüne sahip gözlükler olarak hizmet ettikleri için... Napoleon ve Mussoli'nin kadınların ikincil yaratıklar oldukları üzerinde böyle ısrarlı olmalarının nedeni de budur; ikincil olmasalardı, kadınlar bu büyütme bir son verirlerdi."⁶⁰

1.1.1. Liberal Feminizm

Liberalizm birey hürriyetini ve kişi özgürlüğünü benimseyen bir ilkedir. Bu hedeflerin amacına ulaşabilmesi için devlet müdahalesi gerekmektedir⁶¹. Liberal feministler, feminizmin temelinde liberalizm olduğunu ifade etmektedirler. Onlara göre

⁵⁶ Güriz, *Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk*, s.32.

⁵⁷ Mitchell, *Kadınlar: En Uzun Devrim*, s.8.

⁵⁸ Donovan, *Feminist Teori/Entelektüel Gelenekler*, s.345.

⁵⁹ Donovan, *Feminist Teori/Entelektüel Gelenekler*, s.343.

⁶⁰ Woolf, Virginia; *Kendine Ait Bir Oda*, Çev. İlknur Özdemir, Say Yayınları, İstanbul, 2018, s.70.

⁶¹ Güriz, *Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk*, s.63.

feminizm, liberalizmin özgürlükçü yöneliminin bir ürünüdür. Aydınlanmacı, rasyonalist düşüncenin ürünü olan liberalizm insanı özerk, eşit, rasyonel ve öznellikten uzak bir varlıktır. Liberal öğretide erkeklerin rasyonaliteyi eşit bir şekilde paylaşmaları için politik alana da eşit olarak katılmaları gerekmektedir. Liberalizmle beraber önceden oy kullanma hakkı bulunmayan bazı grupların politik alana dâhil olmaları aynı zaman dilimine denk gelmiştir⁶². Liberal feministler, liberal felsefenin ideallerinin yalnız erkekler için olmadığını, kadınlar için de olduğunu dile getirmektedirler⁶³.

Liberalizmin ana öğretisi, insanların eşitliği ve bireyin özerkliğidir. Toplumsal statüyü başarı ve yetenek belirler. Aklın bütün insanlarda aynı olduğunu ifade edilir. Kadın yanlış ya da farklı akıl yürütürse, bunun nedeni kadının eğitimdeki eksikliğiyle ilgilidir. Bu sebeple erkek ve kadının akıl, başarı ve yeteneğini kullanabilmesi için eşit fırsatlara ve haklara sahip olması gerekir⁶⁴. Liberal feministler eşitliğin sağlanması için eşit eğitim, eşit ücret, eşit iş ve oy hakkı gibi kampanyalar başlatmıştır. Çağdaş liberal feminizmin ilgilendiği temel öğretisi cinsiyet ayrımcılığından kaynaklanan toplumsal cinsiyet eşitsizliği olmuştur⁶⁵. Erkekler kadar kadınların da cinsel özgürlük ve eşitliğe sahip olması gerektiği görüşü savunulmaktadır.

Liberalizmin kurucularından olan John Locke gibi bazı isimler kadınları politika ve rasyonalite alanlarından dışlamaktadırlar⁶⁶. Ancak liberal feminist düşünürlerden olan M. Wollstonecraft ve J. S. Mill zihinsel kapasitenin insanları diğer canlılardan ayırdığını, zihinsel kapasite açısından kadın ve erkekler arasında bir farklılığın olmadığını dile getirmişlerdir⁶⁷. Bu feministlerin iddialarına göre liberalizmin temelinde oy hakkı

⁶² Hekman, *Toplumsal Cinsiyet ve Bilgi*, s.85.

⁶³ Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, s.47.

⁶⁴ Donovan, *Feminist Teori/Entelektüel Gelenekler*, s.37.

⁶⁵ Kara, Nurten; "Feminizm(ler)in Toplumsal Hareket Olarak Medyada Yansıma(ma)sı", *Küresel İletişim Dergisi*, Sayı.1, 2016, s.7.

⁶⁶ Hekman, *Toplumsal Cinsiyet ve Bilgi*, s.85.

⁶⁷ Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, s.49.

bulunmayan diğer ayrıcalıksız gruplarda olduğu gibi, kadınların da bu alana özgür bir şekilde katılmaları, eşit ve rasyonel bireyler olarak görülmeleri gerekmektedir⁶⁸.

Fransız Devrimi'yle beraber kadınların da erkekler gibi eşit haklara sahip olmaları gerektiği savunulmuştur. Bu yüzden 18. yüzyılda liberal feminizmin temel yaklaşımı kadınların erkeklerin sahip olduğu haklara sahip olmasıydı. 19. yüzyıla gelindiğinde temel amaç kadınların oy hakkına sahip olması ve kanun önünde eşitlik ilkesi olmuştur. Ayrıca erkek ve kız çocuk ayrımı olmaksızın aynı eğitimin verilmesi ve bu eğitimin yaygınlaştırılması liberalizm akımının bir görüşü olarak ortaya çıkmıştır. Kadının hayatı ev içiyle sınırlı kalmamalıdır. Kadın ev dışında da faaliyet gösterebilmelidir. Kadınların öğretmenlik ve hemşirelik gibi belli meslek dallarıyla sınırlı tutulmalarına karşı çıkmıştır. Kadınların var olan mesleklerin çoğunu yapabilecek beceri ve yeteneğe sahip olduğu görüşü savunulmuştur⁶⁹.

Liberal feministlere göre kadının özgürlüğü sadece ekonomik bağımsızlıkla elde edilemez. Kadının ekonomik yaşama aktif bir şekilde katılması ve özerkliğini, sosyal bağımsızlığını kazanması hayati derecede önemlidir ancak yeterli değildir. Kadının ekonomik, sosyal, siyasal hayatta ve hukuki açıdan erkeklerle eşit haklara sahip olması gerekmektedir. Kadına karşı yüzlerce yılın birikimi şeklinde oluşan sosyal ve hukuki sınırlamalar kaldırılmalıdır. Ekonomik yaşamda varlığını gösteren, kadını çalışma şartları ve ücret bakımından mağdur duruma düşüren sınırlamaların ortadan kaldırılması ve kadınla ilgili ekonomik, sosyal önyargıların etkilerinin bertaraf edilmesi gereklidir⁷⁰.

20. yüzyılda “farklı fakat eşit” sloganı kullanılmaya başlanmış ve anne olarak kadınların sorumluluklarının kocalarından farklı olduğu görüşü benimsenmiştir. Çalışan kadınların hamilelik döneminde ve bebeklerine bakma süreçlerinde, kadınlara erkeklerin sahip olmadığı bazı ayrıcalıkların verilmesi üzerinde durulmuştur. Bu akımın günümüzde desteklediği temel düşünce erkeğin kadın üzerindeki egemenliğini ortadan kaldıracak

⁶⁸ Hekman, *Toplumsal Cinsiyet ve Bilgi*, s.85-86.

⁶⁹ Güriz, *Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk*, s.70.

⁷⁰ Güriz, *Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk*, s.70-71.

önlemlerin alınması, kamu alanının erkeğe ait olduğu fikrine karşı çıkılması şeklinde kendini göstermektedir. Erkek gibi kadının da özerk bir kişiliği vardır. Akılcılık, fırsat eşitliği, eşit haklar, serbest seçim liberalizmin temel ilkeleridir. Kadın da erkek gibi rasyoneldir. Bu yüzden en az erkek kadar bağımsız olmalı ve kendi seçimleri yapmakta özgür davranabilmelidir⁷¹.

1.2. İKİNCİ DALGA FEMİNİZM

1960'larda ortaya çıkan Yeni Kadın Hareketi, yüzyıl önce başlamış olan ve oy hakkı elde edildikten sonra yaklaşık 40 yıllık bir süre boyunca kesintiye uğrayan kadın hareketinin devamı olarak görülmektedir. Bu hareket modern feministlerce "ikinci dalga feminizm" olarak ele alınmaktadır. Bu dalga 1960-1980 arasındaki dönem olarak varsayılmaktadır⁷². Birinci dalga feminizmi temel alan bu feminizm dalgası vatandaşlık hakları, kültür ile kanundaki cinsiyet eşitsizliği ve radikal bir kültürün ögesi olarak görülen cinsel özgürleşmeyi kapsamaktadır⁷³. Aynı zamanda 1970'lere kadar kadın sorunu veya kadınlık durumu olarak adlandırdıkları konulara 20. yüzyılın ikinci dalgasıyla beraber "patriyarka sorunu ve kadınların ezilmesi" olarak tanımlamaya başlamışlardır⁷⁴.

1960'ların sonlarında hem ABD'de hem de Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan kadın kuşağı 1935-1945 yılları arasında doğmuş, karma okullarda okuyarak üniversite eğitimini tamamlamıştır. A. Michel'e göre bu kadınlar: "Tıp ve kimya alanlarında gerçekleştirilen buluşların doğurganlık ve cinselliğe olan katkılarını kavramışlar; gündelik hayatta cinsel bir obje olarak görülmeyi, ırza geçmenin ağır cezaya neden olmayan bir suç olmasını, meslek sahibi olsalar dahi ailede tüm ev işlerinden sorumlu tutulmayı ve özellikle ikincil bir cinsiyet gibi davranılmasını reddetmişlerdir⁷⁵". Kadınların özgürleşmesi için toplumda kabul görülen erkek egemenliği düzeninin değişmesini ve cinsiyetçi ayrımcılığın yok

⁷¹ Güriz, *Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk*, s.71.

⁷² Arat, *Feminizm'in ABC'si*, s.37.

⁷³ Aslan, Yunus; *Türkiye'de Feminizm Düşüncesinin İmkani*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale, 2016, s.19.

⁷⁴ Özbek, *Demokrasinin "Yeni" Aktörleri: Ekolojik, Feminist ve LGBT Hareketleri Bağlamında Sivil Toplum Örgütleri*, s.162.

⁷⁵ Arat, *Feminizm'in ABC'si*, s.70.

edilmesini talep etmişlerdir. Bu taleplerin arka planında yüksek eğitimin kaydettiği bilinçlenme ve gelişme görülmektedir.

Bu sebeple, ikinci dalga feminizm hareketi içinde bulunanlar, önceki dönem feministlerin talep ettiklerinden daha fazlasını talep etmişler ve vaatlerle gerçeklik, ideallerle uygulamalar arasında bulunan uçurumu sorgulamışlardır⁷⁶. Bu feministlere göre gerçekleştirildiği iddia edilen eşitlik gerçekleştirilmemiştir. Bu yüzden kadınların kamusal alanda dışlanmaları ya da görünmez kılınmış olmaları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu dönemdeki feministler kendilerini aile ile iş yaşamında ve siyasette eşitliği sağlayacak bir amaca kilitlemişlerdi. Toplumda kabul edilen ve geleneksel olarak geçerliliğini sürdüren erkek egemenliği varsayımını siyasal, toplumsal ve felsefi açıdan inceleyerek kadınların dışlanma ve baskı alanlarını tanımlamışlardır⁷⁷. Ayrıca hukuk üzerindeki eril egemenliği kırmaya çalışmak da hedefleri arasındaydı. Çünkü hukuk rasyonel, tarafsız ve objektif olmadığı halde öyle gibi gösterilmektedir.

İkinci dalga feminist hareketi en çok etkilediği varsayılan ve hareketin taleplerini dile getiren düşünürlerden biri olan Simone de Beauvoir, 1949 yılında yayımlanan “*İkinci Cins*” (*The Others*) adlı kitabı geniş kitleler üzerinde büyük etki bırakmıştır. Kitapta “*Kadın olarak doğulmaz, kadın olunur.*” öncülüyle başlayan yazar, kadının eylemlerinin ve doğasının biyolojik olarak gerçekleştirilmediğini ancak içinde bulunulan toplum ve kültürün biçimlendirdiğini ifade etmektedir. Kadın çoğu zaman zorunlu olarak önyargılar, kanunlar ve eski gelenekler tarafından sınırlandırılmaktadır⁷⁸. Ayrıca Beauvoir kadını erkek bakış açısı ve erkek değerleri tarafından baskı altında tutulan bir obje olarak tanımlamıştır. Ona göre kadınlar beyazlar tarafından ezilen “siyahilere” ve emperyalistlerin sömürgelerindeki “yerlilere” benzemektedir⁷⁹.

⁷⁶ Arat, *Feminizm'in ABC'si*, s.70-71.

⁷⁷ Arat, *Feminizm'in ABC'si*, s.8

⁷⁸ Arat, *Feminizm'in ABC'si*, s.74

⁷⁹ Arat, *Feminizm'in ABC'si*, s.76.

Simone de Beauvoir kitabının devamında kadının özgürlüğü için iktisadi bağımsızlığa sahip olmasını özellikle vurgulamıştır. “Medeni haklar ve hürriyetler iktisadi bağımsızlıkla tamamlanmadıkça kağıt üzerinde kalmaya mahkumdur. İster eş ister metres olsun, geçimi erkek tarafından sağlanan kadın elinde bir seçmen kartı olması dolayısıyla erkeğin boyunduruğundan kurtulmuş sayılmamalıdır. Yalnız çalışma, kadına somut bir hürriyet kazandırabilir. Günümüzde iş sahibi olarak iktisadi ve sosyal bağımsızlığa kavuşan kadınların sayısı giderek çoğalmaktadır”⁸⁰.

Beauvoir, kadının her zaman için erkeğin ötekisi olduğunu iddia etmektedir. Onun vurgulamak istediği öteki ve ben ayrımının eşitlikçi olmadığıdır. Erkek, mutlak insan tipidir; hem tarafsız hem de olumludur. Kadın ise bir tuhaflık olarak tarif edilir yani kadın “erkek olmayandır”⁸¹. Simone de Beauvoir’e göre kadının insan hayatındaki konumu merkezi önemde olan bir öteki olduğu anlaşılmaktadır. Ötekilik aslında insan düşüncesinin bir kategorisidir. Kadın bu kategoriyi yani ötekiliği benimsemeye zorlanır.

Norm standartlarının erkeklerin hayatını yansıttığını dile getiren Simone de Beauvoir, kadınların hayatının hem toplum tarafından hem de yasalar tarafından sapkın olarak görüldüğünü belirtmektedir⁸². Kadınların kurtuluşunun gerçekleştirilmesi için erkeklerde olduğu gibi kadının “kendi için varlık” olduğunu ortaya koyması gerekmektedir⁸³. Bunun için kadına yönelik özcü varsayımlar reddedilip, kadının toplumsal rollerini yeniden inşa etmek gerekir.

İkinci dalga feminizmin bir diğer önemli düşünür ve yazarı Betty Freidan’dır. 1960’te yayınladığı “*The Feminine Mystique*” (*Kadınlığın Gizemi*) kitabı ABD’de dönemin çok satanlar listesine girmiş ve feminist hareketin yeniden canlanmasına büyük katkı sağlamıştır⁸⁴. Ona göre kadınların süs dışında işe yaramayan dantelli kurdele, edilgen

⁸⁰ Beauvoir, Simone; *İkinci Cins*, Çev: Bertan Onaran, Cilt III, İstanbul: Payel Yayınevi, İstanbul, 1993, s.113.

⁸¹ Hekman, *Toplumsal Cinsiyet ve Bilgi*, s.126.

⁸² Donovan, *Feminist Teori/Entelektüel Gelenekler*, s.363.

⁸³ Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, s.97.

⁸⁴ Gaag, *Feminizm, Dünyanın Neden Hala Bu Kelimeye İhtiyacı Var*, s.35.

boş bir ayna ya da erkekler tarafından kullanabilen varlıklar olmadıklarını kanıtlamaları gerekmektedir⁸⁵.

Freidan'ın kitabında en çok değindiği konu “adı olmayan sorun” ismini verdiği, annelik ve ev hanımlığı rolüyle sınırlı kalmanın neticesinde yaşanan hayal kırıklığı ve mutsuzluktur⁸⁶. İkinci dalga feministler yasal ve siyasi hakların kazanılmasıyla kadın sorununun çözülmediğini sıklıkla vurgulamışlardır. Onları bu şekilde düşünmeye yönelten temel sebepler kadınların okuyabilmiş, çalışabilmiş ve çalıştıkları işlerde yönetici konumuna geçebilmiş olmalarının var olan sorunlarını ortadan kaldıramamasıdır. O dönemde ortaya çıkan problemler yüzünden öncelikle kadınların işten çıkarıldıkları görülmektedir⁸⁷.

Birinci dalga feminist yazarlarından biri olarak görülen Olympe de Gouges “*Rights of Woman*” (*Kadın Hakları*) eserinde: “Kadın özgür doğar ve erkeklerle eşit haklara sahip olarak yaşar. Kadın idam sehpasına çıkma hakkına sahipse o halde konuşma kürsüsüne de çıkma hakkına sahip olmalıdır” ifadelerini kullanarak, kadının siyasi özgürlüğünü amaç edinmişti⁸⁸. Ancak ikinci dalga feministlerin hedefi yalnızca siyasi özgürlük olmamıştır. Kadının özgürleştirilmesini sağlayacak tüm alanlardaki baskının ortadan kaldırılması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Alman feminist yazar Gabriel Dietze “*Suskunluğu Yenmek: Kadın Hareketinden Seçmeler*” adlı eserinin önsözünde söylediği gibi: “Yalnız tek bir alanda yapılacak hiçbir devrim, psikolojik, toplumsal ve ekonomik baskı karmaşasının koşullandırma sistemini ortadan kaldıramaz. Her şeyin yani düşünce, yönetim, yaşam biçiminin, ailenin, iş yaşamının; gülmemizin, sevmemizin ve ağlamamızın hatta gördüğümüz düşlerin bile değişmesi gerekmektedir.⁸⁹”. Dönemin feminist yazarlarından Germaine Greer “*The Female Eunuch*”, Kate Millet ise “*Sexual Politics*” isimli eserlerinde, kadına uygulanan

⁸⁵ Güriz, *Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk*, s.37.

⁸⁶ Aslan, *Türkiye’de Feminizm Düşüncesinin İmkani*, s.20.

⁸⁷ Aslan, *Türkiye’de Feminizm Düşüncesinin İmkani*, s.20.

⁸⁸ Gaag, *Feminizm, Dünyanın Neden Hala Bu Kelimeye İhtiyacı Var*, s.32.

⁸⁹ Arat, *Feminizm’in ABC’si*, s.79.

kişisel, cinsel ve psikolojik baskıya dikkat çekmiş, yalnızca “siyasi” olarak ele alınan özgürlük alanını genişletmiştir⁹⁰.

İkinci dalga feminizmin bir özelliği de Freudculuğu reddetmesidir. Özellikle 1940 ve 1950 yıllarındaki ideolojiyi elen alan ve eril egemenliği konusunda kadınları ciddi biçimde etkileyen revizyonist Amerikan Freudculuğunu reddetmektedir⁹¹. Freudcu kuramda ya da Freudcu feminizmde bir çeşit biyolojik determinizmin (kültürel olarak değiştirilemez) olduğu belirtilebilir⁹². Bu feminizmde Yunan kültüründe iddia edildiği gibi kültür, akıl, eleştirel düşünme vs. özelliklere erkeklerin sahip oldukları belirtilirken, düşünemezlik gibi bu özelliklerin tam tersine kadınların sahip olduğu ifade edilir. Kadının rasyonel düşünme becerisine sahip olmadığı için kültürel olarak dışlandığı düşüncesi kabul görmektedir.

Toplumsal gelişmenin özellikle ilk aşamalarında önemli görülen şey erkeğin fiziksel üstünlüğüydü, bundan dolayı doğaya egemen olma erkeğe atfedilerek kadından esirgenmiştir. Cinslerin biyolojik olarak dişi ve erkek diye ayrılması ve tarih boyunca iş bölümünün bu ayrımcılığa dayanmasına neden olmuştur. Egemenlik ve üretimi erkekler üstlenirken, kadınlar çocuk ve mülkiyet gibi korunmaya ihtiyacı olan varlıklar olarak görülmüş, kadınlara bakım ve ev işleri gibi önemsiz işler verilmiştir⁹³. Toplumsal algıya göre erkek tarih yazarken, kadın ev işleri yapar ve erkeğin başarısını tamamlar. Hatta özel alan siyasi düşüncedeki boyutunu aşarak ataerkilliği pratikte kurumlaştırmaya katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla ikinci dalga feministler özel alanın erkeğin egemenliğini ve ideolojisini sergilenmesini sağlayan bir alan olduğunu düşünmekte ve bu durumun değiştirilmesi gerektiğini belirtmektedirler⁹⁴.

Dalla Costa'ya göre kadınların erkeklere bağımlı olması ve evde yalıtılması yabancılaştırıcı etkenlerdir. Ev işini kolektif olan fabrika emeğinden daha çok

⁹⁰ Aslan, *Türkiye'de Feminizm Düşüncesinin İmkânı*, s.20.

⁹¹ Donovan, *Feminist Teori/Entelektüel Gelenekler*, s.193.

⁹² Donovan, *Feminist Teori/Entelektüel Gelenekler*, s.204.

⁹³ Mitchell, *Kadınlar: En Uzun Devrim*, s.41.

⁹⁴ Aslan, *Türkiye'de Feminizm Düşüncesinin İmkânı*, s.20-21.

yabancılaştırıcı bulur. “Bir trenin, arabanın ya da uçağın üretimine başkaları ile birlikte katılmak, başkalarından soyutlanmış olarak aynı süpürgeyi aynı mutfağın birkaç metrekaresinde çağlarca sallamakla aynı şey değildir”⁹⁵. Ona göre toplumsal üretim alanına katılmayan ev kadını, çalışma ve yaratıcılık eylemini geliştirme fırsatlarından yoksun bırakılmaktadır.

“Apologist’ler” (Özürcüler) ise ev işinin çok zaman almasına rağmen görece zevkli bir iş olduğunu belirtmekte ancak ev işi yapmanın neden olduğu alçaltıcı ve sıkıcı tekdüzeliği görmezden gelmektedirler⁹⁶. İkinci dalga feministleri kadınların bütün haklara kavuşmaları sağlandığında bile ezilmeye devam edileceklerini ileri sürmektedirler. Çünkü ev işleri tümüyle kadınlara bırakılmıştır. Çoğu zaman ev işi bir kadın için en zahmetli ve en üretken olmayan iştir. Kadının gelişmesini sağlayan herhangi faydalı bir tarafı yoktur.

Bu dalga feministleri gerek işçi sınıfı kadınlarının gerekse orta sınıfın meslek sahibi kadınlarının aynı anda işte ve evde çift vardiya çalışması (çifte kariyer-çifte kimlik) üzerinde de durmaktadırlar. Bu durum eşit ücret talepleri ve ev işleri ile aile sorumlulukları gibi birçok konuda farklı sınıftan kadınların beraber uyumlu bir şekilde mücadele etmelerini sağlamıştır. Evlilik-aile-annelik üçgeninde özel alanın dışlaştırılmasına ve kadınların kısıtlanışlığına yönelik yapılan eleştiriler kadınların yaşamındaki dönüşümüne dair göz ardı edilmeyecek sonuçlar yarattı⁹⁷. Bu çerçevede “*Özel olan politiktir*” sloganıyla cinsiyetçi rollerin ayrışmasına karşı yapılan güçlü eleştiriler kadın hareketlerini şekillendiren bir bakış açısı oldu.

Feministler ayrıca kadınların geleneksel davranış ve tutumlarının değiştirilmesi sağlanırsa çağdaş yaşamın gerçekleşebileceğini ileri sürmektedirler. Kadınların dünyayı değiştirmek konusunda güçsüz olmadıklarını fakat kendilerine güvenmeyi öğrenmeleri gerektiğini dile getirmektedirler zira tarih boyunca hem erkekler hem de kadınlar, kadınları

⁹⁵ Donovan, *Feminist Teori/Entelektüel Gelenekler*, s.156.

⁹⁶ Mitchell, *Kadınlar: En Uzun Devrim*, s.42.

⁹⁷ Sancar, Serpil; Birkaç Arpa Boyu: Yirmi Birinci Yüzyıla Giderken Türkiye’de Feminist Çalışmalar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, s.58.

sadece erkek bakış açısıyla incelemişlerdir⁹⁸. Kavramların eril bir bakış açısıyla oluşturulması, gerçekliğin de eril temellere dayanmasına neden olur; hem rasyonel hem de gerçek eril kavramlar içinde tanımlanır⁹⁹. Dorothy Smith, dünyayı eril kategoriler aracılığıyla bildiğimizi ifade etmekte ve erkeklerin deneyimleriyle tasavvur edilen sosyoloji kategorilerinin kadın gerçekliğini göz ardı ettiğini ileri sürmektedir¹⁰⁰. Dünyayı yalnızca eril bakış açısıyla incelemeye son vermek için Almanya, İtalya, İspanya, İngiltere ve İskandinavya’da “*herstory*” (kadınların tarihi) bir bilim alanı olarak kabul edilmiştir¹⁰¹.

Barbara Fried ise toplumsal cinsel kimlik, dil ve cinsiyet konusundaki bir makalesinde cinsel kimliğin ve dilin ortaya çıktığını ve bu durumun tesadüf olmadığını ileri sürer. Makalesinde dilin yalnızca bireyin cinsel kimliği ve cinsiyeti arasındaki bağı sağlamadığını, aynı zamanda bu bağın inşa edildiğine değinir¹⁰². Feminist bir dil bilimci hem erkek hem de kız çocukların kadınları irrasyonel alan içine tahakküm eden dilleri beş yaşlarında öğrendiklerini kanıtladı. Dil üzerindeki erkek kontrolü gerek kadınların gerekse içinde yaşadığımız dünyanın görünen tüm yönleri üzerinde hâkimiyeti sağlamıştır.

Feminist gruplar sağlık, eğitim, refah, kürtaj ve çocuk bakımı gibi konularda da mücadelede bulundu. Bilinç arttırma gruplarının sayısı her geçen gün artarak Kanada, Güneydoğu Asya adaları ve Avrupa’da yeni yasalar ve fikirler toplumu değiştirmeye başladı¹⁰³. İkinci feminizm dalgasının toplumsal bir hareket halini almasıyla, kadın haklarıyla ilgili duyarlılık ve bilinç arttı. Birleşmiş Milletler 1979’da “Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’ni (CEDAW)” imzaladı. Sözleşme, uluslararası hukukta bulunan insan hakları belgelerinin kadınlara özgü sorunları tam olarak içermediğini ve bu konuda önlem ve özel düzenlemelere ihtiyaç bulunduğunu kabul etmiş

⁹⁸ Arat, *Feminizm’in ABC’si*, s.80.

⁹⁹ Hekman, *Toplumsal Cinsiyet ve Bilgi*, s.60.

¹⁰⁰ Hekman, *Toplumsal Cinsiyet ve Bilgi*, s.62.

¹⁰¹ Arat, *Feminizm’in ABC’si*, s.81.

¹⁰² Hekman, *Toplumsal Cinsiyet ve Bilgi*, s.59.

¹⁰³ Gaag, *Feminizm, Dünyanın Neden Hala Bu Kelimeye İhtiyacı Var*, s.35.

oldu; uluslararası hukuk belgelerinde “kadınların insan hakları” kavramının daha çok yer almaya başladığı görüldü¹⁰⁴.

İkinci dalga feminizm hareketini genel olarak ifade etmek gerekirse günümüze doğru daha etkili ve özgün açılımların gerçekleştiği bir dönemi ifade etmektedir. Cinsiyetçi iş bölümü, iş gücüne katılım ve eşit ücret gibi konularda taleplerini dile getirmişlerdir. 1970 yıllarıyla birlikte kadına yönelik şiddet, kürtaj, doğum kontrolü gibi konuların ana gündemlerini oluşturdukları görülmektedir. Bunun yanı sıra söz konusu kavramların kamuoyunda tartışılır hale gelmesini sağlamıştır. Cinsiyet gibi toplumsal hayattaki köklü kavram veya sosyal kurumları sorgulayarak bunların yeniden tanımlanmasına yol açmıştır. Son olarak da hükümetler üzerinde baskı oluşturarak kürtaj yasaları, BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi gibi kadınların lehine yasaların alınmasını sağladı.

İkinci dalga feminizm hareketine özellikle şu akımlar damga vurmuştur. Bunlar Radikal, Marksist, Sosyalist ve Ekofeminizmdir.

1.2.1. Radikal Feminizm

İkinci dalga feminizme damga vuran akımlardan biri radikal feminizmdir. Radikal feminizm kadınların özgürlük ve kurtuluş sorunlarına yönelik Marksist ve liberal siyasi teorilerinin çözüm önerilerini tatmin edici bulamamalarına bir tepki olarak gelişmiştir¹⁰⁵. Post-yapısalcılıktan ve post-feminizmden etkilenen radikal feminizm dinden siyasete, dilden kültüre, ekonomiden aileye kadar topluma sinen erkek egemen gelenek ve inançları eleştirmektedir¹⁰⁶. Ayrıca erkek ve kadın arasındaki ilişkilerin doğasını kavramak için, farklı toplumlarda erkek ve kadının toplumsal olarak üretimde üstlendiği rollere bakmak ve onları tespit etmek gerekmektedir. Geçmişten günümüze kadar varlığı devam eden erkek egemen geleneğin reforma uğratılması ve kadına yönelik yeni bir kültürün, dilin; siyasi, sosyal ve edebi anlayışın geliştirilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Hatta zaman zaman

¹⁰⁴ Loğoğlu, Elif; “Sivil Toplum Kuruluşları ve Türk Kadın Hareketi”, s.60.

¹⁰⁵ Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, s.64.

¹⁰⁶ Aslan, *Türkiye’de Feminizm Düşüncesinin İmkani*, s.2.

feminist argüman ve fikirlerini daha da ileriye götürerek devrimci bir konuma taşımışlardır¹⁰⁷.

Radikal feministlerin ileri sürdüğü bir başka görüş farklılıkları kucaklayabilecek siyasi ve hukuki bir yapılanmanın toplumda hâkim olması gerektiğidir. Bir başka ifadeyle, kadın ve erkek olarak ayrıştırılan toplumsal cinsiyet rollerini reddederek, bunun yerine ne kadar çok kadın varsa bir o kadar da kimlik vardır anlayışını koymuşlardır¹⁰⁸. Kadını özelleştirerek içinde bulunduğu farklı milliyet, etnik, kültürel, sosyal, siyasi ve sınıfsal yapılarla olan etkileşimleri açısından bir bütün olarak incelendiği anlaşılmaktadır.

Eşitlikçi ve liberal kadın yapılanmalarında toplumsal sistemin kusursuz olduğu kabul edilirken radikal yapılanmaya göre toplumsal iktidar patriyarkal politikalarla inşa edilmiş ve sistemin kendisi cinsiyetçidir. Dolayısıyla radikal feministler toplumsal sınıf, cinsiyet, kültür, aile, aşk, evlilik gibi iktidar ilişkilerini ve toplumsal sistemi geniş bir yelpazede incelerler¹⁰⁹. Onlara göre kişisel kimliklerin yeniden düzenlenmesi, kültür ve dilin erkeksi biçiminin dönüştürülmesi ve siyasal iktidarın yeniden şekillenmesi sağlanmalıdır. Aynı zamanda reklamlarda, kitle iletişim araçlarında, edebiyatta vs. kadının sunuluş şekli değiştirilmelidir. Bu şekilde geleneklere meydan okunmuş ve insan doğası yeniden biçimlenmiş olacaktır¹¹⁰.

Radikal feminist hareketin ön plana çıkan konularından biri de kadının kimliğinin ve bedeninin farklı olarak temellendirilmesidir. Bu çerçevede kadınların bastırılmış ve engellenmiş kimliğini ortaya çıkarmasını isterler. Taleplerini “*Özel olan politiktir*” sloganıyla ifade ederler¹¹¹. Yaygınlık kazanan bu sloganın nedeni kadınların yaşadıkları hak ihlallerinin, sorunlarının özel mesele olarak algılanarak müdahale edilmemesiydi. Bu sloganla birlikte kadınların kişisel deneyimlerinin önemli olduğu; bu deneyimlerin siyasi ve toplumsal sonuçlarının bulunduğu ifade edilmektedir. Daha önce hiç dile getirilmeyen

¹⁰⁷ Aslan, *Türkiye’de Feminizm Düşüncesinin İmkani*, s.2.

¹⁰⁸ Aslan, *Türkiye’de Feminizm Düşüncesinin İmkani*, s.2.

¹⁰⁹ Kara, “Feminizm(ler)in Toplumsal Hareket Olarak Medyada Yansıma(ma)sı”, s.8.

¹¹⁰ Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, s.68.

¹¹¹ Arat, *Feminizm’in ABC’si*, s.76.

ve tabu olan tecavüz ile kürtaj gibi konuların siyasal söylem içinde tartışılmaya ve feminist hareketin odak noktasını oluşturmaya başladığı görülmektedir.

Radikal feministler gündemine aldığı diğer konular ise kadınlara yönelik şiddet uygulaması, gebeliği önleyici bilimsel yöntemler, cinsel saldırıyı kısırlaştırma gibi konular ile erkek-kadın ilişkilerindeki geleneksel tutumlardır¹¹². Bu konuları farklı bir bakış açısıyla yeniden sorgulamaya başladılar. Bilinç yükseltme grupları, konferanslardan kazandıkları dayanışma ve güven için menopoz, aybaşı kanamaları, tecavüz, ensest ilişki, homoseksüellik gibi cinsel davranış örneklerini kendi aralarında detaylı bir biçimde tartıştıkları görülmektedir. Avrupa feministleri kadınlara cinsel şiddet uygulamaları, homoseksüellerin ve fahişelerin hakları olmak üzere üç ana konuyu yasal reform ve kamu politikası olarak ele almışlardır¹¹³.

Radikal feminizmin temel odak noktalarından bir diğeri, toplumda etkin olan patriyarkal yaklaşım ve erkek tahakkümü fikrini reddetmektir. Batı kültürünün kadının dışta bırakılmasına ve erkeksi değerlere dayandığını belirtmektedirler¹¹⁴. Sosyal eşitsizliğin nedeninin patriyarkal ailelere dayandırıldığı görülmektedir. Kadınların erkeklerle ittifak yapmasındansa farklı gruplar oluşturması gerektiğini ileri sürmektedirler. Bu yüzden radikal kadın hareketi çatısı altında birçok kadın hareketi bulunmaktadır ve bunların temel gayesi, kadınları bir sınıf ya da grup olarak kabul etmeleridir¹¹⁵.

Patriyarkal kurumlardan biri olan evlilik kurumunun kadını baskı altında tutan ana kaynaklardan olduğu düşüncesiyle, radikal feministler evliliğe karşı çıkmaktadırlar. Hatta radikal feminist olarak adlandırılan bir kadının gerek teoride gerekse pratikte evlilik kuruma karşı çıktığı varsayılır. Çünkü evli bir kadının hem cinsel köleliğe hem de anneliğe

¹¹² Arat, *Feminizm'in ABC'si*, s.77.

¹¹³ Arat, *Feminizm'in ABC'si*, s.79.

¹¹⁴ Güriz, *Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk*, s.72.

¹¹⁵ Kara, "Feminizm(ler)in Toplumsal Hareket Olarak Medyada Yansıma(ma)sı", s.8.

zorlandığına inanılmaktadır¹¹⁶. Dolayısıyla kadının kurtuluşu için temel şartlardan biri evlilikten kurtulmaktır denilebilir.

Radikal feminizmin öne sürdüğü bir diğer düşünce insanlık tarihindeki en önemli çatışma durumunun sınıf çatışması değil, cinsiyet çatışması olduğudur¹¹⁷. Irk, sınıf ve diğer farklılıklara bakılmaksızın kadınların yalnızca kadın oldukları için baskıya maruz kaldıkları iddia edilir ve kadınları “erkeğin sahip olduğu bir dünyada evrensel olarak baskı altında kalmış kız kardeşler” olarak adlandırmaktadır¹¹⁸. Kadınların bu durumdan kurtulabilmesi için üretilen ve üretimde etkin duruma gelmesi gerektiği ileri sürülür.

Radikal feminizmin içinde yapılanan farklı gruplar da bulunmaktadır. Bunlardan biri olan lezbiyen feministler; kadının duygusal, siyasi, ekonomik ve fiziki açıdan kadına bağlanmasını savunmaktadır¹¹⁹. Kadınların baskı altında tutulmasının dayanak noktasını “heteroseksüel” ilişkilere dayandırmaktadırlar¹²⁰. Lezbiyen feministler, heteroseksüaliteyi ataerkilliğin devamını sağlayan bir kurum olarak görmektedirler¹²¹. Fakat eşcinselliğe yönelik tutumlar bir kesim tarafından eleştirilmektedir. Adrienne Rich, lezbiyen feminizmi “zorunlu heteroseksüellik” olarak nitelendirmekte olup politik lezbiyenciliği ve ayrılıkçılığa neden olduğunu düşünmektedir¹²².

1.2.2. Marksist Feminizm

İkinci dalga feminizme damgasını vuran bir diğer akım Marksist feminizmdir. Marksist feminizme göre, fikirler ve siyasal programlar dışı ya da erkek olamazlar. Toplumda bulunan güçler, toplumdaki biçimlerine göre reformcu, devrimci ya da gerici

¹¹⁶ Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, s.67.

¹¹⁷ Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, s.65.

¹¹⁸ Ramazanoğlu, Caroline; *Feminism and the Contradictions of Oppression*, Routledge, Londra, 1989, p.13.

¹¹⁹ Güriz, *Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk*, s.74.

¹²⁰ Yörük, Altan; “Feminizm/ler”, *Sosyoloji Notları*, Sayı. 7, 2009, s. 70.

¹²¹ Ramazanoğlu, Caroline; *Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri*, Çev. Mefkure Bayatlı. İstanbul: Pencere Yayınları, İstanbul, 1998, 214-215.

¹²² Gaag, *Feminizm, Dünyanın Neden Hala Bu Kelimeye İhtiyacı Var*, s.36.

olabilirler, dişi ya da erkek değil¹²³. Toplumların sınıflardan oluşturulduğu ve sınıfların çıkarları itibariyle karşıt konumda oldukları ileri sürülmektedir.

Marksist feministlerin iddia ettiği üzere kadınlar toplumsal üretimden dışlandıkları için baskı altında tutulmaktadırlar. Onlara göre kadınların özgürleşmek için verdikleri mücadele, proletaryanın kapitalizmi ortadan kaldırmak için verdiği mücadelenin ayrılmaz bir parçasıdır¹²⁴. Marx'ın da ifade ettiği gibi: “Makine, kas gücünü vazgeçilmez olmaktan çıkardığı ölçüde, kasları zayıf, beden gelişmesi eksik, ama kolları bacakları kıvrak işçileri çalıştıran bir araç halini alır. Bu yüzden kadın ve çocuk emeği, makine kullanan kapitalistin ilk aradığı şey olmuştur¹²⁵”. Çünkü kapitalist sistemde cinsiyetçilik ucuz iş gücü açısından işlevseldir. Çocuk, yaşlı ve hasta bakımının kamusallaşması gerektiği görülmektedir.

Marksist feminizme göre kapitalist sistemin kadının emeğini sömürdüğü ve değersizleştirdiği de öne sürülmektedir. Kadınların kapitalist sistem içerisinde kurtulmalarının mümkün olmadığı ifade edilebilmektedir. Kadının yapması gereken bu sisteme karşı çıkmak ve toplumsal mücadeleye katılmaktır¹²⁶. Ayrıca Marksist projelerin kadın kurtuluşunu sağlayacağı, cinsiyetçilik, sömürü ve baskıyı ortadan kaldıracak tek çözüm olduğuna inanılmaktadır¹²⁷.

1.2.3. Sosyalist Feminizm

Sosyalist feminizm 1970'lerde feminizmin bir kolu olarak ortaya çıkmıştır. Temel olarak radikal ve Marksist feministlerin problemlerinden sakınarak, her iki akım arasında bir sentez yapmayı hedeflemişlerdir. Bu feminist hareket, dönemin toplumsal koşullarına bir tepki olarak doğmuştur. Nitelik olarak anti-empyristtir. Hem ulusal hem de uluslararası hareketlerle dayanışma içindedir. Gücünü II. Dünya Savaşı ile sonrası

¹²³ ¹²³ Kara, “Feminizm(ler)in Toplumsal Hareket Olarak Medyada Yansıma(ma)sı”, s.7.

¹²⁴ ¹²⁴ Kara, “Feminizm(ler)in Toplumsal Hareket Olarak Medyada Yansıma(ma)sı”, s.7.

¹²⁵ Mitchell, *Kadınlar: En Uzun Devrim*, s.44.

¹²⁶ Aslan, *Türkiye’de Feminizm Düşüncesinin İmkani*, s.2.

¹²⁷ Kara, “Feminizm(ler)in Toplumsal Hareket Olarak Medyada Yansıma(ma)sı”, s.7.

koşullarından dolayı artırıp geliştirmektedir¹²⁸. Savaş sırasında kadınların geleneksel olarak her zaman erkeğe ait olan rollere itildiği ve farklı toplumsal sınıflardaki kadınların çok farklı görevler üstlendiği görülmektedir. Ancak savaşın bitimiyle beraber erkekler emek gücüne yeniden sahip çıkıp kadınları tekrar ikincil konuma itmişlerdir.

Bu hareketin feministleri kadınların ezilmesine sebep olan ataerkil ilişkilerin ve bunların neticesinde ortaya çıkan erkek ve kadın arasındaki çatışmanın, en az sınıf çatışması kadar köklü bir biçimde topluma nüfuz ettiğini düşünmektedirler¹²⁹. Ancak sorunu erkeklerin kadınları tahakkümü altında tutması anlamına gelen ataerkil ilişkilere indirgemek, esas sorunu görmemek anlamına gelmektedir.

Kadının ezilmesini ve ikincil olmasını anlayabilmek için öncelikle patriyarkal ve kapitalizm olgularının birbirinden bağımsız olarak çözümlenmesi ve ardından iki olgu arasındaki diyalektik ilişkinin oluşturması gerekmektedir¹³⁰. Bu yüzden sosyalist feminizmde kadının ezilmesi, kapitalizmin ve ataerkil ilişkilerin bir özelliği olarak bir arada tartışılır.

Erkeklerin kadınları denetleme isteği, kapitalistlerin proletaryayı denetleme isteği kadar güçlü olduğundan yalnızca kapitalizmin ortadan kaldırılması, kadının kurtuluşunu sağlayamamaktadır¹³¹. Bunun yanında kadınların erkekler tarafından da denetlenmelerine son verilmesi gerekmektedir. Her iki mücadelenin aynı zamanda verilmesinin zorunluluğu, onların neticede birbirine indirgenmesini gerektirmemektedir.

Sosyalist feminizmde refah devletinin olumsuz tarafları eleştirilirken; eğitim, sağlık, çocuk bakımı, konut, iş güvenliği hizmetleri gibi alanların kadına fayda sağlayacak biçimde iyileştirilmesini talep etmektedirler. Siyasal düzlemde “Kadın Bakanlığı”nın kurulmasını ve evdeki iş gücünün ekonomik karşılığının sağlanmasını önermişlerdir¹³².

¹²⁸ Arat, *Feminizm'in ABC'si*, s.71.

¹²⁹ Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, s.73.

¹³⁰ Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, s.74.

¹³¹ Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, s.76.

¹³² Kara, “Feminizm(ler)in Toplumsal Hareket Olarak Medyada Yansıma(ma)sı”, s.8.

Onlara göre, kadınlar hem özel hem de kamusal alanda ezildiklerinden, erkeklere göre iki kat daha dezavantajlı durumdadırlar çünkü erkeklerin ezilme durumu yalnızca kamusal alanda görülmektedir¹³³. Bunun sebebi, kapitalizmin toplumu “özel” ve “kamusal” olarak farklı iki alana bölmeleridir denebilir. Üretim sürecinin ev dışına taşınmasından dolayı, üretime katılmak isteyen kadın hem özel alanda hem de kamusal alanda tanımlanan üretim faaliyetlerine katılmak durumunda kalmıştır.

Sosyalist analizlerin birçoğu kadının baskı altında tutulmasının nedeni olarak, fiziksel iş gücü açısından erkekten daha güçsüz olduğuna bağlamaktadırlar. Oysa Mitchell’e göre bu sorunu basite indirgemedir. Toplumsal baskı ile biyolojik yeteneğe bağlı doğrudan iş bölümünün karşılıklı etkileşimi, kabul gördüğünden daha büyük ölçüdedir¹³⁴. Kadının cinsel özgürlüğünü ve kurtuluşunu savunan erkek sosyalist Fourier, bir eserinde kadınların özgürlüğünün ilerlemesinin tarihsel çağı değiştirdiğini ifade etmektedir. Nitekim erkek ve kadın arasındaki ilişki, ile güçlü ve zayıf arasındaki ilişki, insan doğasının vahşiliğe karşı zaferinin belirgin olduğu yerdir. Genel özgürleşmenin doğal ölçüsü, kadınların özgürlük derecesi olduğu ortaya çıkmaktadır.

1.2.4. Ekofeminizm

İkinci dalga feminizme damga vuran akımlardan biri olan ekofeminizm, bazı feminist gruplar özellikle 1970’li yıllardan itibaren desteklenmeye başlanmıştır. Bu akıma göre, erkek hâkimiyeti ile çevrenin tahrip edilmesi arasında bir ilişki bulunmaktadır. Kadınlar ekofeminizm tarafından nükleer enerji kullanımına ve çevre kirlenmesi karşı mücadele etmekte ve “Green Peace” (Yeşil Barış) hareketini desteklemektedirler¹³⁵.

Kadınların anti-nükleer protestolarında büyük ölçüde etkili oldukları görülmektedir. Kadınlar 1975’te Batı Almanya’da bir nükleer tesisi işgal etmişler ve pankartlara “kadınlar nükleer enerjiye ve dünyanın kirlenmesine savaş ilan ediyorlar” diye yazarken, 1981’de ise

¹³³ Kara, “Feminizm(ler)in Toplumsal Hareket Olarak Medyada Yansıma(ma)sı”, s.9.

¹³⁴ Mitchell, *Kadınlar: En Uzun Devrim*, s.43.

¹³⁵ Güriz, *Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk*, s.75.

Greenham füze üssünde İngiliz kadınları barış kampı oluşturmuşlardır¹³⁶. Greenham’da okunan bir açık mektupta şu ifadeler kullanılmıştır: “Kadın olarak hep evde oturmaya ve erkeklere koruyucularımız olarak bakmaya alıştırdık. Ama biz bu rolü reddediyoruz. Başkaları yeryüzündeki yaşamı yok etmek için örgütlenirken sessiz kalamayız¹³⁷”. O günden sonra bu tarz kamplar anti-nükleer strateji için bir taktik olarak kullanılmıştır.

Yukarıda sözü edilen akımların aksine ikinci dalga feminizme yönelik tepkilerin olduğu görülmektedir. Öyle ki ikinci dalga feminizm her ne kadar ataerkillik kültürünü kastetmeyi başarmış ve ardından kadınları görsel sanatlar, edebiyat gibi farklı alanlarda tanıtabilmişse de bir kesim başarısının ve kapsamının sınırlı olduğunu düşünmektedir. Etnosentrik yaklaşımıyla, beyaz kadınları özgürleştirirken, beyaz olmayan diğer kadınları marjinalleştirdi. Rina Arya’nın belirttiği üzere ikinci dalga feministler çabalarının evrensel bir kız kardeşlik olduğu ileri sürseler de beyaz olmayan kadınların ihtiyaçlarını, gerçeklerini ve çeşitliliğini dikkate almadılar¹³⁸. Ona göre beyaz olmayan bu kadınların birçoğu, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, ekonomik ve sosyal olarak imtiyazlı değildi ve çocuklarının yiyecek ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını ele almak gibi hayatta kalma mücadeleleriyle savaşmak zorunda kaldılar. Buna karşılık ikinci dalga hareketinin odak noktası gelişmiş dünyanın beyaz orta sınıf kadınları oldu. Irkçılık ya da yoksulluk gerçekleriyle eleştirel bir şekilde ilgilenmeyi ihmal ederek, beyaz olmayan ve orta sınıf dışı kadınların deneyimlerini temsil edemedi.

Frances Beale ise ikinci dalga feminizmin cinsiyetleri ayrı olarak ele aldığını ve keşişimselliği bir analiz aracı olarak kullanmadığını öne sürmektedir¹³⁹. Beyaz olmayan kadınların, en az iki cephede, bir başka deyişle hem beyaz erkek ve kadınların ırkçılığını hem de erkeklerin cinsiyetçiliği tarafından baskı altında oldukları gerçeği göz ardı edildiği

¹³⁶ Arat, *Feminizm’in ABC’si*, s.81.

¹³⁷ Arat, *Feminizm’in ABC’si*, s.81.

¹³⁸ Arya, Rina; “Black Feminism in the Academy”, *Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal*, Vol. 31(5/6), 2012, p. 558.

¹³⁹ Beale, Frances; *The Black Woman: An Anthology*, Square Press, Washington, 2005, 135.

anlamına gelmektedir. Çünkü beyaz olmayan kadınların (women of color) deneyimleri, beyaz feministlerin katlandığı deneyimlerden ve ihtiyaçlarından oldukça farklıdır.

İkinci dalga feminizmin şiddetli bir tepki almasının bir başka nedeni, feministlerin “men-haters” (erkeklerden nefret eden) bir grup olarak izlenim oluşturmalarıdır ve hareket üzerinde uzun süre kalıcı etkileri olmuştur. Ona göre feministlerin profesyonel kariyer hakkı gibi kazanımları, medya tarafından çalışan kadınların fiziksel ve psikolojik olarak etkileneceği gibi haberler yapmasına neden olmuştur¹⁴⁰.

1.3. ÜÇÜNCÜ DALGA FEMİNİZM (POST-FEMİNİZM)

Üçüncü dalga feminizm, ikinci dalga feminizmin algılardaki yanlışlıklarına ve pratiklerine tepki olarak 1990’ların başlarında Üçüncü Dalga feminizm veya Post-feminizm olarak ortaya çıkmıştır. “Üçüncü Dalga” (Third Wave) kavramı, ABD yüksek mahkeme kararlarını reddetmek ve protesto etmek isteyen gençlerin bir araya toplanarak kendilerini ilk defa “Üçüncü Dalga Feministleri” olarak adlandırmalarıyla doğmuştur¹⁴¹. Üçüncü dalga feminizm, birbirinin devamı olarak nitelendirilen birinci ve ikinci dalga feminizmden önemli farklılıklar göstermektedir. İkinci dalga feminizmin bazı klişelerini reddetmekte ya da makyaj gibi ikinci dalganın reddettiği bazı şeyleri kabul etmektedir. Kadının hem akıllı hem de güzel olmasının mümkün olduğunu öne sürmektedir. Üçüncü dalga ile beraber “*Girl Power*” (*Kadınların Gücü Adına*) hareketi ortaya çıkmış ve bu hareket “*kaltak*”, “*sürtük*” gibi ifadelerin anlamının olumlu kullanılmasına yol açmıştır¹⁴². Feminizmin yalnızca üst veya orta sınıf beyaz kadınlara indirgenmesini eleştirmekte ve kadın hareketlerinin daha geniş düzlemde yayılması hedeflenmektedir. Kadın sorunlarının ikinci dalgada olduğu gibi sadece beyaz kadınların sorunları olmadığını ve sorunlarla tüm dünyadaki kadınları kapsayacak şekilde ilgilenilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu

¹⁴⁰ Faludi, Susan; *Backlash: The Undeclared War Against Women*, Three Rivers Press, New York, 2006.

¹⁴¹ Türkoğlu, Emine; *Uluslararası İlişkiler Kuramında Feminizm*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2015, s.12.

¹⁴² Gaag, *Feminizm, Dünyanın Neden Hala Bu Kelimeye İhtiyacı Var*, s.36.

çerçeve, hareketin amacının farklı etnik köken, sınıf ve kültürlere bağlı yaşlı ve genç tüm kadınların bir araya getirmek olduğu görülmektedir.

Erkek kadın eşitliğine ilişkin faaliyetler yerine bireyin tercihleri üzerine yoğunlaşmışlardır. “*Özel olan politiktir*” (Personal is political) sloganıyla ön plana çıkan ikinci dalga feminizmin aksine “*Politik olan özeldir*” (Political is personal) sloganıyla ünlenmiştir. Kişisel ya da özel olanın siyasal olması gerektiğini düşünmektedirler. Önceki dalgaların amacı kadınlarla erkeklerin eşit haklara sahip olması ve kadınların özgürleştirilmesiydi. Bu amacı gerçekleştirirken bütün kadınları tek bir kategoride değerlendirmekteydi. Üçüncü dalga feminizm ise post-modernist bir eleştiriyle birlikte farklılıkların ön plana çıkarılmasını sağlamıştır¹⁴³. Edebiyat, bilim, dil, felsefe gibi akademik ve kişisel tüm uğraşlar siyasaldır. Kişisel olanı siyasallaştırmanın temel gayesi kamusal ve özel arasındaki sınırları ortadan kaldırmaktadır. Özel alanın ortadan kaldırılması, kadınların kamu alanına açılmasını kolaylaştırması ve patriyarkanın üretilme alanının tasfiye edilmesidir.

Üçüncü dalga feminist düşüncenin eğilimi hem hukukun rolüne ilişkin kuşku ve belirsizlikleri yansıtmak hem de önceki dönem kuramlarını yadsımak olmuş; farklılıklar dile getirilmiş ve bu farklılıkların değerli olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır¹⁴⁴. Çokkültürcü ve postmodernist teorilerin de etkisiyle, spesifik hale gelen feminist teori kadınlar arasındaki farklılıklara daha çok dikkat etmeye başlamıştır¹⁴⁵. Engellilerin, yaşlı kadınların, lezbiyenlerin ve beyaz olmayan kadınların (women of color) ezilmeleri ve ikincil planda kalmalarına vurgu yapılmaktadır¹⁴⁶. Toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf, milliyetçilik, iktidar, siyaset gibi konuları ele alan üçüncü dalga feminizm, bu kavramlara feminist bir perspektifle yaklaşmıştır. Josephine Donovan, “*Feminist Teori*” adlı kitabında, üçüncü dalga feminist akımın herhangi bir siyasi kimliği reddeden sosyalist ve postmodernist grup içinde bulduklarını ifade etmekte ve feministlerin kendi içinde

¹⁴³ Türkoğlu, *Uluslararası İlişkiler Kuramında Feminizm*, s.12-13.

¹⁴⁴ Arat, *Feminizm'in ABC'si*, s.10-11.

¹⁴⁵ Donovan, *Feminist Teori/Entelektüel Gelenekler*, s.349.

¹⁴⁶ Donovan, *Feminist Teori/Entelektüel Gelenekler*, s.350.

kültürel feminist ve liberal hümanist teori ya da kadın merkezli teori arasında etkili olduğunu öne sürmektedir¹⁴⁷. Başka bir ifadeyle, bu dönemin merkezinde olan kuramlar postyapısalcı veya postmodernisttir. Ayrıca kadınların pratik ve deneyimlerine odaklı zihinsel bir konuma geçilmektedir.

Bu akım, genelleyci kadın sorunlarından ziyade sorunlarla bireysel düzlemde ilgilenmek istiyordu. Kadınların bireysel sorunları üzerinden siyaset yapmaya çalışıyorlardı. Kadını bir yandan kimlik olarak öte yandan da cinsiyet rolü olarak görmekteydiler. Farklılıkları değerli gören üçüncü dalga feministleri kadın hareketlerinin çok geniş bir alana yayılmasını talep etmekteydiler¹⁴⁸. Bu sebeple bilinçlenmeyi arttıracak, toplumsal bir dönüşüm gerçekleştirecek eğitim ve her türlü aktivitenin yaygınlaşmasını önemli bulmaktaydılar. İkinci dalga akımda bütüncül bir birliktelikle mücadele edilip ırk, sınıf ayrımı, cinsel yönelim, kültürel ve etnik yapı gibi olgulara özellikle önem verilmemekteydi. Üçüncü dalga feminist akımın ise farklılıklarıyla var olduğu görülmektedir. Bireysel bir perspektifle her kadının birbirinden farklı ezilmişlik ve baskı problemlerinin olduğunu dile getirmekteler ve bu sorunların ortak noktalarını bularak siyaset yapmak gerektiğini düşünmekteydiler¹⁴⁹.

Üçüncü dalga feminist hareketin önem arz ettiği bir diğer düşünce ise “eşitlik” anlayışından vazgeçmiş olmalarıdır çünkü onlara göre bu anlayış kadınlar için asimilasyona neden olmaktadır¹⁵⁰. Bunu önleyebilmek için “adalet” kavramı gibi yeni kavramları siyaset felsefesi alanına dahil etmişlerdir. Adalet kavramının herkesin eşit haklara sahip olduğu anlamına gelmediğini belirterek ve “*farklı gruplar için farklı haklar*” ilkesini ortaya atmışlardır¹⁵¹. Aynı zamanda patriyarkal kurumların kadını ikincil konuma

¹⁴⁷ Donovan, *Feminist Teori/Entelektüel Gelenekler*, s.350-351.

¹⁴⁸ Taş, Gün; “Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri,” *Akademik Hassasiyetler*, 2016, s.172

¹⁴⁹ Taş, “Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri,” s.172.

¹⁵⁰ Aslan, *Türkiye’de Feminizm Düşüncesinin İmkani*, s.21.

¹⁵¹ Aslan, *Türkiye’de Feminizm Düşüncesinin İmkani*, s.21.

düşürdüğünden dolayı siyasal, bilimsel, sosyal olarak bir devrim yaşamasını savundukları görülmektedir.

Üçüncü dalga feminizm hareketinde ön plana çıkan birçok düşünür ve yazar vardır. Bunlar zaman zaman benzer, bazen de farklı taleplerde bulunmuşlardır. Iris Marion Young, Carol Gilligan ve Beverly Thiele dönemin önemli feminist yazarlarıdır. Bunlardan Iris Marion Young “*Polity and Group Difference: A Critique Of The Ideal Of Universal Citizenship*” adlı çalışmasında modern hukuku reddettiğini belirtmektedir¹⁵². Ona göre, modern hukuk kadınlar, işçiler, siyahiler ve azınlıkta ya da baskı altında kalan diğer grupların farklılıklarını kapsamamaktadır. Yazar toplumun çoğulcu bir yapıya geçmesi gerektiğini dile getirmektedir. Sistemde erkek ile kadın, beyaz ile siyah, fakir ile zengin, engelli ile sağlam arasında farklılıkların bulunduğu öne sürmekte ve bundan dolayı evrensel grupların bu farklılıkları karşılamada yetersiz olduğunu düşünmektedir. Grupların özel durumlarına ve ihtiyaçlarına yönelik hukuksal düzenlemeler yapılmalıdır. Dönemin başka bir feminist yazarı olan John Scott ise “feministler farklılığı terk edemezler, çünkü o bizim en yaratıcı analitik aracımızdır” diyerek benzer fikirde olduğunu belirtmiştir¹⁵³.

Carol Gilligan ise “*In a Different Voice*” adlı çalışmasında kadınların “özen etiği” (ethics of care) denilen farklı bir ahlaki yapıya sahip olduklarını ortaya koymuştur¹⁵⁴. Gilligan’a göre etik alanındaki çalışmalar, kadınların ahlakını görmezden gelirken erkeklerin ahlaki çözümlerini norm olarak kabul etmiştir. Ancak kadının bilgiyi sezgisel olarak aldığını ve bu açıdan, bilgiyi araçsal olarak idrak eden erkeklerden daha üstün olduğunu iddia etmektedir. Üçüncü dalga feministler genellikle kadına özgü doğaya

¹⁵² Young, Iris Marion; “Polity and Group Difference: A Critique Of The Ideal Of Universal Citizenship”, *Ethics*, Vol. 99 (2), 1989, p. 250.

¹⁵³ Scott, John; *Deconstructing Equality-Versus-Difference: Or The Uses Of Poststructuralist Theory For Feminism*, Conflicts In Feminism, Der. Marianne, Hirsh and Evelyn, F. Keller, New York and London: Routledge, 1990, p.142.

¹⁵⁴ Keskin, “Kürtaj Tartışmaları ve Feminizm”, s.89-90.

yakınlık ve doğurganlık gibi pozitif ve ayırt edici değerlerinin, erkeğin değerlerinden daha iyi ve insani olduğunu savunmaktadırlar¹⁵⁵.

Dönemin diğer önemli feministlerinden biri sayılan Beverly Thiele'ye göre ataerkil mekanizma, hiyerarşik örüntüler oluşturan düalizm, kadının kendi benliğinden uzaklaşmasına neden olan soyutlamalar, vasiyete göre miras ve iş bölümünün yapılması, cinselliğin özgünlüğünün reddedilmesi gibi bazı değişkenler kadının üzerinde hegemonya oluşturmaktadır¹⁵⁶. Bu sebeple üçüncü dalga feministler yalnızca kadının erkeğe karşı var olan durumunu eleştirmemiş ama aynı zamanda güvenlik, savaş, az gelişmişlik, ekonomik kalkınma, adalette eşitlik, çevre sorunları gibi konularda da farklı bakış açıları geliştirmişlerdir¹⁵⁷. Bunun sonucu olarak feministlerin kendi içinde pratiksel ve düşünsel anlamda bölündükleri ve var olan sorunlara ilişkin ortak bir yaklaşım sergileyemedikleri görülmektedir. Feminist gruplar, fikirlerini farklı kuramlardan faydalanarak, farklı şekilde ortaya koymaya çalışmaktadırlar.

İkinci dalga feminizmin kadınların deneyimlerini temsil ettiğini iddia etmesine rağmen, Rina Arya¹⁵⁸, "*Black Feminism in Academy*" adlı makalesine kadınların bağlamlarının yetersiz ve yanlış temsil edildiğini iddia ederek başlamaktadır. Üçüncü dalga feminizmi, birlikte var olabilecek çeşitli ifadeleri teşvik ederek bu sorunu ele almaktadır. Ona göre siyah ve beyaz kadınların deneyimleri birbirinden farklıdır ve bu durumun aynı argümanlarla anlaşılması mümkün değildir. Siyahi kadınların, beyaz kadınlardan farklı olarak hem siyah hem de kadın olmalarından dolayı problemler yaşamaktadırlar. Bu durumu ifade etmek için Kimberle Crenshaw¹⁵⁹ "kesişimsellik" kavramını ortaya atmıştır. Üçüncü dalga feminizm, adından da anlaşılacağı gibi, kimliğin kesişme noktalarına dayanan sosyolojik bir teori olan "*kesişimsellik*"i kullanmaktadır. Kavram; bireysel

¹⁵⁵ Aslan, *Türkiye'de Feminizm Düşüncesinin İmkani*, s.22.

¹⁵⁶ Aslan, *Türkiye'de Feminizm Düşüncesinin İmkani*, s.21.

¹⁵⁷ Taş, "Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri," s.172.

¹⁵⁸ Arya, "Black Feminism in the Academy", p.557.

¹⁵⁹ Crenshaw, Kimberle; "Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine", *Feminist Theory and Antiracist Politics*, University of Chicago Legal Forum, Article 8, 1989, p.140.

yaşamdaki cinsiyet, ırk ve diğer farklılık kategorileri, sosyal uygulamalar, kurumsal düzenlemeler ve kültürel ideolojiler arasındaki kesişme ve bu etkileşimlerin iktidar açısından sonuçları anlamına gelmektedir¹⁶⁰.

Bu nedenle, siyah kadınların yaşam durumları hakkında düşünürken, yalnızca cinsiyeti göz önünde bulundurmak yeterli değildir. Hem ırkın hem de sınıfın analizlere dâhil edilmesi zorunludur. Cinsiyet çalışması, bu değişkenlerin “siyah kadınların deneyimlerinin çoklu boyutlarını biçimlendirmek için” etkileştiği kesişimde olmalıdır¹⁶¹. Üçüncü dalga feminizme damgasını vuran akımlardan biri olan siyah feminizm (black feminism) çeşitlidir ve birçok farklı düzeyde baskıya maruz kalmış kadınların deneyimlerinden bahseder. Kesişimsellik, kimliğin karmaşıklığını ortaya koyarken, yalnızca cinsiyet tarafından belirlenemeyen ve diğer değişkenleri de içermektedir.

Üçüncü dalga feminizm, beyaz feminizmin yekpare doğasını ele almaya çalışırken, aynı zamanda ırksal ve kültürel kimliklere özgü feminizmler geliştirmeye çalışmıştır. Bunlar arasında Siyah, Latin, Amerikan Yerli ve Asyalı feminist örgütler vardır. Bunların çoğu mültecilerin ve istismara uğramış kadınların kötü muamelesiyle ve haksızlıkla beslenen taban örgütlerdir. Güçlü bir örgütlenme olarak 1973 yılında kurulan ve Afrikalı Amerikalı kadınların karşılaştığı sorunların çoğunu ele alan Ulusal Siyah Feminist Örgüt (NBFO) kurulmuştur¹⁶². Kimliğin çelişkilerini ve karmaşıklıklarını, sadece cinsiyeti değil, aynı zamanda ırk, etnik köken ve sınıf gibi değişkenleri tartışmalara sokarak, bu değişkenlerin önemli ölçüde benimsenmesini sağlamıştır. Üçüncü dalga feminizmi geniş bir bakış açısına ve çerçeveye sahiptir. Emperyalizm gibi marjinalleşmeye neden olan faktörleri hesaba katarken kadınların kendi kadınlıklarını kendi terimleriyle keşfetme hakkını desteklemiştir.

Üçüncü dalga feminizmi, feminizm ile kadınların yaşamları arasındaki ilişkiyi anlamının, kadınların geniş çaplı farklılıklarıyla bilinçli bir şekilde çalışması gerektiği

¹⁶⁰ Arya, “Black Feminism in the Academy”, p.558-559.

¹⁶¹ Arya, “Black Feminism in the Academy”, p.558-559.

¹⁶² Arya, “Black Feminism in the Academy”, p.558.

pozisyonundan başlar. Üçüncü dalga feministlerinin transseksüel, biseksüel ve ırklararası olan bir toplumda yaşadıklarından, “ırk, cinsiyet ve diğer tüm değişkenlere göre teoriler oluşturmada ve sürdürmede sorun yaşadıkları” iddia edilmektedir¹⁶³. Ancak “farklılık” kavramına çokça değinen bu feminist dalga, bir parçalanma sürecine girmiştir¹⁶⁴. Kadın hareketlerinin kendi içinde ortak bir nokta bulma imkânı neredeyse kalmamıştır. İlk olarak ortaya çıkan liberal, radikal, sosyalist, Marksist feminizm gibi temel anlayışlara post-feminizm, lezbiyen feminizm, siyahi feminizm gibi yeni akımlar da eklenmiştir.

Feminist hareketlerinin yeni akımlarıyla beraber kamu alanında kadının davranışsal ve düşünsel olarak kendine özgü bir şekilde yer almasını sağlamıştır. Kadınların otonomisi anlamına gelen bu durum, otonom bir sivil toplumun da oluşmasına katkı sağlamıştır¹⁶⁵. Otonom sivil toplum, her grubun kendine has kültürü, tarihsel bağları, değer sistemi ile resmî ideolojiden bağımsız olarak gelişmesini sağlamıştır. Ayrıca farklı dinamik grupların kendi içlerinde uzlaşmasını zorunlu kılmaktadır.

Post-feminizm olarak da adlandırılan üçüncü dalga feminizm, postmodernizmden etkilenmiştir. Postmodernist etki feminizmin bu akımına yeni içerikler kazandırmıştır. Postmodernizm evrensel ve genel iddialara bir mesafe içinde yaklaşmaktadır. Toplumsal cinsiyet, sınıf, ırk, etnik köken gibi kategorilerin belirleyiciliğine karşı çıkmaktadır¹⁶⁶. Benzer düzlemde, postmodern feministler kişiliğin gerçeklik, bilgi gibi kavramlara, yeni tanımlamalara tabi tutulması gerektiğini öne sürmektedirler. Aydınlanma düşüncesiyle beraber ortaya atılan iddiaların batılı beyaz erkeğin değer yargılarını yansıttığı düşünülerek karşı çıkmaya başlamışlardır¹⁶⁷.

Modernist düşünce, erkek-kadın, güneş-ay, aktif-pasif gibi ikilemlere dayanmaktadır ayrıca bu ikilemlerde dezavantajlı, ikincil grup kadınları da temsil

¹⁶³ Adams, Ruth: *Digital Communications and Feminism in Brazil: A Glance at Brazilian Feminist Activism in Social Media*, King's College London, 2015, p.18.

¹⁶⁴ Aslan, *Türkiye'de Feminizm Düşüncesinin İmkânı*, s.24.

¹⁶⁵ Aslan, *Türkiye'de Feminizm Düşüncesinin İmkânı*, s.24.

¹⁶⁶ Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, s.111.

¹⁶⁷ Aslan, *Türkiye'de Feminizm Düşüncesinin İmkânı*, s.22-23.

etmektedir. Postmodern feministler erkek ve kadın arasındaki ikilemleri ortadan kaldırmaya ve ikinciliğe neden olmayan farklı bir söylem ve kültür geliştirmeye çalışmışlardır. Onlara göre kadınlık, yalnızca erkekliğin zıddı değildir, iki kavram birbirine bağlıdır. “*Postmodern feminist teori tek renk değil, rengârenk olmak demektir*¹⁶⁸”. Erkek ve kadın arasındaki farklılıkların olmadığını iddia etmenin aksine kabul etmekte, kadınların kendi aralarındaki farklılıklara odaklanmaktadır.

Postfeminist ya da üçüncü dalga feminist yaklaşımın plüralist olduğu açıktır¹⁶⁹. Evrensel olarak tek bir kadın tipi yerine; batılı kadın, siyahi kadın, üçüncü dünya kadınları, lezbiyen kadın gibi farklı kadın tipleri ile gündeme gelmektedir. Temelinde kadın cinsiyeti olan bir yaklaşımdan ziyade, karmaşık ve çoğulcu bir sosyal kimlik tayin etmek ve cinsiyet, sınıf, etnik köken, yaş gibi etmenlerle değerlendirmek, yani göreceli bir yaklaşımdan söz etmektedir¹⁷⁰. Bu sebeple, yalnızca kadın görüş açısını ya da bu görüş açısını yükseltme girişimi kabul görmemektedir.

Hekman’ın da belirttiği üzere postmodernizm, modernizmin aksine özneye verilen ayrıcalığı yapı-bozuma uğratmıştır ancak erkek öznenin cinsiyetli karakterini sergilememektedir¹⁷¹. Feminizm, postmodernizmdeki bu eksikliği tamamlamaya çalışmaktadır. Erkek özne, kadınları beşerî bilimden dışlamakta ve insan-merkezli beşerî bilimlerde, nesne olan kadına ait bir yer bulamamaktadır. Aynı zamanda sosyal bilimlerde de kadınların dışlanmasının nedeni özne olarak görülmediklerinden kaynaklanmaktadır. Ona göre nesne olan kadınlar, özne-yönelimli modern epistemede bilgi edinemezler.

Linda J. Nicholson ve Nancy Frazer feminizmi ve postmodernizmi üç maddede açıklamaktadırlar¹⁷². Birinci olarak hem feminizm hem de postmodernizm; felsefe kurumunu geniş ve detaylı bir biçimde eleştirmişlerdir. İkinci olarak, her ikisi de kültür ve felsefe arasındaki ilişkiye eleştirel biçimde yaklaşmışlardır. Üçüncü ve son olarak ikisi de

¹⁶⁸ Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, s.115.

¹⁶⁹ Güriz, *Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk*, s.76.

¹⁷⁰ Güriz, *Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk*, s.79.

¹⁷¹ Hekman, *Toplumsal Cinsiyet ve Bilgi*, s.154.

¹⁷² Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, s.87.

toplumsal eleştiri paradigmasını, geleneksel felsefeyi temel almadan geliştirmeye çalışmışlardır.

Julia Kristeva, Àne Cixous ve Luce Irigaray gibi Fransız feministler postmodern feminizme köklü ve derin bir içerik kazandırmışlardır. Farklılık kavramını, düşünce ve ataerkil kültür sisteminde devrim oluşturmak amacıyla kullanan postmodern Fransız feministlerine göre dil, metafor, anlam ve farklılık kadının ikincil olmasının nedenidir¹⁷³. Kadının hem anlam sisteminde hem de sosyal, politik ve ekonomik sistemde devrim yaratabilmesi için ona ait bir yazın ve dilin olması gerekmektedir.

Üçüncü dalga feministlerin değindiği konulardan biri de kadınların kürtaj hakkıdır. Kürtaj sorunu ele alınırken “özen etiği” açısından değerlendirilmekte ve kadınların bu süreçte içinde buldukları ahlaki çözülemeye dikkat çekilmektedir¹⁷⁴. Keskin’in de belirttiği üzere ahlaki çelişkilerin çözümlenmesinde kadınlar “özen” ve “sorumluluk” kavramları ekseninde karar verirken, erkeklerde bu durum “adalet” ve “hak” kavramlarına göre değişmektedir. Kadınlar kürtaj sürecinde kendilerini ve ilişki içerisinde oldukları diğer insanların çıkarlarını düşünerek ya sorumluluk almayı ya da bencilce davranmayı tercih ederler. Ancak bu süreci cenin ve hamile kadın arasında bir haklar hiyerarşisi üzerinden neticelendirmek, kadının içinde bulunduğu durumu açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Kadınların ahlaki ikilemleri değerlendirirken çatışan haklar yerine çatışan sorumluluklar olarak düşündükleri görülmektedirler.

Amerikalı feminist Alison Mary Jaggar’ın¹⁷⁵ ortaya attığı argümana göre, kürtaj kararı yalnızca hamileliği sonlandırmak anlamına gelmemektedir, aynı zamanda doğum sonrasında annenin üzerine kalan tüm sorumluluğun da sonlandırılması demektir. Jaggar kürtaj kararının kadına ait olmasını gerektiğini ileri sürmekte ve bunun iki nedeni olduğunu belirtmektedir. Birinci nedeni, bir insanın yaşama hakkı yalnızca dünyaya gelmek veya

¹⁷³ Aslan, *Türkiye’de Feminizm Düşüncesinin İmkani*, s.23.

¹⁷⁴ Keskin, İçten; “Kürtaj Tartışmaları ve Feminizm”, *Fe Dergi, Sayı. 7(1)*, 2015, s. 89-90.

¹⁷⁵ Jaggar, Alison Mary; *Living with Contradictions: Controversies in Feminist Social Ethics*, Colorado, Westview Press, 1994, p. 281-282.

hayatta kalmak değildir, bir insanın hayatta sahip olması gereken şeylere sahip olması demektir. Bunların neler olduğunun tartışılabilir olduğunu ancak temel ihtiyaçların muhakkak olması gerektiğini savunmaktadır. Ona göre doğum öncesi ve sonrası ihtiyaçlarının tam olarak karşılanmasında rol oynayacak olan baba, doktorlar ve devletin bu karara müdahalede bulunma hakkı yoktur.

Yazarın öne sürdüğü ikinci neden ise verilen kararın sonucundan büyük ölçüde etkilenecek olanın kadınlar olduğudur. Çocuk bakımı gibi çocuğun yetişmesinde gerekli görev ve sorumlulukların neredeyse tamamı kadına verilmektedir. Hamileliğin devamı ya da sonlandırılmasında hem toplumsal koşullar nedeniyle hem de biyolojik olarak en çok kadınlar etkilenmektedir. Bu yüzden kürtaj kararını bu karardan asıl etkilenecek olan kadın vermelidir. Ancak Jagger, bu nedenlerin tüm kadınlara her koşulda geçerli olacak kürtaj hakkı vermediğini de vurgulamaktadır. Çocuk bakımı gibi görev ve sorumlulukların çoğunu baba, devlet gibi başka unsurlar üstlendiği ve anneye daha az sorumluk yüklediği zaman diğer kişi ve kurumların da bu kararı vermede söz hakkına sahip olacaklarını ifade etmektedir.

Üçüncü dalga feministler kadına yönelik şiddete de önemli ölçüde değinmişlerdir. Tüm dünyada kadınlar tecavüz, cinsel taciz, fiziksel istismar ve psikolojik şiddet gibi erkek şiddetinin kurbanı olmaktadır. Richard Rotry, kadına yönelik şiddeti şu ifadelerle açıklamıştır: “*Biraz daha gelişkin kaslara sahip insanların biraz daha küçük kaslı olanları çok uzun zamandır itip kakmasıdır.*”¹⁷⁶. Şiddetin temel nedeni eşitsiz güç ilişkileridir. Bir başka ifadeyle, güçlünün güçsüz olana iradesini kabul ettirme şeklidir. Sosyal, politik ve ekonomik yaşamda erkekler birincil ve kadından güçlü oldukları için fiziksel ya da psikolojik şiddete başvurmaktadırlar.

Üçüncü dalga feministlerin kadına yönelik şiddetle alakalı uzun yıllar mücadelesinin sonunda, Birleşmiş Milletler 1993’te Viyana’da gerçekleşen Dünya İnsan Hakları Konferansı’nda kadın haklarını, insan hakları olarak kabul etmiş ve kadına

¹⁷⁶ Donovan, *Feminist Teori/Entelektüel Gelenekler*, s.322-323.

uygulanan şiddeti “kadınların fiziksel bütünlüğünü, bireysel özgürlüklerini ve temel haklarını tehdit eden davranışlar” olarak ifade etmiştir¹⁷⁷. Aynı sene, BM Kadınlara Yönelik Şiddetin Önlenmesi Bildirgesi’nin ilk maddesinde kadınlara yönelik şiddetin tanımı yapılmaktadır: “Bu bildirgenin amaçları bakımından kadınlara yönelik, şiddet ister kamusal ister özel hayatta olsun bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama veya özgürlükten keyfi olarak yoksun bırakma dâhil olmak üzere, kadınlara fiziksel, cinsel veya psikolojik zarar veya acı verme sonucu doğuran veya bu sonucu doğurması muhtemel olan, cinsiyete dayalı her türlü şiddet eylemi anlamına gelir¹⁷⁸”.

Birleşmiş Milletler’in 1995’te gerçekleştirdiği Dünya Kadın Konferansı Pekin Platformunda kadına yönelik şiddet tanımını “evlilikte tecavüz, başlık parasından doğan şiddet, istismarla bağlantılı şiddet ve nikah dışı şiddet, geleneksel uygulamalar ve kadının cinsel organına zarar verme, cinsel taciz, tecavüz; eğitim kurumlarında, iş yerlerinde ve başka yerlerde cinsel zorlama ve sarkıntılık dahil toplumda meydana gelen psikolojik, cinsel, fiziksel şiddet, kadınların fahişeliğe zorlanması ve alınıp satılması; devletin göz yumduğu veya yürüttüğü psikolojik, cinsel ve psikolojik şiddet” olarak genişletmişlerdir¹⁷⁹.

İkinci dalga feminizmde olduğu gibi üçüncü dalga feminizmde de ekofeminizmin devam ettiği görülmektedir. 1970’lerde ortaya çıkan ekofeminizm 20. yüzyılın sonlarında ve 21. yüzyılın başlarında giderek güçlenmiştir. Doğal dünyanın tahrip edilmesi ile erkek egemenliği arasında ilişki kuran ekofeminizm, çevresel felaketlerden en çok etkilenen kesimin gelişmekte olan ülkelerdeki yoksul kırsal kadınlar olduğunu ileri sürmektedir¹⁸⁰. Ekofeministlere göre kadınların ve doğanın egemenlik altına alınması birbirine paralellik göstermektedir. Marti Kheel çevresel krizler nedeniyle birincil olarak suçlanmayı hak

¹⁷⁷ Ünlü, Sezen, N. Bayram, C. Uluyağcı ve S. U. Bayçu; “Kadına Yönelik Şiddet: Tv Dizilerinde Kadına Yönelik Şiddet Üzerine Bir Araştırma”, *Selçuk İletişim*, Sayı. 5 (4), 2009, s. 96.

¹⁷⁸ Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirge, E.T. 02.07.19. Web. https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararası_belgeler/kadına_karsi_siddet/BM%20Kadına%20Karşı%20Şiddetin%20Ortadan%20Kaldırılmasına%20Dair%20Bildirgesi%2020.12.1993.pdf

¹⁷⁹ Gaag, *Feminizm, Dünyanın Neden Hala Bu Kelimeye İhtiyacı Var*, s.100.

¹⁸⁰ Donovan, *Feminist Teori/Entelektüel Gelenekler*, s.351.

edenin “*insan merkezli dünya görüşü*” olduğu ifade ederken, ekofeministler bu suçlamayı hak edenin “*erkek merkezli dünya görüşü*” olduğunu ifade etmektedirler¹⁸¹.

Ekofeministlerin temel teorisi, hayvanlar da dahil olmak üzere doğa ve insanlar arasındaki ilişki üzerine Batı biliminin nesnelleştirici ve ikilikçi özellikleri olmaksızın yeni düşünme yollarını oluşturmaktır¹⁸². Ariel Salleh, ekofeministler için şöyle söylemektedir¹⁸³: “*ekolojik feministler çevreye duyarlı, canlandırıcı emeği destekliyor ve kullanım değerini değişim için üretimden daha değerli hale getiriyorlar.*”

1.4. DÖRDÜNCÜ DALGA FEMİNİZM (DİJİTAL FEMİNİZM)

1.4.1. Dijital Feminizm Nedir?

Tarihsel olarak kültürel değişimin gerçekleşmesi sözleşmeler ve kanunlara meydan okuyan gruplardan, marjinal kesimlerden, toplumsal hareketlerden veya sanatsal çevrelerden kaynaklanmaktaydı. Şirketler ve kitle iletişim araçları ise oluşan yeni fikirleri basılı yayınlar, toplantılar ve protesto gösterileri yoluyla yaymaktaydı. Ancak sosyal medya her şeyin değişmesine neden oldu¹⁸⁴. Sosyal medya bir zamanlar coğrafi olarak izole edilmiş toplulukları birbirine bağlarken, iş birliğinin hızını ve yoğunluğunu büyük ölçüde arttırmaktadır. Bir zamanlar birbirine uzak olan topluluklar, artık sosyal ağları yoğun bir şekilde kullanmaktadır. Her ne kadar insanların tamamının internete erişimi sağlanmamış olsa da kullanan kişilerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Bu nedenle topluluklar ve kültürler doğrudan bir şekilde sosyal ağlardan etkilenmektedir¹⁸⁵.

Castells internetin yaygınlaşmasıyla ağlar üzerinde gerçekleşen hedef birlikteliklerini ve ortak paydayı “*ağ toplumu*” olarak adlandırmaktadır¹⁸⁶. Ona göre iletişim hareketler ve ağ oluşturabilmekte, iktidarlar oluşturup takipçilerin algılarının

¹⁸¹ Donovan, *Feminist Teori/Entelektüel Gelenekler*, s.399.

¹⁸² Donovan, *Feminist Teori/Entelektüel Gelenekler*, s.400.

¹⁸³ Donovan, *Feminist Teori/Entelektüel Gelenekler*, s.403.

¹⁸⁴ Holt, Douglas; “Branding in the Age of Social Media”, *Harvard Business Review*, Mart 2016, p. 42.

¹⁸⁵ Holt, “Branding in the Age of Social Media”, p. 43.

¹⁸⁶ Castells, Manuel; *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*, Çev. Ebru Kılıç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, I. Cilt, İstanbul, 2008.

çerçevenmesini sağlayabilmektedir. Bu da ağın gücünü göstermektedir. Dijk ise ağ toplumunu modern bir toplum olarak nitelendirmektedir ve ona göre internetin yayılmasıyla birlikte kendi gerçekliğini inşa etmiştir¹⁸⁷. Ağ toplumu temelde sosyal ağlardan oluşmakta ve sosyal medya ile yayılan ağlar etki alanını sürekli büyütürken kendisini var eden teknolojiyi bile belirler hale gelmektedir. Stabil olarak kalmayan bu büyüme, değişken bir yapı içermektedir. Castells ağ tabanlı toplumsal hareketler ve ağ toplumu bağlamında toplumu, örgütsel bağlılıkları ve kişisel farklılıklarını bir kenara bırakarak bireylerin bir araya geldiğini ve heterojen topluluklar oluşturduklarını ifade etmektedir. Farklı sosyal sınıf, ırk, etnisite, ekonomik seviye, kültür ortamı, eğitim ve meslek düzeylerinden bir araya gelen bireyler, dünya düzeninin adaletsizliklerine ve aksaklıklarına meydan okumaktadırlar. Bunu da mekân ve zaman kısıtlaması olmadan sosyal ağlar aracılığıyla bir araya gelerek gerçekleştirmektedirler.

İnternet ve sosyal medya bilgi yayını yapmak, fikir alışverişinde bulunmak, stratejileri koordine etmek ve daha iyi, adil ve daha eşit bir dünya oluşturmak için önemli bir unsur haline gelmektedir¹⁸⁸. Sosyal medya kullanımındaki artış vatandaşların haber ve bilgi toplama, raporlama, analiz etme ve yayma konusunda aktif bir rol oynamasına neden olmaktadır¹⁸⁹. Ayrıca günümüzde sosyal medya haber alma alışkanlıklarından kişiler arası ilişkilere, eğitimden kültürel faaliyetlere, ekonomiden tüketim kültürüne kadar birçok alanda yeniliğe yol açmaktadır¹⁹⁰. Söz konusu yeniliklerin sonucu olarak toplumsal hareketlerin organize olma, tartışma ve eylem alanı sosyal medyaya kaymıştır. Mekân, zaman ya da merkezi bir örgütlenme olmaksızın bu hareket gelişmekte, yeni toplumsal hareketlerin eylem alanını ve yönünü değiştirmektedir. Bu da tüm dünyada farklı coğrafyalarda politikaların ve iktidarların etkilenmesine neden olmaktadır.

¹⁸⁷ Dijk, Jan Van; *Ağ Toplumunu*, Çev. Özlem Sakin, Epsilon Yayınevi, İstanbul, 2018, s.42.

¹⁸⁸ Adams, *Digital Communications and Feminism in Brazil: A Glimpse at Brazilian Feminist Activism in Social Media*, p.19.

¹⁸⁹ Brimacombe, T., R. Kant, G. Finau, J. Tarai and J. Titifanue; "A New Frontier in Digital Activism: An Exploration of Digital Feminism in Fiji", *Asia Pac Policy Stud*, June 2018, p. 4. <https://doi.org/10.1002/app5.253>

¹⁹⁰ Aksu, Okan: "Bir Paradigmayı Anlamak: Yeni Toplumsal Hareketler ve Dijital Aktivizm", *I. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, Fırat Üniversitesi, Elazığ, 13-15 Ekim, 2016, s.131.

Geçtiğimiz on yılda internetin, özelde sosyal medyanın kullanımının tüm dünyadaki sosyal hareketlerde kilit bir rol oynadığı görülmektedir. Arap Baharı'ndan (2010) Occupy Wall Street'e (2011), hatta Brezilya ulaşım ücretine ve Dünya Kupası protestolarına (2013) kadar kablosuz internet ile görüntülerin hızlı ve viral bir şekilde yayılması fikir ve hareketlerin de tüm dünyada yayılmasını sağlamıştır. Ana akım medyanın aksine internet, içerik üretiminin artık yalnızca birkaç iletişimcinin elinde olmayan, bilgi tüketicilerini aynı anda üreticilere ve yarışmacıların kendilerine dönüştüren, çok hızlı bir şekilde yayılan özerk bir alan haline gelmektedir¹⁹¹.

Yeni toplumsal hareketlerin feminizme olan etkisine bakacak olursak, postfeminizmin ortaya çıktığı tarihle paralel olarak 1980'lerde internetin kullanılmaya başlanmasıyla önceki nesillerin ve feministlerin ilk defa karşılaştığı bir mücadele alanı ortaya çıkmıştır. 1990lı yıllarda "Web Log" (Web Günlüğü) olarak adlandırılan bloglar, tüm dünyadan feministlerin birbirleriyle arkadaşlık kurmalarını ve fikir alışverişinde bulunmalarını sağlayarak çevrimiçi bir kültür oluşturmaya başlamıştır¹⁹². Facebook (2004), YouTube (2005) ve Twitter (2006) gibi sosyal ağların kurulmasıyla, çevrimiçi kültür hızlı bir şekilde yaygınlaşmaya devam etmiştir. Sosyal ağların kullanıcı merkezli yapısı toplumsal hareketler için bir kamusal alan oluşturmuştur. Böylelikle toplumsal eylemlerin dijitalle kaydığı ve toplumsal hareketler ile sosyal ağların kesiştiği yerde "dijital aktivizm", "dijital feminizm" ya da "dördüncü dalga feminizm" kavramları ortaya çıkmıştır.

Sosyal medya ve internet başka bir ifadeyle dijital iletişim, özgür bir iletişim imkânı oluşturmaktadır. İktidar tarafından kontrol edilen ana akım medyanın aksine dijital iletişim hedef kitleleri ve destekçileri ile özgürce iletişim kurabilmektedirler¹⁹³. Bu bağlamda internet ve sosyal medya iktidar mekanizmalarının kontrol gücünden, mekân ve zaman sınırlamalarından uzak bir iletişim imkânı oluşturmaktadır. Hedef kitle ve

¹⁹¹ Adams, *Digital Communications and Feminism in Brazil: A Glance at Brazilian Feminist Activism in Social Media*, p.10.

¹⁹² Henry, Astrid; *Feminism Unfinished: A Short, Surprising History of American Women's Movements*, W.W. Norton & Company Ltd, New York, 2015, p. 161.

¹⁹³ Aksu, Okan; "İnternet ve Sosyal Medyanın Yeni Toplumsal Hareketlerin İletişim Olanaklarına ve Hareketlerin Yapılarına Etkileri", *AUAd*, Sayı. 3(4), 2017a, s. 6.

destekçileriyle beraber yaşadıkları sorunlar karşında kendi gündemlerini belirlemektedirler. Kadın hareketlerinin sosyal medya platformlarını kullanarak kadınların taleplerini ve sorunlarını dile getirdiği yerde “*dijital feminizm*” ortaya çıkmaktadır.

Kadın ve toplumsal cinsiyet alanında bilgi edinme, yayma, kişisel deneyimlerini paylaşma, dayanışma, direniş ve örgütlenme sosyal medya aracılığıyla gerçekleşmektedir. Sosyal ağlarda feminist hareketin, toplumsal cinsiyet konuları ve başka birçok sosyal sorun arasında ilişki kurdukları görülmektedir¹⁹⁴. Kaya'nın belirttiği üzere sosyal ağların kullanımıyla beraber kadınlar etnik, dinsel ve sınıfsal köken fark etmeksizin kolay bir şekilde buluşmakta ve birbirleriyle iletişim kurmaktadır. Bu anlamda herhangi bir kadının yaşadığı bir problem tüm kadınları ilgilendirmekte ve sosyal ağlarda gerçekleşen kampanyalarla birlik ve beraberlik sağlanmaktadır. Dünyanın farklı yerlerinde yaşayan farklı etnik kökene sahip ve bu süreçte birbirine yabancı olan kadınlar arasında topluluk ve aidiyet hissi oluşmaktadır.

1.4.2. Dijital Feminizmi Diğer Feminist Dalgalardan Ayıran Özellikler

Dördüncü dalga feminizm, üçüncü dalga feministlerin odaklandığı konularla yani kadının kişisel mücadelesi, beyaz kadınların yanı sıra beyaz olmayan kadınların (women of color) da sorunları, queer teori ve kesişimsellik vs. gibi konularla çevrimiçi ağlarda mücadeleye devam etmektedir. Başka bir ifadeyle dördüncü dalga feminizm, çoğunlukla üçüncü dalga feminizmin taleplerini içermesine rağmen ondan farklı olarak bu taleplerini internete yani dijital hayata aktarmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla dördüncü dalga feminizmin mücadele konularından ziyade mücadele şeklindeki değişimle bir farklılık yarattığını söyleyebiliriz.

İnternetin aktivistleri harekete geçirme gücü 90'larda tartışılırken günümüzde sosyal medya kullanımının artmasıyla birlikte aktivistlerin dijital neslinin ortaya çıktığı

¹⁹⁴ Kaya, Şehriban; “Kadın ve Sosyal Medya”, *Gaziantep University Journal of Social Sciencess*, Sayı. 17 (2), 2018, s. 566.

görülmektedir. Bu alana katkısı çok fazla olan feminizm de bunun farkındadır. Yeni medya ekolojisini oluşturan teknolojilerin rolü çevrimiçi olarak feminist ayrıcalık değerlendirmesinde önemli bir konudur çünkü şu anki dördüncü feminizm dalgası teknoloji ile tanımlanmaktadır. Kadınların çevrimiçi ortamda güçlü, popüler, reaktif bir hareket inşa etmelerini sağlayan araçlar sadece feminizmin çevrimiçi alanlarda nasıl ifade edildiğini değil, aynı zamanda nasıl rapor edildiğini değerlendirmek için de gereklidir¹⁹⁵.

Yeni medya uzmanları, çevrimiçi sosyalizmin potansiyelleri konusunda bir yandan temkinli davranırken öte yandan çevrimiçi aktivizm analizleriyle, “çevrimiçi” ve “çevrimdışı” aktivizm arasındaki bağlantıları kolaylaştırma ve politik meseleler konusunda farkındalık yaratma potansiyelini ortaya koyma konusunda daha fazla düşünmektedirler¹⁹⁶. Feminist hareketlerin (çevrimdışı aktivizmin) kilit noktasını bilinç arttırma grupları oluştururken, dijital feminizmin omurgasını bu gruplar yerine feminist içeriğin çevrimiçi yayılmasını sağlayan çevrimiçi ağlar oluşturmaktadır. “*Hashtag feminizm*” olarak da adlandırılan bu dalga, toplumsal cinsiyet alanlarında ortaya çıkan olumlu, olumsuz veya düşündürücü durumlarda çevrimiçi aktivizm ile vazgeçilmez bir noktaya ulaşmaktadır.

Twitter hashtagleriyle ortaya çıkan feminist hareketin, çevrimiçi aktivizmin limitlerini ve potansiyelini yakalamaya çalıştığı görülmektedir¹⁹⁷. Böylece internet ve sosyal medya aktif bir bilinç yükseltme ve farkındalık yaratma aracına dönüşmektedir. Ayrıca dünyadaki toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle mücadelede etkin bir konuma sahip olmaktadır. Bu durum dünyamızın 21. yüzyılda çok daha küçük görünmesini sağlamaktadır. Sokaklarda yankılanan yüz binlerce ses teknoloji çağında sosyal medyada milyonları bulmakta ve belki de sokaklardaki seslerden daha fazla güç toplamaktadır.

Twitter’da yaygınlaşmaya başlayıp diğer sosyal ağlarda devam eden hashtag, Kaya’nın çalışmasında değindiği üzere iki önemli işlevi yerine getirmektedir. Öncelikle

¹⁹⁵ Darmon, Keren; “Framing SlutWalk London: How Does the Privilege of Feminist Activism in Social media Travel into the Mass Media”, *Feminist Media Studies*, Vol. 14 (4), 2014, p. 703.

¹⁹⁶ Brimacombe, Kant, Finau, Tarai and Titifanue; “A New Frontier in Digital Activism: An Exploration of Digital Feminism in Fiji”, p. 4

¹⁹⁷ Kaya, “Kadın ve Sosyal Medya”, s. 567.

hashtag kullanımı katılımcılara kolektif bir kimlik alanı oluşturma imkânı sunmaktadır. İkinci olarak ise kullanılan sosyal ağların dışına çıkarak kamusal bir protestoya dönüşerek gündem belirleyebilmektedir. Yapılan kampanyalar çok hızlı bir şekilde geniş bir kitleye ulaşmakta ve ayrıca sosyal ağların kullanımı empati kurma ve kolektif destek olmayı teşvik etmektedir.

Araştırmacılar doğrudan ve hemen çalışan çevrimiçi kullanıcı ağlarından oluşan Twitter gibi iki yönlü medyanın, geleneksel veya alternatif tek yönlü medyanın aksine dönüştürücü potansiyelinin olduğunu belirtmektedir¹⁹⁸. Twitter platformunda çevrimiçi söylem, retweet, hashtag ve trend konular gibi işlevler; sosyal gruplar ve aktörler arasındaki güç ilişkilerini hem yeniden üreten hem de dönüştüren söylemsel uygulamalar için bir ortam oluşturmaktadır. Bu nedenle, Jackson ve Banaszczyk'a¹⁹⁹ göre Twitter kamusal ya da yarı kamusal “*sosyal farkındalık akışı*” olarak çalışma potansiyeline sahiptir.

Aktivistler, internet ve sosyal medyanın potansiyelini toplumsal değişim için bir güç ve marjinalleşmiş grupların dahil edilmesinde bir araç olarak kabul etmektedirler. İnternet üzerinden gerçekleşen eylemciliğin oynadığı rol etkili ve önemli görülürken sosyal ağların yaygınlaşması ile “*clicktivizm*”, “*slaktivizm (pasif eylemcilik)*”, “*koltuk aktivizmi*” gibi yeni kavramlar geliştirilmiştir. Web 2.0 ile birlikte köklü değişimler yaşanarak kullanıcıların etkileşimi artmış ve içerikleri kullanıcıların kendilerinin üretmesi sağlanmıştır²⁰⁰. Bu sayede çevrimiçi ve çevrimdışı dünyalar birbirinin içine geçerek, toplumsal hareketler için yeni eylem imkânları oluşturulmuştur. Böylece feminist hareketin internetin ve daha çok sosyal ağların sağladığı imkânları kullanarak kadınların mücadelesini duyurmak, onların kamusal alandaki varlığını daha eşitlikçi ve adil bir

¹⁹⁸ Jackson, Sarah ve Sonia Banaszczyk; “Digital Standpoints: Debating Gendered Violence and Racial Exclusions in the Feminist Counterpublic”, *Journal of Communication Inquiry*, Vol. 40(4), 2016, p. 394-395.

¹⁹⁹ Jackson, Sarah ve Sonia Banaszczyk; “Digital Standpoints: Debating Gendered Violence and Racial Exclusions in the Feminist Counterpublic”, p.395.

²⁰⁰ Şener, Gülsüm; “Gezi Hareketinde Dijital Direniş Taktikleri”, *İnter Aktivist Direnişin @ Hali*, 2014, s. 31.

biçimde meşrulaştırıp iyileştirmek, eril kamusal alanda yer edinmek ve kendilerini kabul ettirmek²⁰¹ gibi hedefleri gerçekleştirmeyi amaçladığını söylemek mümkündür.

Riera (2015) çevrimiçi feminizmi, feminist olsun veya olmasın bireylerin interneti kullanarak feminizmle bir şekilde etkileşime girmeleri olarak açıklamakta ve çevrimiçi feminist platformların eğitim, güçlendirme ve destek toplulukları olarak bir radikalleşme alanı oluşturduğunu dile getirmektedir²⁰². Riera'nın çevrimiçi feminizmi ve bu feminizmin kullanıcılarına yarattığı ortamı anlamak amacıyla yaptığı çalışmayla, kullanıcıların tamamının faaliyet gösterdikleri platformlar ile karşılıklı kurucu bir ilişki içinde olduğu ve her bir kullanıcının bir içerik üreticisi olduğu sonucuna varmıştır. Aynı zamanda dördüncü dalga feministleri süreç içerisinde feminist kavramlar hakkında başka kullanıcılarla tartışabildiği ortaya konmuştur. Dolayısıyla çevrimiçi feminizmi feminist eleştiri ve analizinde önemli bir kaynak olarak görülmektedir.

Çevrimiçi feminist hareketin kahramanları ilginç bir şekilde, feminist hareketlere ilgi göstermediği iddia edilen genç kadınlardır²⁰³. Adams'ın da belirttiği gibi çevrimiçi feminizm, dijital ortamda yetişen ve geleneksel (ikinci dalga) feminizm ile bağları kültürel, dijital ve nesiller arasındaki boşluklardan arındırılmış genç nesiller için özellikle dikkat çekicidir. Böylelikle daha önce kendilerini feminizmle özdeşleştirmeyen genç kadınlar, feminist eylemlerde bulunmaya başlamışlardır. Martin ve Valenti (2012) “Onlarca yıl süren damgalanma, feminizmin ne olduğuna dair toksik bir algıya yol açtı. Ancak bu damgalama, çevrimiçi olarak feminizmi gördükleri için gençler arasında dağılmaya

²⁰¹ Tekvar, Sırma Oya; “Türkiye’de Feminist Alternatif Medyanın İşlevselliği: Bir Alternatif Medya Örneği “Kadınların Postası” Projesinin İncelenmesi”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Sayı. 6 (1), 2017, s.537.

²⁰² Şen, Fulya ve Halime Kök; “Sosyal Medya ve Feminist Aktivizm: Türkiye’deki Feminist Grupların Aktivizm Biçimleri”, *Atatürk İletişim Dergisi*, Sayı. 13, 2017, s. 79.

²⁰³ Adams, *Digital Communications and Feminism in Brazil: A Glance at Brazilian Feminist Activism in Social Media*, p.19.

başlamaktadır. Burada yani çevrimiçi alanda feminizm yine havalıdır” diye belirtmektedir²⁰⁴.

Dördüncü dalga feminizm ikinci dalga feminizmle aynı kaygıları taşıdığı gibi, üçüncü dalga feminizmin kapsayıcılık çerçevelerini de barındırdığı içinde etkilidir. Bu dalgalardan ayrıldığı iki ana nokta vardır. İlki hareketin gerçekleştiği alan olan çevrimiçi platformlardır. İkincisi ise bu dalganın temsilcileridir; daha önce feminizm hareketiyle ve hareketin teorik bilgileriyle ilgilenmeyen ancak dijital yaşamın doğal bir parçası olan genç kadınlardır. Adams’ın²⁰⁵ belirttiği üzere dördüncü dalga feminizmi bu iki farklılık ile açıklamanın yeterli olup olmadığını söylemek için henüz erken olsa da burada önemli olan belirtilen farklılıkların feminizme ve feminist araştırmaya ilişkin veri analizine teorik bir çerçeve sağlayan ilginç özellikler ve değişiklikler getirmesidir. Ayrıca dördüncü dalganın çevrimiçi ortamının yanı sıra ana akım medyaya meydan okuma kabiliyetine sahip olması, birden fazla sesin birden fazla hedefle birleştirilmesini sağlama kabiliyeti ve bilgiyi yaymanın inanılmaz hızlı ve kapsamlı bir yolu gibi özelliklere sahip olması feminizmi çağdaş ve genç nesiller için çekici kılmaktadır.

Yeni Zelanda’da genç kadınların çevrimiçi aktivizminin feminist katılımın görünürlüğü üzerindeki etkilerinin incelendiği bir araştırmada Schuster (2013), çevrimiçi aktivizmin yaşlı nesil tarafından izlenmez iken bu aktivitelere genç kadınların yoğun bir biçimde katıldıklarını tespit etmiştir²⁰⁶. Bunun nedeni birçok genç kadın için çevrimiçi aktivizm temel bir katılım biçimidir ve sadece onu kullananlar tarafından görülebilmektedir. Buna ek olarak “gerçek dünyada” etkinlikler düzenleyerek, genç kadınların birbirlerini desteklemek ve birbirleriyle bağlantı kurmak amacıyla sosyal medyayı kullandıkları görülmüştür. Fakat bununla birlikte Schuster’a göre çevrimiçi

²⁰⁴ Adams, *Digital Communications and Feminism in Brazil: A Glance at Brazilian Feminist Activism in Social Media*, p.19.

²⁰⁵ Adams, *Digital Communications and Feminism in Brazil: A Glance at Brazilian Feminist Activism in Social Media*, p.19-20.

²⁰⁶ Şen ve Kök, “Sosyal Medya ve Feminist Aktivizm: Türkiye’deki Feminist Grupların Aktivizm Biçimleri”, s.79.

feminizm yeni medya kullanmayanları hariç tuttuğundan, feminizmle ilgilenme düzeyi bakımından nesiller arasında kopma meydana gelmektedir.

Çin’de yapılan bir çalışmaya göre sosyal medya, insan hakları grupları ve dezavantajlı toplulukların mesajlarını duyurabilmeleri için siyasi ifade ve katılımın çok önemli bir aracı olarak hizmet vermektedir²⁰⁷. Çinli sosyal medya kullanıcıları arasında orta sınıf, sivil toplum kuruluşları (STK’lar), genç kadınlar, lezbiyen, eşcinsel, biseksüel ve transseksüel (LGBT) aktivistler bulunurken, kişisel ifade ve sosyal mobilizasyon açısından en büyük ve en aktif grubu genç kadınlar oluşturmaktadır. Görüşmelerin metinsel ve söylemsel analizleri sayesinde, genç kentli Çinli kadınların WeChat profil resimlerinin altında yatan cinsiyetin güç dinamikleri hakkında orta derecede bir fikir sahibi olduğu açıkça görülmektedir²⁰⁸. Kadınlar toplumsal cinsiyet ilişkilerini hem aile bağlarını hem de sınıf kimliklerini içeren daha geniş bir sosyal ağın parçası olarak görmekte ve bu çerçevede, toplumsal cinsiyet dinamiklerine daha iyi ve uyumlu bir şekilde katkıda bulunarak kendi deneyimlerinin benzersizliğini pekiştirmek için çeşitli sembolik direniş araçlarını benimsemektedir.

Türkiye’de ise kadın derneklerinin sosyal medya analizlerinin incelendiği bir çalışmada, derneklerin sosyal ağları ve en çok da Facebook’u yoğun bir şekilde kullandıkları tespit edilmiştir²⁰⁹. Kullanımının kolay olması nedeniyle kadın dernekleri Facebook’u tercih etmektedir. Aynı zamanda sosyal ağların sunduğu hızlı iletişim olanakları ve ana akım eril medyadan daha “özgür” bir alan oluşturması kadınların seslerini duyurmada sosyal ağların kullanılmasını sağlamaktadır. Çalışmada kadın

²⁰⁷ Chang, J, H. Ren ve Q. Yang; “A Virtual Gender Asylum? The Social Media Profile Picture, Young Chinese Women’s Self-empowerment, and The Emergence of a Chinese Digital Feminism”, *International Journal of Cultural Studies*, Vol. 21(3), 2018, p.326.

²⁰⁸ Chang, Ren ve Yang, “A Virtual Gender Asylum? The Social Media Profile Picture, Young Chinese Women’s Self-empowerment, and The Emergence of a Chinese Digital Feminism”, , Vol. 21(3), 2018, p.334-335.

²⁰⁹ Aksu, Okan; “Yeni Toplumsal Hareketler Bağlamında Sosyal Medya Kullanımı Analizi: Kadın Dernekleri”, *AUAd*, Sayı. 3(3), 2017b, s. 156.

derneklerinin sosyal ağları kullanmasının bir diğer nedeni ise daha çok kişiye ulaşmak olduğu tespit edilmiştir.

Tekvar²¹⁰, sosyal ağların kullanım nedenlerinden biri olarak internetin diğer medya kanallarına göre üretim ve dağıtım maliyetinin daha düşük olmasını belirtmektedir. Feminist alternatif medyanın ana akım medya gibi kâr amacı yoktur ve mevcut yapının aksine yeni sosyal düzen oluşturmaya çalışmaktadır. En azından dünyada kırsal yerleşim alanlarında yaşayan kadınlara sanal sohbet odaları ve feminist haber köşeleri aracılığıyla ulaşabilmekte, onlarla bilgi ve fikir alışverişinde bulunmakta ve dünya çapında birlik duygusunu sağlamaktadır. Kadının bakış açısı kapsamında egemen medyanın içeriğini ve yapısını eleştirmekte, karşıt ve yeni bir medya modeli geliştirmeyi amaçlamaktadır. Kadınların kendi dünyalarını yeniden yaratmaya ve kendilerini yeniden tanımlarını sağlamaya çalışmaktadır.

Dijital feminizm aktivizmle derinden ilgilenmek için çok fazla zamanı olmayan ya da yalnızca yakın zamanda feminizme ilgi duyan ve katılmak için kolay ve erişilebilir bir yol isteyen kadınlar için de bir çıkış yoludur. Online katılım son derece esnek zaman sağlamaktadır. Gerçek hayatta gerçekleşen bir etkinlik için net bir zaman ve mekâna uyum sağlamak zorunda iken çevrimiçi mecrada istedikleri zaman katılabilme avantajı vardır. Mekân olarak ise bölgesel, ulusal veya uluslararası alanda etkinlik düzenleyebilmektedirler. Farklı şehirlerde, ülke ve kıtalarda oluşturdukları etkinlikleri duyurma imkânı da sunmaktadır. Kaya'nın²¹¹ belirttiği gibi etkinlikler esnasında dünyanın farklı yerlerinde yaşayan ve birbirine yabancı olan kişiler arasında duygusal bağ temelli yeni bir topluluk oluşmaktadır. Ayrıca yeni iletişim teknolojileri ve medya insanların toplumsal rollerini ve ilişkilerini temsil etme, aralarında bir aidiyet hissi ve topluluk oluşturma, ulusları ve toplulukları birbirine bağlama gücünü kendinde bulundurmakta; bu

²¹⁰ Tekvar, "Türkiye'de Feminist Alternatif Medyanın İşlevselliği: Bir Alternatif Medya Örneği "Kadınların Postası" Projesinin İncelenmesi", s.541.

²¹¹ Kaya, "Kadın ve Sosyal Medya", s.567.

sayede küresel ve yerel, siyasal ve sosyal hareketleri konvansiyonel bir biçimde etkileyebilmektedir²¹².

Sosyal ve dijital medyanın demokratik oluşu, sivil yapıların bireylerin ilgisini arttırmada çok fazla etkili olmasını sağlamakta ve sivil toplum kuruluşlarının sosyal medya hesapları ile web siteleri üzerinden yeni bir alan olan “karşı-kamusal” doğmasına neden olmaktadır²¹³. Yeni oluşturulan bu alanda mevcut politikalara ve egemen anlayışlara karşı yeni bir model ve yeni bir forum oluşturulmaktadır. Çevrimiçi aktivizm, siyasi aktörleri doğrudan etkileyebileceği gibi bir zemin olmadığı için hedeflerini kamusal ve siyasi alanla paylaşarak görünür olmayı amaçlamaktadır. Bu sebeple çevrimiçi aktivizmin en önemli işlevlerinden biri politik alanda değişim yaratmak amacıyla siyasi gündemlerini paylaşarak harekete geçmektir.

Sosyal medyayı kullananlar sokağa çıkmakta, sokağa çıkanlar da sosyal medyayı kullanmaktadırlar. Günümüzde sosyal medya, sanal ya da ayrı bir dünya değil aksine gerçek dünyanın bir uzvu ve uzantısı olarak işlev görmektedir²¹⁴. Ayrıca çoğu insana göre televizyonla internet yer değiştirmiş durumdadır²¹⁵. Televizyonun var olan gücü giderek yok olmakta; yalnızca reklamlar aracılığıyla kullanıcıları belirli ürünlere yönlendirmektedir. Fakat bununla birlikte televizyon kitlesel bir tepki oluşturmada yetersiz kalmaktadır. Telli Aydemir²¹⁶, sosyal ağların ana akımlaştığı günümüzde, bu mecraayı internet televizyonu olarak ifade ederek bu durumu anımsalılık ve imge kültürüyle bağdaştırmaktadır.

²¹² Çoban, Filiz; “Arap Baharı Sürecinde Sosyal Medyanın Siyasal Direnişteki Rolü”, *İnter Aktivist Direnişin @ Hali*, 2014, s. 68.

²¹³ Şen ve Kök, “Sosyal Medya ve Feminist Aktivizm: Türkiye’deki Feminist Grupların Aktivizm Biçimleri”, s.83-84.

²¹⁴ Gezgin, Ulaş Başar; “Sosyal Medya Psikolojisi ve Şanlı Gezi Direnişi”, *İnter Aktivist Direnişin @ Hali*, 2014, s. 45-46.

²¹⁵ Koç, Serhat; “Dijital Direniş”, *İnter Aktivist Direnişin @ Hali*, 2014, s. 81.

²¹⁶ Telli Aydemir, Aslı; “Gayrimerkezleşen Ağlar ve Yeni Dayanışmacı Yurttaşlık”, *İnter Aktivist Direnişin @ Hali*, 2014, s. 27.

Benzer şekilde, feminist alanları genişletmek için dijital platformların kullanılması feminist idealleri daha açık ve geniş bir alanda desteklemeyi mümkün kılmaktadır. Sosyal medya, aktivist kaygıların uluslararası bir izleyici kitlesine yükseltilmesi için bir platform olarak hareket etme potansiyeline sahiptir. Sonuç olarak, aktivistler sosyal medya aracılığıyla politika yapıcılarına hem “*aşağıdan yukarıya (bottom up)*” hem de kamuya seferberlik çalışmaları yoluyla ve “*yukarıdan aşağıya (top down)*” uluslararası medyanın dikkatini çekerek baskı yapmak için çalışabilmektedirler²¹⁷. Peki bu dijital aktivistler ve onları destekleyen kurumlar için ne anlama gelmektedir? Birincisi, özellikle de artan mevzuat ve düzenleme çağruları söz konusu olduğunda, sosyal medya ve kamu yararı hakkında daha ayrıntılı bir değerlendirmeye ihtiyaç duyulmaktadır. Dijital aktivizm alanındaki birçok kişi için, hükümetin sosyal medyayı düzenlemeye çalıştığı bir girişimin, ana akım medya düzenlemeleri ile aynı şekilde, özgür ifade ve siyasi muhalefet için daha fazla alan kısıtlamasına yol açacağı yönünde bir korku vardır. Fiji gibi ülkelerin, çevrimiçi taciz ve kötüye kullanımın önlenmesi için daha güçlü bir halk eğitimi, özellikle de hakaret ve tacizle ilgili mevcut yasal çerçevelerin açıkça ifade edilmesini önleyen “düzenleme yerine daha güçlü bir kamu eğitimi görecekle” bir yaklaşım benimsemesi önerilmektedir²¹⁸.

Dahası birçok kadın, özellikle de kadın hakları alanındaki aktivistler, dijital savunuculuklarının çoğunu, herhangi bir örgütsel bağlılıktan ziyade, çok az bir anonimlik veya kurumsal güvenceyle, bireyler olarak kendi kapasitelerinde yürütmektedirler. Kadınların BİT’e (Bilgi ve İletişim Teknolojileri) olanak sağlayan cinsiyete dayalı şiddete karşı korunmalarını arttırmak için eşzamanlı olarak çevrimiçi bir şekilde anlamlı tartışma ve diyalog kurma kapasitelerini geliştirirken, daha geniş STK sektöründen daha fazla katılım ve destek sağlamak gerekmektedir. Brimacombe’ye göre şu anda bu fırsatlar,

²¹⁷ Brimacombe, Kant, Finau, Tarai and Titifanue; “A New Frontier in Digital Activism: An Exploration of Digital Feminism in Fiji”, p.13.

²¹⁸ Brimacombe, Kant, Finau, Tarai and Titifanue; “A New Frontier in Digital Activism: An Exploration of Digital Feminism in Fiji”, p.16.

sosyal medyayı büyük ölçüde diyalog platformundan ziyade tek yönlü bilginin yayılması için bir araç olarak kavramsallaştıran bir STK kültürü tarafından kısıtlanmaktadır.

İnternet aracılığıyla cinsiyetçilik veya kadın nefretine karşı savaş açıldığı ve bu nefretin sorgulanabileceği bir “çağrı” kültürü oluşturulmaktadır²¹⁹. Bu kültür, günlük konuşma, reklam, film, televizyon, edebiyat, medya ve benzeri alanlarda görüldüğü ölçüde, mikropolitik ve zorlayıcı cinsiyetçilik ile kadın nefretine odaklanmasıyla üçüncü dalga feminizmin etkisinin devam ettiğinin bir göstergesidir. Dördüncü dalga feminizmin varlığına, internet kullanımının artmasının yeni bir dönemi tasvir etmek için yeterli olmadığını savunanlar karşı çıkmaktadır. Ancak, Munro’ya göre interneti hem tartışma hem de aktivizm için kullanan küresel bir feministler topluluğunun oluşturulmasını kolaylaştırdığı açıkça görülmektedir.

1.4.3. Çevrimiçi Kampanyalar

Kadınlar sosyal medyayı ses, katılım ve politikayı etkilemek açısından fırsat sağlayan bir uygulama olarak görmektedirler²²⁰. Brimacombe ve Kant’a göre kadınlar, kadın hareketinin örgütlenme ve ortak hareketin dönüşümsel değişim arayışındaki güçlerinin yanı sıra, bu ilişkinin kurulması ve dayanışmanın katılımcılar üzerinde yapabileceği etkilerin farkındadır. Bu tür kolektif eylem, kadınların ortak kaygıları tartışması ve ortak yansıma süreçlerini kolaylaştırması için güvenli alanların oluşturulmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda sanal dayanışma ve destek toplulukları oluşturmak için kadınların çevrimiçi kampanyalar yaptıkları görülmektedir. Şen ve Kök’e²²¹ göre feministlerin çevrimiçi kampanyaları büyük politikaları belirleme ve etkileme konusunda yeterli olmasa da kadınların toplumsal yaşam pratiklerine ve

²¹⁹ Munro, Ealasid; Feminism: “A Fourth Wave”, *Political Insight*, Vol. 4(2), 2013 URL: <https://www.psa.ac.uk/psa/news/feminism-fourth-wave> E.T: Ekim, 2019.

²²⁰ Brimacombe, Kant, Finau, Tarai and Titifanue; “A New Frontier in Digital Activism: An Exploration of Digital Feminism in Fiji”, p.2.

²²¹ Şen ve Kök, “Sosyal Medya ve Feminist Aktivizm: Türkiye’deki Feminist Grupların Aktivizm Biçimleri”, s.84.

sorunlarına yönelik bir tartışmayı harekete geçirme, örgütlenme, teşvik etme ve bilgilendirmeye birlikte alternatif bir kamusal alan oluşturmasını sağlamaktadır.

Clark'ın²²² çalışmasında ifade ettiğine göre hashtag feminizmin söylemsel gücü, popüler söylemin cinsel şiddetin normların bir parçası olarak kabul edildiği bir kültüre olanak tanıdığı göz önüne alındığında, kadına yönelik şiddeti çevreleyen aktivizm için hayati önem taşımaktadır. ABD'de başlatılıp birçok ülkede karşılık bulan *#YesAllWomen*, (*#EvetTümKadınlar*) *#SafetyTipsForLadies* (*#KadınlarİçinGüvenlikİpuçları*) ve *#StopStreetHarassment* (*#SokakTaciziniDurdurun*) gibi hashtag kampanyalarıyla kadınlar tecavüz kültürü ve onu destekleyen kurban suçlama söylemiyle birlikte günlük karşılaşmalara değinmektedir.

Çevrimiçi kampanyaların bir başka örneği ise Fiji'de gerçekleşen *#TakeBackTheStreets*'tir (*#SokaklarıGeriAl*)²²³. Mart 2012'de Dünya Kadınlar Günü'nde başlatılan kampanya boyunca, sokak tacizi konusu çok tartışılan bir ulusal mesele haline gelmiştir. Bu tartışmalar sırasında, Fiji Taksi Birliği Genel Sekreteri ulusal radyodaki sorun hakkında konuşmuş; genç kadınların ve kızların, "*erkekleri cinsel tacizde bulunmaya teşvik eden*" kısa etek giymekten kaçınmaları gerektiğini söylemiştir. Bu yorumlar hem mevcut *#TakeBackTheStreets* kampanya sayfasında hem de diğer Facebook tartışma forumlarında ve haber sitelerinde ciddi tartışma konusu haline gelmiştir. Sonuç olarak Fiji'nin kadın hakları hareketini kınayan genel sekreter istifa etmek durumunda kalmıştır. 24 Ekim 2017'de Twitter'da trend olan *#MeToo* (*#BenDe*) hashtag'i aktris Alyssa Milano'nun, Hollywood yapımcısı Harvey Weinstein'ın cinsel taciz iddialarına yanıt olarak gündeme girmiş ve büyük bir ilgi görmüştür²²⁴. Yapılan çalışmaya göre *#MeToo* hashtag'i ile Milano halkı cinsel şiddet sorununun önemini göstermesi için topluluğa katılmaya teşvik etmiştir. Hem halkın hem de medyanın dikkatini çeken nokta ise sadece ilk 24 saat

²²² Clark, Rosemark; "Hope in a Hashtag: The Discursive Activism of #WhyIStayed", *Feminist Media Studies*, 2016, p.2. DOI: 10.1080/14680777.2016.1138235

²²³ Brimacombe, Kant, Finau, Tarai and Titifanue; "A New Frontier in Digital Activism: An Exploration of Digital Feminism in Fiji", p.8.

²²⁴ Mendes, K., J. Ringrose, J. And J. Keller; "#MeToo and the Promise and Pitfalls of Challenging Rape Culture through Digital Feminist Activism", *European Journal of Women's Studies*, Vol. 25, 2018, p. 236.

içinde hashtagin 12 milyon kez kullanılmasıdır. Buradan hareketle 2014 yılından itibaren Mendes ve ekibi feministlerin günümüzdeki cinsiyetçilik, kadın düşmanı ve tecavüz kültürüne karşı diyalog, ağ kurma ve örgütlenme için dijital teknolojilere ve sosyal medya platformlarına giderek daha fazla yönelme yollarını araştırmaktadırlar²²⁵. Ayrıca belirtmek gerekir ki ilk başta bu hashtage gösterilen aşırı ilgiye şaşırılmış olsalar da yaşadıkları olaylar sonucunda kurtulan kadınların sosyal medyada deneyimlerini paylaşmaları bir çağrı kültürünün oluştuğunu göstermektedir. #MeToo belki de henüz karşılaştığımız dijital feminist eylemciliğin en yüksek profilli örneklerinden biri olmasına rağmen dijital iletişim halkın cinsiyetçilik, ataerkillik ve diğer baskı biçimlerine karşı direniş ve zorluklarla mücadele etme isteğini arttırmaktadır.

ABD’de yayımlanan “#FemFuture: Çevrimiçi Devrim” başlıklı 2013 raporunun odak noktası çevrimiçi feminizmin durumuydu²²⁶. Rapor, on dokuz feminist blogcuyu bir araya getiren Barnard College’ın Araştırma ve Kadın Merkezi’nde yapılan bir toplantının sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu feminist blogcuların amacı feminist hareketler arasında ve çevrimiçi feministler ile kurumsal emsalleri arasında mevcut ittifaklar kuracak sürdürülebilir bir güç yaratmak ve bu önemli sesler için bir destek altyapısı geliştirmektir.

Rapor, dijital feminizmin iki yönüne değinmektedir. Bunlardan ilki, raporun feminist seslere odaklanmasının gösterdiği söylemsel niteliğidir. Önceki feminist hareketler, söylemsel taktiklere ya da bilinç arttırıcı çevrelere, konuşmalara ve alternatif basın yayınları gibi iletişime odaklanan taktiklere dayanmaktaydı. Mevcut feminist hareket genellikle çevrimiçi olarak ve bazen de yalnızca sosyal medya platformları aracılığıyla gerçekleşmekte ve sosyal medya üzerinden metin tabanlı etkileşimlere daha fazla güvenilmesine yol açmaktadır. Örneğin yukarıda belirtilen hashtagler, sokak gösterilerine dönüşmemişlerdir. İkinci nokta ise şudur: dijital medya, beyaz olmayan feministlere (feminist of color) ve resmi örgütlerin dışında çalışan feministlere, çalışmalarını

²²⁵ Mendes, Ringrose and Keller; “#MeToo and the Promise and Pitfalls of Challenging Rape Culture through Digital Feminist Activism”, p. 237.

²²⁶ Clark, “Hope in a Hashtag: The Discursive Activism of #WhyIStayed”

sergilemenin ve başkalarıyla bağlantı kurmanın yeni ve etkili bir yolunu sağlamaktadır. Beyaz olmayan kadınlar ve örgütsel desteği olmayanlar, feminist hareketler içerisinde her zaman aktif olmuş olsalar da bu önemli sesler feminizmin gelişiminin tarihsel anlatılarında çoğu zaman marjinalleşmiştir.

1.4.4. Dijital Feminizme Eleştiriler

Dijital feminizm ile kadınlar, başka ortamlarda tartışması mümkün görünmeyen konuları sosyal ağlar aracılığıyla konuşup tartışabilmektedirler. Hashtag aktivizmi küresel feminist hareketlere marjinalleşmiş ve susturulmuş gruplar için yeni alanlar açmaktadır²²⁷. Bununla birlikte dijital feminist hareket her ne kadar güçlü olsa da dijital ortamdan kaynaklanan risk ve sınırlamalar barındırdığı söylenebilir.

Dijital feminizmin sınırlılığı olarak birden fazla neden gösterilmekte ve bundan dolayı eleştirilmektedir. Bunlardan birincisi internete erişimin tüm dünyada tam anlamıyla mümkün olmadığı, ikinci olarak ekonomik, sosyal ve politik gibi faktörlerin kullanıcıların dijital aktivizm ve dijital feminizm eylemlerinde bulunup bulunamayacağını belirlemesi, üçüncü olarak çevrimiçi feminist hareketin çevrimdışı dünyadaki etkisinin sorgulanması, dördüncü olarak sosyal ağlardan gerçekleşen kişisel ve profesyonel aktivitelerin arasındaki ayrımla ilgili zorlukların bulunması, ayrıca çevrimiçi düzenlenen kampanya sonrası aktivistlerin tehditler için hedef haline gelmesi, bunun yanı sıra dijital aktivistlerin eylemlerinin eşit bir şekilde tepki almaması; seçkin ya da popüler kişilerin deneyimlerinin daha büyük bir etki oluşturması ve son olarak bazı akademisyenlere göre çevrimiçi feminist hareketin gerçekleştirdiği eylem ve tartışmalarda teorik bir temelinin bulunmaması olarak sıralanabilir.

İlk olarak eleştirilen nokta olan internete erişim problemi kaynak eksikliği, yoksulluk, eğitim ve okuryazarlık oranının düşük olması gibi nedenlere bağlı olarak az gelişmiş ülkelerde internet erişimin kısıtlı veya daha zor olmasına neden olmaktadır. Yapılan araştırmalara göre internete erişemeyen dezavantajlı grupların büyük çoğunluğunu

²²⁷ Clark, "Hope in a Hashtag: The Discursive Activism of #WhyIStayed", p.2.

yine kadınlar oluşturmaktadır²²⁸. Ayrıca dördüncü dalga feminizmi kapsayıcılık ve beyaz orta sınıfın ötesine geçmesine rağmen, internet ve çevrimiçi topluluklara erişim, özellikle de gelişmekte olan ülkelerde evrensel olmadığı ifade edilmektedir²²⁹. Latin Amerika'daki toplumsal cinsiyet eşitliği savunuculuğu, sivil toplum aktivizmi için güçlü ve yeni bir araç olan interneti geliştirmekle birlikte genişlemiştir. Fakat Friedman'ın (2008) belirttiği gibi bu teoride, hiyerarşik olmayan ağların aslında rasyonel irksal, cinsiyet ve sınıf eşitsizliğini arttıran BİT erişimine dayanan dijital bölünmeler yaratacağı endişesi vardır²³⁰. Adams'a göre ise her iki argüman da doğrudur. İnternetin erişimi yaygınlaştırdığı ve feminizmin tartışmasının kapsamını arttırdığı ve ana akım güçlere alternatif bir bilgi kaynağı olduğu konusunda hiçbir sorun yoktur. Ancak erişim eşitsizliğini kabul etmek çok önemlidir. Çevrimiçi feminizm aktörleri yalnızca herkesle konuşmadıklarının farkında olmakla kalmamalı, aynı zamanda çevrimdışı topluluklara ulaşmak için stratejileri aktif olarak yansıtmalıdır. Aksi halde çağdaş feminist aktivizmin temeli olarak görülen kesişimsellik faktörü ciddi şekilde etkilenebilir. Bununla birlikte gelişmiş ülkelerde internet eğitimi ve iletişim teknolojileri için stratejiler geliştiren kadın örgütleri her geçen gün artmaktadır.

Dijital aktivizm dünyadaki etkinliğini artırmayı vaat ederken, dijital bölünme katılımı sınırlandırarak bu süreci engellemektedir. Dijital bölünmeye neden olan ekonomik, sosyal ve politik faktörler kullanıcıların dijital eylemlerde bulunup bulunamayacağını ve nasıl kullanılacağını belirlemektedir²³¹. İlk olarak ekonomik faktörü ele almak gerekirse dijital aktivistlerin ekonomik gücü dijital ürünleri ve hizmet satın alma gücünü etkilediğini söylemek mümkündür. Örneğin alım gücü yüksek olan ülkelerde internet hizmetleri için daha çok kişi ödeme yapmaktadır. Bu durum daha fazla rekabet ve daha düşük fiyatlara yol açmaktadır. Dolayısıyla aktivizme daha fazla insan

²²⁸ Tekvar, "Türkiye'de Feminist Alternatif Medyanın İşlevselliği: Bir Alternatif Medya Örneği "Kadınların Postası" Projesinin İncelenmesi", s.541.

²²⁹ Adams, *Digital Communications and Feminism in Brazil: A Glance at Brazilian Feminist Activism in Social Media*, p.23.

²³⁰ Adams, *Digital Communications and Feminism in Brazil: A Glance at Brazilian Feminist Activism in Social Media*, p.23.

²³¹ Joyce, Mary (Ed.); *Digital Activism Decoded: The New Mechanics of Change*, International Debate Education Association, New York & Amsterdam, 2010, p.4-5.

katılabilmektedir. Ekonomi aynı zamanda aktivistlerin kullandığı donanım tipini de etkilemektedir. Bilgisayarların pahalı olması bu cihazlara erişebilen kişi sayısını sınırlandırmaktadır.

Sosyal faktörler de dijital teknolojinin kullanıp kullanılmayacağını ve nasıl kullanılacağını büyük ölçüde etkileyebilmektedir. Toplumsal normlar bireyin nasıl giyinmesi veya boş zamanlarında ne yapması gerektiği konusunda beklentiler oluşturduğu gibi, dijital aktivizmle ilgili uygulamalar hakkında da beklentiler oluşturmaktadır²³². Bu beklentiler çoğunlukla bireyin ait olduğu sosyal gruba göre farklılık göstermekte ve yaş, cinsiyet, din, eğitim, etnik köken ya da sosyoekonomik durum gibi özelliklere dayanmaktadır. Katharine Brodock'un dijital aktivizm bölünmesi üzerine yazdığı makalede Uganda'dan bir okulda kamu bilgisayarlarının çok az kullanıldığı ve erkeklerin her zaman bir bilgisayar kapmak için acele ederken, hanımefendi olması beklenen kızların laboratuvara acele etmeden yürüdüğünü ve bilgisayar başına oturmadığını belirtmektedir²³³. Bu nedenle dijital aktivizme katılımı etkileyen sosyal faktörleri göz önünde bulundurarak hem dijital perspektife hem de aktivizm perspektifine bakmak gerekmektedir.

Aktivizmi etkileyen bir diğer faktör ise siyasal faktörlerdir. Demokratik ve yarı demokratik toplumlarda, vatandaşların talepleri hükümet üzerinde bir etki oluşturduğundan dijital aktivizmin politik bağlamı açısından anlam ifade etmektedir. Bununla birlikte baskıcı ve otoriter hükümetler dijital eylem ortamını şekillendirirken kendilerini yasal kanallarla sınırlamazlar. Bu ülkelerde dijital teknolojilere erişimi olan aktivistler bile hükümetin getirdiği sınırlamalar nedeniyle bunları kullanmakta zorlanmaktadır. Söz konusu hükümetler çevrimiçi politik etkinlikleri izlemekte ve dijital aktivistler tarafından kullanılan uygulamaları engellemektedir. Genellikle bu tür çevrimiçi engeller çevrimdışı zulme ve hatta hapse neden olmaktadır. Bu nedenle dijital aktivistler faaliyetlerini gerçekleştirirken önemli ölçüde sınırlandırılmaktadır.

²³² Joyce, *Digital Activism Decoded: The New Mechanics of Change*, p.5.

²³³ Joyce, *Digital Activism Decoded: The New Mechanics of Change*, p.5-6.

Hükümetlerin çevrimiçi engelleri ve sansürü nedeniyle eylemlerin dijital ortama taşınması iktidarın kontrolünü arttırmaktadır. İktidar iletişim teknolojisi ve sosyal ağlar aracılığıyla bireyi kapsamlı bir biçimde kontrol ve gözetim altında tutmaktadır²³⁴. Sosyal medya kullanımıyla birey, sosyal ağlarda kendini sansürsüz bir şekilde ifşa etmekte, konum ve kimlik bilgilerini karşı tarafa sunmaktadır. Bu durumda bedenin takip etme gereksinimi duyulmaksızın, bireyin ayak izleri olarak adlandırılan dijital veriler aracılığıyla gözetim icra edilmektedir²³⁵. Sonuçta sokak aktivizmine kıyasla dijital aktivizm veya dijital feminist harekette iktidar gözetleme, kontrol altında tutma ve çevrimiçi sansürle daha çok müdahalede bulunabilmektedir.

Yaygın olarak çevrimiçi feminist aktiviteye yapılan bir diğer eleştiri ise Adams'ın²³⁶ çalışmasında açıkladığı üzere çevrimiçi aktivizm, *slacktivism* veya *clicktivism* olarak adlandırılmakta ve Facebook aracılığıyla kamuoyunda çok fazla kamusal destek toplayan ancak kesin olarak sorunlara baskı yapmayan bir dilekçeye benzetilmektedir. Ona göre çevrimiçi aktivizmin çevrimdışı dünyasında etkinliğini sorgulamak mantıklıdır. Çünkü Facebook gruplarına katılan çok az kişi uzun vadeli siyasi kampanyalara katılmakta ve hiçbir Facebook grubunun dünyadaki siyasi durumları çözmesi veya iyileştirmesi mümkün görünmemektedir. Bu durumu Gladwell, çevrimiçi medya aracılığıyla kurulan güçlü kişisel bağlantıların eksikliği ve çevrimiçi aktivist ağların yerleşmiş doğası nedeniyle açıklamaktadır ve “*Facebook aktivizmi, insanları gerçek bir fedakârlık yapmaya motive ederek değil, insanların gerçek bir fedakârlık yapacak kadar motive olmadıklarında yaptıkları şeyleri yapmaya motive ederek*” başarıya ulaştığı sonucuna varmıştır²³⁷.

Esasen böyle bir kavramsallaştırma çevrimiçi platformların hareketleri ve toplu eylemleri harekete geçirme potansiyelini tanımakta başarısız olmakta, sadece yeni sosyal

²³⁴ Fidan, Mustafa; *İktidarın Panoptik Gözü Olarak Sosyal Medya: Facebook-Cambridge Analytica Örneği*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2019, s. 116.

²³⁵ Fidan, *İktidarın Panoptik Gözü Olarak Sosyal Medya: Facebook-Cambridge Analytica Örneği*, s.118.

²³⁶ Adams, *Digital Communications and Feminism in Brazil: A Glance at Brazilian Feminist Activism in Social Media*, p.22.

²³⁷ Brimacombe, Kant, Finau, Tarai and Titifanue; “A New Frontier in Digital Activism: An Exploration of Digital Feminism in Fiji”, p.6.

ilişkiler kurduğunu ve ağları sağlamlaştırdığı düşünülmektedir. Gerbaudo'nun da belirttiği gibi, “sosyal medya, mekânsal olarak dağılmış bir seçim bölgesi arasında bir beraberlik duygusunu yeniden inşa etmek için duygusal kanallar haline gelmektedir²³⁸”. Bununla birlikte, çoğu teorisyenin hemfikir olduğu şey bunun mikro-aktivizm veya nano-aktivizm olarak adlandırılan yeni bir tür aktivizm olduğudur. Adams²³⁹ ise geleneksel biçimlerin yerini alması da özellikle kültürel düşünce yapılarını değiştirmede önemli bir rol oynadığını düşünmektedir. Çevrimiçi aktivizm kadınlar, feminizm ve cinsiyet hareketleri için farklı bir iletişim senaryosu oluşturma potansiyeli taşımakta çünkü internet sosyal olarak inşa edilmiş ve kültürel olarak kabul edilen, sürdürülen ve çoğaltılan ilişkilerin algılarını değiştirebilmekte ve hayatı bir siyaset ile kültür mekânı olarak yaratmaktadırlar.

Sosyal medya kullanım risklerini ifade eden bazı aktivistler kişisel ve profesyonel aktiviteler arasındaki ayrımla ilgili zorluklara değinmektedirler. Bunlar özellikle sosyal medya faaliyetinin doğası gereği genellikle “sosyalleşmek” olarak nitelendirilmesi ve “iş” olarak onaylanmamasıdır²⁴⁰. Bu katılımcıların sosyal medya kullanımlarını iş uygulamalarında ve meslek yaşamlarında nasıl kullandıklarını, 2014 seçimlerine kadar özellikle daha yaygın olan bir mesele olduğunu ortaya koymaktadır.

Çevrimiçi aktiviteler çoğu zaman kullanıcılar için de çeşitli riskler barındırmaktadır. Örneğin #TakeBackTheStreets gibi kampanyalarda katılımcılar tehditler için hedef haline gelmektedir. Bu kampanyaya katılan aktivistler için bu tür bir çevrimiçi taciz, düzenli olarak müzakere edilmesi gereken sosyal medya faaliyetlerinin önündeki bir engel haline gelmiştir. Bunun en belirgin örneği, siyasi kampanya ve sosyal medyadaki savunuculuğuna yanıt olarak tecavüz ve şiddet tehdidi alan bağımsız siyasi aday Roshika Deo'nun deneyimidir. 2013 yılı başlarında Facebook, ilk olarak kötüye kullanılan kadınların görüntülerinin hizmet şartlarını ihlal etmediğini öne sürdükten sonra, web

²³⁸ Brimacombe, Kant, Finau, Tarai and Titifanue; “A New Frontier in Digital Activism: An Exploration of Digital Feminism in Fiji”, p.4.

²³⁹ Adams, *Digital Communications and Feminism in Brazil: A Glimpse at Brazilian Feminist Activism in Social Media*, p.26.

²⁴⁰ Brimacombe, Kant, Finau, Tarai and Titifanue; “A New Frontier in Digital Activism: An Exploration of Digital Feminism in Fiji”, p.10.

sayfalarında toplumsal cinsiyete dayalı nefret söylemi sorunuyla yüzleşmek zorunda kalmıştır²⁴¹. Uyanık²⁴² ise kullandığımız sosyal ağların kâr amacıyla varlığını devam ettiren çok uluslu şirketler olduğunu belirtmektedir. Bu yüzden paylaştığımız içeriklerin Twitter, Facebook, Instagram gibi şirketler aracılığıyla iletildiği ve şirketlerin kâr amacıyla bilgilerimizi devletlere ya da başka şirketlerle paylaşmaktan çekinmeyeceklerini vurgulamaktadır. Ona göre bu durum sosyal ağların en büyük tehlikelerinden biridir.

Bu gerçek sınırlamalara rağmen özellikle sosyal ağların erişimi ve potansiyeli çağdaş feminist aktivizmin, sokaklarda olduğu gibi çevrimiçi alanlarda da gerçekleştiği anlamına gelmektedir. Bazı bilim insanları, konuşmaların ve diğer dijital topluluk oluşturma biçimlerinin, aktivizm biçimlerini genişlettiğini iddia etmektedirler. Böylece bu durum “*feminist protesto kültürü içinde bir paradigma değişimine*” katkıda bulunmaktadır. Örneğin, kadınları mağdur eden ve kadınların cinselliğini utandıran kültürel anlatıların değiştirilmesine yönelik yaratıcı kesintilerle çalışan yaygın olarak kullanılan *#SlutWalk* etkinlikleri, köklerini ve en büyük taraftarlarını çevrimiçi feminist alanlarda bulmuştur²⁴³. Bu etkinlik fiziksel dünyadaki tecavüz kurbanı suçlamalarının gerçeklerine karşı konuşmak ve protesto etmek için hem çevrimiçi hem de çevrimdışı aktivizmi kullanmaktadır. Tehdit, tecavüz ve suçlama gerçekleri, çevrimiçi dünyada taciz, kötüye kullanım ve Caroline Criado-Perez örneğinde olduğu gibi çevrimdışı fiziksel şiddetin çevrimiçi tehdidi şeklinde çoğaltılmaktadır²⁴⁴.

Dijital feminizme yapılan bir diğer eleştiri ise dijital aktivistlerin eylemlerinin eşit bir şekilde tepki almaması; seçkin ya da popüler kişilerin deneyimlerinin daha büyük bir etki oluşturmalarıdır. Yapılan çalışmalardaki bulgulara göre dijital feminizm karşıt ülkelerdeki kadınların bakış açılarının çokluğunu ve bu çoğulculuğun tekil feminist anlatı

²⁴¹ Munro, Feminism: “A Fourth Wave”.

²⁴² Uyanık, Şevket; “Toplumsal Hareketler ve Anonim Örgütlenmeler: İsyen Ağları”, *İnter Aktivist Direnişin @ Hali*, 2014, s. 22.

²⁴³ Jackson, Sarah ve Sonia Banaszczyk; “Digital Standpoints: Debating Gendered Violence and Racial Exclusions in the Feminist Counterpublic”, p.395.

²⁴⁴ Darmon, “Framing SlutWalk London: How Does the Privilege of Feminist Activism in Social media Travel into the Mass Media, p. 703.

oluşturma dürtüsünü karmaşıktırıp zorlama yollarını göstermektedir²⁴⁵. Özellikle, Twitter'ın tarihsel olarak marjinalleşmiş kadın bakış açılarının viral ve kolektif savunuculuk yoluyla yükseltilebileceği bir ortam olarak çalışmasına rağmen, platformun eğilimi, retweetleme ve işlevselliklerinin teknolojik mimarisinin ana akım ve seçkin bireyler ve çıkışlar, popüler olanı ve kesişen deneyimlerin marjinalleşmesini yeniden üretmektedir. Ayrıca Twitter beyaz olmayan kadınların kendi hashtagleri yoluyla topluluk oluşturmak ve daha büyük feminist karşıtı toplumda (daha popüler hashtag'lerle uğraşmak suretiyle) görünür olmalarını sağlarken, öte taraftan bu kadınların hem cinsiyetçi hem de ırkçı kültürün saldırılarına maruz kalmalarına neden olmaktadır.

Son olarak sıklıkla eleştirilen bir konu, akademisyenlere göre çevrimiçi tartışmalarda teorik bir temel bulunmamasıdır. İlk olarak, internet dili kendisi görsel içerik ve kısa metin referansları ima eder. Buna binayen, Hinsey şöyle belirtmektedir:

“internet, söylediklerimizin sessiz ve gizli bir aracıdır. Örneğin fikirleri yoğunlaştırma sürecinde blog oluşturma, kamusal alanda entelektüelin ölümü veya yeni bir feminist hareketin doğmasıyla sonuçlanabilir. Fakat çevrimiçi feminizmde aktif olan kadınlar bir problemle karşı karşıya kaldıklarında zorlanabilirler çünkü feminist hareketin temellerini anlama ve kendi kültürel teorilerini oluşturmada yetersiz kalırlar²⁴⁶”.

Adams²⁴⁷ ise Hinsey ile aynı fikirde olmadığını dile getirmektedir. Hinsey'in bakış açısında önemli bir endişe olmasına rağmen, bu düşünceye göre çevrimiçi feminizm akademik feminist teorinin yerine geçme durumu vardır ve Adams böyle bir ihtimal görmemektedir. Her ne kadar çevrimiçi topluluklarda tartışan kadınların çoğu teorik bilgiye sahip olmasa da ve bu görünüşte anlamsız bir fikir tartışmasına yol açsa da bu gerçekten verimsiz olarak görülebilir mi? Bu kadınlar büyük olasılıkla çevrimiçi ortam olmasaydı feminizm ile hiç temasa geçmeyeceklerdi. Teorik tartışmanın yerini alması amaçlanan bir alan değil, sıradan olmayan kadınların dışlanmış hissetmedikleri ve aynı

²⁴⁵ Jackson, Sarah ve Sonia Banaszcyk; “Digital Standpoints: Debating Gendered Violence and Racial Exclusions in the Feminist Counterpublic”, p.403-404.

²⁴⁶ Adams, *Digital Communications and Feminism in Brazil: A Glimpse at Brazilian Feminist Activism in Social Media*, p.20.

²⁴⁷ Adams, *Digital Communications and Feminism in Brazil: A Glimpse at Brazilian Feminist Activism in Social Media*, p.20-21.

zamanda onları ilgilendiren ve etkileyen bir tema etrafında konuşmaya başlayabilecekleri bir yerdir. Ayrıca Hinsey'in kendisinin de belirttiği gibi, “*internet viral, hafif ve esprili dili genç kadınlarda feminist teoriye merak uyandırabilir*”. Bu tartışmalar özel olarak ilgili teoriyi üretmeyebilir, ancak bilgi alışverişinde, genç nesiller içindeki feminizmden ayrışmayı geri alma üzerinde bir etkiye sahiptir. Feminizm artık göz ardı edilmiyor, tartışılıyor ve Adams’a göre bu kendi başına bir zaferdir.

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

2.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

İnternetin ve buna bağlı olarak sosyal ağların yaygın olarak kullanılmaya başlanmasıyla beraber feminist hareketin yeni bir boyut kazandığı ve internetin, aktivizme yeni bir alan açtığı görölmektedir. Araştırmanın temel konusu feminist hareketinin kazandığı yeni boyut ve aktivizmdeki yeni mücadele alanıdır. Başka bir ifadeyle iletişim teknolojilerindeki gelişmeye paralel olarak ortaya çıkan feminizmin doğasındaki değişim ve dönüşümler araştırmanın ana konusunu oluşturmaktadır.

Günümüzde sosyal medya kullanıcıları, diğer sosyal medya kullanıcılarını internet aracılığıyla eylemlere katılmaya davet etmekte ve farkındalık yaratmayı amaçlayan eylemlerle sokağa çıkmadan, yalnızca sosyal ağlar üzerinden gerçekleştirilmekte ve yeni bir tür aktivizm inşa edilmektedir. Feministlerin sokağa çıkmadan sosyal ağlar aracılığıyla örgütlenmeleri araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda feministler sosyal medyayı farkındalık yaratma ve bilinç yükseltme aracı olarak kullanmaktadırlar. Aynı zamanda dünya genelinde iletişim teknolojileri toplumsal cinsiyet eşitliği için mücadelede etkin bir konuma getirmektedir.

Feminizmin tarihsel süreçleri incelenerek dijital feminizm de denilen dördüncü dalga feminizmi diğer dalgalardan ayıran özelliklerin açığa çıkarılması araştırmanın odaklandığı diğer konular arasındadır. Farklı dalgaların zaman zaman benzer bazen de farklı içerik, söylem ve taleplere sahip olduğu görölmektedir. Her bir dalga, bir önceki dalganın söylem ve taleplerini içererek kendi dönemindeki toplumsal yapıya uygun yeni söylem ve talepler geliştirmektedir. Birinci dalga feminizm siyasal hayatta, ikinci dalga feminizmin toplumsal ve çalışma hayatında eşitlik talep ettiği söylenebilir. Üçüncü dalga feminizm ise etnik köken, cinsel kimlik, din, ırk, renk bazında farklı kadınların farklı sorunları olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda araştırmanın temel odak noktası dördüncü dalga feminizmin dijital ortamda örgütlenerek mücadelede bulunduğu konuların açığa çıkarılmasıdır.

Araştırmamızda Instagram’da faaliyet gösteren ve mücadele alanını sosyal ağlara taşıyarak feministlerin taleplerine yer veren @unwomen, @womensmarch ve @dijitaltopuklar sayfaları incelenerek; söz konusu sayfaların paylaşımları ile toplumdaki kadınların problemlerine ve feminist hareketin söylemlerine odaklanılmaktadır. Böylece dördüncü dalga feministlerin mücadele konuları ele alınmıştır. Ayrıca sayfa analizleri yapılarak sayfalarda ön plana çıkan konu başlıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca sayfalarda öne çıkan konu başlıklarının farklılık ve benzerlikleri yüzdelik oranlar verilerek karşılaştırmalar yapılmıştır. Belirtilen sayfaların Instagram’ı mobilizasyon aracı olarak nasıl kullandıkları ve feministlerin hem çevrimdışı hem de çevrimiçi eylemlere katılmaya ya da bunları desteklemeye nasıl motive ettiklerine yer verilmiştir.

2.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın amacı feminizmin tarihsel süreci kapsamında feminizm dalgalarını açıklayarak günümüzde iletişim teknolojilerindeki gelişime paralel olarak ortaya çıkan dördüncü dalga feminizmin söylem, içerik ve taleplerini tespit etmek ve önceki dalgalardan ayıran özelliklerini ortaya koymaktır.

Araştırmada dünya genelinde yaygın bir biçimde kullanılan iletişim teknolojilerinin aktivizme oluşturduğu yeni mücadele alanının ve feminist hareketin kazandığı yeni boyutun açığa çıkarılması amaçlanmaktadır. Aynı zamanda çevrimiçi feminist topluluğunun ilgilendikleri konuları tespit etmek ve yaptıkları aktivizm türünü ele almak araştırmanın diğer amaçlarındandır. Sosyal ağlar aracılığıyla örgütlenen feminist hareketin kullanıcılarını çevrimiçi ve çevrimdışı eylemlere katılmaya nasıl motive ettiklerinin açığa çıkarılması da araştırmanın diğer hedeflerinden biridir.

Dördüncü dalga feminizm gündemini Instagram sayfa analizlerinden yola çıkarak belirlemeye çalışmak araştırmanın amaçlarındandır. Söz konusu sayfaların paylaşımları tematik analiz tekniğiyle incelenerek temalar ve kodlar üzerinden sosyal ağlarda örgütlenen feminist aktivitenin mücadele konularının ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Burada belirtilmesi gereken bir diğler amaç da sayfalar bazında belirlenen mücadele konularının yüzdelerle oranlarla farklılık ve benzerliklerine dikkat çekmektir.

2.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmamız kapsamında son yıllarda dijital ortamlarda örgütlenen feminist akımların mücadele konularını ve taleplerini belirlemek amacıyla sosyal medyada olan etkili ve görünür olan sayfalar incelenmiştir. Bu çerçevede paylaşılan konulardan hareketle dördüncü dalga feminizmin gündeminin ne olduğu açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Başka bir deyişle çevrimiçi ortamda kadınların inşa ettikleri hareketin nasıl ifade edildiği ve temelde hangi konular hakkında konuştukları incelenmiştir. Bu bağlamda araştırmanın yöntemi anlamacı-yorumlayıcı ve hermeneutik geleneğin içinde gelişen nitel araştırma yöntemidir.

Nitel araştırmalar gözlem ve ölçümlerin kesinlik ve kolaylık taşımadığı ve konusunun insan davranışı olduğu araştırmalardır. İnsan davranışlarının değişken ve karmaşık yapıda olduğunu belirten Arıkan'a²⁴⁸ göre, değişkenler hem iç içe geçmekte hem de birbirlerini etkilemektedir. Bu nedenle değişkenleri tam olarak saptamak güçtür. Bal²⁴⁹ ise nitel araştırmaların dünyayı görünür hale getiren bir takım materyal ve yorumlayıcı uygulamalardan oluştuğunu belirtmektedir. Bu uygulamalar konuşmalar, mülakatlar, kayıtlar ya da fotoğraflardan oluşmaktadır. Çalışmam kapsamında birbirinden bağımsız üç Instagram sayfasının üç yıllık paylaşımları incelenmiştir. Paylaşımların tek tek incelenmesinden hareket ederek tüme varım yoluyla mücadele alanını dijital ortamlara aktaran feminist hareketin mücadele konuları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

²⁴⁸ Arıkan, Rauf; *Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, Nobel Kitap, Ankara, 2013, s.21.

²⁴⁹ Bal, Hüseyin; *Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri/ Uygulamalı-Örnekliler*, Sentez Yayıncılık, İstanbul, 2016, s.70.

2.3.1. Araştırma rneklemi

Araştırma rneklemi sosyal ağ sitelerinden Instagram’da faaliyet gösteren @unwomen (BM Kadın Birimi), @womensmarch (Kadın Yürüyüşleri) ve @dijitaltopuklar (Dijital Kadın Platformu) sayfalarıdır. Bu sayfaların seçilme nedeni ise tüm dünya kadınlarının taleplerini yansıttıkları dşncesinden kaynaklanmaktadır. Bu amaçla hem Türkiye’den hem de dünyadan sayfalar seçilmiştir. Sayfalar seçilirken dikkat edilen özelliklerden biri takip sayısıdır. Takip sayısının yüksek olması daha çok kişiye ulaşılabilmesini dolayısıyla etkileşiminin yüksek olmasını sağlamaktadır. Bu sayede sayfaların önemli gördükleri sorunlar karşısında gündem belirleyebildikleri görülmektedir. Belirtilen sayfaların Ocak 2016 ve Aralık 2018 tarihleri arasındaki üç yıllık paylaşımları çalışmanın tarihsel aralığını oluşturmaktadır. şimdi de her sayfayı ayrı ayrı tanıyarak inceleyelim.

İncelenen ilk sayfa BM Kadın Birimi’ne ait olan @unwomen sayfasıdır. Sayfa ilk paylaşımını 28 Ağustos 2013 tarihinde yapmıştır. 1 milyonun üzerinde takipçisi olan sayfanın 2 bin üzerinde paylaşım yaptığı görülmektedir. Araştırmamız kapsamında bu sayfanın 1 Ocak 2016-31 Aralık 2018 tarihleri arasındaki üç yıllık paylaşımları incelenmiştir. Bu süre zarfında @unwomen sayfası 1197 paylaşım yapmıştır. BM Kadın Birimi sayfası, hedef kitlesi en çok farklılık gösteren sayfadır. Ana merkezi New York olsa da Asya, Afrika, Avrupa dahil tüm dünya kadınlarının sorunları ele alınmaktadır. Paylaşımlarda kadına yönelik şiddet, ekonomi ve çalışma hayatı ve cinsiyet eşitliği konu başlıklarının ön plana çıktığı görülmektedir.

Tablo 1.1: @unwomen Sayfasında Ön Plana Çıkan Konu Başlıkları²⁵⁰

@unwomen	Frekans	Yüzde
Kadına Yönelik Şiddet	213 paylaşım	22,3
Ekonomi ve Çalışma Hayatı	205 paylaşım	21,4
Cinsiyet Eşitliği	134 paylaşım	14,0
Savaş ve Barış Süreci	126 paylaşım	13,2
Eğitim	62 paylaşım	6,5
Spor	62 paylaşım	6,5
Politika	61 paylaşım	6,4
Sağlık	49 paylaşım	5,1
Cinsel Kimlik	36 paylaşım	3,8
Dijital Dünya	8 paylaşım	0,8
Toplam	956 paylaşım	100,0

Araştırmamız kapsamında sayfa paylaşımlarında 10 farklı konunun konuşulduğu ortaya çıkmıştır. Ön plana çıkan ilk üç konu %22,3'le kadına yönelik şiddet, %21,4'le ekonomi ve çalışma hayatı ve %14'le cinsiyet eşitliği konularıdır. Ayrıca %13,2'le savaş ve barış süreci, %6,5'le eğitim ve spor, %6,4'le politika, %5,1'le sağlık, %3,8'le cinsel

²⁵⁰ Tablolarda elde edilen veriler içerikli analizi tekniğiyle yapılan @unwomen, @womensmarch ve @dijitaltopuklar Instagram sayfalarının alan çalışmasına dayanmaktadır.

kimlik ve %0,8'le dijital dünyada kadın paylaşımları yapılarak ilgili konular hakkında paylaşımlar yapılmıştır.

İncelenen ikinci sayfa ise ABD'de gerçekleşen kadın yürüyüşlerini konu alan @womensmarch sayfasıdır. Sayfa ilk paylaşımını 4 Aralık 2016 tarihinde gerçekleştirmiştir. Bu nedenle sayfanın analizi 4 Aralık 2016-31 Aralık 2018 tarihlerini kapsamaktadır. Bu süre içerisinde @womensmarch sayfası 40 tane yürüyüş düzenlemiştir. 1 milyonun üzerinde takipçisi olan sayfanın 3 bin üzerinde paylaşımı bulunmaktadır. Gerçekleşen yürüyüşlerde örgütlenmek ve bilgi paylaşımında bulunmak için sayfanın aktif bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca buradaki dijital feministlerin daha etkin olmak adına hem çevrimdışı hem de çevrimiçi platformları birlikte kullandığı görülmektedir.

Tablo 1.1: @womensmarch Sayfasında Ön Plana Çıkan Konu Başlıkları

@womensmarch	Frekans	Yüzde
Kadına Yönelik Şiddet	11 yürüyüş	35,5
Politika	11 yürüyüş	35,5
Ekonomi ve Çalışma Hayatı	3 yürüyüş	9,7
Savaş ve Barış Süreci	3 yürüyüş	9,7
Cinsiyet Eşitliği	1 yürüyüş	3,2
Sağlık	1 yürüyüş	3,2
Cinsel Kimlik	1 yürüyüş	3,2
Toplam	31 yürüyüş	100,0

Araştırmamızda @womensmarch sayfa yürüyüşlerinde 7 farklı konu karşımıza çıkmaktadır. Ön plana çıkan konular kadına yönelik şiddet ve politika konularıdır. Bu konularda eşit sayılarda yürüyüş yapıldığı görülmekte ve toplamda yürüyüşlerin %70,1'ini kadına yönelik şiddet ve politika oluşturmaktadır. Ayrıca ekonomi ve çalışma hayatı ile savaş ve barış süreci konularının her birinde %9,7'lik oranda yürüyüş yapılırken cinsiyet eşitliği, sağlık ve cinsel kimlik konularının her birinde de %3,'li oranda yürüyüş yapıldığı görülmektedir.

Araştırmamızda incelen üçüncü ve son sayfa ise Türkiye'de faaliyet gösteren Dijital Kadın Platformu'nun sayfası olan @dijitaltopuklar sayfasıdır. Dijital Kadın Platformu olarak her sene Kasım ayında Dijital Kadın Zirvesi gerçekleşmektedir. Sayfanın ilk paylaşımı 13 Temmuz 2016 tarihinden itibaren yapılmıştır. Sayfa analizleri ilk paylaşım olan 13 Temmuz 2016 tarihi ve 31 Aralık 2018 tarihlerini kapsamaktadır. 1000'e yakın paylaşımı olan sayfanın 35 bin üzerinde takipçisi bulunmaktadır. Paylaşımının büyük bir çoğunluğunun odak noktası ise dijital dünya olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 1.2: @dijitaltopuklar Sayfasında Ön Plana Çıkan Konu Başlıkları

@dijitaltopuklar	Frekans	Yüzde
Dijital Dünya	226 paylaşım	64,8
Ekonomi ve Çalışma Hayatı	41 paylaşım	11,7
Cinsiyet Eşitliği	28 paylaşım	8,0
Eğitim	21 paylaşım	6,0
Sağlık	16 paylaşım	4,6
Politika	7 paylaşım	2,0

Kadına Yönelik Şiddet	6 paylaşım	1,7
Cinsel Kimlik	2 paylaşım	0,6
Savaş ve Barış Süreci	1 paylaşım	0,3
Spor	1 paylaşım	0,3
Toplam	349 paylaşım	100,0

Araştırmamızda @dijitaltopuklar sayfasında 10 konu başlığının ön plana çıktığı görülmektedir. Sayfanın ilk gündemini oluşturan konu başlığı %64,8 paylaşım ile dijital dünya olmuştur. Bu konu başlığının %11,7 ile ekonomi ve çalışma hayatı ve %8,0 ile cinsiyet eşitliği takip etmektedir. Ayrıca eğitimde %6,0, sağlıkta %4,6, politikada %2,0, kadına yönelik şiddette %1,7, cinsel kimlikte %0,6, savaş ve barış sürecinde 0,3 ve sporda kadın konularında 0,3'lük oranda paylaşım yapıldığı görülmektedir.

2.3.2. Veri Toplama Yöntemi ve Analizi

Çalışmamızda iletişim teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak mücadele alanını dijital ortamlara aktaran feminist aktivitenin mücadele konularını belirlemeye çalışırken verilerin toplanmasında doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca incelenen sayfalardaki baskın temalar ortaya çıkarılarak oluşturulan kodlama şeması aracılığıyla tematik bir içerik analizi tekniği de kullanılmıştır.

Doküman incelemesi, hedeflenen olay ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizidir. Veri toplamada görüşme ve gözlemin mümkün olmadığı durumlarda ya da araştırmanın geçerliliğini arttırmak için araştırılan probleme yönelik

görsel ve yazılı materyaller araştırmaya dahil edilmektedir²⁵¹. Öyle ki yazılı ve görsel materyallerin incelenmesi daha kapsamlı ve zengin bir çıkarım sağlanmasını kolaylaştırmaktadır. Çünkü olay ya da olguya ilişkin farklı kaynaklardan bilgi toplanması araştırmanın geçerliliğini arttırmaktadır.

Doküman incelemesinde yazılı ve görsel materyallere ek olarak bilgisayar veya internet kullanılarak elektronik bir ortam ve formatta da veriler elde edilebilmektedir²⁵². Baş ve Akturan'a göre elektronik veri görsel ve yazılı materyallerin dışında e-postalar, mesajlar, e-gruplar, web sayfaları, kişisel yorumlar, bloglar gibi çok farklı türlerde veri içermektedir. Bu bağlamda çalışmamızın verileri @unwomen, @womensmarch ve @dijitaltopuklar Instagram sayfaları incelenerek elektronik formatta elde edilmiştir. Sayfaların üç yıllık paylaşım görselleri ve açıklamaları incelenerek veriler toplanmıştır.

İçerik analizi ise yazılı belgelerde veya fotoğraf, film, reklamlar gibi diğer iletişim ortamlarında yer alan bilgi ve sembolleri, başka bir ifadeyle içeriği inceleme tekniğidir²⁵³. İçerik analizinde temel işlem verilerin belli kategoriler çerçevesinde bir araya getirilerek yorumlanmasıdır²⁵⁴. Bu analiz temalar ön plana çıkarılarak yapıldığı için tematik analiz olarak da adlandırılmaktadır²⁵⁵. Temalar ve kodlar üzerinden durumların, olayların ne olduğu anlaşılmasına çalışılmaktadır. Ayrıca tekrarlanabilir, ölçülebilir ve sayılabilir olanı ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır.

Araştırmamızda belirlenen Instagram sayfalarında yapılan paylaşımlar tek tek incelenerek en çok konuşulan konular kategorilere ayrılmıştır. Mücadele alanını dijital ortama aktaran feministlerin mücadele konularının yüzdesel oranları bulunarak karşılaştırmalı bir şekilde veriler elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre konu başlıkları

²⁵¹ Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek; *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2011, s.187.

²⁵² Baş, Türker ve Ulun Akturan; *Nitel Araştırma Yöntemleri NVivo 7.0 ile Nitel Veri Analizi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008, s.119.

²⁵³ Neuman, W. Lawrence; *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar I*, Çev. Sedef Özge, Yayın Odası, Ankara, 2014, s.67.

²⁵⁴ Yıldırım ve Şimşek; *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*.

²⁵⁵ Bal, *Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri/ Uygulamalı-Örnekle*, s.255.

kadına yönelik şiddet, ekonomi ve çalışma hayatı, savaş ve barış sürecinde kadınlar, cinsiyet eşitliği, politika, eğitim, sağlık, spor, dijital dünya, cinsel kimlik ve diğer olarak sıralanmıştır. Ayrıca belirlenen her konu başlığı feminist literatürden destek alınarak ve sayfa paylaşımlarından örnekler verilerek açıklanmaya çalışılmıştır.

3. SOSYAL MEDYADA FEMİNİST SÖYLEM

Kadınlar taleplerini, sorunlarını ya da deneyimlerini aktarmak için artık sosyal medyayı da tercih etmektedirler. Günümüzde internet ve sosyal medya platformlarının kullanımıyla beraber Facebook, Twitter ve Instagram gibi sosyal medya platformları kullanarak feminist hareketi internete taşıyarak yeni bir mücadele alanı oluşturmaktadır. Böylece feminizm hareketi, yeni mücadele alanında dördüncü dalga feminizm olarak ortaya çıkmıştır.

Çalışmamızda sosyal medyanın feminist mücadeledeki rolünü incelemek ve dijital feministlerin taleplerini irdelemek için Instagram sayfa analizleri yapılmıştır. Bu bağlamda @unwomen (BM Kadın Birimi), @womensmarch (Kadın Yürüyüşleri) ve @dijitaltopuklar (Dijital Kadın Platformu) sayfalarının 2016-2018 yılları arasındaki üç yıllık paylaşımları analiz edilmiştir. Böylece adı geçen sayfalarda paylaşılan ve konuşulan konular çerçevesinde dördüncü dalga feministlerin gündemi belirlenmeye çalışılmıştır. Aşağıdaki tabloda bu sayfalarda ön plana çıkan konu başlıkları karşılaştırılmalı bir şekilde verilmiştir.

Tablo 1.4: Sayfalarda Öne Çıkan Konu Başlıklarının Yüzdelik Oranları

Konu Başlıkları	@unwomen	@dijitaltopuklar	@womensmarch
Kadına Yönelik Şiddet	%22,3	%1,7	%35,5
Ekonomi ve Çalışma Hayatı	%21,4	%11,7	%9,7
Savaş ve Barış Süreci	%13,2	%0,3	%9,7
Cinsiyet Eşitliği	%14,0	%8,0	%3,2
Politika	%6,4	%2,0	%35,5
Eğitim	%6,5	%6,0	-

Sağlık	%5,1	%4,6	%3,2
Spor	%6,5	0,3	-
Dijital Dünya	%0,8	%64,8	-
Cinsel Kimlik	%3,8	%0,6	%3,2
Toplam	100,0	100,0	100,0

Tablo 1.5: Sayfalarda Öne Çıkan Konuların Paylaşım Sayıları

Konu Başlıkları	@unwomen	@dijitaltopuklar	@womensmarch
Kadına Yönelik Şiddet	213 paylaşım	6 paylaşım	11 yürüyüş
Ekonomi ve Çalışma Hayatı	205 paylaşım	41 paylaşım	3 yürüyüş
Savaş ve Barış Süreci	126 paylaşım	1 paylaşım	3 yürüyüş
Cinsiyet Eşitliği	134 paylaşım	28 paylaşım	1 yürüyüş
Politika	61 paylaşım	7 paylaşım	11 yürüyüş
Eğitim	62 paylaşım	21 paylaşım	0 yürüyüş
Sağlık	49 paylaşım	16 paylaşım	1 yürüyüş
Spor	62 paylaşım	1 paylaşım	0 yürüyüş
Dijital Dünya	8 paylaşım	226 paylaşım	0 yürüyüş
Cinsel Kimlik	36 paylaşım	2 paylaşım	1 yürüyüş
Toplam	956 paylaşım	349 paylaşım	31 yürüyüş

Tabloda görüldüğü üzere sayfa analizlerinde 10 başlık ön plana çıkmaktadır. Bunlar kadına yönelik şiddet, ekonomi ve çalışma hayatı, savaş ve barış süreci, cinsiyet eşitliği, politika, eğitim, sağlık, spor, dijital dünya ve cinsel kimlik konularıdır.

@unwomen ve @womensmarch sayfalarının birinci gündemini kadına yönelik şiddet oluşturmaktadır. Kadına yönelik şiddet konusu @unwomen sayfasında 213 paylaşım ile %22,3 ve @womensmarch sayfasında 11 yürüyüşle %35,5 oranında konuşulurken @dijitaltopuklar sayfasında 6 paylaşım ile %1,7 oranında konuşulmuştur. Bu bağlamda dijital feministlerin gündemini oluşturan bir konunun @dijitaltopuklar sayfasında en az konuşulan konulardan biri olması dikkat çekmektedir. @dijitaltopuklar sayfasının birinci gündemi ise 226 paylaşım ile %64,8 oranla dijital dünya konusu olmaktadır. Bu konu @unwomen sayfasında %0,8 oranında konuşulurken, @womensmarch sayfasının konuyla alakalı herhangi bir paylaşım ya da yürüyüş yapmadığı görülmektedir. Ayrıca @womensmarch sayfasında politika konusu 11 yürüyüşle %35,5 oranında konuşularak birinci gündemi kadına yönelik şiddet konusuyla paylaşmaktadır. @unwomen sayfasının politika konusunu 61 paylaşım ile %6,4 ve @dijitaltopuklar sayfasının 7 paylaşım ile %2 oranında konuşulduğu görülmektedir.

Yapılan analizlere göre her üç sayfanın ikincini gündemini ekonomi ve çalışma hayatının oluşturduğu sonucuna varılmaktadır. @unwomen sayfası 205 paylaşım ile %21,4, @dijitaltopuklar sayfası 41 paylaşım ile %11,7 ve @womensmarch sayfası 3 yürüyüşle %9,7 oranında paylaşım yaparak ekonomi ve çalışma hayatı hakkında konuşmuştur.

Sayfalarda diğer konulardaki paylaşım oranları sırasıyla şu şekildedir; @unwomen sayfasında %14 oranla cinsiyet eşitliği, %13,2 oranla savaş ve barış süreci, eğitim ve spor ayrı ayrı %6,5, sağlık %5,1 ve cinsel kimlik konusunda %3,8'lük paylaşım yapılmıştır. @dijitaltopuklar sayfasında cinsiyet eşitliği %8, eğitim %6, sağlık %4,6, politika %2, cinsel kimlik 0,6, savaş ve barış süreci 0,3 ve spor 0,3 paylaşım yapılmıştır. @womensmarch sayfasında ise savaş ve barış süreci %9,7, cinsel kimlik, sağlık ve cinsiyet eşitliği konularında ayrı ayrı %3,2 oranında yürüyüş yapıldığı görülmektedir.

@unwomen sayfasında savaş ve barış sürecinde %13,2 paylaşım ve @womensmarch sayfasında %9,7 yürüyüş yapılırken @dijitaltopuklar sayfasının %0,3 paylaşımıyla konuya çok az değinmesi dikkat çekmektedir. Ayrıca kadınların gündemini oluşturan eğitim, spor ve dijital dünya konularında @womensmarch sayfasının herhangi bir yürüyüş düzenlememesi çarpıcı bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

3.1. KADINA YÖNELİK ŞİDDET

Şiddet; kişinin fiziksel, psikolojik, ekonomik ya da cinsel açıdan zarar görmesi veya acı çekmesiyle sonuçlanan ya da sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik baskı ve tehdidi içeren güç ve baskı uygulayarak fiziksel, sözlü, cinsel, ekonomik veya psikolojik her türlü tutum ve davranışlar olarak tanımlanmaktadır²⁵⁶. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ise şiddeti, “fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması²⁵⁷” durumu olarak tanımlamaktadır.

Şiddet ya da kadına yönelik şiddet yaygın bir toplumsal sorundur. Evrensel olarak tüm dünyada gerçekleşen bir insan hakkı ihlali olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan çalışmalara göre kadınların fiziksel şiddet yaşamaları 3000 bin yıl öncesine dayanmaktadır ve çalışmada erkek mumyaların kemiklerinde %9 ile %20 arasında kırığa rastlanırken, kadınlarda ise bu oranın %30 ile %50 arasında değiştiği görülmektedir²⁵⁸. Bu da şiddet olgusunun hemen hemen insanlık tarihi ile paralel bir şekilde ortaya çıktığını göstermektedir.

²⁵⁶ Dişsiz, Melike ve Nevin Hotun Şahin; “Evrensel Bir Kadın Sağlığı Sorunu: Kadına Yönelik Şiddet”, *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanat Dergisi*, Sayı. 1(1), 2008, s. 50.

²⁵⁷ WHO. (2019) ‘Definition and Typology of Violence.’ Web. 15 Nov.

<https://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/>

²⁵⁸ Dişsiz ve Şahin, “Evrensel Bir Kadın Sağlığı Sorunu: Kadına Yönelik Şiddet, s. 52.

Kadına yönelik şiddet, 1993 yılında BM Genel Meclisi tarafından kabul edilen Kadına Yönelik Şiddetin Yok Edilmesi Bildirgesi'nde²⁵⁹ şu şekilde tanımlanmaktadır;

“kadınlara yönelik şiddet ister kamusal ister özel hayatta olsun bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama veya özgürlükten keyfi olarak yoksun bırakma dahil olmak üzere kadınlara fiziksel, cinsel veya psikolojik zarar veya acı verme sonucu doğuran veya bu sonucu doğurması muhtemel olan, cinsiyete dayalı her türlü şiddet eylemi anlamına gelir.”

Bildirgenin 2. maddesinde de kadına yönelik şiddet konusunda ayrıntılı bilgi verilmiştir:

Kadınlara yönelik şiddetin bunlarla sınırlı olmaksızın aşağıdakileri içerir biçimde anlaşılması gerekir:

(a) Dayak ve hırpalama, ev halkına dahil olan kız çocuklarının cinsel suiistimali, drahoma (başlık parası) bağlantılı şiddet, evlilik içi tecavüz, kadın cinsel organını sakatlama veya kadına zarar veren diğer geleneksel uygulamalar, eş haricinde (ev halkına dahil) kişilerce uygulanan şiddet, sömürüyle bağlantılı şiddet dahil olmak üzere aile içinde meydana gelen fiziksel, cinsel veya psikolojik şiddet;

(b) Tecavüz, cinsel suiistimal, iş yerinde, eğitim kurumlarında veya diğer yerlerde meydana gelen cinsel taciz ve sindirme, kadın ticareti ve (kadını) fahişeliğe zorlama dahil olmak üzere genel olarak toplum içinde meydana gelen şiddet;

(c) Nerede olursa olsun devlet tarafından işlenen veya göz yumulan fiziksel, cinsel veya psikolojik şiddet.

Kadına yönelik şiddetin ortaya çıkmasında ataerkil düşünce yapısının etkin bir faktör olduğu varsayılmaktadır²⁶⁰. Can'a göre kadına yönelik fiziksel, ekonomik, cinsel şiddet ve toplumsal çifte standartların temelinde ataerkil ilişkiler ağı bulunmaktadır. Ataerkil toplumsal normlardan güç alan erkek, kadına yönelik şiddeti ve çifte standart uygulamayı kendine verilmiş bir hak olarak görmektedir. Erkek ve kadın cinsiyetlerine ilişkin bilinç ve tutumu belirleyen bu sistem şiddetin kadın açısından geleneksel yapının bir parçası olarak görülmesine de neden olmaktadır²⁶¹. Erkek için doğru ya da normal olarak görülen bazı davranışlar, kadın için söz konusu olduğu zaman yanlış olabilmekte hatta

²⁵⁹ Declaration on the Elimination of Violence against Women (1993, Aralık 20) E.T. 20 Şubat 2020 <https://www.refworld.org/docid/3b00f25d2c.html>

²⁶⁰ Can, Yücel; “Kadına Yönelik Şiddetin Toplumsal Cinsiyet Temelleri: Niğde Örneği”, *Journal of World of Turks*, Sayı. 5 (1), 2013, s. 204-215.

²⁶¹ Özateş, Özge Sanem; “Bir Sosyal Hizmet Müdahalesi Olarak Aile İçi Şiddet Mağduru Kadın Sorununda Feminist Yaklaşım”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Sayı. 20(2), 2009, s. 99-107.

zaman zaman kan davalarına neden olabilmektedir. Bu tür anlayışlar, toplumda kadın aleyhine olan bazı uygulamaların sistematik olarak devam etmesinde, kuşaktan kuşağa aktarılmasında ve yeniden üretilmesinde etkili olmaktadır. Bu sistem içinde erkek ve kadın arasında oluşturulan eşitsiz ilişkiler erkeğin güçlü, otoriter ve etkin kadının ise itaatkâr, hizmet eden ve edilgen konumda olmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla feminist düşünce kadına yönelik şiddeti insan hakları ihlali ve ataerkil yapının bir yansıması olarak görmektedir.

Günümüzde sınıf, etnisite ve coğrafyaya bakılmaksızın kadına yönelik şiddetin salgın bir hastalık gibi yayılmaya devam ettiği ve sınırlar ötesi bir durum arz ettiği görülmektedir²⁶². Şiddet bireyi fiziksel, psikolojik ve sosyal açıdan ciddi biçimde etkilemekte; şiddet gören kadınlarda fiziksel yaralanmalar, güvensizlik, uykusuzluk, depresyon, bilinç kaybı, kâbus görme, ilaç ve alkol kullanımı gibi belirtilerin yüksek oranda görüldüğü ve bu kişilerde benlik saygısının düşmesine neden olduğu bildirilmektedir²⁶³.

Aynı zamanda şiddet tehdidi ve şiddet kadınlarla erkeklerin toplumda eşit bir şekilde rol almasını da engellemektedir. Dolayısıyla eşitliğin olduğu bir dünya talep eden feminist gündemin ilk sıralarında şiddet konusu yer almaktadır. Bu durum çalışmamız kapsamında ele aldığımız Instagram sayfalarında da görülmektedir. Instagramda incelenen üç sayfada yapılan analizlere göre @unwomen ve @womensmarch sayfalarının ilk gündemini oluşturan konu başlığı kadına yönelik şiddet olmuştur. Bununla birlikte @dijitaltopuklar sayfasında ise bu konuya daha az değinilse de konu tamamen ihmal edilmemiştir. Kadınlar şiddet, tecavüz gibi yaşadıkları sorunları sosyal medya aracılığıyla (facebook, instagram, twitter vb.) duyurmakta ve bir kamuoyu oluşturmaya çalışmaktadırlar.

²⁶² Gaag, *Feminizm, Dünyanın Neden Hala Bu Kelimeye İhtiyacı Var*, s.23.

²⁶³ Güler, G., H. Tel ve Ö. Tuncay; Kadının Aile İçinde Yaşanan Şiddete Bakışı, *C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*, Sayı. 27 (2), 2005, s. 52.

Kadına yönelik şiddet konusunda toplumsal farkındalık oluşturmak adına 1999 yılında BM Genel Kurulu 25 Kasım gününü “*Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü*”²⁶⁴ olarak ilan etmiştir. Bu durum inceleme yaptığımız @unwomen sayfasında da dile getirilerek Dominik Cumhuriyeti’nde Rafael Trujillo’nun diktatörlüğünü açıkça protesto etmek için muhalefet hareketi kuran Las Mariposas (Kelebekler) olarak da bilinen Minerva, María Teresa ve Patria’nın 25 Kasım 1960’da öldürülmelerine istinaden 25 Kasım tarihinin Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü olarak seçildiğini belirtmektedir. Bu bağlamda BM Kadın Birimi sayfası her sene 25 Kasım’dan itibaren 16 günlük aktivizm düzenlemektedir. Bu durum kendi sayfalarında şu şekilde ifade edilmektedir:

“Kadınlar, her yerde yeteri kadar çektiler. Sürekli şiddet tehdidi ile yaşamak, yeteri kadar değersiz olmak, ataerkil tutumları kabul etmek, cinsiyetleri yüzünden saygı duyulmamak; artık yeter! İşte bu yüzden 16 günlük aktivizm sırasında #orangetheworld (#dünyanıturuncuyaboya) diyoruz.”²⁶⁵

Görüldüğü gibi dijital bir platformda örgütlenerek toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir tezahürü olan şiddete karşı eylem yapan feministler bu eylemi de dijital dünyaya taşıyarak bir hastagle (#orangetheworld #dünyanıturuncuyaboya) belirginleştirmektedirler.

BM iyi niyet elçisi olan Nicole Kidman ise bu konuda sesini neden kişisel olarak yükselttiğini ve herkes için bu konunun neden öncelikli olması gerektiğini şu sözlerle ifade etmektedir:

“Bir süre önce BM Kadın Birimi iyi niyet elçisi olduğumda, şiddetten kurtulan ve BM Kadınlara Yönelik Şiddete Son Verme Vakfı Fonu tarafından desteklenen kadınlarla bir araya geldim. Kadınların hayatında yarattığı gerçek farkı ilk elden gördüm. Bugün bu çalışmaya devam etmek ve hayatta kalan kadınların medya aracılığıyla seslerini yükseltmek ve bu konuyu ele alan programlar için önemli fonların toplanmasına yardımcı olmak için buradayım.”²⁶⁶

²⁶⁴ “UN Women (@unwomen) (2018, Mayıs 26). The Unforgettable Butterflies (Instagram Post).” Retrieved from https://www.instagram.com/p/BjP_uI-IP6c/

²⁶⁵ “UN Women (@unwomen) (2018, Aralık 9). #orangetheworld (Instagram Post).” Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BrKEye2FCuu/>

²⁶⁶ “UN Women (@unwomen) (2018, Aralık 12) Hear Me Too (Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BrQ5JpVg1X1/>”

Görüldüğü gibi kadınların sosyal medya aracılığıyla görünür olmaları ve sosyal medyanın seslerini yükseltmelerinin bir aracı olması onların hayatlarında olumlu yönde bir farklılık meydana getirebilmektedir.

Çalışmamız kapsamında inceleme yaptığımız @unwomen (BM Kadın Birimi) sayfasında 2016-2018 yılları arasında 1197 paylaşım yapılmıştır. Bu paylaşımların 213 tanesi temel olarak kadına yönelik şiddet konusunu içermektedir. @womensmarch (Kadın Yürüyüşleri) sayfası da 2017-2018 yılları boyunca toplamda 40 yürüyüş yapıldığını belirtmiştir. Bu çerçevede yürüyüşlere hazırlık, yürüyüşler ve yürüyüş sonrası haberler paylaşılmıştır. Yürüyüşlerin 11 tanesi ise kadına yönelik şiddeti protesto amaçlı yapılmıştır. @dijital topuklar sayfasında ise şiddet konusunun ön plana çıkmadığı görülmesine rağmen, 6 paylaşım yapılarak konu tamamen göz ardı edilmemiştir. Adı geçen sayfalarda ele alınan şiddeti aile içi şiddet ya da ev içi şiddet, partner şiddeti, taciz, tecavüz, kadın sünneti ve cinsel şiddet olarak sınıflandırmak mümkündür. Şimdi de çalışmamız kapsamında incelediğimiz sayfalarda bu şiddet türlerinin nasıl ele alındığına bakacağız.

3.1.1. Aile İçi Şiddet (Ev İçi Şiddet)

Kadınlar çoğunlukla fiziksel açıdan daha güçlü olan erkek aile bireyleri tarafından çeşitli şiddet biçimlerine maruz kalmaktadırlar. Ancak 1970'lerden önce kadına yönelik şiddet uzak tanıdıkların ya da yabancıların saldırısı ve tecavüzü ile sınırlı tutulmuş ve aile içi şiddet bir sorun olarak ele alınmamıştır²⁶⁷. Dişsiz ve Hotun'un da belirttiği üzere aile içi şiddet sorununa ilk olarak feministler dikkat çekmiştir. 90 farklı toplumda gerçekleştirilen çalışmalarda şiddet görenlerin %90'nının kadınlar olduğu ve kadınların %85'nin eş-partner şiddetine maruz kaldığı sonucuna varılmıştır²⁶⁸.

²⁶⁷ Özateş, "Bir Sosyal Hizmet Müdahalesi Olarak Aile İçi Şiddet Mağduru Kadın Sorununda Feminist Yaklaşım", s.100.

²⁶⁸ Dişsiz ve Şahin; "Evrensel Bir Kadın Sağlığı Sorunu: Kadına Yönelik Şiddet", s.52.

Watts ve Zimmerman'a göre aile içi şiddet tokat, yumruk ve tekmeleme ile silah ve cinayet saldırıları gibi fiziksel şiddet dahil olmak üzere çeşitli biçimlerde ortaya çıkmaktadır²⁶⁹. Cinsel şiddet, zorla cinsel ilişki veya cinsel eylemlere katılmaya zorlanma gibi farklı şekillerde de ortaya çıkabilmektedir. Bunlara kadının ailesini ve arkadaşlarını görmesini yasaklamak, devam eden aşağılama veya korkutma gibi duygusal olarak kötü niyetli davranışlar eşlik etmektedir. Bir kadının çalışmasını önleme veya kazancına el koyma gibi ekonomik kısıtlamalar da şiddet olarak değerlendirilmektedir.

İnceleme yaptığımız BM Kadın Birimi (@unwomen) sayfasında yapılan bir paylaşım²⁷⁰ göre dünyada her 3 kadından 1'i çoğunlukla yakın partnerleri tarafından fiziksel veya cinsel şiddete uğramaktadır. Ayrıca 2012 yılında her 2 kadından 1'i ya ailesi ya da partneri tarafından öldürülmüştür. Benzer durumlarda yaşayan erkeklerden ise 20 kişiden 1'i ölmektedir. Aile içi şiddetin yasalarla dahi engellenemediği ülkelerde vatandaşların hemen hemen yarısının kadınların "*belli durumlarda şiddete maruz bırakılmasının anlaşılır olabileceğini*" düşündükleri ifade edilmektedir²⁷¹. Loğoğlu'nun da çalışmasında belirttiği üzere bu oran Türkiye'de %22, Almanya'da %24, Vietnam'da %22 ve ABD'de ise %12 civarındadır.

Çalışmamızda şiddet gören kadınların ve şiddete tanık olan erkeklerin deneyimlerini @unwomen sayfası ile paylaştıkları görülmektedir. Örneğin Kahire'de çocukluğunda erkeklerin eşlerini dövdüklerine şahit olan Nora Hamdy²⁷² kadınların güçlenmesi için bir şeyler yapmak istediğine karar vermiştir. Yaptığı küçük bir çevrimiçi araştırma onu kadınların ekonomik güçlendirme ağı ve platformu olan @emp_women sayfasına yönlendirmiştir. 190'dan fazla ülkeden ve 11 bin üzerinde üyesi olan platform

²⁶⁹ Watts, Charlotte ve Cathy Zimmerman; "Violence Against Women: Global Scope and Magnitude", *The Lancet*, Vol. 359 (6), 2002, p. 1233.

²⁷⁰ "UN Women (@unwomen) (2017, Aralık 3). Intimate Partner Violence (Instagram Post)" Retrived from <https://www.instagram.com/p/BcPk0YPDnYj/>

²⁷¹ Loğoğlu, Elif; "Sivil Toplum Kuruluşları ve Türk Kadın Hareketi", s.57.

²⁷² "UN Women (@unwomen) (2016, Ocak 20). Join the Movement (Instagram Post)" Retrived from <https://www.instagram.com/p/BAxSHZMid9u/>

dünya genelinde kadınlar arasında küresel iletişim, profesyonel bağlantı ve destek sağlamaktadır.

26 yaşında olan Trad Van Chuong adlı bir erkek ise yaşadıklarını şu şekilde dile getirmektedir:

“Gece yarısı sık sık komşumun eşini döverken çıkardığı seslere uyanırdım. Kadına yardım etmek istedim ancak bunun doğru olmayacağından korkardım. Şehirdeki Erkek Savunma Kulübü’ne durumu anlatınca karışmanın aslında yapmam gereken bir sorumluluk olduğunu fark ettim ve yardım ettim! Ne yazık ki Vietnam’da kadınların yarısından fazlası hayatlarının belli dönemlerinde şiddete maruz kalmaktadır.”²⁷³

@unwomen sayfası, söz konusu paylaşımı #HeForShe hashtag’i ile paylaşmıştır. HeForShe²⁷⁴ toplumsal cinsiyet eşitliği için cesur, görünür ve birleşmiş bir kuvvet oluşturma amacı taşımaktadır. Bu amaçta, kadınlarla dayanışma içinde başta erkekler olmak üzere tüm bireylere çağrıda bulunmaktadır. Bu harekete göre erkekler, toplumsal cinsiyet eşitliği tartışmasının sadece bir parçası olmakla kalmayıp, aynı zamanda çözümün de bir parçasıdır. Bu harekette, toplumsal cinsiyet eşitliği için herkesin desteği gerektirmektedir. Dünyanın her yerinden milyonlarca insan hareketi desteklemiş ve desteklemeye devam etmektedir.

3.1.2. Cinsel Şiddet ve Taciz

Cinsel şiddet, karşı taraf üzerinde kontrol ve güç oluşturmak amacıyla, kişinin isteği dışında cinsel ilişkide bulunmak veya zararlı cinsel davranışlara zorlamaktır. Genellikle fiziksel şiddeti de bünyesinde barındıran bu eylem her türlü cinsellik içeren şiddet biçimlerini ifade etmektedir. Silahlı bir grubun üyesinin bir sivili kendi kızına ve oğluna tecavüz etmesi için zorlaması; bir askerin bir köy baskını sırasında birkaç kadına tecavüz etmesi; bir doktorun şüpheli bir teröristin testislerine elektrik şoku uygulaması cinsel şiddete örnek olarak verilebilir²⁷⁵. Bu tür davranışlar, kullanılan tanıma bağlı olarak

²⁷³ “UN Women (@unwomen) (2016, Nisan 10.) Trad Van Chuong (Instagram Post)” Retrieved from https://www.instagram.com/p/BD_nTaRCd2X/

²⁷⁴ HeForShe Hareketi, Web. <https://www.heforshe.org/tr> E.T.17.12.2019.

²⁷⁵ Gray, Harriet ve Maria Stern; “Risky Dis/entanglements: Torture and Sexual Violence in Conflict”, *European Journal of International Relations*, Vol. 25(4), 2019, p. 1036.

cinsel şiddet, cinsel işkence veya basit bir şekilde işkence olarak anlaşılmaktadır. Hepsi cinsellik ile ilgili vücut kısımlarını hedef almakta ve kesinlikle hepsi de mağdurlara veya hayatta kalanlara büyük zararlar vermektedir. Bu nedenle cinsel şiddet dünyanın birçok yerinde önemli bir psikolojik ve fiziksel sağlık sorunudur. İncelemeye aldığımız Instagram sayfalarında da yapılan paylaşımların önemli bir kısmı cinsel şiddet, tecavüz ve taciz konularını ele almaktadır.

BM Kadın Birimi sayfasının yaptığı bir paylaşımına göre hala 32 ülkede tecavüz edenler o kişiyle eğer evliyse ya da evleneceklerse cezalandırılmamaktadır.²⁷⁶ Aynı sayfanın yaptığı bir diğer paylaşımında şunlar ifade edilmektedir:

Resim 1.1:Dünya İş Sağlığı ve Güvenliği Günü²⁷²

“27 Nisan, İş Dünyası Güvenlik ve Sağlık Günü’dür. İşyerindeki cinsel taciz, kadınların güvenliği için büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Ancak sadece 114 ülkede cinsel tacize karşı yasal bir koruma vardır. Tüm ülkelerde iyi yasalara ihtiyacımız var. Kadınları korumak için yasaların etkili bir şekilde uygulamaya konulmasını sağlamalıyız. AB’deki kadınların %55’i 15 yaşından itibaren hayatlarında en az bir defa cinsel tacize uğramaktadır. Bunların %32’si de bu tacizi iş yerinde yaşamaktadır.”

²⁷⁶ “UN Women (@unwomen) (2016, Aralık 1). Intimate Partner Violence (Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BNdBoy-AOo6/>”

Aktivist Catharine A. Mackinnon'ın²⁷⁷ dile getirdiği üzere, bir kişiyi daha az güçlü veya daha düşük bir statüye, eşit olmayan bir konuma yerleştiren her şey o kişinin cinsel tacize uğrama riskini artırmaktadır. Ona göre cinsel taciz hiyerarşinin bir yaratığıdır ve ırk, yaş, sınıf, engellilik ve cinsellik temelli eşitsizliklerle birleşmektedir.

Günümüzde kadınların ticaretinin yapıldığı, cinsel olarak sömürüldüğü görülmekte ve bir nevi kölelik devam etmektedir. Yapılan bir paylaşımda zorla çalıştırılan yaklaşık 21 milyon insandan 4.5 milyonunun cinsel istismar kurbanı olduğu ve bunların %98'inin de kadınlardan meydana geldiği çarpıcı bir şekilde belirtilmektedir.²⁷⁸ Bu bağlamda cinsel ve cinsiyete dayalı şiddetin yaygın bir insan hakları ihlali olduğu görülmektedir. Bu şiddet ne yazık ki çevrimiçi yollarla da uygulanmaktadır. Amerika'da 18-29 yaş aralığındaki her 10 kadından 2'si çevrimiçi olarak taciz edilmektedir ve bu kadınlardan her 2 kişiden 1'i uygunsuz fotoğraflar aldıklarını belirtmektedir²⁷⁹. Cinsel şiddetin bu denli yaygın olmasına rağmen emniyete bu oranda bildirilmediği görülmektedir. Bunun nedenlerini @unwomen²⁸⁰ sayfası şu şekilde sıralamaktadır; misilleme korkusundan, adli hizmetlere erişimin yetersizliğinden, sahip olunan haklar konusundaki bilgi eksikliğinden, hayatta kalanın maruz kaldığı utanç verici olduğunu düşündüğü psikoloji yüzünden ya da kendisine inanılmayacağı düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Söz konusu paylaşımın devamında polise bildirilmeyen suçlardaki oranın araba çalıntılarında %20, ev içi şiddetinde %51 ve tecavüz ya da cinsel saldırı durumlarında %77 olduğu belirtilmektedir.

Dijital Kadın Platformu, cinsel taciz ve tecavüz konusunda yaptığı paylaşımlarla konunun önemini dile getirmektedir. #metoo (#BenDe) ve #sendeanlat hastag'i ile yaptığı bir paylaşımda cinsel tacize değinmektedir:

²⁷⁷ "UN Women (@unwomen) (2018, Aralık 15) Sexual Harassment (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BrZhjCtFrJO/>"

²⁷⁸ "UN Women (@unwomen) (2017, Temmuz 30). End Human Trafficking (Instagram Post) Retrived from https://www.instagram.com/p/BXK_NpwD5nj/"

²⁷⁹ "UN Women (@unwomen) (2018, Temmuz 12). Online Abuse (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BIIY8vwAmGy/>"

²⁸⁰ "UN Women (@unwomen) (2018, Aralık 3). Not Reporting Crimes to the Police (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/Bq7fCOVIZvc/>"

“Çocukluğumuzun en sevilen dizi karakterlerinden, Cosby Show'un Dr. Huxtable'ı Bill Cosby, 60 kadını taciz etmekle suçlanıyordu. Dün sonuçlanan davada 3 ilâ 10 yıl arası hapis cezası alan Bill Cosby, #metoo hareketinin verdiği güçle sesini çıkaran kadınlar sayesinde yaptıkları ortaya çıkan ve hapse giren ilk ünlü olarak tarihe geçecek. Cosby'nin mahkumiyetinin, tacizin “beklenmedik yerden” gelebileceği konusunda bir uyanış yaratması dileğiyle.”²⁸¹

#MeToo hareketi, çok çeşitli yerel ve uluslararası isimlerle ortaya çıkan cinsel taciz ve cinsel saldırıya karşı oluşan bir harekettir. Hareket, özellikle iş yerinde cinsel saldırı ve tacizin yaygın olduğu ve kadınların yalnız olmadığını gösterme çabasıyla sosyal medyada yayılmaya başlamıştır. Ekim 2017'de başlayan hareketin bir yıl sonrasında bile devam ettiği görülmektedir.

İncelemeye aldığımız Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar) ve Kadın Yürüyüşleri (@womensmarch) sayfalarının cinsel taciz hakkında aynı konuda paylaşım yaptıkları görülmektedir. Donald Trump tarafından Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi için aday gösterilen yargıç Brett Kavanaugh için @womensmarch sayfası Eylül-Ekim 2018 tarihleri arasında 5 defa yürüyüş düzenlemiştir. Bu yürüyüşler şunlardır; Cancel Kavanaugh, Believe Christine/Cancel Kavanaugh, Believe Women/Cancel Kavanaugh, Believe Survivors/Cancel Kavanaugh (2 defa). Konu hakkında farkındalık oluşturmak için her yürüyüş öncesi ve sonrasında onlarca paylaşım yapılmıştır.

“Senatörlerimiz üç büyük şeyi unutmuş görünmektedirler:

1. Bizim için çalışıyorlar.
2. Seçmenlerin çoğu cinsel şiddetten kurtulanlardır.
3. Hayatta kalanlar oy kullanırlar.”²⁸²

Benzer şekilde @dijitaltopuklar sayfası paylaştığı bir fotoğrafta²⁸³ “Çok fazla şey söylemeye gerek yok, kadınların yüzündeki ifade her şeyi anlatıyor.” diyerek takipçilerini bilgilendirme amacıyla paylaşımına şu şekilde devam etmiştir: ABD Başkanı Donald Trump'ın Yüksek Mahkeme üyeliğine aday gösterdiği yargıç Brett Kavanaugh'ı cinsel tacizle suçlayan ilk kadın olan Profesör Christine Blasey Ford, Senato Adalet

²⁸¹ “Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar) (2018, Eylül 26). Me Too (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BoLeyWzIHD6/>

²⁸² “Women's March (@womensmarch) (2018, Ekim 3). Cancel Kavanaugh (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BoeLmaDFeLR/>

²⁸³ “Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar) (2018, Eylül 28). Brett M. Kavanaugh (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BoQjIC1IVpv/>

Komisyonu'nda ifade verdi. Ford, 1982 yılında Kavanaugh'ın kendisine tecavüz etmeye çalıştığını söyledi ve "*Belki de kazayla beni öldürebilirdi*" dedi. Tehditlere rağmen kendini ortaya koyarak cesurca ifade veren Blasey Ford'a tüm dünya kadınlarından destek mesajları geliyor.”

3.1.3. Kadın Sünneti (Kadın Genital Mutilasyonu)

Kadın sünnetinin veya kadının genital mutilasyonunun (KGM) Afrika, Asya ve Orta Doğu'da bazı ülkelerde yüzlerce yıldır uygulandığı görülmektedir²⁸⁴. Gaag'a göre kadın sünneti; "*Klitorisin kesilmesini içerir; daha aşırı durumda infibulasyonu içerir, dış dudak alınır ve vajına dikilir.*" Enfeksiyona hatta ölüme bile yol açabilen bu uygulama nedeniyle kadının kocası için daha tatmin edici olduğuna ya da kadının daha iffetli tutulduğuna inanılmaktadır. İnceleme yaptığımız BM Kadın Birimi (@unwomen) sayfasındaki bir paylaşım²⁸⁵ göre kadın sünneti, tıbbi olmayan sebepler yüzünden kadının cinsel organının değiştirilmesi ya da yaralanmasıdır. Fiziksel ve psikolojik problemler dışında, bu uygulama ölüm riski dahil birçok hastalık riskini taşımaktadır. Yapılan çalışmalarda Afrika ve Orta Doğu'da bulunan 29 ülkede (şu an hayatta olan) 133 milyon kadın ve kızın sünnet edildiği ortaya çıkmıştır. Yine de 30 sene öncesine göre bu uygulamadan etkilenen kızların sayısında 1/3 oranında azalma olduğu görülmektedir.

Son yıllarda birçok ülkede kadın sünneti karşıtı kampanyalar sayesinde uygulamanın yasa dışı ilan edildiği görülmektedir²⁸⁶. Birleşmiş Milletler, kadın sünnetini çocuk istismarı olarak nitelendirerek bunun kadın haklarının ihlali olduğunu belirtmektedir. Ayrıca farkındalık oluşturma amacıyla her sene 6 Şubat'ı "*Kadın Sünneti'ne Karşı Sıfır Tolerans Günü*"²⁸⁷ ilan etmiştir. Paylaşımında BM Kadın Birimi İcra Direktörü Phumzile Mlambo-Ngcuka'nın "*Döngünün kırılmasının ve KGM'nin ortadan*

²⁸⁴ Gaag, *Feminizm, Dünyanın Neden Hala Bu Kelimeye İhtiyacı Var*, s.143:

²⁸⁵ "UN Women (@unwomen) (2016, Ocak 5). Female Genital Mutilation (Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BAK-NwaidwZ/>

²⁸⁶ Gaag, *Feminizm, Dünyanın Neden Hala Bu Kelimeye İhtiyacı Var*, s.143.

²⁸⁷ "UN Women (@unwomen) (2016, Şubat 6) International Day of Zero Tolerance for Female Genital Mutilation (Instagram Post)" Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BBcoZo6Cd1v/>

kaldırılmasının hayati bir parçası, kadınların güçlendirilmesidir.” açıklamasından sonra şunlar dile getirilmiştir:

“Bugün Kadın Sünneti’ne Karşı Uluslararası Sıfır Tolerans Günü (KGM)! KGM uygulaması insan haklarının ihlali anlamına gelmekte ve cinsiyet eşitsizliğini yansıtmaktadır. #KGM’yiBitirmek (#EndFGM), kadınları güçlendirmek ve haklarını garanti altına almak için çalışmaktayız. İlerleme kaydedilmektedir ancak 2030’a kadar #EşitBirDünya’ya (#Planet5050)²⁸⁸ ulaşmak için değişim hızı artmalıdır. #Unwomen #globalgoals”

Kadın sünneti uygulamasına maruz kalan kadınlardan bazıları deneyimlerini bu sayfa aracılığıyla paylaşmaktadır:

“Kesildiğimde 6 yaşındaydım. Benim için en travmatik deneyim ablamın neler yaşadığını görmektir. Benim kadar şanslı değildi. Korkunç yaralanmalar yaşadı ve neredeyse ölmek üzereydi. Yara izleri hayatı boyunca bizimle kalacak.” Assétou Toure, şimdi 49 yaşında, başkalarını eğitmek ve KGM uygulamasıyla savaşmak için çalışıyor. #FromWhereIStand (#DurduğumYerden) hasthagi ile hikayesini anlatıyor ve bize hatırlatıyor:“ Her kadının onurlu ve yerine getirilmiş bir hayat yaşayabilmesini sağlamak için bir şeyler yapmak zorundayız.” #unwomen #endFGM²⁸⁹

Gaag, genellikle kadın sünnetini uygulayanların ya da kızlarının kesilmezlerse bir koca bulamayacağına inananların aile ve özellikle ailedeki kadınlar tarafından desteklenen yaşlı kadınlar olduğunu belirtmektedir²⁹⁰. Bu durum, meselenin ne kadar ciddi olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu uygulamayı sonlandırmak için kadın ve kız çocuklarının eğitilmesi ve güçlendirilmesi gerekmektedir.

Görüldüğü üzere kadına yönelik şiddet konusu kadınların birinci gündemini oluşturmaktadır. Kadına yönelik şiddet biçimlerinin çok çeşitli olmasına rağmen incelemeye aldığımız sayfalarda aile içi şiddet, cinsel taciz ve kadın sünneti olarak belirginleşmektedir. Çalışmamızda şiddet biçimi fark etmeksizin kadına yönelik şiddetin ortaya çıkmasında ataerkil toplumun cinsiyetçi zihniyet dünyasının etkin bir faktör olduğu görülmektedir. Toplumsal cinsiyetçi anlayışın devamlılığı, kadına yönelik şiddetin yeni kuşaklara aktarılarak yeniden ve tekrar tekrar üretilmesine neden olmaktadır. Ancak

²⁸⁸ Küresel cinsiyet eşitliği kampanya ve hareketi.

²⁸⁹ “UN Women (@unwomen) (2016, Şubat, 8) #FromWhereIStand (Instagram Post)” Retrieved from https://www.instagram.com/p/BBhxov7id_S/

²⁹⁰ Gaag, *Feminizm, Dünyanın Neden Hala Bu Kelimeye İhtiyacı Var*, s.143.

kadınlar şiddet konusunda ve yaşadıkları diğer sorunlara karşı artık sessiz kalmamakta ve tepkilerini sosyal ağlar aracılığıyla dile getirmektedirler.

Sosyal ağlarda hashtag kullanarak tüm dünyada bir kamuoyu oluşturmakta ve benzer sorunları yaşayan kadınların deneyimlerini paylaşımlarını sağlamaktadırlar. Bunun bir örneğini #MeToo (#BenDe) hareketinde görmekteyiz. Tüm dünyadan kadınlar cinsel taciz ve cinsel saldırıya karşı örgütlenerek yaşadıkları deneyimleri paylaşmaktadırlar. Bu paylaşımların etkisiyle kitlesel bir dijital eylem açığa çıkarılmakta siyasi ve politik geri dönüşler alınabilmektedir. Bunun bir örneği, 60 kadını taciz etmekle suçlanan ünlü komedyen Bill Cosby'nin #metoo hareketiyle hapis cezasına çarptırılmasında görmek mümkündür.

3.2. EKONOMİ VE ÇALIŞMA HAYATI

Çalışma, bir varlık olarak insanın ihtiyaçlarından kaynaklanan ve toplumsal ilişkileri sonucu ortaya çıkan bir olgudur. Diğer bir ifadeyle çalışma, toplumda cereyan eden olaylar zinciri ve genellikle sosyal bir olgunun varlığında ortaya çıkmaktadır²⁹¹. Herhangi bir olgunun çalışma ya da iş olarak ele alınabilmesi için üstlendiği özel şartların olması gerekmektedir. İş olarak adlandırılan bir olgunun gerçekleştiği mekân, zaman ve sosyal şartların göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Etimolojik olarak çalışma kavramı, eski Romalılar ve Yunanlılar'da acı ve zahmet anlamlarına gelmekteydi²⁹². Bu açıdan bakıldığında çalışmanın sıkıntılı bir süreçten oluştuğu fakat emeğin karşılığında alınan ücret bağlamında keyifli ya da tatmin edici olduğu görülmektedir. Ören ve Yüksel'in de açıkladığı gibi bir diğer çalışma tanımı ise “*bir şey yapmak, oluşturmak, ortaya koymak ve hem bedensel hem de zihinsel bir çaba ve emek süreci*”dir. Görüldüğü üzere “*çalışma*” olgusunun birden fazla tanımı bulunmaktadır. Burada önemli olan nokta çalışmanın insan hayatının büyük bir kısmını oluşturduğu ve hayatını idame ettirmek için gerekli olduğudur.

²⁹¹ Ören, Kenan ve Hasan Yüksel; “Geçmişten Günümüze Çalışma Hayatı”, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Sayı. 1 (1), 2012, s. 35.

²⁹² Ören ve Yüksel; “Geçmişten Günümüze Çalışma Hayatı”, s. 35.

Çalışma hayatının ya da iş bölümünün birçok toplumda cinsiyete dayalı olduğu görülmektedir. En eski ve yaygın haliyle cinsiyete dayalı iş bölümünde erkekler piyasa işlerini (iktisadi), kadınlar ise çocuk yetiştirme ve ev işlerini (ekonomik olmayan faaliyetleri) yerine getirmektedir. Yorgun'un²⁹³ belirttiği gibi "*cinsel iş bölümünün iş gücünün mesleki dağılımı açısından; kadınların piyasada gördükleri işlerin evde yaptıklarının bir benzeri ve uzantısı şeklinde olmasına yol açmaktadır.*" İnsanlığın göçebe yaşamından yerleşik yaşama geçmesiyle beraber yeni bir iş bölümü ortaya çıkmış; toplumsal yapı ve tarımsal üretimin gerektirdiği fiziksel güce göre iş bölümü şekillenmiştir. Kadınlara ev işleri ve çocuk bakımı gibi görevler veren bu iş bölümüyle birlikte kadınlar ilk olarak aile içinde, daha sonra sosyal ve ekonomik yaşamda ikincil bir role sürüklenmiştir. Sanayileşme hareketinde makinelerin kullanılmasıyla toplumsal düzen değişmeye başlamış ve ücretli kadın iş gücü kullanılmaya başlanmıştır.

Aile sorumluluklarının orantısız yükü nedeniyle iş ve aileyi dengelemek, kadınlar için erkeklerden daha zordur²⁹⁴. Çalışma hayatına başlayan kadınların iş hayatına ek olarak ev işlerindeki rolleri, kadınların sömürülmesine neden olmuştur. Çünkü kadınlar kariyerlerinin ilerlemesinde büyük engel teşkil eden çocuk bakım hizmetlerinde eşit olmayan bir dağılımla ve diğer iç sorumluluklarla karşı karşıya kalmışlardır. Erkekler ise iş hayatında yalnızca iş gücü olarak ön planda olmakla kalmamışlar, aynı zamanda işveren ve yönetici konumunda da olmuşlardır. Doğal olarak erkeklerin istek ve taleplerine göre belirlenen çalışma yaşamı, erkek egemen bir hal almıştır. Yedek konumunda olan kadınlar iş ve ev yaşamının sorumlulukları arasında dünyasını ikiye bölerken, erkekler sadece iş yaşamının sorumluluklarıyla daha mutlu ve verimli olmuşlardır.

Toplumsal cinsiyet rolleri, iş veya mesleklerin kadın işi/erkek işi olarak tanımlanmasına neden olmaktadır. Yapılan araştırmalarda hukuk, mühendislik,

²⁹³ Yorgun, Sayım; "Sömürü, Koruma ve Pozitif Ayrımcılıktan Çalışma Hayatının Egemen Gücü Olmaya Doğru Kadınlar: 21. Yüzyıl ve Pembeleşen Çalışma Hayatı", *Sosyoekonomi*, Sayı 1, 2010, s. 170.

²⁹⁴ Rehman, Sumaira ve Muhammad Azam Roomi; "Gender and Work-life Balance: A Phenomenological Study of Women Entrepreneurs in Pakistan", *Journal of Small Business and Enterprise Development*, Vol. 19 (2), p.209.

enformasyon teknolojileri gibi işler erkek işi olarak görülürken; sekreterlik gibi bir ast ilişkisinin bulunduğu ya da kadını yaptığı iş açısından ikincilleştiren ve değersizleştiren işler de kadın işi olarak görülmektedir²⁹⁵. Özkaplan'ın çalışmasında değindiği üzere belirli bir görünüme sahip olmanın, belirli bir tip kadın olmanın gerektirdiği öznellik, patronun ya da işverenin aile sorumluluklarının düzenlenmesi (duygusal emek yönetimi) ve duygusal ihtiyaçları, tümü birlikte işin bütünü oluşturmaktadır. Formel bir kriter olmasa da birçok ülkede çalışan kadının şefkat göstermesi, kişisel sorunları halletmesi başka bir ifadeyle anne gibi davranması beklenmekte fakat erkeklerde böyle bir durum olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet rolleri, duygusal emek ve beklentiler kadın işi/erkek işi katmanlaşmasını ve ücret farkını oluşturmakta, devam ettirmekte ve yeniden üretmektedir. Kadın için zorunlu olan bakım işi aile ile sınırlı olmamakta, iş yerinde de devam etmekte iken erkek için istisnai bir durum oluşturmaktadır.

Kadın işi olarak görülen işler sekreterlik gibi sadece duygusal emek gerektiren işlerle sınırlı kalmamaktadır. Karabıyık'ın yaptığı çalışmaya göre kadın istihdamının meslek/iş açısından dağılımında ilk sırada tarım tabanlı meslekler yer almaktadır²⁹⁶. Bunun nedeni ise bu mesleklerin nitelik gerektirmeyen ve ikincil iş gücü olarak kabul görmesidir. Cinsiyete dayalı iş bölümü algısında kadın işi olarak görülen işler genellikle düşük statü konumundadır. Karabıyık'ın değindiği bir araştırmaya göre 2010 yılı sonu itibariyle istihdamdaki kadınların %50,8'i (yarısı) hayvancılık ve tarım gibi nitelik gerektirmeyen işlerde çalışırken karar alma, kanun yapıcılık, üst düzey yöneticilik gibi işlerde ise oran %20,9'dur. Sanayide de benzer şekilde erkekler nitelik gerektiren işlerde çalışırken kadınlar ağırlıklı olarak nitelik gerektirmeyen işlerde çalışmaktadır.

Kadınların yöneticilik gibi üst düzey kademelerde olamamalarını 1980 yıllarında gündeme gelen “*Cam Tavan (Glass Ceiling)*” metaforuyla açıklamak mümkündür. Cam tavan kavramı, başta kadınlar olmak üzere profesyonel kişilerin hak ettikleri halde cinsiyet

²⁹⁵ Özkaplan, Nurcan; “Duygusal Emek ve Kadın İş/Erkek İş”, *Çalışma ve Toplum*, Sayı. 2, 2009, s. 22.

²⁹⁶ Karabıyık, İlyas; “Türkiye’de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı. 32(1), 2012, s. 243.

ayrımı gibi nedenlerle üst düzey yöneticilik kademelerine ulaşamadıklarını belirtmek için kullanılmaktadır²⁹⁷. Cam kelimesi varlığı hissedilen ama görülmeyen bir engelden, tavan kelimesi ise yukarı çıkmanın engellenmesinden söz etmektedir. Bu kavramın temelinde kadının kariyer ve aile arasında tercih hakkı yapması, gerektiğinde yapacağı tercihin ailesi olacağı yatmaktadır. Bu nedenle, kadınların iş başvurularında evli olup olmadıkları ya da çocuk yapıp yapmayacakları ile alakalı sorular sorulmaktadır. Gökkaya'nın değindiği bir diğer neden ise toplumsal normlar, cinsiyet rolleri, sosyal davranış ve değerler, kadınların liderlik için sahip olması gereken erkeksi özelliklere sahip olmadığı düşüncesidir. Bu düşünce kadınların erkek çalışanlar üzerinde otorite olmalarını önleyerek cam tavan etkisi yaratmaktadır. Başka bir ifadeyle çalışma hayatında da olsa kadınların öncelikle eş ve annelik rollerini, sonrasında iş yaşamını düzenlemesi ve dengelemesinden endişe duyulmaktadır. Bu da kadının yöneticilik kademelerine ulaşmalarını engellemekte ve erkeklerle aynı işi yapsa dahi ekonomik hak ve özgürlüklerinin ihlali anlamına gelen ücret farkını yaratmaktadır.

Erkek egemen iş hayatının günümüzde de yaygın olarak devam ettiği incelenen Instagram sayfalarının üçünde de belirgin bir şekilde görülmektedir. Kadına yönelik şiddet konusundan sonra en çok konuşulan konu kadının ekonomi ve çalışma hayatı olmuştur. BM Kadın Birimi (@unwomen) sayfasında 205 paylaşım bu konu hakkındadır. Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar) sayfasında 41 paylaşım ve 2016 yılından itibaren her sene yapılan Kadın Zirvesi'nde bu konuya ayrı bir önem atfedilmiştir. Kadın Yürüyüşleri (@womensmarch) sayfasında ise yapılan yürüyüşlerin çoğunda bu konuya değinirken, "A Day Without a Woman" (Kadın Olmadan Bir Gün), "Pledge of Liberation" (Özgürlük Yemini) yürüyüşlerinde ve "Women's Convention" (Kadın Kongresi)'nde kadının çalışma hayatında yaşadığı eşitsizlikler konuşulmuştur.

Kadınların iş hayatında yaşadığı sorunları belli başlı kategorilerde toplayabiliriz:

-İş veya mesleklerin dağılımında yaşanan eşitsizlik,

²⁹⁷ Gökkaya, Veda Bilican; "Türkiye'de Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Sayı. 12 (2), 2011, s. 107.

- İş bulmada ve üst düzey kademelere yükselmeye yaşanan eşitlik,
- Emek karşılığında alınan ücretlendirmede eşitsizlik,
- İşyerinde yaşanan mobbing ve cinsel taciz

2.2.1. Kadın İşi/Erkek İşi:

Geçmişteki iş ya da mesleklerin birçoğu kadın ve erkek işi olarak ayrılmaktaydı. Kadın işi olarak adlandırılan sınırlı işler vardı. Günümüzde bu ayırım azalmakta ve erkek işi olarak bilinen işlerin birçoğunda kadınlar da çalışmaktadır ya da yasal olarak çalışabilecekleri iddia edilmektedir. Ancak uygulamaya bakıldığında zaman zaman durum biraz daha farklıdır. Örneğin BM Kadın Birimi sayfasındaki bir paylaşımda²⁹⁸ kadınlara karşı yasal ayrımcılıkla mücadelede büyük bir ilerleme kat edildiği ancak sosyal normlar, kalıplaşmış yaşam tarzları ya da cam tavanlar kadının kendi potansiyelinin farkına varmasını sık sık engellemektedir. Özellikle tespit edilmesi ve ortadan kaldırılması zor olan şeylerin farkına varmalarını engellemektedir. Uygulamada ayrımcılığın ne anlama geldiğini paylaşımın devamında şu şekilde belirtilmektedir;

“Senaryo: XYZ gazetesi bir editör işe alacaktır. Hem erkekler hem de kadınlar başvurabilmektedir. kadınların güvenliğine yüksek risk oluşturduğu için kadınların çalışmasını yasaklayan önlemler alınmıştır.

Sonuç: Hiçbir kadın iş başvuru koşullarını sağlayamamaktadır.”

Yapılan paylaşımda görüldüğü üzere kadınların bütün işleri yapabileceği belirtilmesine ya da yasal olarak bununla ilgili kanunlar olmasına rağmen pratikte kadınlar tüm işlerde çalışmamakta ve engellerle karşılaşmaktadırlar.

2017 yılı itibariyle BM verilerine göre çalışan kadınların sektörel dağılımı ise şu şekildedir:

²⁹⁸ “UN Women (@unwomen) (2016, Ocak 15). Discrimination in Practice (Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BAkQ7EVid3H/>”

Resim 1.2: Küresel İş Gücünde Kadınlar²⁹⁴

“Küresel iş gücünde kadınlar:

- Hizmet sektöründe %61,5,
- Endüstride %13,5,
- Tarımda %25'tir.

Liderlikte kadınlar:

- Parlamento sandalyeleri %23,
- En büyük 500 şirkette CEO'lar %4'tür.”

Bir toplumun ilerlemesinde kadınların önemli etkileri vardır. Bir toplumda kadın ne kadar üretken ve etkinse toplum o kadar gelişmiş demektir. Kadının çalışma hayatında yer alması ekonomik ve toplumsal kalkınma sürecinde, insanın ve insan emeğinin özgürleşmesine büyük bir katkı sağlamaktadır. Ayrıca kadının yoksulluğunun önlenmesi haneye daha yüksek gelir girmesi ve daha iyi yaşam standartları anlamına da gelmektedir.

Eğer işgücü piyasasında kadınlar ve erkekler aynı toplumsal rolleri oynasalar, 2025'e kadar yıllık küresel GDP 28 trilyon dolar ya da %26 daha artacaktır.²⁹⁹

Toplumsal cinsiyet rollerinin iş hayatına yansımaları incelendiğinde kadınların düşük ücretli ve düşük statülü işlerde çalıştırıldığı görülmektedir. Kadınların en üretken oldukları dönemde yine toplumsal cinsiyet rollerinden dolayı işlerini terk etmek durumunda kalmaktadırlar. BM ile @worldbank'ın yaptığı bir veri analizinde şu sonuçlar çıkmıştır:

“20 ila 34 yaş arası kadınların erkeklerden daha fakir olma ihtimali çok daha yüksektir. Bunun değişmesi gerekmektedir!

Aradaki farkın nedeni, erkek ve kadınların en üretken oldukları dönemle ilgilidir. Bu dönemler hanelerin küçük çocuk sahibi oldukları dönemlerdir ve kadınların taleplere cevap olarak işgücü piyasasını terk etme olasılığı daha yüksek olmaktadır. Bu nedenle kadınlar evde zaman geçirmek durumunda kalmaktadırlar. Ayrıca boşanma, ayrılma ve dulluk durumları kadınları erkeklere kıyasla daha olumsuz etkilemektedir. 18-49 yaş arasındaki boşanmış kadınların aynı yaşlardaki boşanmış erkeklere göre fakir olma durumu iki katından fazladır.”³⁰⁰

Her üç sayfada yaptığımız incelemelere göre çalışma hayatında cinsiyet ayrımına karşı gelinmekte ve kadınların her işi yapabileceği ifade edilmektedir. Bu sebeple paylaşımlarda erkek işi olarak düşünülen ya da adlandırılan işlerde kadınların hem çalıştıkları hem de başarılı oldukları paylaşımlar yapılmıştır. Güneş enerjisi mühendisi, gazeteci, sivil toplum savunucusu, polis, otobüs şoförü, metal üreticisi, çelik mühendisi, asker, çiftçi, terzi, girişimci, garson, arııcı, kartal avcısı, madenci, balıkçı, aşçı, sosyal aktivist, blogger, fırıncı, karikatürist, seramik sanatçısı, şarkıcı, ressam, kahve yetiştiricisi, dondurmacı, hâkim, avukat vb. meslekleri yapan kadınlar paylaşılmakta ve eşit fırsatlar verildiğinde kadınların her şeyi yapabileceği belirtilmektedir. Bu işleri yapan kadınlardan ve deneyimlerden örnekler vermek gerekirse;

Güneş Enerjisi Mühendisliği: “Kadınlarının gülümsemeleri amacıyla Güneş mühendisliğini öğrenmek için Hindistan'a giden Liberya ve Malavi 6 aylık eğitimden

²⁹⁹ “UN Women (@unwomen) (2017, Şubat 14). We're Better Together (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BOfxquMFcmc/>”

³⁰⁰ “UN Women (@unwomen) (2017, Kasım 14) Women're Poor than Men (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BbfC4Yzjnjr/>”

sonra, ülkelerine geri dönmeye ve ülkelerini yeni becerileriyle güçlendirmeye -daha yeşil bir enerji biçimini teşvik etmeye- hazırlanmaktadırlar. Umuyoruz ki bu tarz projelerin desteklenmesi dünyanın her yerindeki kadınlara ışık olur.”³⁰¹

Toprak parçasına sahip olan Pakistanlı Durdana:³⁰²

“Benim gibi fakir ve dul bir kadına bir toprak parçası verileceğini kim bilebilirdi ki? Hayatımda ilk defa bir şeye “benim” diyebiliyorum. Bu toprak parçası, bir gözün uzağı görebildiği kadar benimdir, bu kâğıt öyle söylemektedir. Bu toprak benim ve kraliçesi benim!”

Hayatında ilk defa bir toprak parçasını kullanma hakkını elde eden Durdana, Pakistan’ın Sindh şehrinde yaşayan dul bir kadındır. BM Yerel ortakları Baanhn Beli Mirpurkhas ve Gorakh Vakfi ile birlikte, Pakistan’daki 1.214 savunmasız kadın çiftçi ile kabile toprak sahiplerinden arazi kira hakları almak için çalışmaktadır. Durdana gibi kırsal kadınlar için, toprak parçasına sahip olmak hayatlarını değiştirebilmektedir.

Kenya’da zor da olsa polis olan Luzy Nduati:³⁰³ “Kenya’da bir kadın polisi olmak sorunlara neden olabilmektedir. Çoğu zaman, erkekleri tutukladığımda kendilerini küçük düşürülmüş hissetmektedirler.” Luzy Nduati 34 yaşında bekar bir anne ve polis memurudur. Kariyeri boyunca cinsel ve cinsiyete dayalı şiddet vakalarını ele almış ve hayatta kalanların adaleti elde etmelerine yardımcı olmak için acımasız olmuştur. Kenya’da polis gücündeki kadınların varlığını arttırmak için çalışmaya devam etmektedir.

Türkiye’de otobüs şoförü olan 43 yaşındaki Pelin Aslantaş işini çok seviyor:³⁰⁴ “Ben şehirdeki 202 erkek şoför arasındaki tek kadın otobüs şoförüyüm. Başlangıçta bu işi yapamayacağımı düşündüm.” Pelin Türkiye’nin doğusunda memleketinde bu zor işte çalışan tek kadındır.

³⁰¹ “UN Women (@unwomen) (2016, Ocak 28). Solar Engineering (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BBFygpzCd8-/>”

³⁰² “UN Women (@unwomen) (2016, Şubat 1) Women in Business (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BBQOu9zid1v/>”

³⁰³ “UN Women (@unwomen) (2016, Mart 21). From Where I Stand (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BDMaS4pidwx/>”

³⁰⁴ “UN Women (@unwomen) (2016, Mart 29). Woman Bus Driver (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BDhGuQOCd5R/>”

Deniz Araştırma Görevlisi:³⁰⁵ Deniz Araştırma Görevlisi Sylvanna Antat, Seyşeller'deki Mahe Adası çevresindeki sularda mercan resiflerinin saptanmasında öncü bir rol oynamaktadır. Mercan resiflerinin sağlığı hem ekolojik hem de ekonomik olarak önemlidir.

Uzaya çıkan ilk kadın:³⁰⁶ 12 Nisan, Uluslararası İnsan Uzay Uçuş Günü! Dünya, Yuri Gagarin tarafından gerçekleştirilen ilk insan uzay uçuşunu kutlarken, aynı zamanda uzaya uçan ilk kadını da kutlayalım: Valentina Tereshkova. *“Bir kuş sadece bir kanatla uçamaz. İnsanların uzay uçuşu, kadınların aktif katılımı olmadan daha fazla gelişemez.”* Tüm insanlığın yararı için uzay araştırmalarını yapmak için bilimde daha çok kadına ihtiyacımız var!”

Medya Endüstrisi'nde Kadınlar:³⁰⁷ Medya endüstrisinde, cinsiyetçiliğe ve cinsiyet klişelerine karşı mücadelede bir araç olarak kullanabilecek daha fazla kadın lidere ihtiyacımız var! Medya kuruluşlarında yönetim pozisyonlarının %27'si kadın, %73'ü erkektir. Eşitlikten çok uzak bir durum teşkil etmektedir. (59 ülkedeki 522 haber ajansındaki çalışmalara dayanmaktadır.)

Kadın film yapımcıları:³⁰⁸ “Sadece kamera önünde rol üstlenmek yetmez, aynı zamanda sahnelerin arkasında ve gösteriyi yönetirken de daha çok kadına ihtiyacımız var. Film yapımcılarının %79'u erkek iken kadınlar sadece %21'ini oluşturmaktadır.”

Görüldüğü üzere imkân ve fırsat verildiğinde kadınların tüm işleri yapabileceği ve kadın işi/erkek işi kavramının bir yanılgı olduğu belirtilmektedir. Dijital Kadın Platformu sayfası konuyla alakalı yaptığı paylaşımların birçoğunda girişimci kadınlardan söz

³⁰⁵ “UN Women (@unwomen) (2018, Ocak 13). Marine Research Officer (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/Bd5EBLiAT8y/>”

³⁰⁶ “UN Women (@unwomen) (2018, Nisan 12). International Day of Human Space Flight (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BhepOg5gXly/>”

³⁰⁷ “UN Women (@unwomen) (2018, Temmuz 11). Far from Equal (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/B1FJ3Nflhna/>”

³⁰⁸ “UN Women (@unwomen) (2018, Nisan 28). Filmmakers (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BiH2kOphSm0/>”

etmektedir. İşgücündeki kadınlar, iş ve aile sorumluluklarını yönetme zorluğuyla karşı karşıya kalmakta ve iş ile kişisel yaşamları üzerinde daha fazla esneklik ve kontrol sağlamak amacıyla birçok kadın iş-yaşam dengesini artırma çabasında kendi işlerini kurmaktadırlar³⁰⁹. Sayfanın yaptığı bir paylaşımda kadın girişimlerin özelliklerini sıralamaktadır:

“Kendi işini kurmuş olan girişimci kadınlar kişilik özellikleri açısından benzer niteliklere sahipler. Kendi işlerini kurmalarında etkili olan birden fazla güçlü kişilik özelliklerinden söz eden kadın girişimcilerin

- %31’i bağımsız kişilik, kararlı, hırslı ve azimli olmayı,
- %25’i kendine güvenli olmayı,
- %24’ü işini severek yapmayı, çalışkan ve disiplinli olmayı,
- %9’u aile desteği ve aileye karşı sorumlu olmayı,
- %7’si, sosyal ilişkilerde başarılı olmayı, girişimci olmalarında etkili özellikler olarak tanımlıyor. (Kaynak: Garanti Bankası Kadın Girişimci Araştırması)”³¹⁰

Kadın girişimcilerinin motivasyon faktörleri arasında iş-yaşam dengesini sağlamak, paraya ihtiyaç, bağımsızlık, ekonomik özgürlük, başarıya duyulan ihtiyaç vb. birçok faktör bulunmaktadır³¹¹. Buna rağmen yılın girişimcisi olarak bir kadın seçilmiştir:

“MIT Technology dergisi tarafından “Yılın Girişimcisi” seçilen ve geçtiğimiz senelerde Forbes'un “30 yaşından küçük 30 bilim insanı” listesine de giriş yapan Yrd. Doç. Dr. Canan Dağdeviren, Harvard Üniversitesi “Genç Akademi Üyeliğine” seçilmesinin de ardından son projesi “beyin ığnesi”yle Parkinson hastalarına umut oluyor ve icatlarıyla bu hafta bize ilham veriyor.”³¹²

3.2.2. Ücret Eşitsizliği

Çalışan kadınların yaşadığı en büyük problemlerden biri eşit işe eşit ücret konusudur. Avrupa Birliği’nde 1992 yılında gündeme gelen fırsat eşitliği konusu çerçevesinde işyerinde, erkekler ve kadınlar için cinsiyete dayalı ayrımcılık yapılmaksızın

³⁰⁹ Rehman ve Roomi, “Gender and Work-life Balance: A Phenomenological Study of Women Entrepreneurs in Pakistan”, p.221.

³¹⁰ “Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar9 (2018, Ocak 10) Girişimci Kadınlar (Instagram Post) Retrieved from https://www.instagram.com/p/Bdw_NxJlmBE/”

³¹¹ Rehman ve Roomi, “Gender and Work-life Balance: A Phenomenological Study of Women Entrepreneurs in Pakistan”, p.221-222.

³¹² “Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar) (2017, Mayıs 30). Yılın Girişimcisi (Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BUuPGGclbSk/>”

eşit muamele, eşit ücret ödenmesi ve fırsat eşitliği açıkça öngörülmektedir³¹³. Ancak yaptığımız Instagram analizlerinde eşit iş-eşit ücret gibi uygulamalarla istenilen sonuca varılmadığı görülmektedir:

Resim 1.3: Eşit Ödeme³⁰⁹

“Dünyanın hemen hemen her yerinde, kadınlar erkeklerden daha az maaş almaktadır. Dünya çapında ortalama olarak kadınlar %24 daha az kazanmaktadır. Kadınlar Güney Asya’da %33, Sahra Altı Afrika’da %30, Gelişmiş Bölgeler’de %23, Orta ve Doğu Avrupa’da ve Orta Asya’da %22, Doğu Asya ve Pasifik’te %20, Latin Amerika ve Karayipler’de %19, Orta Doğu ve Kuzey Afrika’da %14 oranında daha az kazanmaktadır.”

Kadınların sahip olduğu söylenen iş hakları ile uygulanan durum arasında farklılık arz ettiği görülmektedir. BM Kadın Birimi sayfasının Mayıs 2017 tarihli paylaşımına göre kadın iş hakları ve gerçekler arasındaki farklılıklar şu şekildedir:

“Kadın iş hakları ve gerçekler:

Genel Kanı: Kadınların ücretli bir işe erkeklerle eşit ulaşma imkânı var.

Gerçek: Sadece 67 ülkede, işe almada cinsiyet ayrımcılığına karşı yasalar var.

Genel Kanı: Adaletli ve eşit kazanç.

Gerçek: Ortalama ödeme açığı %24’tür.

Genel Kanı: Güzel ve sosyal korumalı iş.

Gerçek: Bazı bölgelerde çalışan kadınların yaklaşık %75’i resmi olmayan işlerde çalışmaktadırlar.

³¹³ Tutar, Filiz ve Handan Yetişen; “Türkiye’de Kadının Ekonomik Kalkınmadaki Rolü”, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı. 2 (2), 2009, s.122.

Genel Kanı: Ücretsiz bakım işlerinde eşit paylaşım. **Gerçek:** Kadınların ev işleri gibi ücretsiz işlerde çalışmaları erkeklerin 2,5 katı kadardır.³¹⁴

Olimpik ve Dünya Kupası Şampiyonu Abby Wambach deneyimlerini şu sözlerle ifade etmektedir:

“2014 Dünya Kupası şampiyonluğunda FIFA bize erkeklerden 16-17 kat daha az ödeme yapmıştır. Erkeklerin emeklilik için endişelenmelerine gerek yok. Ama kadınların çoğu yeni bir iş bulmak zorundadır. Ben bu duruma çok kızıyorum.”³¹⁵

Abby Wambach 2015’te 35 yaşında futboldan emekli oldu. Ronaldo, Messi ve Neymar dahil birçok erkek ve kadından daha fazla gol attı. Ancak ücret eşitsizliğinden dolayı Wambach, çok daha az kazandı. Sporda ve tüm endüstrilerde ücret ödemelerinde cinsiyet farkı açığı oluşmaktadır.

Dünya genelinde kadınlara uygulanan ücret eşitsizliği hakkında farkındalık oluşturmak amacıyla ABD’de “Eşit Ödeme Günü” kutlanmaktadır.³¹⁶ Cinsiyet ödeme boşluğu, diğer faktörler ile birlikte ömür boyu çok ciddi farklara dönüşmektedir. Almanya’daki kadınlar erkeklerden %49 daha az kazanmaktadır. Fransa ve İsveç’te bu oran %31, Türkiye’de ise şaşırtıcı bir şekilde %75’dir. Bu bağlamda, bu farkın fazlalığı kadınların eğitimde, toplumda ve ailelerinde kaçırdığı imkanların çok fazla olduğunu da göstermektedir. Eşit ödeme sadece kadınlar için değil, bütün dünya için gerekli bir durumdur. Ne yazık ki iş gücündeki cinsiyete dayalı ödeme açığı 2018 yılı itibariyle %23’tür. Bu durum aynı şekilde devam ederse de farkın kapanması 2086 yılını bulacaktır.

Ödenen ücret farkını başka bir ifadeyle açıklamak gerekirse küresel olarak, kadınlar erkekler tarafından kazanılan her bir dolar için sadece 77 cent kazanmaktadır.³¹⁷ Ortalama olarak arada 23 cent fark vardır ve kadınların bu farkı kapatabilmesi için erkeklerden 3 ay daha fazla çalışmaları gerekmektedir. Bu farkı kapatmaları çok zordur çünkü kadınlar anne

³¹⁴ UN Women (@unwomen) (2017, Mayıs 1) International Labour Day (Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BTjtguIDGpg/>

³¹⁵ “UN Women (@unwomen) (2016, Mart 17). Equal Pay (Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BDCYnyfid-C/>

³¹⁶ “UN Women (@unwomen) (2018, Nisan 10). Gender Pay Gap (Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BhY49jpgQf4/>

³¹⁷ “UN Women (@unwomen) (2017, Mart 15). Stop the Robbery (Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BRou6QaDdpQ/>

olduğunda fark daha da artmaktadır. Ödeme arasındaki fark çocuklu kadınlarda daha fazla olduğunda, annelik cezası ortaya çıkmış olmaktadır. Güney Asya’da kadın-erkek ödeme arasındaki fark % 14 iken çocuklu kadında bu oran %35'e çıkmaktadır.³¹⁸

Kadınların işgücüne katılımının artması bazı zorluklara neden olmaktadır. Örneğin iş ve aile sorumluluklarını yönetmek kadınların karşılaştığı en önemli zorluklardan biridir. İş ve aileyi dengelemek, aile sorumluluklarının orantısız yükü nedeniyle kadınlar için erkeklerden daha zordur. Kadınlar, kariyerlerinin ilerlemesinde büyük engel teşkil eden çocuk bakım hizmetlerinde eşit olmayan bir dağılım ve diğer iç sorumluluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu nedenle kadınların yaşamın her alanına tam katılımı olmadan sürdürülebilir bir gelişme gerçekleşemez denilebilir. Bu da kadınların ücretsiz bakım işini tanımamız ve değer vermemiz gerektiği anlamına gelmektedir. Ortalama olarak kadınlar, erkeklerin 3 katı kadar ev işi ve ücretsiz bakım işi yapmaktadır, hedef ise 2030 yılına kadar kadınların ücretsiz bakım ve ev işini tanımak ve değer vermektir.”³¹⁹

BM Kadın Birimi sayfasının 2017 yılı Kadınlar Günü için dileği kadınların iş gücü hayatıyla ilgilidir:

“Bu yılki Uluslararası Kadınlar Günü için dilek listesi: Ücretli ebeveyn izni, esnek çalışma politikaları ve erişilebilir kaliteli çocuk bakımı, böylece tüm kadınlar istedikleri takdirde işgücüne katılabilir.”³²⁰

Sayfanın ücretli ebeveyn izniyle ilgili her sene belli aralıklarla paylaşım yaptığı görülmektedir. Anne ve babaların çocukların hayatlarında oynadıkları çok önemli rolleri vardır. Ebeveynler ailenin çapalarıdır ve toplumların temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle BM ücretli ebeveyn izni ve erişilebilir çocuk bakımı gibi politikaları desteklemektedir. Fakat dünya geneline bakıldığında istihdam edilen kadınların sadece %28’inin ücretli

³¹⁸ “UN Women (@unwomen) (2017, Mayıs 15). Mother’s Day (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BUFvjfPD0SG/>”

³¹⁹ “UN Women (@unwomen) (2017, Temmuz 12). Unpaid Care and Domestic Work (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BWcusMsDqSq/>”

³²⁰ “UN Women (@unwomen) (2017, Mart 4). Participation Gap (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BRMutRUDz0r/>”

doğum izni alabildiği görülmektedir. Çocukların hayatlarında annelerin rolü gibi babaların da çok önemli bir role sahip olduğu şöyle belirtilmektedir:

“Araştırmalar, babaların çocuklarının gelişimi üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, erkekler genellikle toplumsal beklentilerden babalık izninin olmamasına kadar, ortak ebeveynlikle ilgili engellerle karşılaşmaktadır. 2015 itibariyle, ülkelerin sadece %49'u babalık izin yasalarını kabul etmiştir.”³²¹

Görüldüğü üzere ekonomi ve çalışma hayatı her üç sayfada da feminist gündemin önemli bir argümanını oluşturmaktadır. İncelemeye aldığımız sayfalarda konuyla alakalı çoğunlukla değinilen noktalar meslek veya iş gruplarının kadın işi/erkek işi olarak nitelendirilmesi ve ücret eşitsizliğidir. Ayrıca meslek hayatında kadınlardan duygusal emek yönetimi de beklenmektedir. Söz konusu sayfalar paylaşımlarında farklı meslek gruplarında çalışan kadınlardan örnekler vererek kadınların tüm meslekleri yapabileceğine değinmektedirler. Sayfa analizlerinden ele aldığımız verilere göre yasal olarak kadınların tüm işleri yapabileceği belirtilse de pratiğe bakıldığında ayrımcılığa maruz kaldıkları sonucuna varılmaktadır. Kadınların uygulamadaki ayrımcılığı kırmak adına paylaşımlar yaparak birlik ve beraberlik oluşturduğu, konuyla alakalı protesto amaçlı yürüyüşler planladığı görülmektedir. Bunun yanı sıra kadınların iş hayatında yaşadığı en büyük problemlerden biri eşit iş-eşit ücret konusudur. Dünyanın birçok yerinde kadınların erkeklerden daha az maaş aldıkları göze çarpmaktadır. Bu durum yasalarda belirtildiğinin aksine kadınların ücret eşitsizliğine maruz kaldıklarını ve aradaki ücret farkının ömür boyu çok ciddi farklara dönüştüğünü gözler önüne sermektedir.

3.3. SAVAŞ VE BARIŞ SÜRECİ

Savaş olgusunu ülkeler, hükümetler, bloklar veya bir ülke içerisindeki toplumlar arasında meydana gelen silahlı bir mücadele olarak tanımlayabiliriz. Savaşların meydana gelmesinin siyasi, dini, milli, ekonomik gibi birçok nedeni vardır. Savaş sürecinde zulüm gören ve görmekten korkan insanlar, buldukları yeri terk etme eğilimi göstermektedirler. Bu durumda “göç” olarak adlandırdığımız olgu ortaya çıkmaktadır. Kofman (2000) göç

³²¹ “UN Women (@unwomen) (2016, Haziran 1) Global Day of Parents (Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BGH2HhpCd6W/>”

kavramını “*insanlık tarihinin başlamasıyla ortaya çıkan, yalnız yaşadıkları yerin değişmesini değil aynı zamanda sosyoekonomik ve kültürel değişimleri içeren, farklı insanların farklı nedenlerle yaşadıkları yeri uzun ya da kısa süreli terk etmesi*” olarak tanımlamaktadır³²². Dolayısıyla göç kavramını sadece bir yerden başka bir yere geçiş yapmak olarak açıklamak yeterli olmamaktadır. İnsanların buldukları yerde yaşam mücadelesi vermesi, kötü muamelelere maruz kalması gibi nedenler de içermelidir. Savaş gibi nedenlerle göç etmek durumunda kalan insanlar, gittikleri ülkede mülteci (sığınmacı) konumuna düşmektedirler.

Castles ve Miller’a (2008) göre son yıllarda göç hareketlerinde çeşitlilik artmakta ve hatta göçler kadınlaşmaktadır³²³. Yirminci yüzyıldan itibaren kadın göçü ciddi oranda artmıştır. Kadınlar yaşadıkları çalışma koşulları, ailevi problemler, savaş gibi sorunları yaşamayacakları ya da daha az yaşayacakları yakın ülkelerden birine göç etmek durumunda kalmaktadırlar. Ancak kadınların mülteci oldukları ülkelerde daha farklı sorunlar yaşadıkları görülmektedir. Barın’ın da değindiği üzere göçe maruz kalan kadınların çoğu cinsel şiddet, insan hakları ihlalleri ve ekonomik eşitsizlik ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Sığındıkları ülkede ise sosyal destek mekanizmalarını kaybetmelerinin yanında o ülkenin kültür, dil, hukuk sistemi ve sosyal yapılarını bilmemeleri yaşamlarını daha da zor hale getirmektedir. Erkekler de sosyal izolasyon, kültürel farklılık ve din engeli nedeniyle birçok şeye yabancılaşmakta ancak kadınlar cinsiyet farklılığından dolayı kadınlar, erkeklere nazaran daha ciddi problemlerle karşılaşmaktadırlar. Şiddet, cinsel ve fiziksel istismar, eğitim imkanlarına erişememe, düşük maaşla daha uzun saatler çalışma gibi etkenler kadınların yaşamını olumsuz yönde etkilemektedir. Bir başka ifadeyle mülteci kadınlar “*hem kadınlık hem de göçmenlik statülerinden dolayı belli vatandaşlık*

³²² Barın, Hilal; “Türkiye’deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, Sayı. 1(2), 2015, s. 12.

³²³ Barın, “Türkiye’deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, s.15.

haklarından ve sosyal haklardan yoksun kalmakta, var olan kaynaklara ulaşırken ve emek piyasasına girerken de engellerle karşılaşmaktadırlar³²⁴.”

İncelemeye aldığımız Instagram sayfa analizlerinde kadınların savaş ve barış sürecindeki deneyimleriyle ilgili yoğun olarak paylaşım yapıldığı görülmektedir. BM Kadın Birimi (@unwomen) sayfası konuyla alakalı 126 tane paylaşım yapmıştır. Kadın Yürüyüşleri (@womensmarch) sayfası #WomenForSyria (Suriyeli Kadınlar) ve “118 Miles from Charlottesville to DC to Confront White Supremacy” (Beyaz üstünlüğüne karşı 10 günlük yürüyüş) yürüyüşler yapmıştır. Ayrıca “Pledge of Liberation” (Özgürlük Yemini) yürüyüşünde göçmen kadınların hakları için mücadele edilmiştir. Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar) sayfasının ise konuyla alakalı yalnızca 1 tane paylaşım yaptığı görülmüştür.

Kadın Yürüyüşleri (@womensmarch) sayfası 13 Nisan 2017 gününü #WomensForSyria Suriyeli Kadınlar için eylem günü olarak planlamış ve yürüyüş düzenlemiştir.³²⁵ Yürüyüş aynı gün ve saatte ABD’nin birçok farklı noktasında gerçekleşmiştir. Yürüyüş ile yönetimden, en az 75.000 Suriyeli mülteciye izin vermeleri talep edilmiştir. Bu sayede çocukların ve ailelerinin yaşadıklarının biraz da olsa hafifletilmesi amaçlanmıştır. Savaşı bitirmenin ya da mültecilerin yaşadıklarını ortadan kaldıracak bir çözüm önerileri olmasa da yaptıkları protestolarla Suriyelilerin yaşamının daha güvenilir hale getirilebileceği hedeflenmektedir. Yürüyüş planlanmasında ve sonrasında hem herkese duyurmak hem de kamuoyunda bir tepki oluşturmak adına yürüyüş öncesi ve sonrasında günlerce paylaşım yapılmıştır.

8 Mayıs 2017’de düzenlenen “Pledge of Liberation” (Özgürlük Yemini) yürüyüşünün ana temalarından biri de göçmen haklarıydı. *“Savaşı bitireceğime söz veriyorum! Göçmen hakları için sonuna kadar mücadele edeceğime söz veriyorum!”*

³²⁴ Barın, “Türkiye’deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, s.16.

³²⁵ “Women’s March (@womensmarch) (2017, Nisan 13) Women For Syria (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BS1DhtLIBNi/>”

Berber yaşadığımız tüm topluluklarımızın özgürlük mücadelesinde destek olacağımıza söz veriyoruz."³²⁶ şeklinde pankartlarla aktivistler, göçmenlerin eylem hareketlerinin birer parçası olduklarını belirterek tüm insanların hayatta kalıp özgürleşmeleri için bağlılık yemini etmişlerdir.

Benzer şekilde 28 Ağustos 2017'de tarihinde başlamak üzere göçmen haklarını savunmak ve beyaz üstünlüğüne karşı olmak için 118 mil (190 km) boyunca 10 gün süren yürüyüş düzenlenmiştir.³²⁷ #DefendDACA (#DACA'yıDestekle) hashtagi ile yürüyüş düzenlenmiş ve paylaşımlar yapılmıştır. ABD'de kısaca DACA olarak tanımlanan Çocuk Göçmenlere İstisnai Muamele düzenlemesi, söz konusu göçmenlerin sınır dışı edilmesini önlemektedir ve göçmenlere hem eğitim alma hem de çalışma hakkı tanımaktadır. 2012 yılında eski ABD Başkanı Barack Obama tarafından yürürlüğe konan program ile yaklaşık 800 bin göçmenin ABD'de kalmaları sağlanmıştır. ABD Başkanı Donald Trump'ın "*Çocukluk Çağında Gelenler İçin Ertelenmiş Eylem*" (DACA) programını iptal edeceği konusundaki açıklamasının ardından göçmenlere destek amacıyla bu yürüyüş düzenlenmiştir. Bu yürüyüşlerde Meksikalılara ait olan "*Bizi gömmeye çalıştılar ama bizim tohum olduğumuzu bilmiyorlardı.*" atasözüyle farkındalık oluşturmak amaçlanmıştır.³²⁸

BM Kadın Birimi (@unwomen) sayfası ise sığınmacı kadınların tecrübelerine paylaşımlarında yoğun bir şekilde değinmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır;

"Şu anda dünyadaki yaklaşık 66 milyon insan çatışma, zulüm ve doğal afetler nedeniyle yerlerinden edilmiş durumdadırlar. Acil bir şekilde yardım ve çözüm bulmalı; kadınların haklarını koruyan, büyüme, katılım ve kazançlı istihdam için fırsatlar sağlayan ve yerinden olma döngüsü boyunca saygınlıklarını koruyan uygulanabilir uzun vadeli çözümler sunmalıyız."³²⁹

³²⁶ "Women's March (@womenmarch) (2017, Mayıs, 8) Pledge of Liberation (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BT1-aeFF1Mw/>"

³²⁷ "Women's March (@womensmarch) (2017, Ağustos 27) From Charlottesville to DC (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BYT3vG-ljGg/>"

³²⁸ "Women's March (@womensmarch) (2017, Ağustos 29) Mexican Proverb (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BYY7tKSFlkY/>"

³²⁹ "UN Women (@unwomen) (2018, Ağustos 22) People in Bangladesh (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BmxUYhkDrZQ/>"

“Bangladeş, yaklaşık 30 yıldır Myanmar’dan Rohingya mültecilerini ağırlamaktadır. Ağustos 2017’den bu yana, 693.000 Rohingya mültecilere kapısını açmıştır. Bunlardan yüzde 51’i ise kadınlardan oluşmaktadır.”³³⁰

Paylaşımlarda görüldüğü üzere sadece belli bir ülkenin sığınmacı durumuna düşen kadınlara değil, tüm dünyadaki sığınmacı kadınlara değinilmiştir. Bir yandan Myanmar mültecileriyle ilgili paylaşım yapılırken öte yandan Suriyeli mültecilerle ilgili paylaşım yapılmaktadır. Dünyanın neresinde olursa olsun mültecilerin ya da mülteci kadınların sorunlarının benzerlik gösterdiği görülmektedir. Mülteci problemini ortadan kaldırmak mümkün olmasa da BM Kadın Birimi olarak mülteci kadınların yaşamlarını kolaylaştırmak için alternatif yollar sunmaya çalışılmaktadır:

“30 yaşındaki Menal Süleyman, üç çocuk annesi, dul ve Suriyeli bir mülteci. Tüm bu etiketlerin ötesinde onun hikayesi var: Ailesi için yeni bir hayat bulmak amacıyla Suriye’deki şiddetten kaçtı. Neredeyse batmakta olan bir teknede Türkiye’ye geçebildi. Sahil güvenlik görevlileri tarafından kurtarıldığında, mülteci kampında nihayet güvende hissedeceğini düşündü. Yine de BM Kadın Birimi tarafından desteklenen bir kadın merkezini keşfedene kadar şiddet korkusundan kurtulamadı. Bugün ise daha iyi bir gelecek için umut vermekte çünkü iyi bir hayata sahip olmak için fırsatlar aramaktadır.”³³¹

BM Kadın Birimi’nin Bangladeş’teki mülteciler için sunduğu imkanlardan biri ise şu şekildedir:

“BM Kadın Birimi Cox’s Bazar’da Balukhali’deki Rohingya kampında Çok Amaçlı Kadın Merkezi’nde kadınların yaşamını kolaylaştırmak adına eğitimler vermektedir. Sekiz günlük eğitimden sonra 15 yaşındaki Somjida ilk kıyafeti olan kırmızı bluzu tamamladı.

Dünyanın en hızlı büyüyen mülteci krizinde, Myanmar zulmünden kaçarak yarısından fazlasının kadın olduğu 688.800’den fazla #Rohingya mülteci, Ağustos 2017’den bu yana Bangladeş’e gelmiştir.”³³²

Ürdün mülteci kampında ise kadınların sosyal uyumu için futbol gibi sportif faaliyetler uygulanmaktadır:

³³⁰ “UN Women (@unwomwn) (2018, Temmuz, 22) Refugees in Bangladesh (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BliR2aug-BZ/>”

³³¹ “UN Women (@unwomen) (2018, Haziran 22) Menal Suleyman (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BkUOy37F1rf/>”

³³² “UN Women (@unwomen) (2018, Mayıs 23) Rohingya Refugees (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BjG-6JCFDvx/>”

“Bugün Ürdün'de 1 milyondan fazla Suriyeli mülteci yaşamaktadır ve Ürdün toplumuna entegrasyonu zorluklarla doludur. Güvensizlik ve söylentilere ek olarak kırılabilirlik ve yasal statünün yapısal zorlukları her bir grubun diğerini farklı algılamasına neden olmaktadır. Bu yüzden sosyal uyum önemli ve mümkündür. Mülteci kadınlar, farklı milletlerden oluşturulan takımlarda futbol oynayarak şiddet içermeyen iletişimi öğrenmekte ve arkadaşlıklar geliştirmektedirler.”³³³

Mülteci kadınlar evlerinden kendi istekleriyle ayrılmamaktadırlar. Savaş, şiddet ve zulümden kaçmaktadırlar. Bu sebeple güvenli bir yere ulaştıklarında daha iyi bir yaşam için bir şansı hak etmektedirler. Ailelerinin refahı için destek vermekte ve savaşmaktadırlar. Bu yüzden onların desteklenmesi gerekmektedir. Her ne kadar mülteci kadınların yaşamlarını kolaylaştırmak için farklı faaliyetlerde bulunulsa da ülkesinden ayrılamayan kadınlar için de alternatif yollar bulunmak zorundadır. BM verilerine göre; 4,8 milyon ve üzerinde kayıtlı Suriyeli mülteci farklı ülkelerde hayatlarını idame ettirmektedirler. Fakat hala ülkede kalan 13,5 milyon Suriyelinin insani yardıma ihtiyacı vardır.³³⁴

Savaş ve çatışma ortamlarında kadınlara yönelik cinsel şiddet ve tecavüz vakalarının da arttığı görülmektedir. Tecavüz vakalarına yönelik farkındalık oluşturmak ve kadınların böyle durumlarda seslerini çıkarmalarını desteklemek amacıyla BM Kadın Birimi DAES’ten kaçan Nadia Murad Basee ve daha onlarcasıyla beraber adalet aramaktadır.³³⁵

Savaş ve barış karmaşık terimlerdir. Anlamları büyük ölçüde şiddeti nasıl kavramsallaştırdığımızı bağlıdır. Savaş siyasal farklılıkları, aslında devlet iktidarı mücadelesini gidermek için şiddet kullanımı anlamına gelmektedir³³⁶. Barış ya da barış süreci ise şiddetli askeri çatışmayı sona erdirmek amacıyla çatışmanın kahramanlarının bir

³³³ “UN Women (@unwomen) (2017, Haziran 20) With Refugees (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BVk01jja4v/>”

³³⁴ “UN Women (@unwomen) (2017, Ocak 26) Support Syrians (Instagram Post). Retrived from https://www.instagram.com/p/BPtk3_VBkiO/”

³³⁵ “UN Women (@unwomen) (2017, Haziran 19) Rape in the War (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BVhoWiuDgDA/>”

³³⁶ Daley, Patricia; “The Burundi Peace Negotiations: An African Experience of Peace-making”, *Review of African Political Economy*, Vol. 34(112), 2007, p. 335.

kısmı ya da tamamı ile yapılan görüşmelerdir³³⁷. Bell'in ifade ettiği başka bir tanıma göre barış süreci bir çatışmaya dahil olan siyasi veya askeri kurumlardaki kişilerin çatışmanın nasıl sona ereceğine dair bir tür karşılıklı anlaşma yapma girişimidir.

Savaşları bitirmenin yolu barıştan geçer ama sadece barış ilan ederek de süreç bitirilemez. Yenilenen düşmanlıkları önlemek için toplumsal değişiklikler gereklidir. Barış süreçleri ve kadınlarla yapılan anlaşmalar önemlidir çünkü bu süreçler yalnızca ateşkes başlatmayı ve çatışmayı sonlandırmayı değil, aynı zamanda siyasi ve yasal kurumlar da dahil olmak üzere ülkenin yeni yapılarını ve oluşumunu da tanımlamaktadır. Bir barış süreci, kadınların endişelerini ve çatışma deneyimlerini duymaları ve ülkelerinin reformunda rol almaları için yeni fırsatlar yaratmaktadır. Başarılı olursa, ülkenin bütün politik ve yasal çerçevesini etkileyebilmektedir. Bu nedenle uluslararası yasal standartlar, özellikle de 2000 tarihli 1325 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı, kadınların barış müzakerelerine katılmasını ve barış anlaşmalarının toplumsal cinsiyet perspektifini içermesini sağlamıştır³³⁸. Yapılan çalışmalara ve BM verilerine bakıldığında zaman savaş ve çatışma koşullarından en çok etkilenen gruplardan birinin kadınlar olmasına rağmen kadınların barış sürecinde ya da müzakere masasında neredeyse hiç bulunmadıkları görülmektedir.

Bell'e³³⁹ göre barış süreci sırasında kavramsal olarak cinsiyetlendirilmiş bir barış süreci ortaya çıkmaktadır. Barış süreçlerinin kavramsal olarak cinsiyetlendirilmesi, kadınların bu süreçlerde çoğunlukla görünmemelerine neden olmaktadır. Barış süreçlerinde kadınların yokluğu da kadınları büyük ölçüde dışlayan ve kaygılarını ele almayan hükümlerin anlaşmasına yer almasına neden olmaktadır. Araştırmalar barış inisiyatiflerinin genellikle sivil toplum örgütleri ve özellikle de kadınlar tarafından teşvik edilmesine rağmen müzakerecilerin çok düşük bir oranının kadın olduğunu göstermektedir:

³³⁷ Bell, Christine; "Women and Peace Progresses, Negotiations, and Agreements: Opetational Opportunities and Challenges", *Noref Policy Brief*, February 2013, p 1-2.

³³⁸ Bell, "Women and Peace Progresses, Negotiations, and Agreements: Opetational Opportunities and Challenges", p 1.

³³⁹ Bell, "Women and Peace Progresses, Negotiations, and Agreements: Opetational Opportunities and Challenges", p 2.

Resim 1.4: Barış Süreci³³⁵

“Araştırmalar gösteriyor ki, kadınlar barış anlaşmalarına katıldıklarında barış daha uzun sürmektedir. Peki barış sürecine daha fazla kadın katmak için ne bekliyoruz? 1992 ve 2011 yılları arasındaki barış süreçlerinde: Baş arabulucuların %2’si, tanıklar ve imzalayanların %4’ü ve arabulucuların %9’u kadındı.”

Bell’in belirttiği üzere kadınlar için ilk sorun, çoğunluğu erkek olan siyasette askeri seçkinlerin katılımıyla ilgili tasarlanan süreçlere nasıl erişileceğidir³⁴⁰. Politik-askeri seçkinler arasında barışı sağlama süreçleri genellikle kırılımandır. Bu nedenle müzakereler, gizlice başlama ya da tarafların birbirlerinin tutumlarını ortaya koyabileceği ve şiddetten uzak durma ihtimalini araştırabileceği halka açık olmayan forumlarda yer alma eğilimi göstermektedir. Aşırı ihtilaf ve uluslararasılaştırılmış süreçlerde, görüşmeler tipik olarak ilgili ülkenin dışında gerçekleşmektedir. Sonuç olarak kadınların görüşmelerde yer alması, görüşmelerde yer alanlarla değiş tokuş yapması veya müzakerelere katılımıyla nüfuzu etkilemesi veya etkilenmesi çok zor olabilmektedir. Uluslararası arabulucular kadınların dahil edilmesine söz verebilirken süreci kırılğan olarak algıladıkları yerlerde, süreç içerisinde çatışmanın merkezinde bulunanlar dışındaki katılımcılara süreci açmakta isteksiz

³⁴⁰ Bell, “Women and Peace Progresses, Negotiations, and Agreements: Opetational Opportunities and Challenges”, p 2.

olabilmektedirler. Bir ateşkes için gerçekleşen müzakerelerde daha fazla grup ve çıkar bulunduğundan, anlaşmaya varılması daha zor olmaktadır.

Bell'in belirttiği ikinci sorun ise barış süreci, çatışmanın politik şiddetini sona erdirmeyi amaçlamaktadır. Kadınlar, çatışma sırasında genellikle şiddet öncesi çatışma biçimleri ve çatışma sırasında farklı cinsiyetlendirilmiş şiddet biçimleri yaşamaktadır. Ayrıca buna ek olarak çatışma sonrası yeni şiddet biçimleri deneyimlemektedirler. Barış sürecinde yalnızca siyasi şiddete odaklanıldığı zaman kadınların çatışma öncesi, çatışma sırasında ve çatışma sonrasında deneyimledikleri şiddeti ve kadınların bu şiddetten nasıl etkilendiğini anlama konusunda başarısız olunabilmektedir. Barış süreçleri ve anlaşmaları kadınların kaygılarını üstlenmiyorsa, hem kadınların yaşadığı şiddetin şiddet alanlarını yerinde bırakabilmekte hem de yenilerini yaratabilmektedirler.

Cenevre'deki Suriye Konuşmalarına ve Şubat 2016'da Londra'da gerçekleşen Uluslararası Suriyelilere Destek Konferansı'na baktığımız zaman, barış görüşmelerinin başarılı olabilmesi için kadınların seslerinin ne kadar önemli olduğunu görmekteyiz. Kadınların ihtiyaçları ve öncelikleri olmadan, sürdürülebilir bir barış mümkün değildir. Bu durum yapılan bir paylaşımda şöyle ifade edilmektedir:

“Kadınların sesi önemlidir. Kamusal hayata katılımları, herhangi bir siyasi çözümde ihtiyaç ve öncelikleriyle yer almaları, Suriye'de tam bir demokrasinin gerçekleşmesinin ön koşuludur.”³⁴¹

“Kadınlar barışı sürdürmede güçlü aktörler olmakla birlikte, Birleşmiş Milletler Barış Ekibi'nde hala azınlıktadırlar: BM Barış Ekibi'nde (Peacekeeper) ordunun %4'ü, polisin %11'i ve sivillerin %22'si kadınlardan oluşmaktadır. Barış ekibindeki kadınlar çatışmaları önleme ve çözümede kritik bir rol oynamaktadır. Toplumdaki cinsiyete dayalı şiddet gören kadınlar dahil olmak üzere toplumdaki kadınlara barışı, daha erişilebilir hale getirmektedirler. Barış sürecine kadınların katılımını teşvik etmekte veya desteklemektedir. Toplumdaki kadınlar için rol modelleri olmaktadır. BM barış görüşmelerinde kadınların sayısının artırılması, aynı zamanda BM cinsiyet paritesi stratejisinin bir parçasıdır.

³⁴¹ “UN Women (@unwomen) (2016, Şubat 2) Support Syrians (Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BBSHkPjCd0P>”

Birleşmiş Milletler Kadın Birimi askerî operasyonlara maruz kalma, görünürlük ve fırsatlar sağlayarak barışı koruma operasyonlarında kadın askeri subay eğitimlerini desteklemektedir.”³⁴²

Yapılan Instagram analizlerine göre ön plana çıkan konulardan biri de kadınların savaş durumlarında deneyimleri ve yaşadıkları problemlerdir. Kadınların yaşadıkları savaş, çalışma koşulları, ailevi problem gibi sorunlardan dolayı yirminci yüzyıldan itibaren kadın göçünün ciddi bir oranda arttığı görülmektedir. Göçe maruz kalan kadınlar cinsel şiddet, ekonomik eşitsizlik, eğitim imkanlarına erişememe ve insan hakları ihlalleri gibi çeşitli sorunlarla karşı karşıya gelmektedirler. Benzer sorunlara göç eden erkekler de maruz kalsa da kadınlar cinsiyetlerinden dolayı erkeklere nazaran daha ciddi problemlerle karşılaşmaktadırlar. İncelemeye aldığımız Instagram sayfalarında kadınların savaş deneyimlerini paylaştıkları ve bu sayfalar aracılığıyla yaşadıkları sorunları tüm dünyaya duyurmayı amaçlamaktadırlar. Bu şekilde göç durumunun tamamen ortadan kaldırılması mümkün olmasa da yaşadıkları sorunları en aza indirmek hedeflenmektedir.

Söz konusu sayfaların değindiği bir diğer konu da kadınların savaş sonrası barış süreçlerinde neredeyse hiç bulunmamalarıdır. Barış süreçleri yalnızca ateşkes başlatmayı ya da çatışmayı sonlandırmakla oluşmamakta aynı zamanda yasal ve siyasi kurumların da dahil olduğu yeni yapılardan oluşmaktadır. Ülkenin bütün yasal ve politik çerçevesini etkileyebilen barış süreçlerinde savaş ve çatışma koşullarından ciddi anlamda etkilenen kadınların hemen hemen hiç yer almadığı görülmektedir. Instagram sayfa paylaşımlarında bu durumun cinsiyetlendirilmiş bir barış sürecine neden olduğu belirtilmekte ve barış görüşmelerinin başarılı olması için kadınların yer almasının büyük bir önem teşkil ettiği ifade edilmektedir.

³⁴² “UN Women (@unwomen) (2018, Eylül 7) UN Peacekeeping (Instagram Post). Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BncEbKbg5ER/>”

3.4. CİNSİYET EŞİTLİĞİ

Eşitlik, kişinin bütün yeteneklerini özgürce ve tam olarak geliştirebileceği toplumsal ortamın oluşturulması, bu ortamın önündeki bütün siyasal ve toplumsal engellerin ortadan kaldırılması olarak tanımlanmaktadır³⁴³. Eşitsizlik ise önlenemez olması nedeniyle hem gereksiz hem de adil olmayan farklılıktır. Bu sebeple erkek ve kadın arasındaki biyolojik, fizyolojik ve genetik özelliklerden kaynaklanan farklılıklar eşitsizlik kapsamında ele alınmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği farklı nedenlerden dolayı toplumun erkek ve kadına yönelik algısından kaynaklanmaktadır. Bal'ın çalışmasında belirttiği üzere toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadının sosyal, kültürel, medeni, ekonomik ve politik alanlardaki temel özgürlük ve haklarının tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen ya da ortadan kaldıran, bunu amaçlayan veya cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir kısıtlama veya ayırım anlamına gelmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının kavramsal temelinde, toplumsal cinsiyet (gender) ve cinsiyet (sex) arasındaki ayırım kullanılmaktadır. Toplumsal Cinsiyet Eylem Planı'nda cinsiyet kavramı erkek ile kadın arasındaki evrensel biyolojik farklılıkları ele almakta, toplumsal cinsiyet kavramı erkeklerle kadınlar arasındaki toplumsal ilişkileri belirli bir bağlama göre tanımlamakta, erkeklerle kadınlar ve kız çocuklarıyla erkek çocukları arasındaki ilişkiye, bu ilişkinin sosyal olarak nasıl kurulduğuna değinilmektedir³⁴⁴. Eylem Planı'na göre toplumsal cinsiyet ilişkileri düşünüldüğünde yaşamın birçok alanında erkeklerin kadınlardan daha baskın olduğu ve kadınların çoğu zaman ikinci plana atıldığı eşit olmayan güç ilişkilerini içermektedir. Kadınlara ve onlara atfedilen görev ve işlere verilen değer, erkeklere ve onlara atfedilen görev ve işlere verilen değerden daha az olmaktadır.

³⁴³ Demirgöz Bal, Meltem; "Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Genel Bakış", *KASHED*, Sayı. 1(1), 2014, s.16.

³⁴⁴ T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü; "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı", 2008-2013. Alıntılama Tarihi: 22.12.2019 Web: <http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/TCEUlusaleylemplani.pdf>

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadınların eğitimini, iş yaşamına katılımını, yetki ve karar alma mekanizmalarında bulunmalarını olumsuz olarak etkilemekte ve toplumsal baskı oluşturarak başta kadının sağlığı olmak üzere birçok soruna neden olmaktadır. Ele aldığımız Instagram sayfalarında kadının eğitimi, siyasi alanda bulunması ya da kadın sağlığı gibi konular dışında genel olarak eşitlik talep edilen paylaşımların oldukça sık yapıldığı görülmektedir. BM Kadın Birimi sayfasında toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili 134 paylaşım yapılmıştır. Kadın yürüyüşleri sayfasında ise “*Women’s right are human rights. /Kadın hakları, insan haklarıdır.*” denilerek 21 Ocak 2017 tarihinde büyük çaplı bir yürüyüş düzenlenmiştir. Yürüyüş aynı zamanda sayfanın düzenlediği ilk yürüyüşür ve kadınların tüm talepleri toplumsal cinsiyet eşitliği kapsamında dile getirilmiştir. Dijital Kadın Platformu sayfası ise konuyla alakalı 28 paylaşım yapmıştır.

BM Kadın Birimi sayfası #planet5050 hashtag’i ile toplumsal cinsiyet eşitliğinde tüm dünyada %50-%50 olmayı hedeflemektedir. 8 Mart 2016’da başlatılan kampanya ile en üst düzeydeki liderler özellikle siyasi katılım, eğitim, sağlık, güvenlik ve medya gibi kilit alanlarda, 2030 yılına kadar boşlukları ele alma ve tam cinsiyet eşitliğine yönelik çalışmalarında hızlandırma taahhütleri üstlenmektedir³⁴⁵. Bu kampanyanın başlangıcından bu yana, 93 ülke eşitliğe yönelik ölçülebilir eylemler için taahhütlerde bulunmuş ve söz vermiştir. Buna ek olarak 65 medya kuruluşu, kadın hakları ve cinsiyet eşitliği konularına odaklanarak toplumsal cinsiyet konularının geliştirilmesinde aktif bir rol oynamaya toplumsal cinsiyet eşitliği için adım atmaya karar vermiştir. Cinsiyet eşitliği ve #planet5050 için birlik olma zamanı denilerek, birçok paylaşım yapılmıştır.³⁴⁶

BM tarafından ilan edilen “*Zero Discrimination Day/Sıfır Ayrımcılık Günü*” her sene 1 Mart’ta kutlanmaktadır. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri’nin 10. hedefi olan “eşitsizliklerin azaltılması”nın yerleştirilmesinde bu gün büyük öneme sahiptir. Sıfır Ayrımcılık Günü’nde herkesin haysiyet ve itibar dolu bir yaşam hakkının olduğu

³⁴⁵ “UN Women (@unwomen) (2016, Mart 2) International Women’s Day (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BCdu7vzCd3X/>”

³⁴⁶ “UN Women (@unwomen) (2016, Mart 6) International Women’s Day (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BCnq- 1Cd1L/>”

savunulmakta ve BM üyesi tüm ülkelerde yasalar önünde ve uygulamada eşitliği teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Ayrımcılık cinsiyete, etnisiteye ya da HIV durumuna göre farklı şekillerde meydana gelmektedir.³⁴⁷ Bu yüzden temel amaç, HIV/AIDS hastaları başta olmak üzere toplumda ayrımcılığa maruz kalan tüm kesimlerin haklarını vurgulamak ve toplumda ayrımcılıkla mücadele konusunda farkındalık yaratmaktır.

“Toplumsal cinsiyet eşitliği tüm kadınlardan, her yaştan, tüm geçmişleriyle ve tüm ülkelere oluşmalıdır.”³⁴⁸ denilerek eşitlikle kadınların tamamının kapsanması hedeflenmektedir.

#InternationalMensDay³⁴⁹ Uluslararası Erkekler Günü’nde ataerkil tutumlara ve toksik erkekliklere karşı cesaretle ayakta duran müttefiklerimizin yanındayız ve birlikte çalıştığımızda, bir #Planet5050 inşa etmeye daha yakınız. Justin Baldoni Uluslararası Erkekler Günü’nde *“Eşitliğe inanarak büyüdüm- kadınların ve erkeklerin eşit yaratıldığına ve birlikte daha güçlü olabileceğimize inanarak büyüdüm ama bunun beni feminist yaptığını bilmiyordum.”* diyerek eşitliğin önemini vurgulamaktadır.

Kadın erkek eşitliği gerek BM tarafından gerekse ülke bazlı düzenlemelerle hukuki zemini güçlendirilse de hakların uygulamaya geçirilme aşamasında çeşitli sorunlar yaşanmaktadır. Günümüzde politikada yani yetki-karar alma süreçlerinde eşit katılım, kız çocukların okullaşması, kadınların bilimde aktif bir rol alması, kadınların sağlık hizmetlerine erişimi gibi birçok sorun devam etmektedir. İlerleyen başlıklarda her bir konuyla alakalı detaylı bilgiler verilecektir.

³⁴⁷ “UN Women (@unwomen) (2016, Mart 1) Zero Discrimination Day (Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BCauHccCdw/>”

³⁴⁸ “UN Women (@unwomen) (2018, Aralık 31) Gender Equality (Instagram Post). Retrieved from https://www.instagram.com/p/BsDkvAeC_Jr/

³⁴⁹ “UN Women (@unwomen) (2018, Kasım 19) International Men’s Day (Instagram Post). Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BqYDgEiAKc3/>”

3.5. POLİTİKA

Politikaya ve politik faaliyetlere katılım çeşitli biçimlerde olabilmektedir. Oy kullanmak, siyasi partilerde aktif bir rol oynamak, karar alma mekanizmalarında aday olarak görev üstlenmek gibi farklı şekillerde katılım sağlanmaktadır. Pınarcıoğlu'nun da ifade ettiği gibi siyasi katılım biçimleri bireysel ve toplumsal olarak iki grupta gerçekleşmektedir³⁵⁰. Oy vermek gibi yalnız yapılan ve yurttaşlık görevleri arasında bulunan faaliyetler bireysel siyasal katılım türüdür. Herhangi bir siyasi partiye üye olmak gibi insan ilişkileri, grup davranışı ya da sosyal faaliyetler içerisinde bulunmak toplumsal siyasal katılım türüdür. Toplumsal siyasal katılımın bir diğer boyutu da siyasi temsildir. Bu katılım türü, yurttaşların çıkarları doğrultusunda ve onları temsil etmeyi üstlenen temsilciler aracılığıyla meydana gelmektedir.

Politika geçmişten günümüze kadar hemen hemen her zaman erkek işi olarak algılanmıştır. Siyasette yer almak isteyen kadınlar birtakım engellerle karşı karşıya kalmışlardır. Bu nedenle politikada aktif rol alan kadınların sayısı erkeklere oranla çok daha düşüktür. Altındal kadınların politikada düşük oranda yer almasının nedenini toplumsal iş bölümüne dayandırmaktadır³⁵¹. Yazara göre toplumsal iş bölümü kadına “*iyi anne, iyi eş, iyi ev kadını*” rollerini verirken kadını özel alanla sınırlamakta, erkeği kamusal alanla bağdaştırmaktadır. Bu durum kadını toplumsal birçok faaliyetten yoksun bırakmanın yanı sıra siyasi yaşamda kadını dışlamakta, bu alanı erkek egemen yapıya büründürmekte ve siyasi yapının cinsiyete özgü şekillenmesine neden olmaktadır.

Kadının politikada erkeklerle eşit olarak yer almasını engelleyen birden fazla etken vardır. Geleneksel annelik ve ev kadını rolleri; eğitim, güvenlik ve sosyal olanakların sınırlı olması; ekonomik yetersizlik ve toplumsal baskılar gibi engeller bulunmaktadır. Ayrıca dünyanın birçok yerinde babası, ağabeyi, eşi vs. tarafından bir şekilde kontrol

³⁵⁰ Pınarcıoğlu, Nihal Şirin; “Eril Siyasette Kadın Temsili (Mi?)”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1/1, 2017, s. 15-16.

³⁵¹ Altındal, Yonca; “Erkeksi Siyasetin ‘Erk’siz Dublörleri””, *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı. 12 (21), 2009, s. 354-356.

altında tutulmaya çalışılan kadınların birçoğu toplumsal cinsiyet rollerini içselleştirmekte ve bu engelleri bir nevi yeniden üretmektedir. Böylece kadın, özel alan dışında yani kamusal alandaki rolleri yerine getirme konusunda ikincil planda kalmaktadır. Politikaya katılmak isteyen kadınlar ise hem politik yaşamla aileyi bağdaştırma sorunuyla hem de bu yaygın görüşlerle mücadele etmek durumunda kalmaktadır³⁵².

Günümüzde kadınların dünya nüfusun yarısını oluşturmalarına rağmen dünya genelinde yaşadıkları temsil sorunu güncelliğini hala korumaktadır. Dünya genelinde kadınların parlamentolarda yer alma oranı artmış ise de hala istenilen seviyede değildir. İncelemeye aldığımız BM Kadın Birimi sayfasının paylaştığı verilere göre; kadınların ulusal parlamentolardaki katılım oranı 2000 yılında %13,2 iken bu oran 2017 yılında %23,4 olmuştur³⁵³. Hedef ise 2030 yılına kadar kadınların siyasette etkin katılımını sağlamaktır.

Kadınların siyasal temsil sorununun temelinde kadınların yurttaşlık tanımlamalarından dışlanmaları yatmaktadır. Soyut ve evrensel bir kavram olarak belirtilen yurttaşlık kavramı aslında eril bir nitelik taşımakta ve cinsiyet açısından yanlı olmaktadır. Dolayısıyla kadınların erkeklerle eşit yurttaşlar olmalarında sorun teşkil etmektedir. Konuyla alakalı incelediğimiz Instagram sayfalarında benzer oranda paylaşım yapıldığı görülmektedir Kadın Yürüyüşleri (@womensmarch) sayfasında konuyla alakalı toplamda 11 yürüyüş yapılmıştır. Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar) sayfasında 7 paylaşım yapılmıştır ve her sene düzenlenen zirvenin kilit konularından biri olmuştur. BM Kadın Birimi (@unwomen) sayfası ise 61 paylaşım yapmıştır. Ağırlıklı olarak kadınların oy kullanma hakkı, kadın liderler, dünya genelinde kadınların parlamentolardaki sandalye sayıları, kadın hakları, sandıkların önemi gibi konulara değinilmiştir.

³⁵² Gökçimen, Semra; (2008). “Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi”, *Yasama Dergisi*, Sayı. 10, 2008, s.41-42.

³⁵³ “UN Women (@unwomen) (2018, Ocak 11) Women in Politics (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/Bd0fjGmgaoX/>”

Kadın Yürüyüşleri sayfasında yapılan yürüyüşlerden biri “Women’s Convention” (Kadın Kongresi), ikincisi “Black women to meet in Atlanta to strategize on using their economic and political power” (Siyahi kadınların ekonomik ve politik güçlerini kullanma stratejileri için Atlanta’da buluşması), üçüncüsü “Walkout to Vote” (Oy vermek için yürüyoruz) yürüyüşleridir. Geriye kalan 8 yürüyüş ise farklı tarih ve yerlerde gerçekleşen “Power to the Polls” (Sandıkların Gücü) yürüyüşleridir. 27-29 Ekim 2017 tarihlerinde gerçekleşen Women’s Convention yürüyüşünde temelde kadınların birçok sorunu dile getirilmekte ve kadınların siyasi yaşamda aktif bir rol almasını desteklemektedir. “27-29 Ekim tarihlerinde Detroit’te, yeni ve gerekli bir siyasi hareketin temelini oluşturacağız, bir kez daha kadının yükselişinin ulusun yükselişi olduğunu bir kez daha göstereceğiz”, denilerek yürüyüşler organize edilmiştir.³⁵⁴ Konunun ne kadar önemli olduğu Grace Lee Boggs’un şu sözleri ile ifade edilmiştir: “Herhangi bir toplumu sorumluluk almadığınız sürece, kendinizi ona ait olduğunuzu ve onu değiştirmekten sorumlu olarak görmediğiniz sürece değiştiremezsiniz.”³⁵⁵

“Power to the Polls” (Sandıkların Gücü) yürüyüşleri 6 Kasım 2018 yılında ABD’de yapılan kongre ara seçimleri için düzenlenen yürüyüşlerdir. 21 Ocak 2018 tarihinde başlayan yürüyüşler seçim gününe kadar ülkenin farklı noktalarında devam etmiştir. Yürüyüş tarihinden günler, haftalar öncesinde duyuru ve paylaşımlar yapılmıştır. “The rise of the woman IS the rise of the nation / Bir kadının yükselişi, bir milletin yükselişidir.”³⁵⁶ denilerek seçimlerde, sandıklarda kullanılan oyların önemine değinilmiş ve kadınların yaşamını nasıl etkileyeceği belirtilmiştir. “Temsil gücü bizi güvenli ve hakkaniyetli bir işyerine bir adım daha yaklaştırmaktadır.”³⁵⁷ denilmekte ve oy kullanmanın kadınlar açısından avantajları belirtilmektedir. Trump’ı devirmek isteyen kadınlar, birlik olarak ve

³⁵⁴ “Women’s March (@womensmarch) (2017, Ekim 23) Women’s Convention (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BalwRnmF00I/>”

³⁵⁵ “Women’s March (@womensmarch) (2017, Ekim 23) Women’s Convention (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/Bal8noQ11Vy/>”

³⁵⁶ “Women’s March (@womensmarch) (2017, Aralık 26) Power to the Polls (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BdLKRL2F5Vr/>”

³⁵⁷ “Women’s March (@womensmarch) (2018, Ocak 21) Power to the Polls (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BeMeikSljSG/>”

oy kullanarak bunu başaracaklarına inanmaktadırlar. Kadınları önemsemeyen ve onların taleplerini yerine getirmeyen Trump'ı protesto amaçlı neredeyse sene boyunca yürüyüşler düzenlemişlerdir.

Dijital Kadın Platformu sayfası ise konuyla alakalı paylaşımlarda temelde liderlik konumunda erkekler olduğunu ve kanunları da erkeklerin yazdığını vurgulamaktadır. Türkiye'deki kurumların birçoğunda yönetim kurulu veya yönetici pozisyonlarındaki kişilerin büyük çoğunluğu erkeklerden oluşmaktadır. Dolayısıyla erkek bakış açısından yazılan kanunların erkeklerin lehine olduğu şöyle ifade edilmektedir:

Bilindiği gibi ülkemizde kanunları erkekler yazar. Erkekler yazar ve erkekler için yazar. Avukat @aslikaratas__'ın, 1961'den bu yana uygulamada olan, "Erkek vatandaşlar daha steril hizmet alabilsinler diye, erkek polisler tarafından uygulanması öngörülen, erkek zihniyetin ürünü bir tüzük" şeklinde ifade ettiği "Genel Kadınlar ve Genel Evlerin Tabi Olacakları Hükümler ve Fuhuş Yüzünden Bulaşan Zührevi Hastalıklarla Mücadele Tüzüğü" hakkındaki yorumunu web sitemizden okuyabilirsiniz.³⁵⁸

Aslı Karataş ülkemizde kanunları erkeklerin yazdığını belirterek erkekler için yazdıklarını dile getirmektedir. Ona göre bunun bir örneğini "Genel Kadınlar ve Genel Evlerin Tabi Olacakları Hükümler ve Fuhuş Yüzünden Bulaşan Zührevi Hastalıklarla Mücadele Tüzüğü"nde görmek mümkündür. Tüzüğün doğrudan içeriğinin temelde erkekleri korumaya yönelik ve erkek bakış açısının ürünü olduğu ifade etmekte, bunun yanı sıra devletin de fuhuşa karşı iki yüzlü bir duruş sergilediğini belirtmektedir. Çünkü devlet "Zührevi Hastalıklar ve Fuhuşla Mücadele Komisyonu" kurarak fuhuşla mücadele edeceği izlenimi verse de tüzüğün içeriğinde herhangi bir önlem bulunmamaktadır. Ayrıca tüzüğe göre fahişe olmak için kadın cinsiyetinde olmak gerekmektedir. Bu çerçevede cinsiyet değiştirmemiş translar ve erkek fahişelere dair herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

Kanunların kadın bakış açısından yazılabilmesi için Yeni Zelanda'da olduğu gibi yönetici liderlik konumunda da kadınların bulunması gerekmektedir. Yeni Zelanda'nın 37

³⁵⁸ "Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar) (2018, Mart 30) Erkeklerin Kanunu (Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/Bg8PEqCFKTV/>"

yaşındaki başbakanı bir devleti yöneten en genç kadın ve devlet yönetirken doğum yapan ilk kadındır:

“Jacinda'nın partneri Clark Gayford, televizyonda bir balıkçılık programının sunucusudur. Jacinda'nın 6 haftalık izninin sonunda partneri evde kalıp bebeğe bakacak.”³⁵⁹

BM Kadın Birimi sayfası da benzer şekilde lider kadınlar, parlamentolardaki kadın sayısının oranları ve bunların istatistikleriyle ilgili paylaşımlarda bulunmuştur. 2015 yılında Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ni açıklayan dünya liderleri 2030 yılına kadar toplumsal cinsiyet eşitliğine ulaşmaya karar vermişlerdir. Toplumsal cinsiyet eşitliğine ulaşmak için olması gerekenlerden biri de liderlik pozisyonlarındaki kadınların oranıdır. Kadınlar dünyadaki parlamento sandalyelerine 2016 yılında %21,8 ve 2017 yılında %23,4 sahiptirler ancak bu oran toplumsal cinsiyet eşitliği için yeterli değildir.³⁶⁰ Çünkü toplumları etkileyen politika kararları genellikle kadınlar olmadan ya da cinsiyetçi bir bakış açısından verilmekte bu da kadınların ihtiyaçlarının ihmal edilmesine neden olmaktadır.

BM Kadın Birimi üyesi ve aktivisti olan Vivian Onano'ya³⁶¹ göre genç kadınlar cinsiyet eşitliğini arttırmak ve daha da güçlenmek için topluluklarda liderlikle uğraşmalıdırlar. Kadın liderlerin olması aynı zamanda kapsayıcı gelişim ve uyumlu varoluş durumunu da arttırmaktadır. Ayrıca istatistiklere göre genç kadınlar haklarını kullanmada en savunmasız olan kesimdir.³⁶² Liderlik becerilerini geliştirmek için platformlar oluşturmak sağlık, eğitim, ekonomi gibi insan hakları yoluyla toplulukları ve toplumları

³⁵⁹ “Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar) (2018, Temmuz 10) En Genç Kadın Başbakan (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/B1DLN11F59C/>”

³⁶⁰ “UN Women (@unwomen) (2016, Şubat 24). Sustainable Development Goals (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BCK64YAidyv/>”

³⁶¹ “UN Women (@unwomen) (2016, Mart 12) Young Women in Leadership (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BC3izViCd66/>”

³⁶² “UN Women (@unwomen) (2016, Mart 12). Planet 5050 (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BC3jBcrCd7Y/>”

dönüştürebilen kaynaklara dokunmalarını sağlayacaktır. Liderlik pozisyonları derken kast edilen sadece siyasi liderler değildir. BM Kadın Birimi üyesi olan Alaa Murabbit³⁶³;

“Küresel ekonomiden güvenliğe, iklim değişimden sağlığa kadar hiçbir alanda genç kadınların sesleri bir politika seviyesinde duyulmamakta, hizmet ve gelişim eksikliğine dönüşmektedir. Genç kadınlar olarak, değişim getirmek için liderlik pozisyonlarını kucaklamalıyız. Devam eden mücadelemiz liderlik pozisyonlarında da bulunmadıkça ilerlemez bu da insan ilerlemesinin mümkün olmadığını göstermektedir.”

Kadınların liderlik fırsatları yaratmasını sağlayan anayasaları, yasaları ve politikaları destekleyen BM Kadın Birimi sayfasına göre 2015 yılında toplumsal cinsiyete duyarlı 8 anayasa reformu tamamlanmış, 32 yeni yasa uyarlanmış ve BM Kadın biriminin çalıştığı ülkelerde mecliste 15 yeni cinsiyet eşitliği komitesi oluşturulmuştur³⁶⁴. Dahası parlamentodaki kadınların yüzdeliği son 20 yıl içinde yaklaşık olarak ikiye katlanmasına rağmen kadınların politikada hala yeterince temsil edilmediği görülmektedir.

Politikada aktif rol oynayan bazı kadınların deneyimleri ise şu şekildedir:

“Başlarda, kocam beni pek desteklemedi. Politika çok zordur, çok fazla para harcayacaksın ve bir kadın olarak yeterince destek bulamayacaksın diyerek politikanın erkekler için olduğunu belirtti. Ama ben devam ettim ve insanların desteği artınca eşim de fikrini değiştirdi. Şimdi tam anlamıyla beni destekliyor çünkü insanların beni desteklediğini fark etti ve yapabileceğimi, bu konuda ciddi olduğumu biliyor. Bu bölgedeki sorunları çözmek için meclis üyesi olmak istiyorum. Buradaki insanlar için bir gelişim ve değişim görmek istiyorum. Kadınlar yeteneklidir, kadınlardan iyi lider olur. Kadınların karar verme sürecine katılmak için eşit fırsatlara ihtiyaç duyduğunu da erkeklerin bilmesini isterim.”

Stella Cosmos Chetto, BM kadın biriminde aldığı liderlik eğitiminden sonra Tanzanya’da seçimlere katıldı³⁶⁵. Mozambik eski başbakanı Luisa Diogo ise:

“Afrikalı liderler diğer kadınlara, onların da liderliği başarabileceğini göstermektedir.”³⁶⁶

³⁶³ “UN Women (@unwomen) (2016, Mart 13). Planet 5050 (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BC3jmxICd8w/>”

³⁶⁴ “UN Women (@unwomen) (2016, Temmuz 5) Women in Politics (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BHdFvAHB5g6/>”

³⁶⁵ “UN Women (@unwomen) (2016, Nisan 19) From Where I Stand (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BEZWADmCd08/>”

Görüldüğü üzere politika geçmişten günümüze kadar hemen hemen her zaman erkek işi olarak algılanmıştır ve politikaya katılmak isteyen kadınlar birtakım engellerle karşılaşmışlardır. Bunlar geleneksel annelik ve ev kadını rolleri, güvenlik, sosyal ve eğitim olanaklarının kısıtlı olması, ekonomik yetersizlik ya da toplumsal baskılardır. Söz konusu Instagram sayfaları kadınların politikada eşit bir şekilde yer alması amacıyla paylaşımlar yapmış ve yürüyüşler düzenlemişlerdir. Geçmişe bakıldığında kadınların ulusal parlamentolardaki katılım oranının artmış olduğu fakat henüz istenilen seviyeye ulaşamadığı belirtilmektedir. Bu bağlamda sosyal ağlar aracılığıyla kadınların oy kullanma hakkı, kadın liderler, dünya genelinde kadınların parlamentolardaki sandalye sayıları, kadın hakları, sandıkların önemi gibi konulara değinilmektedir. Ayrıca politikada aktif rol alan kadınların başarı öykülerine de yer vererek kadın deneyimleri yoluyla diğer kadınlara ilham verilmeye çalışılmaktadır.

3.6. EĞİTİM

Bireylerin toplumla uyum içinde yaşayabilmesi ve toplumda etkin bir rol alabilmesi açısından haklarını bilmesi ve kullanabilmesi önemlidir. Sahip olduğu hakları bilip kullanabilmesi için eğitim hakkını kullanabilmesi gerekmektedir. Eğitim hakkını diğer bireyler gibi eşit ve etkin kullanan birey hem kendi gelişimine hem de toplumun gelişimine katkıda bulunmaktadır. Kaliteli ve üretken bir hayatın ön koşulu olan eğitim hızlı gelişim ve değişim göstermektedir. Bu sebeple eğitimin niteliği ve herkese ulaşılabilir olması büyük önem taşımaktadır. Eğitimin bireyin hayatını sürdürme, bireyin kişisel gelişimini sağlama, toplumda yer edinme ve toplumla uyum içinde yaşama gibi bireyin tüm hayatını etkileyecek etkileri vardır³⁶⁷. Bu nedenle tüm insanların eğitim hakkından faydalanabilmesi gerekmektedir.

³⁶⁶ “UN Women (@unwomen) (2017, Haziran 4) Women Leaders (Instagram Post). Retried from <https://www.instagram.com/p/BU5hH0PjfVI/>”

³⁶⁷ Özaydınlık, Kevser; “Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye’de Kadın ve Eğitim”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Sayı. 14 (33), 2014, s. 95.

Çağdaşlaşmak, demokratikleşmek ve geleceğe katkıda bulunmak isteyen tüm ülkelerde en geçerli yatırım eğitimidir. Ancak üretimin her aşamasında önemli roller üstlenen kadınlar, cinsiyetçi tutumlar veya toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedenleriyle kalkınmanın imkanlarından eşit bir şekilde yararlanamamaktadırlar. Bunun temel sebebi de eğitim olanaklarını ve eğitim hakkını kullanma açısından çeşitli engellerle karşılaşmalarıdır. Kadın bir birey olarak kabul edilmek yerine cinsiyetçi bir bakış açısıyla ele alınmaktadır³⁶⁸. Bu durumun önüne geçmek için, konuyu “*insan ya da birey olma*” açısından değerlendirmek gerekmektedir. Bu değerlendirme sürecinin istenilen noktaya ulaşabilmesi ise hak, fırsat ve sorumluluklarda erkek kadın eşitliğini uygulamakla mümkün olabilmektedir.

Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliği problemi son yıllarda küresel politikanın merkezi konusu haline gelmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en belirgin hali olan kadınların eğitime erişim imkânı ve eğitimi tamamlama hakkına odaklanılmıştır. Pekin Eylem Planı (Eylül, 1995)³⁶⁹ ve BM tarafından kabul edilen Milenyum Kalkınma Hedefleri (Eylül, 2000)³⁷⁰ ile eğitimde kadın-erkek öğrenci dengesizliğinin her düzeyde giderilmesi ve okullarda toplumsal cinsiyet ayrımcılığının ortadan kaldırılması için eylem çerçevesi oluşturulmuştur. Pekin Eylem Planı’nda şu kararlar alınmıştır:

“Madde 27; Temel eğitimin, ömür boyu eğitimin, okur yazarlığın ve öğretimin ve kadınlar için birinci basamak sağlık hizmetlerinin sağlanması yoluyla sürekli ekonomik büyümenin dahil olduğu, insanı merkez alan sürdürülebilir kalkınmayı yaygınlaştırmaya;

Madde 30; Eğitimde ve sağlık hizmetlerinde kadınlarla erkeklere eşit davranılmasını ve bunlara eşit ulaşmalarını güvence altına almaya ve eğitim kadar kadının cinsel sağlığını ve üreme sağlığını artırmaya kararlıyız.”

Pekin Eylem Planı’nın “Kritik Alanlar” başlığında kadınların eğitim ve öğretimi ele alınmıştır. Buna göre kadınların yeterli eğitim almasıyla hayatta karşılaştıkları birçok sorun

³⁶⁸ Özaydınlık, “Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye’de Kadın ve Eğitim”, s.109.

³⁶⁹ Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu, Eylül 1995, E. T.: 19.12.2019

https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/pekin.pdf?TSPD_101_R0=08ffcef486ab200087ded23d14e7f33fb22c0b972e95e28d584751da06c7a2c9a67bf471c308e0c408ac15574a143000f942309cc463dcfc080f32d45c5077a556655052371efdf719c62364d748b87843badd2c25fcfb77dc0ee7e7d5f9d1d

³⁷⁰ BM Milenyum Kalkınma Hedefleri, Eylül 2000, E.T.: 19.12.2019

<http://www.un.org.tr/includes/files/Binyil02.pdf>

ortadan kalkabilir ya da minimize edilebilir. Yine kadının okur yazar olması ya da yeterli eğitim alması aile içinde beslenme, sağlık ve eğitimi geliştirmenin temel yoludur ve kadının toplumda karar alma süreçlerinde aktif bir şekilde bulunmalarını sağlamaktadır. Ancak “*geleneksel yaklaşımlar, yetersiz ve cinsiyet konusunda önyargılı öğretim ve eğitim malzemeleri, erken evlilikler ve gebelikler, cinsel taciz gibi nedenlerle kız çocukların eğitime ulaşabilirliğinde ayrımcılık çoğu bölgede devam etmektedir. Bunların dışında, çok erken yaştan itibaren kız çocukları ağır ev işlerini üstlenirler. Kız çocukların ve genç kızların hem eğitimsel hem de ev işlerine ait sorumlulukları birlikte taşınması beklenir, bu da sıklıkla onların okulda başarılı olamamalarına ve eğitim sisteminden erkenden ayrılmalarına neden olur. Bu durum ise kadınların hayatının bütün yönlerini ömür boyu etkileyen sonuçlar doğurur*³⁷¹.”

Sayılan’a göre eğitime katılım konusunda kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizliği sayısal veriler belgelemektedir fakat sorun yalnızca bundan ibaret değildir³⁷². Okullar ya da eğitsel uygulamalar toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargıları açık veya gizli iletilerle öğrencilere taşımaktadır. Bu iletiler çocukları egemen cinsiyet rollerine uygun davranışlarda bulunmasına yöneltmekte; erkek ve kadına ilişkin başarı sınır ve ölçütlerini tanımlamaktadır. Başka bir ifadeyle okuldaki bilgi süreçleriyle ve okulun sunduğu kültürel iklim içinde geleneksel cinsiyetçi roller yeniden üretilmektedir. Böylece okulun toplumsal cinsiyet rollerinin üretiminde kilit bir rol oynadığını söylemek mümkündür. İncelenen Instagram sayfalarında eğitim konusunda BM Kadın Birimi (@unwomen) sayfasının 62, Dijital Kadın Platformu (Dijital Topuklar) sayfasının da 21 paylaşım yaptığı, Kadın Yürüyüşleri (@womensmarch) sayfasının ise konuyla alakalı herhangi bir yürüyüş düzenlemediği görülmektedir. Okullardaki şiddetin son bulmasına yönelik yürüyüşler planlanmış olsa da kadınların eğitim ve öğretim fırsatlarına yetersiz erişimiyle ilgili yürüyüşler düzenlenmemiştir.

³⁷¹ Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu, Eylül 1995, s.24.

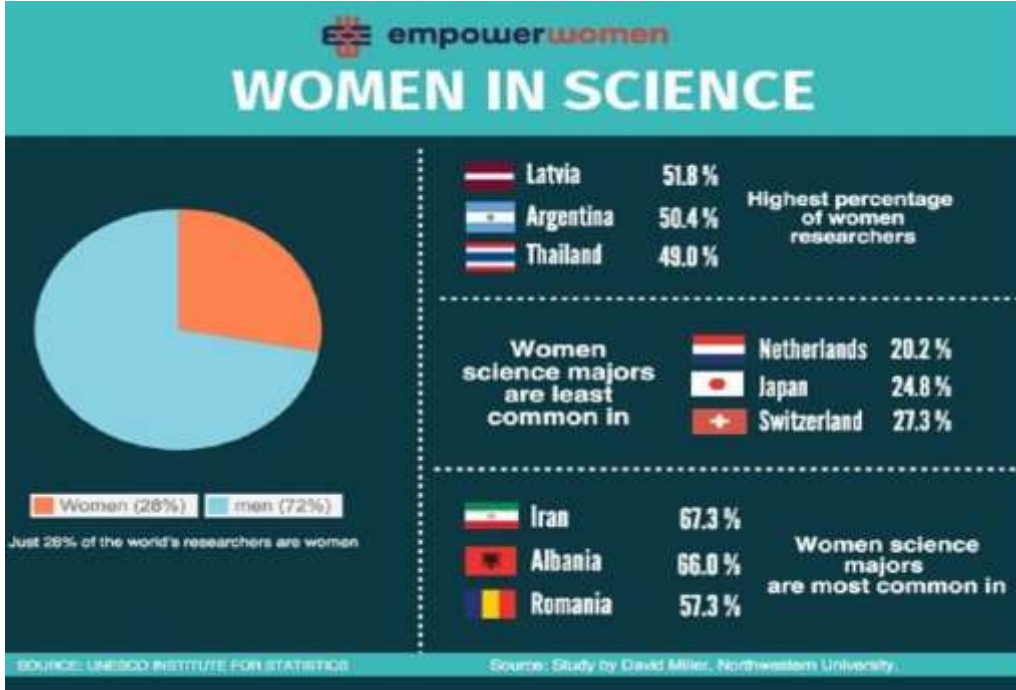
³⁷² Sayılan, Fevziye; *Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim*, Dipnot Yayınları. Ankara, 2012, s.44.

Eğitim fırsat ve olanaklarına erişim kısmında engellerin olması, kadınların bilimde de varlığının yetersiz olmasına neden olmaktadır. BM verilerine ³⁷³ göre küresel okuryazarlık oranları artarken, okuma yazma bilmeyenlerin çoğunluğunu hala kadınlar oluşturmaktadır. Okuma ve yazma yeteneği, ekonomik fırsattan anne sağlığına kadar kadınların hayatının birçok alanı üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Yetişkinlerdeki okuma oranı 1990'da %76 iken günümüzde %85'e çıkmıştır. Ama dünyadaki okuma-yazma bilmeyenlerin %60'ından fazlasını kadınlar oluşturmaktadır. 2013 yılındaki verilere göre yetişkin kadınlarda okuryazarlık oranı gelişmiş ülkelerde %99, gelişmekte olan ülkelerde %77 ve gelişmemiş ülkelerde ise %53 oranındadır.

Bilimsel ve teknolojik ilerlemenin olanaklarının neredeyse sınırsız olmasına rağmen kadınlar ve kız çocuklarının bu alanlarda çok da görünür olduğunu söyleyemeyiz. BM Kadın Birimi Yardımcı İcra Direktörü Lakshmi Puri's Op-Ed bilimde kadınların başarılarının inanılmaz olduğunu ancak aynı zamanda alanda ne kadar yetersiz kaldıklarını hatırlatmaktadır: *“Kadınların bilimsel ve teknolojik ilerlemelere erişimleri, bundan faydalanmaları, bunu geliştirme ve etkilemeleri; 2030 yılına kadar #Planet5050 hedeflerimize ulaşıp ulaşamadığımızı doğrudan etkileyecektir.”* diyerek bilimde kadın verilerini paylaşmaktadır:

³⁷³ “UN Women (@unwomen) (2016, Eylül 8) Literacy (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BKGTleeBkrb/>”

Resim 1.5: Bilimde Kadınlar³⁶⁹

Bilimde Kadınlar:

Kadın araştırmacılarının yüzdeler olarak en çok olduğu ülkeler:

1. Letonya %51,8
2. Arjantin: %50,4
3. Tayland: %49,0

Bilim ana dalında kadınların en az yaygın olduğu ülkeler (women science majors are least common in)

1. Hollanda: %20,2
2. Japonya: %24,8
3. İsviçre: %27,3

Bilim ana dalında kadınların en çok yaygın olduğu ülkeler (women science majors are most common in)

1. İran: %67,3
2. Arnavutluk: %66,0

3.Romanya: %57,3

(Kaynak: Study by David Miller, Nortwestern University.)

Dünyada araştırmacıların %72'si erkek ve sadece %28'i kadındır. (Kaynak: Unesco Institue for Statitics)

Bilimin ilerleyebilmesi insan katkısına bağlıdır. Bunun için hem kadının hem de erkeğin önemli katkıları vardır. Fakat yukarıdaki verilerde görüldüğü üzere, ataerkil yapının bir uzantısı olarak bilimde de erkek egemenliği öne çıkmaktadır. Martin ve Bowling'e göre bilimde erkek egemenliğinin nedeni kadınların doğrudan ayrımcılık, toplumsal cinsiyet bölünmesi, sosyalleşme gibi bir mekanizmayla dışlanmasına ve erkek kontrolüne dayanmaktadır³⁷⁴. Ayrıca onlara göre bilgi birikimi erkeksi yapıdadır ve kadınların deneyimleri göz ardı edilerek hiyerarşi üzerine kurulmaktadır. Bilim dünyasındaki erkek egemen yaklaşım eğitim alanında da görülmektedir. Derslerde kullanılan kaynaklarda çoğunlukla erkekler ve erkek resimleri bulunmaktadır. Bilime katkıda bulunan kadınlar ihmal edilmekte ve genellikle erkek bilim insanlarından söz edilmektedir. Bu durumda öğrenciler bilimi erkeksi bir aktivite olarak algılamakta ve meslek seçimini ona göre belirlemektedirler.

Eğitim ve toplumsal cinsiyet ilişkisi üç farklı güç arasındaki etkileşimle şekillenmektedir³⁷⁵. Bunlar ilk olarak ataerkil ailedeki cinsiyete dayalı iş bölümü, ikinci olarak emek piyasasındaki cinsiyete dayalı iş bölümü ve üçüncü olarak okul sisteminin yapısı ve yaygınlığıdır. Başka bir deyişle eğitim sistemi aile, istihdam yapısı ve okul sistemine göre biçimlenmektedir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliği eğitimin dönüştürücü etkisi kullanılarak eğitim sistemindeki düzenlemelerle azaltılabilir. Okul ya da eğitim sistemi var olan güç ilişkilerini yeniden ürettiği gibi bunları değiştirebilme gücüne de sahiptir. Örneğin kültürel olarak eğitilmiş bir kadın ailesindeki kız çocuklarını eğitim için güdülemekte, iş ve ekonomik bağımsızlığı yaratmakta ve ailedeki erkek egemenliğini

³⁷⁴ Şimşek, Canan Laçın; "Women Scientists in Science and Technology Textbook in Turkey", *Journal of Baltic Science Education*, Vol. 10, No. 4, 2011, s.277.

³⁷⁵ Sayılan, *Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim*, s.67-68.

tehdit etmektedir. Bu düzeyde toplumsal cinsiyet eşitliğini benimseyen bir okul sistemi eşitsizliği en aza indirmektedir.

Eğitim aktivisti Malala Yousafzai: “*Bir çocuk, bir öğretmen, bir kitap ve bir kalem dünyayı değiştirebilir.*”³⁷⁶ demektedir. Biz de diyoruz ki; bunlara ek olarak bir kadın da dünyayı değiştirebilir. Tarih boyunca kadınlar eşitsizliğe maruz kalmalarına rağmen bilime katkıda bulunmuşlardır. Tırtıllar ve kelebekler üzerindeki çalışmalarıyla bilime katkıda bulunan Alman biyolog Maria Sibylla Merian, bir kuyruklu yıldız keşfeden Maria Mitchell, nükleer füzyon sırasında açığa çıkan enerjiyi hesaplayan ve böylece atom bombasının gelişmesine katkıda bulunan Lise Meiter, hücrelerin gıdaları nasıl kullandığını ve enerjiye nasıl dönüştürdüğünü araştıran Gerty Radnitz Cori, radyoaktif elementlerin sentezi üzerine araştırmalar yapan kimyada Nobel ödüllü Irene Joliot-Curie, genlerde araştırmalar yapan tıpta Nobel ödüllü Barbara McClintock, nükleer mermileri keşfeden fizikte nobel ödüllü Maria Goeppert Mayer, DNA’nın sarmal yapısının keşfinde önemli katkılarda bulunan Rosalind E. Franklin gibi birçok bilim kadını vardır³⁷⁷. BM Kadın birimi sayfası da yaptığı paylaşımlarda kadın bilim insanlarına örnekler vererek bilim alanının erkeksi görünümünden sıyrılmasını sağlamaya çalışmaktadır. Örneğin yapılan bir paylaşımda Donna Strickland’ın Maria Goeppert-Mayer ve Marie Curie’ye katılarak Nobel Fizik Ödülü’nü alan üçüncü kadın olduğu belirtilmektedir.³⁷⁸ Nobel Fizik ödülü 55 yılın ardından yeniden bir bilim kadınına verilmiştir. Donna Strickland ekibiyle beraber biyolojik sistemleri araştırmak için kullanılan bir lazer tekniği geliştirmiştir.³⁷⁹ Bununla birlikte Türkiye’deki ders kitaplarında (4. ila 8. sınıf), bahsedilen 78 bilim insanında sadece ikisi kadındır³⁸⁰.

³⁷⁶ “UN Women (@unwomen) (2016, Ocak 12) Education Activist (Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BAciAFTid1L/>”

³⁷⁷ Şimşek, “Women Scientists in Science and Technology Textbook in Turkey”, s.281-282.

³⁷⁸ “UN Women (@unwomen) (2018, Ekim 3) Nobel Prize in Physics (Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BodcokOAmOM/>”

³⁷⁹ “Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar) (2018, Ekim 3) Donna Strickland (Instagram Post) Retrieved from https://www.instagram.com/p/BoeEka_19Rp/”

³⁸⁰ Şimşek, “Women Scientists in Science and Technology Textbook in Turkey”, s.281.

Norveç Başkanı Erna Solberg: “*Hala erkekler kız çocuklarından daha fazla eğitim görmektedir. Kız çocuklarını eğitim çabalarımızın merkezine koymalıyız. Ama sadece okula gitmek yeterli değildir. Bu nedenle Norveç, kaliteli öğretim ve öğrenme çıktılarına odaklanmıştır.*” diyerek 2018-2019 döneminde kız çocuklarının eğitimine olan desteğini arttırarak 40 milyon dolar civarında ödenek ayırmıştır.³⁸¹ Dijital Kadın Platformu sayfası ise bir kitap önerisinde bulunarak -*Kadınların Nesi Var, Jacky Fleming*- kadınların bilimde, tarihte, felsefede, edebiyatta vs. olmayışına ironik bir dille değinmektedir:

“Okuldaki tarih derslerinde kadınlara rastlamazsınız çünkü eskiden hiç kadın yoktu” şeklinde başlayan kitap, bilimden sanata, felsefeden edebiyata, neredeyse tüm alanlarda erkeklerin “dahi” olduğu, kadınlarınsa onların gölgesinde kaldığı (!) dünyayı ironik bir dille anlatıyor: Sonraları ortaya çıkan kadınların da kafaları çok küçüktü.

- İlk kadın Ev İçi Alanda yaşıyor ve bu alan içinde çocuk bakımı, silip süpürme, çarşafların ve perdelerin yıkanması, düğmelerin dikilmesi ve kömür madenciliği gibi çok da zahmetli olmayan şeyler yapıyorlardı.
- Kadınlar, çocuk olmakla adam olmak arasında, bir çeşit geçiş evresinde kalmış büyük çocuklara benziyordu. Gerçek insansa, “adam”dı.”³⁸²

İncelemeye aldığımız sayfalardan @unwomen ve @dijitaltopuklar sayfalarının önemli gördüğü konulardan biri eğitimidir. Fakat @womensmarch sayfasının eğitimle alakalı herhangi bir yürüyüş düzenlemediği görülmektedir. Sayfanın okullardaki şiddetin son bulmasına yönelik yürüyüşler planladığı ancak kadınların eğitim ve öğretim fırsatlarına yetersiz erişimiyle ilgili yürüyüşler düzenlenmediği dikkat çekmektedir.

³⁸¹ “UN Women (@unwomen) (2018, Eylül 28). Norway in Education (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BoQkqZ5gHlk/>”

³⁸² “Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar) (2018, Mart 25) Kadınların Nesi Var (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/Bgvkvm8lxgS/>”

@unwomen ve @dijitaltopuklar sayfalarının eğitimle alakalı değindiği temel odak noktası erkekler ve kadınların eğitime eşitsiz bir şekilde katılımıdır. Bunun yanı sıra okulların ve eğitsel uygulamaların açık ya da gizli iletilerle toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargıları öğrencilere taşıdığı belirtilmektedir. Sayfalarda paylaşılan verilere göre okuryazarlık oranının ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre değiştiği ve gelişmemiş ülkelerde durumun çok ciddi durumlarda olduğu belirtilmektedir. Bunun ötesinde bilimsel ve teknoloji alanlarında kadınların çok az sayıda yer aldığı da ifade edilmektedir. Sayfalarda bilimin ilerlemesinin ön koşulu olarak bilimde kadın ve erkeğin eşit bir şekilde yer alması gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca okullarda kullanılan kaynaklarda kadınlar ihmal edilerek çoğunlukla erkek bilim insanlarından söz edildiğine dikkat çekilmektedir. Bu durum öğrencilerin bilimi erkeksi bir aktivite olarak algılamasına ve meslek seçimini ona göre belirlemelerine neden olmaktadır.

3.7. SAĞLIK

“Sağlık, sadece hastalık veya sakatlığın yokluğu olmayıp fiziksel, zihinsel ve sosyal yönden tam bir iyilik halidir. Kadınların sağlığı; duygusal, sosyal ve fiziksel iyilik halini içerir ve tüm bunlar yaşamlarının biyolojik olduğu kadar sosyal, politik ve ekonomik bağlamı ile belirlenir. Bununla birlikte BM’ye göre kadınların çoğunda sağlık ve esenlik bulunmamaktadır. Kadınların sağlık standartlarına erişmelerindeki engellerin temel nedenleri ise farklı coğrafi bölgeler, sosyal sınıflar ile yerli ve etnik gruplardaki kadınlarla erkeklerle arasındaki eşitsizliklerdir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği birçok konuda olduğu gibi kadınların sağlık hizmetlerine tam olarak erişememesine de neden olmaktadır. Sağlık alanındaki eşitsizlikler, kadınların sağlığa ulaşmada karşılaştıkları sınırlamalar, bu sınırlamalarla mücadele etme yollarını ve kadın sağlığının nasıl dezavantajlı kılındığını ortaya koymaktadır³⁸³. Türmen’e göre erkek ve kadının sağlığını etkileyen faktörler arasında ekonomik ve sosyal ilişkiler bulunmaktadır. Patriyarkal toplumlarda, erkeklere oranla

³⁸³ Türmen, Tomris; *Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Sağlığı*, Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (HÜKSAM) Yayınları, Ankara, 2003, s.2.

kadınların daha az güce, parasal kaynaklara ve statüye sahip oldukları gibi kadınlar bağımsızlık ve otonomiye de daha az sahiptirler. Genellikle kadınlar ailelerine ev içi emeği ve ücretsiz bakım vermektedirler. Bu durumun zihinsel ve fiziksel sağlık üzerinde etkileri vardır. Bu hizmetlerin sonucu olarak erkeklerin sağlığı fayda görmektedir. Yapılan araştırmalarda evli erkeklerin sağlığının bekar ve boşanmış erkeklerle karşılaştırıldığı zaman daha iyi olduğuna dair kanıtlar bulunmaktadır³⁸⁴.

Kadınlar açısından durum incelendiğinde ise cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişki kadınlarda çok farklı sağlık problemlerine ve hastalıklara yol açmaktadır³⁸⁵. Aynı zamanda sosyal, demografik ve siyasi değişikliklerin de kadın sağlığını etkilediği belirtilmektedir. Kadınların çocuk bakma sorumluluğu devam ederken, işgücü piyasasına girişlerinin artması; kadın sağlığıyla ilgili faydaların yanında risklerini de taşımaktadır. Görüldüğü üzere toplumsal cinsiyet ayrımcılığı sağlığın önemli belirleyicilerinden biridir. Hastalıkların önlenmesi, tedavi edilmesi, sağlık ve bağlantılı hizmetlere erişimde bu ayrımcılık temel rol oynamaktadır.

Kadının toplumda ikincil plana atılması kadının fiziksel, sosyal ve ruhsal sağlığını etkilemenin yanında üreme sağlığını da önemli biçimde etkilemektedir³⁸⁶. Dinç'e göre geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerde sağlık hizmetlerindeki yetersizlik, hizmetlere ulaşmada zorluk, fakirlik, eğitim yetersizliği, bazı geleneksel uygulamalar, düşük ekonomik ve sosyal statü gibi sebepler kadınların istenmeyen gebelikler, cinsel ilişki, sağlıksız düşükler ya da cinsel yolla bulaşan hastalıklara ve şiddete karşı kendilerini koruyamamalarına yol açmaktadır. Bunun da olumsuz etkileri sağlık hizmetlerinden faydalanmada ortaya çıkmaktadır. Ayrıca kadına yönelik şiddet, kadın sünneti, HIV enfeksiyonu, namus cinayetleri gibi faktörler de kadın sağlığını ciddi biçimde etkilerken ölümlere bile neden olmaktadır.

³⁸⁴ Türmen, *Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Sağlığı*, s.3.

³⁸⁵ Türmen, *Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Sağlığı*, s.8.

³⁸⁶ Dinç, Ayten; "Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Sağlığı", *V. Uluslararası Türkiye Eğitim Araştırmaları Kongresi*, On Sekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, 2013, 6-9 Haziran, s.2357.

Ele aldığımız Instagram sayfa analizlerinde kadınların sağlığı konusunda BM Kadın Birimi sayfası 49 paylaşım, Dijital Kadın Platformu sayfası 16 paylaşım yaparken Kadın Yürüyüşü sayfası ise “To Protect Health Care” (Sağlık Hizmetlerini Korumak) adında bir yürüyüş düzenlemiştir.

BM Kadın Birimi sayfası verilerine göre dünya çapında, 2017 yılında HIV ile yaşayan yetişkinlerin %52'si (15 yaş ve üstü) kadınlardan oluşmaktaydı³⁸⁷. Başka bir veriye göre eşleri tarafından fiziksel veya cinsel şiddet gören kadınların, şiddet görmeyen kadınlara göre HIV virüsüne yakalanma durumu 1,5 kat daha fazladır.³⁸⁸ HIV ve AIDS'in yayılmasını durdurmak için kız çocukları ve genç kadınları sağlıkları, cinsel ve üreme hakları konusunda eğitmek önem teşkil etmektedir.

BM Kadın Birimi sayfası yoksulluk, HIV-AIDS ve sınırlı sosyal altyapıya karşı mücadele eden Güney Afrika'da yaşayan 14 yaşındaki Yamkela Nqweniso'nun³⁸⁹ deneyimlerini paylaşmaktadır:

Yamkela Nqweniso yaşadığı zorluklara rağmen futbolun gücünü kullanan bir kuruluş olan @grassrootsoccer SKILLZ Street ekibi ile gençliği eğitmek, ilham vermek ve harekete geçirmek için mücadele etmektedir. Kadınların HIV konusunda haklarını savunmak ve aktif olarak hayata katılmak için topluluklarında futbol gibi güvenli alanlara sahip olmalıdırlar. Nqweniso: “Futbol bana çok güven verdi, çünkü önümde ne olduğunu biliyorum. Olumlu tarafın, güvenli tarafın bir parçası olduğum için kendimle gurur duyuyorum.”

TÜİK verilerine bakıldığında kadınların erkeklerden daha uzun süre yaşadıkları görülmektedir. Türkiye’de kadınların ortalama yaşam süresi 81 yıl iken erkeklerde bu ortalama 75.6’dır³⁹⁰. Kadınların erkeklere göre yaşam süresindeki uzunluğuna rağmen yaşam kalitesi erkeklere kıyasla daha düşüktür³⁹¹. Kadınların ikincil planda oluşu, ekonomik açıdan güçlü olmayışı, yeterli eğitim ve bilgiye sahip olmayışı bu durumu

³⁸⁷ “UN Women (@unwomen) (2018, Temmuz 31) AIDS (Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/B16E8A1H10m/>”

³⁸⁸ “UN Women (@unwomen) (2017, Aralık 2) World AIDS Day (Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BcL-nFpDIEk/>”

³⁸⁹ “UN Women (@unwomen) (2018, Ağustos 10) AIDS (Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BmTsJ1wgRIA/>”

³⁹⁰ TÜİK Hayat Tabloları, 2016-2018, E.T. 18.-01.2020
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30712>

³⁹¹ Dinç, Ayten; “Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Sağlığı”, s.2335.

etkilemektedir. Örneğin dünya çapında, beslenme eksikliklerinden dolayı hamile kadınları %41,8'inde anemi oluşmaktadır. Ayrıca bu durum yetersiz beslenme nedeniyle ölen çocukların %45'i ile bağlantılıdır.³⁹² BM Kadın Birimi sayfasının başka bir paylaşımına³⁹³ göre katı yakıtlara güvenmek ve verimsiz teknolojiler hane halkını özellikle de kadınların sağlığını ve geçimini risk altında bırakmaktadır. 2012 yılında katı yakıtlarla yemek pişirmenin neden olduğu ev içi hava kirliliği yüzünden hayatını kaybeden 4 milyonun üzerinde insanın %60'ı kadın ve kız çocuklardan oluşmaktadır. Kadınlar ve kız çocukları bu konuda yeterli bilince ve bilgiye sahip olsalardı, ölüm oranları bu denli yüksek olmazdı. Kadınların sağlığını etkileyen hatta ölümlerine neden olan bir diğer durum ise hamilelik ve doğum olayıdır. Dünyada her gün hamilelik ve doğumla ilgili engellenebilir nedenlerden dolayı 830 kadın ölmektedir³⁹⁴. Başka bir paylaşım ise durumun vahametini gözler önüne serilmektedir:

“40 milyondan fazla kadın gebeliği geciktirmek veya önlemek istemekte ancak doğum kontrolü kullanmamaktadırlar. 2015 yılında yaklaşık 303 bin kadın gebelik sırasında veya doğumla ilgili komplikasyonlarda hayatını yitirmiştir. Bu ölümlerin birçoğu daha iyi sağlık koşullarında önlenebilirdi. Bunu değiştirme zamanıdır. #Planet5050! #globalgoals #unwomen

Sağlık: 140 milyondan fazla (evli veya bir birlikteliği olan) kadının aile planlamasına ihtiyacı vardır fakat bu karşılanmamaktadır.

Etki: Kadınların ne zaman hamile olmak isteyeceklerini ve kaç çocuk sahibi olacaklarını belirlemelerini kısıtlamaktadır. Bu durum da direkt olarak kadın ve çocuğun sağlığını etkilemekte ve doğum sırasında yaşanan anne-çocuk ölüm oranların artmasına neden olmaktadır.”³⁹⁵

Doğum ve gebelik durumunda ebeler gerçekten hayat kurtarmaktadır. BM Kadın Birimi verilerine³⁹⁶ göre eğitimli ebeler her yıl meydana gelen yaklaşık 300.000 anne ölümünün 2/3'ünü önleyebilmektedirler. Bu ölümlerin çoğu kadınların %60'ından daha

³⁹² “UN Women (@unwomen) (2016, Nisan 6) #Planet5050 (Instagram Post) Retrived from https://www.instagram.com/p/BDy-KIsCd_v/”

³⁹³ “UN Women (@unwomen) (2018, Şubat 15) Global Goals (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BfOc0FagUph/>”

³⁹⁴ “UN Women (@unwomen) (2018, Mayıs 7) Global Goals (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BifNsUEgK0b/>”

³⁹⁵ “UN Women (@unwomen) (2016, Şubat 20) Global Goals (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BCK64YAidyv/>”

³⁹⁶ “UN Women (@unwomen) (2016, Mayıs 5) Maternal Death (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BFCHiZWCd6z/>”

azının ebelere ulaşabildiği gelişmekte olan ülkelerde meydana gelmektedir. Bu durumun değişmesi gerekmektedir. 1990 yılına göre dünya çapında anne ölümleri %45 daha az gerçekleşmektedir. Ama hala günde 800 kadın ölmektedir. Görüldüğü üzere ölümlerin büyük oranının nedeni kadınların ebelere ulaşma imkanının kısıtlı olmasıdır.

Yapılan çalışmalarda kadınların temiz su ve sağlık hizmetlerine de ulaşamadıkları görülmektedir. BM Kadın Birimi verilerine³⁹⁷ göre 1990'dan 2010 yılına kadar 2 milyar insan temiz içme suyuna ulaşabilmiştir. Ama Sahra Altı Afrika'da kadınlar hala su bulmak için günlük 16 milyon saat harcamaktadırlar. Erkeklerde bu oran 6 milyon saat, çocuklarda ise 4 milyon saattir.

Temiz su sıkıntısı yaşayan 41 yaşındaki Suro Mirzoyeva³⁹⁸, Tacikistan'da kırsal bir yardım grubu kurmuştur. BM Kadın Birimi ve köylülerin de yardımıyla Mirzoyeva gece gündüz çalışarak köye temiz su götürmeyi başarmıştır. Deneyimlerini ise şu sözlerle ifade etmektedir:

“Biz çiftlik hayvanları ile aynı göletten su içtik, bu yüzden bulaşıcı hastalık vakaları çok sık yaşanmıştır. Bölgemizde insanların çoğu yıllarca temiz su olmadan yaşadı ve bu durumun değişeceğini çok az umuyorlardı. Bu bizim için küçük bir zaferdir. Hayatlarımızı daha çok geliştirmek istiyoruz.”

Dijital Kadın Platformu sayfasının ise sağlık konusunda çoğunlukla gebelik ve regli konuşup paylaştıkları görülmektedir. Sayfada paylaşılan Sağlık Çalışanları Gözünden İstanbul'da Kürtaj ve Aile Planlaması Hizmetlerinin Durumu Raporu Toplantısı'nda verilen araştırma sonuçlarına³⁹⁹ göre:

- 1.Kürtaj hızının düşmesi gebeliği önleyici yöntem (GÖY) kullanımında artış olması beklentisini yaratırken araştırma sonuçları gösteriyor ki GÖY kullanımında da azalma var. Bu da politik söylemlerin konu üzerindeki etkisini gösteriyor.
- 2.Sağlık çalışanları arasında bile kadınların kürtaj hizmetine nerede ve nasıl ulaşabileceğine dair belirsizlik var.

³⁹⁷ “UN Women (@unwomen) (2016, Mart 22) Access to Clean Water (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BDRDzNgid0r/>”

³⁹⁸ “UN Women (@unwomen) (2016, Mart 22) Access to Clean Water (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BDREMPwid1r/>”

³⁹⁹ “Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar) (2018, Mayıs 31) Sisteme Değil İsteğe Bağlı Hizmet (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/Bjc2SQVl6ss/>”

- 3.Mevzuat konusunda da sağlık çalışanları arasında bilgi eksikliği var. Yasal surenin 8 hafta olduğu algısı bulunuyor.
- 4.Pek çok hekim kürtaja vicdani nedenlerle karşı olduğunu belirtiyor.”

Rapor sonucu değerlendirmesine göre hizmet arzındaki çekingenlik ve bilgi eksikliği giderilerek hizmet talebi artışı sağlanmaz ise güvenli yollarla gebelik sonlandırma yerine 60'lar ve 70'lerdeki gibi evde iptidai yöntemlerle düşük yapmaya çalışanlarda artış görülebilecektir. Bu durum da kadınların sağlıksız ynetmelere başvurmalarına ve ölümlerine neden olmaktadır.”

Dijital Kadın Platformu'nun bir paylaşımına göre regl kadınların sağlık ve sosyal yaşamlarını etkilemektedir.⁴⁰⁰

“The Guardian'daki habere göre okullarda ve üniversitelerde her yıl yüzbinlerce ğrenci, regl ürünlerine erişimleri olmadığı için okulu kaçırmaktadırlar”.

“Always” markasının 2017 yılında Amerika'da yaptığı araştırmaya göre 16-24 yaş arasındaki regl olan öğrencilerin beşte biri, regl ürününe erişimleri olmadığı için okuldan erken çıkmak zorunda kalıyor ya da regl dönemi boyunca okuldan tamamen mahrum kalıyorlar.

İskoçya hükümeti geçtiğimiz günlerde günlük ped ve tampon gibi regl ürünlerini ücretsiz dağıtmak üzere harekete geçti. İskoçya hkmetinin 5,2 milyon GBP'lık (İngiliz Sterlini) btce ayırdığı bu program, bir yandan öğrencilerin eğitim hakkının kesintisiz devam etmesini sağlarken, bir yandan da regl etrafındaki gereksiz önyargıları yok etmeyi amaçlıyor.”

Dijital Kadın Platformu sayfasının ısrarla regli konuşmak istemesinin bir diğer nedeni ise kadınların sadece döngüleri yaşarken değer konuşurken bile bu durumun mahrem kabul ediliyor olmasıdır.⁴⁰¹ Paylaşımın devamında şöyle denilmektedir:

Üreticiler ise “saflık” ve “temizlik” göstergesi beyaz kıyafetli reklamların sorun yaratacağına inanmıyorlar belli ki. Sonuçta kadınların “zel günleri”nin ifşası ile mahremiyet biraz ihlal edilmiş olsa da mesaj kültürel olarak sorunsuz ve net: “Biz sizi temiz tutarız”. Çünkü konumuz “kirlilik...”

Kadın Yürüyüşleri sayfası ise 29 Temmuz 2017 tarihinde “Sağlık Hizmetini Korumak” (To Protect Health Care) adında bir yürüyüş düzenlemiştir. “*Sağlık hizmeti temel haktır!*”⁴⁰² denilerek sağlık hizmetinin önemine vurgu yapılmıştır. Bu slogan

⁴⁰⁰ “Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar) (2018, Ağustos 29) Regli Konuşalım (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BnDnkWbgsAI/>”

⁴⁰¹ “Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar) (2018, Aralık 10) Regli Konuşalım (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BrMjoBYAgWp/>”

⁴⁰² “Women’s March (@womensmarch) (2017, Temmuz 26) Health Care (Instagram Post) Retrived from https://www.instagram.com/p/BW_aH4elEJZ/”

üzerinden gerçekleşen yürüyüş için etkinlik tarihinden önce ve sonrasında çokça paylaşım yapılmıştır. Sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamayan ve hayatını kaybeden Skinny Repeal anısına ve benzer durumların tekrarlanmaması için adı geçen yürüyüş düzenlenmiştir:

“#SkinnyRepeal öldü! Asla unutma: Bunu sen yaptın. Sağlık hizmetlerini korumak için savaşmayı asla bırakmayacağız.”⁴⁰³

Görüldüğü gibi kadınların sağlık hizmetlerine tam olarak erişememesi toplumsal cinsiyet eşitsizliğine neden olmaktadır. Instagram sayfalarının paylaşımlarında söz konusu konulara değinerek kadınların toplumda ikincil planda bulunmasının sağlıklarını etkilediği belirtilmektedir. Analizlere göre hamilelik ve doğum olaylarının kadınların sağlığını etkilemesinin yanında ölümlerine neden olduğu ifade edilmektedir. Yine bu durumun temel nedeni kadınların sağlık hizmetlerine ulaşamaması ve aile planlamasına sahip olmamaları bulunmaktadır. @womensmarch sayfası düzenlediği yürüyüşlerde “Sağlık hizmeti temel haktır!” diyerek sağlık hizmetinin önemine vurgu yapmıştır.

3.8. SPOR

Spor, mükemmel değerleri, görevleri ve standartları tanımlarken bireyden ziyade toplumsal önemi ağır basmaktadır ve sporun toplumla ilişkisi ilk insan topluluklarına kadar dayanmaktadır⁴⁰⁴. Bulgu'nun çalışmasında belirttiği üzere insanlara, doğaya ve canlılara karşı verilen mücadelelerde hayatta kalma adına bedensel etkinlikler yapılmaktaydı ve zaman içerisinde bu etkinlikler sporlara dönüşmüştür. Görünürde spor, bedeni öne çıkaran fiziksel etkinlikler olmakla beraber aynı zamanda kişiye davranışları taklitte öğreterek kişinin kimlik edinmesini ve kolektif yaşama hazırlanmasını sağlayan örgütlü toplumsal kurumlardan biridir. Bu açıdan bakıldığı zaman spor hem toplumsal faydayı gözetmekte hem de biyolojik ve diğer bireysel faydaları içermektedir. Tüm dünyada sporun ülkeleri ve

⁴⁰³ “Women’s March (@womensmarch) (2017, Temmuz 28) #SkinnyRepeal (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BXFEIIMIZfC/>”

⁴⁰⁴ Bulgu, Nefise; “Spora Katılımda Toplumsal Fayda: Kazakistan Ahmet Yesevi Üniversitesi Öğrencileri Örneği”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı. 18, 2013, s. 26.

insanları birbirine yaklaştıran dostluklar kurulmasında önemli rol oynadığını söyleyebiliriz⁴⁰⁵. Bu da sporun bütünleştirici özelliğinin bir kanıtı olarak düşünülebilir.

Tarihsel süreçte çeşitli işlevlerde bulunan ve farklı anlamlar yüklenen spor, bir zamanlar savurganlık ve tembellik gösterisi olarak görülürken ya da üst tabakaya özgü iken teknolojinin gelişmesiyle beraber “kaliteli yaşam”a katkı sağlayan ve geniş halk kitlelerinin katıldığı bir faaliyete dönüşmüştür⁴⁰⁶. Ancak sportif faaliyetlerde vücudun ve fiziksel performansın önemli olması, sporu ve spor ortamının cinsiyet ideolojileriyle yapılanmasına zemin oluşturmaktadır⁴⁰⁷. Özellikle yarışma sporları kadınsılık ve erkeksilikle ilgili çok güçlü mesajlar taşımakta ve sporun erkeksi cinsiyet rolü özellikleri gerektiren bir faaliyet olarak görülmesine neden olmaktadır. Toplumda egemen erkek anlayışının bir sonucu olarak spor, erkeğin yapısı ile bütünleştirilerek erkeğe özgü bir etkinlik olarak görülmektedir. Buradan yola çıkarak toplumda egemen olan ataerkil yapının erkek ve kadına uygun gördüğü toplumsal cinsiyet rolleri ile erkek ve kadının spor deneyimleri ve spora katılımları arasında yakın bir ilişki vardır çıkarımına ulaşılmaktadır.

Kadınların spora katılım oranları ve spor deneyimleri erkeklere göre daha düşük oranda ve farklı biçimde gerçekleşmekte, spor ortamında kadınlar daha dezavantajlı konumda bulunmaktadır⁴⁰⁸. Spor ortamındaki iktidar ilişkilerinin anlaşılması için sporun toplumsal cinsiyete dayalı bir kültürel pratik olarak incelenmesi gerekmektedir. Kadının toplumda fiziksel, bedensel ve duygusal açıdan zayıf görülmesi, sporun erkeklikle bağlaştırılmasına neden olmakta ve kadının spordaki yerini zorlaştırmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin nedeni çoğunlukla biyolojik cinsiyet ile açıklanmaktadır. Ancak Akkaya ve Kaplan’ın çalışmalarında belirttikleri gibi, erkek ve kadınların sporda

⁴⁰⁵ Özdemir, Nurfer ve Uğur Abakay; “Kadın Voleybol ve Futbolcularda İletişim Becerileri ve Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi”, *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, Sayı. 2(1), 2017, 42.

⁴⁰⁶ Yaprak, Pınar ve Tayfun Amman; “Sporda Kadınlar ve Sorunları”, *Türkiye Kick Boks Federasyonu Spor Bilimleri Dergisi*, Sayı. 2 (1), 2009, s. 40.

⁴⁰⁷ Koca, C., H. Aşçı ve S. Kirazcı; “Takım ve Bireysel Sporlarla Uğraşan Kadın ve Erkek Sporcuların ve Sporcu Olmayanların Toplumsal Cinsiyet Rol Eğilimi”, *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, Sayı. 9(2), 2004, s. 4.

⁴⁰⁸ Akkaya, Cihan ve Yılmaz Kaplan; “Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Spor Medyasında Kadın”, *International Journal of Science Culture and Sport*, Sayı. 2, Ağustos 2014, s. 179.

yaşadıkları deneyimlerinin farklı olması yalnızca biyolojik cinsiyet kavramı ile açıklanamaz. Kadınların fiziksel yapıları düşünülerek ağır sportif etkinlikler başta olmak üzere birçok sportif etkinlikleri kaldıramayacak kadar zayıf varlıklar olarak görülmektedirler. Cinsiyetler arası biyolojik farklılık erkek üstünlüğü karşından kadın öteki olarak tanımlanmakta ve dolayısıyla toplumsal olarak sporda da ikincil konuma itilmektedir.

Ele aldığımız Instagram sayfa analizlerinde de BM Kadın Birimi (@unwomen) sayfasının kadınları spora teşvik etmek amacıyla paylaşımlar yaptığı görülmüştür. BM Kadın Birimi sayfası bu konu hakkında 62 paylaşımda bulunmuştur. Kadın Yürüyüşleri sayfası (@womensmarch) konuyla alakalı herhangi bir yürüyüş planlamadıysa da yürüyüşlerinde konuyla alakalı açıklamalarda bulunmuşlardır. Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar) sayfasının ise kadınların sportif faaliyetleriyle alakalı yalnızca 1 tane paylaşımda bulunduğu görülmektedir.

BM tarafından 6 Nisan günü “Kalkınma ve Barış için Uluslararası Spor Günü”⁴⁰⁹ ilan edilmiştir. Yapılan paylaşıma göre spor, sürdürülebilir kalkınma ve kadınların güçlendirilmesi için güçlü bir araçtır. Spor yapan kadınlar cinsiyet kalıplarını kırmakta, benlik saygısını ve liderlik becerilerini geliştirmektedir. Ayrıca spor yapmak kadınlara birlikte çalışmayı ve birbirlerini desteklemeyi öğretirken onları güçlendirmektedir. Futbol ve dövüş sporları gibi bazı sporları yalnızca erkeklerin yapabileceği düşüncesine karşın Kalkınma ve Barış için Uluslararası Spor Günü’nde kadınların tüm sporları yapabileceği belirtilmektedir.

Ayrıca Kadınların dövüş sporlarını yapabildikleri bize gösterilmektedir:

⁴⁰⁹ “UN Women (@unwomen) (2016, Nisan 6) the International Day of Sport for Development and Peace (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BD3xXwLid6v/>”

“Bu dövüş sanatçıları (kız çocukları) sadece spor için değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliğini sona erdirmek ve Tacikistan'da toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti önlemek için mücadele etmektedirler.”⁴¹⁰

Öztürk ve Koca'ya göre “gerçek” futbol, erkek futbolu olarak kabul edilmektedir çünkü futbol erkeklerin “icadı” olarak başlayan ve çoğunlukla da erkekler arasında oynanan ve erkekler tarafından yönetilen bir oyundur⁴¹¹. Futbolun söylemsel ve yapısal olarak doğrudan erkekleri işaret etmesi, onunla çeşitli erkekliklerin sergilenmesine ve hegemonik erkekliğin inşasına imkân sağlayan kültürel bir alan oluşturmaktadır. Böylelikle kadınları ötekileştirerek, kadınların uzun bir süre bu sporun dışında kalmasına neden olmuştur. “*Futbol fena halde hayata benzer, tersi de geçerlidir: hayat, fena halde futbola benzer.*”⁴¹² Dolayısıyla kadınların futbola katılımı toplumsal cinsiyet rollerini yıkma ve hâkim kimlik yapılandırılmasına bir meydan okuma potansiyeli barındırmaktadır⁴¹³.

Sporun cinsiyet eşitliğini sağlamak için bir araç olduğunu düşünen Khalida Popal, 2007'de Afgan milli futbol takımının ilk kadın kaptanı olarak tarihe geçmiştir: “*#Futbol hakkımı savunmak ve diğer kadınları da aynı şeyi yapmaya teşvik etmek için futbolu bir araç olarak seçtim.*”⁴¹⁴ Futbolun bütünleştirici ve birleştirici gücünü görmeliyiz. Futbol oynayan kızların özgüveni artmakta ve haklarını öğrenmektedirler. Futbol oynayan kadının geçmişi yasaklarla, kadın düşmanlığına, cinsiyetçiliğe başka bir deyişle toplumsal cinsiyet kalıplarına mücadelelerle doludur.” Başka bir paylaşımda ise şu şekilde belirtilmektedir:

⁴¹⁰ “UN Women (@unwomen) (2016, Ağustos 1) #RoadtoRio (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BIkN9VFh32j/>”

⁴¹¹ Öztürk, Pınar ve Canan Koca; “Futbolun “Ötekisi” Kadınlar, Fotoğrafın “Ötekisi” Fotoromanı Yazıyor”, *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, Sayı. 2(2), 2015, s. 159.

⁴¹² Yönetmenliğini Serdar Akar'ın yaptığı *Dar Alanda Kısa Paslaşmalar* filminden alınmıştır.

⁴¹³ Öztürk ve Koca, “Futbolun “Ötekisi” Kadınlar, Fotoğrafın “Ötekisi” Fotoromanı Yazıyor”, s.166.

⁴¹⁴ “UN Women (@unwomen) (2016, Mart 31) Women in Sport (Instagram Post) Retrived from https://www.instagram.com/p/BDmR_JBCdzy/”

#planet5050 futbolda, hiçbir yerde cinsiyet ayrımının olmadığı bir dünyadır. “*Aynı alan, aynı tutku. Aynı hakları istiyoruz.*” Claudie Salameh (Kadın) ve Abdelatif Bahdari (Erkek), Filistin Milli Futbol Takım Kaptanları.⁴¹⁵

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri konusunda farkındalığı artırmak amacıyla BM Kadın Birimi, kadınlar için futbol turnuvası düzenlemektedir. 19 Eylül 2017 yılında New York’ta Kadınlar Dünya Kupası’nın gerçekleşmesi planlanmaktadır.⁴¹⁶ BM Kadın Birimi İcra Direktörü Phumzile Mlambo-Ngcuka #SDG5DreamTeam için turnuvada oynayacak Kazakistan’da tanınmış bir üretici olan ve cinsel şiddetten kurtulan Dina Smailova’yı aday göstermiştir. Dünyanın dört bir yanındaki kadınlar ve kız çocukları, sahada ve saha dışında kalkınmayı ve barışı gerçekleştirmek için çaba sarf ettikleri hedeflere ulaşmaktadırlar ve sadece ekip çalışması ile sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılacağı ifade edilmektedir.⁴¹⁷

İncelemeye aldığımız sayfalardan @unwomen sayfasının spor konusunda paylaşım yaptığı fakat @womensmarch sayfasının konuyla ilgili herhangi bir paylaşım yapmadığı ya da yürüyüş düzenlemediği görülmektedir. @dijitaltopuklar sayfası ise sportif faaliyetlerle ilgili 1 paylaşım yapmıştır. Bu bağlamda @unwomen sayfasının kadınları spora teşvik etmek amacıyla diğer sayfalara göre daha fazla paylaşım yaptığı görülmektedir. Sporun cinsiyet eşitliğini sağlamak için bir araç olduğunu vurgulanmaktadır. BM tarafından 6 Nisan günü Kalkınma ve Barış için Uluslararası Spor Günü ilan edilmiştir. Spor yapan kadın ve kız çocuklarının cinsiyet kalıplarını kırdığı, benlik saygısını ve liderlik becerilerini geliştirdikleri ifade edilmektedir. Öyle ki spor yapmak kadınlara birlikte çalışmayı ve birbirlerini desteklemeyi öğretirken onları güçlendirmektedir.

⁴¹⁵ “UN Women (@unwomen) (2016, Temmuz 6) #Planet5050 (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BHhxa4FhbTb/>”

⁴¹⁶ “UN Women (@unwomen) (2017, Ağustos 18) The Global Goals World Cup (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BX6SSdij6pJ/>”

⁴¹⁷ “UN Women (@unwomen) (2018, Nisan 6) International Day of Sport for Development and Peace (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BhPBFOnAqIZ/>”

3.9. DİJİTAL DÜNYA

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle birlikte iletişim, eğitim, sağlık, tarım, sanayi, yönetim, kültürel vb. birçok alanda değişim ve dönüşüm meydana gelmektedir⁴¹⁸. Ortaya çıkan değişim sonucu bilgi çok önemli bir araç ve kaynak haline gelmekte, toplumsal yapının sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçtiği ifade edilmektedir. Bilgi toplumunda her şeyin dijitalleştiği, dijital araçların ve imkanların hemen hemen her alanda kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Bilginin üretilmesi, kullanılması, dağıtılması ve paylaşılması hem kolaylaşmakta hem de hızla artmaktadır. Bireylerin bilgi ve iletişim teknolojilerindeki yaşanan bu hızlı değişime uyum sağlayabilmesi için yeterli düzeyde bilgiye sahip olması gerekmektedir ancak yeniliklerin kullanılması, kabul görmesi ve toplumda yayılması için bilgi birikimi yeterli olmamaktadır. Bireylerin yenilikçi olup olmamalarında cinsiyet, yaş, eğitim, meslek, teknolojik aletlere sahiplik, coğrafi konum, hane bireylerinin tutumu, bireylerin ve yeniliğin özellikleri, yeniliğin avantajlı olup olmaması gibi birçok faktör bulunmaktadır. Bu sebeple bireylerin yeniliklere uyum süreci birbirinden farklılık gösterebilmektedir.

Mevcut çalışmalara bakıldığında bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim, dijital imkanların kullanım oranları gibi konularda cinsiyet faktörü önemli bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır⁴¹⁹. Dinç'in çalışmasında hem dünya genelinde hem de Türkiye özelinde erkekler ile kadınlar arasındaki durum sayısal verilerle ortaya konmaktadır. Kadınların başta eğitim olmak üzere hayatın birçok alanında erkeklerden daha dezavantajlı konumda bulunmaları dijital olanaklara erişim ve kullanımını etkilemektedir. Cinsiyet faktörünün yanında yaş, iş gücüne dahil olup olmama, bilgisayar ve internet kullanım oranları, dijital ortamda sunulan imkanların hangi amaçlarla kullanıldığı ve bu imkanlar kullanılırken karşılaşılan sorunlar gibi etkenler de bulunmaktadır. BM Kadın Birimi

⁴¹⁸ Dinç, Sibel; "Kadınların Dijital Olanaklara Uyumu: Türkiye Örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı. 22(15), 2017, s.1762.

⁴¹⁹ Dinç, "Kadınların Dijital Olanaklara Uyumu: Türkiye Örneği", s.1762-1763.

sayfasının paylaştığı 2016 verilerine ⁴²⁰ göre tüm kadınların dijital ekonomiye katılabilmeleri için eğitim ve öğretime erişmesi gerekmektedir. Dünya genelinde internet erişimi olan nüfus %47 iken internet kullanıcılarının cinsiyet farkı %12'dir. Mobil ağa ulaşım ise dünya genelinde %95'tir. Düşük ve orta gelirli olup da kendi cep telefonu olmayan 3 milyardan fazla insan bulunmakta ve bunların da 1,7 milyarı kadınlardan oluşmaktadır.

Bilgi toplumuna tam anlamıyla erişimin sağlanabilmesi için söz konusu eşitsizliklerin giderilmesi üst düzey önem teşkil etmektedir. Çünkü cinsiyeti fark etmeksizin eğitim ve gelir düzeyi düşük insanlar dahil herkesin bir şekilde hem ulusal hem de uluslararası bilgi ağlarına dahil edilmesi toplumu bilgi toplumuna taşıyacaktır ⁴²¹. Yaptığımız Instagram analizlerinde BM Kadın Birimi sayfasının 8 paylaşımı dijital dünyadaki kadınlarla alakalıdır. Dijital Kadın Platformu sayfasının ise 226 paylaşımı bu konuyla ilgilidir çünkü sayfanın hayata geçirilmesindeki temel amaç dijital dünyadaki kadınlar ve onların birlik olmasıdır. Kadın Yürüyüşleri sayfasının ise konuyla alakalı herhangi bir yürüyüşünün olmadığı görülmektedir.

Dijital Kadın Platformu sayfası "Neden dijital kadınlar?" sorusunu sorarak soruyu şu şekilde cevaplamıştır:

"-Çünkü kadınlar sosyal medyanın arkasındaki güç,
-Çünkü kadınlar sosyal medyayı daha sık ve daha özgün bir şekilde kullanıyorlar,
-Çünkü kadınlar sosyal medya ile deneyim paylaşmaya daha açıktır,
-Çünkü dijital dünya, kadınların özgür ve güçlü olabildikleri, seslerini duyurabildikleri, bir araya gelerek fark yaratabildikleri, birbirlerinden ilham alabildikleri en geniş mecra."⁴²²

Sosyal medya ya da dijital dünya birçok sorunu ve alanı tetikleyip (olumlu-olumsuz anlamda) etkilediği gibi kadınları, dolayısıyla feminizmi etkilemiş ve sorunları çevrimdışı

⁴²⁰ "UN Women (@unwomen) (2018, Şubat 4). Dijital Economy (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BewGjsmg3-j/>"

⁴²¹ Öztürk, Lütfü; "Türkiye'de Dijital Eşitsizlik: Tübitak-Bilten Anketleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı. 24, 2004, s. 127-128.

⁴²² "Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar) (2016, Ağustos 17) Neden Dijital Kadınlar (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BJMyK4YjdBB/>"

ortamdan çevrimiçi ortama taşımıştır⁴²³. Dijital ortam sayesinde kadınlar çok sesli olmuş ve toplumsal cinsiyet yarışında güç elde etmişlerdir. Sosyal medya ile kadınlara kampanyalar hakkında farkındalık oluşturma ve iş birliği yapma fırsatı doğmuştur. BM Kadın Birimi sayfasına göre #MeToo gibi hareketler kadınların konuşması ve seslerinin duyurulması için bir alan sağlamaktadır.⁴²⁴

Kadınların sosyal medyada birleşerek elde ettikleri güce Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar)⁴²⁵ sayfası da değinmektedir. Dünyanın en büyük dijital imza kampanyası platformu Change.org, kadınların imza kampanyalarını sonuca ulaştırmada erkeklere göre daha başarılı olduğunu açıklamıştır. Change.org'un araştırmasına göre, dijital imza kampanyalarını sıklıkla erkekler başlatsa da kadınlar bu kampanyaları erkeklere oranla %14 daha fazla kazanmakta ve 150 milyona yakın insanın kullandığı Change.org kullanıcılarının %57'sini kadınlar oluşturmaktadır.

Araştırmaya göre kampanya başlatan erkeklerin sayısı, kadınlardan %38 daha fazla olduğu halde imzaların %70'i kadınlardan gelmektedir. Change.org yöneticilerinden Jen Dulski'ye göre, kadınların kampanyaları kazanma konusunda erkeklerden daha başarılı olmalarının nedeni kadınların "kişisel hikayeleri" başarılı bir şekilde anlatabilmesi ve sosyal ağlarıyla etkin bir şekilde etkileşim kurabilmeleridir. En başarılı imza kampanyaları, insanların belli konulara neden önem verdiğini en açık ve savunmasız haliyle anlatabildiği kampanyalardır ve kadınlar bu konuda oldukça başarılıdır.

Paylaşımın devamında belirtildiği üzere eskiden sadece güçlü insanlar ve resmi olarak tanınmış siyasi gruplar karar vericilerle doğrudan çalışabiliyordu. Dijital platformlar, toplulukların birden fazla ses çıkarıyor olmanın gücüyle konuşabilmesini, çözümler için kendilerini temsil edebilmelerini sağlamıştır. Bu, kadınlar için önemli bir dönüşümdür.

⁴²³ Alikılıç, Özlem ve Şule Baş; "Dijital Feminizm: Hastag'in Cinsiyeti", *Fe Dergi*, Sayı. 11(1), 2019, s.90.

⁴²⁴ "UN Women (@unwomen) (2018, Haziran 30) Time is Now (Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BkoK7gbA9tK/>"

⁴²⁵ "Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopujlar) (2018, Şubat 5) Dijital Kadınlar (Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BezX5i9lmth/>"

Görüldüğü üzere @dijitaltopuklar sayfasının birinci gündemini dijital dünya konusu oluşturmaktadır. Konuyla alakalı @unwomen sayfasının da paylaşımlarda bulunduğu, @womensmarch sayfasının herhangi bir yürüyüş düzenlemediği görülmektedir. Dijital dünya ya da sosyal ağlar birçok sorunu ve alanı tetikleyip etkilediği gibi kadınları, dolayısıyla feminizmi etkilemiş ve sorunları çevrimdışı ortamdaki çevrimiçi ortama taşımıştır. Kadınlar deneyimledikleri sorunları #metoo gibi hareketlerle tüm dünyaya duyurarak çok sesli olmuş ve güç elde etmişlerdir. Ancak kadınların birçok konuda olduğu gibi dijital olanaklara erişim ve kullanımında da dezavantajlı konumda oldukları görülmektedir. Bunun temel nedenleri ise yaş, eğitim yetersizliği, iş gücüne dahil olmama, düşük gelir düzeyi, bilgisayar ve internet kullanımına erişimin sınırlılığı olarak sıralanabilir.

3.10. CİNSEL KİMLİK

Cinsiyet kelimesi “*bireye, üreme işinde ayrı bir rol veren ve erkekle dişi ayırt ettiren yaratılış özelliği, eşey, cinslik, seks.*” olarak tanımlanmaktadır.⁴²⁶ Biyolojik cinsiyet “kadın” ve “erkek” olarak kabul edilmiştir⁴²⁷. Özkan, çalışmasında toplumsal cinsiyeti ise toplumun cinsiyetlere yüklediği sorumluluklar, roller ve görevlerin yanında kişinin bu beklentiyle geliştirdiği kendilik anlayışları ve davranışlar olarak tanımlamaktadır. İlk kez 1960’larda “cinsiyet” ve “toplumsal cinsiyet” kavramları birbirinden ayrılmıştır. Feministlere göre toplumsal cinsiyet kavramı faydalıydı çünkü biyolojik cinsiyet kavramı, cinsiyet rollerinin toplumsallaşma sürecini açıklamakta yetersiz kalmaktaydı.

Zaman içerisinde toplumsal cinsiyet kavramının belli durumları açıklamakta yetersiz kaldığı fark edilmiş ve Queer kuramının geliştirilmesine neden olmuştur⁴²⁸. Queer kuramına göre sadece toplumsal cinsiyet değil biyolojik cinsiyet de kültürel olarak inşa edilmektedir. Aslında biyolojik cinsiyetin olmadığı, yalnızca her zaman için kültürel olarak

⁴²⁶ Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr> E.T.:06.01.2020

⁴²⁷ Özkan, Serhat; “Cinsiyet Geçiş Sürecinin Hukuki ve Toplumsal Boyutu: Haklar ve İhlaller”, *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı. 14(15), 2017, s. 57.

⁴²⁸ Özkan, “Cinsiyet Geçiş Sürecinin Hukuki ve Toplumsal Boyutu: Haklar ve İhlaller”, s.59-60.

inşa edilen toplumsal cinsiyetin olduğu iddia edilmektedir. Bu kuramda toplumsal cinsiyetin performatif olduğu ve bir kimlik üzerine kurulmadığı belirtilmektedir.

Eşcinsel kimliği tanımlayan teorik modellerin 1970’lerde Amerika Birleşik Devletleri’nde ortaya çıkmasıyla beraber cinsel yönelim kimliğiyle ilgili araştırmalarda yeni bir dönemin başladığı görülmektedir⁴²⁹. Bu modeller lezbiyen veya gey olarak özdeşleşmeye ilişkin iç çatışmanın çözümüne odaklanmaktadır. Küçük örneklem boyutlarına sahip çalışmalara dayanan bu teorik perspektifler, genellikle erkeklerde olmak üzere heteroseksüel olmayanların çoğunlukla genç yaşlarda veya yirmili yaşların başında bir dizi kimlik geliştirme aşamasından geçtiğini iddia etmektedirler. Bu modellerde her ne kadar aşama sayısı ve adları teoriler arasında farklılık gösterse de ortak özellikler göstermektedirler.

Bilodeau ve Renn⁴³⁰ bu modellerin ortak yönlerini şu şekilde açıklamaktadırlar: Tipik olarak, bu modeller bireylerin kişisel homoseksüel duyguların tanınmasını engellemek için çoklu savunma stratejileri kullandıkları bir aşama ile başlamaktadır. Bu savunma stratejileri, bir bireyin aynı cinsiyetteki duygularını en aza indirmek amacıyla bir süre boyunca korunmaktadır. Duyguları reddetmek ve en aza indirmek için enerjiyi harcama süreci, genel duygusal sağlık için olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir. Bununla birlikte birçok birey için aynı cinsiyet duygularının kademeli olarak tanınması ve geçici olarak kabul edilmesi, duygularının heteroseksüel olarak yönlendirilmediğini kabul ettikçe ortaya çıkmaktadır. Aynı cinsiyet duygularının ortaya çıkışını, genellikle artan kişisel normallik duygusu eşliğinde, eşcinsellik ile duygusal ve davranışsal bir deney dönemi takip etmektedir. Bazı modeller, ilk ilişkinin sona erdirilmesinin, eşcinsel veya lezbiyen olmanın olumsuz duygularının geri döndüğü bir kimlik krizi zamanı olarak tanımlamaktadırlar. Birey yine heteroseksüel olmayan duyguları kabul etmeye başladığında, lezbiyen ya da gey olarak bir kimlik duygusu içsel olarak bütünleşmekte ve

⁴²⁹ Bilodeau, Brent ve Kristen Renn; “Analysis of LGBT Identity Development Models and Implications for Practice”, *New Directions for Student Services*, Vol. 111, Fall 2015, p. 26.

⁴³⁰ Bilodeau ve Renn; “Analysis of LGBT Identity Development Models and Implications for Practice”, p.26.

benliğin olumlu bir yönü olarak görmeye başlamaktadır. Heteroseksüel, eşcinsel ve lezbiyen kimliklerin ötesinde cinsel yönelim deneyiminin ve çeşitliliğinin bilimsel olarak tanınması söz konusudur ve bu tanıma cinsel yönelim kimlik gelişiminin geleneksel modellerinde zorluklara yol açmaktadır⁴³¹. Araştırmacılar, biseksüellerin kimlik süreçlerini lezbiyenlerin ve gey erkeklerin yaptığı gibi farklı deneyimler yaşadıklarını keşfetmişlerdir. Örneğin bazı bireyler lezbiyen veya gey olarak kendini etiketledikten sonra biseksüel kimliğe geçmektedirler. Bazıları biseksüel duyguları çocukluktan itibaren tanımlarken bazıları da heteroseksüel ilişkiler veya evlilikler deneyimledikten sonra biseksüel duyguların farkına varmaktadır. Ek araştırmalar cinsiyet, sosyoekonomik sınıf, yetenek ve maneviyatın LGBT kimlik gelişimi üzerindeki etkisini ele almaktadır. Cinsiyet farklılıklarıyla ilgili olarak, kadınların heteroseksüel olmayan kimlik süreçleri çoğunlukla erkeklerinkine paralel olarak sunulduğu belirtilmektedir⁴³².

LGBTİ kimlik sahibi bireylerinin cinsel kimliklerinin farkına varmaları ve bunu kabullenmeleri için bu bireylerin çok zor süreçlerden geçmeleri gerekmektedir. Işıklı'ya göre eril egemenlikle patriyarkanın ezdiği, baskı altında tuttuğu kadın cinsinin yanında görünmez kılmaya çalıştığı ve dışladığı gruplar günümüzde görünür hale gelmektedir⁴³³. Bu durumun bir göstergesi olarak LGBTİ hareketi ve queer kuramının toplumsal cinsiyet rolleri, eşitsizliği ve çıkış yolları gösterilebilir. Her ne kadar LGBTİ hareketinin birçok ülkede destekçisi artsa ve legal kabul edilse de hala illegal sayıldığı ülkelerde vardır. BM Kadın Birimi'nin verilerine göre: "Aynı cinsiyetten olan ilişkileri suç sayan hala 71 ülke var ve bunun etkisi olarak şiddet, savunmasız tutuklama ve gözaltına alınma, mahremiyet ve ayrımcılık yasağı ihlalleri artmaktadır."⁴³⁴

Yapılan Instagram analizlerinde BM Kadın Birimi sayfasının cinsel kimlikle alakalı 36 tane, Dijital Kadınlar Platformu sayfasının 2 tane paylaşımı görülmektedir. Kadın

⁴³¹ Bilodeau ve Renn; "Analysis of LGBT Identity Development Models and Implications for Practice", p.27.

⁴³² Bilodeau ve Renn; "Analysis of LGBT Identity Development Models and Implications for Practice", p.28.

⁴³³ Işıklı, Özge; "Cinsellik ve Hukuk Üzerine Catherine A. MacKinnon'ın Feminist Bir Devlet Devlet Kuramına Doğru Kitabı Üzerinden Bir İnceleme", *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı. 4, 2015, s. 333-334.

⁴³⁴ "UN Women (@unwomen) (2017, Mayıs 17) Sexual Orientation and Gender Identity (Instahram Post) Retrired from <https://www.instagram.com/p/BUNM987hbaF/>"

Yürüyüşleri sayfasının ise konuyla alakalı herhangi bir yürüyüş düzenlemediği ancak #WhyIMarch (Neden Yürüyorum) yürüyüşlerine talepleri arasında LGBTİ bireyleri dahil herkese tam eşitlik verilmesi vardı. Dijital Kadın Platformu sayfası toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili şu paylaşımı yaparak konunun önemini vurgulamıştır:

“Geçtiğimiz sene #dijitaltopuklar2016'da aldığımız geri bildirimlerden biri "Neden bir kadın zirvesinde erkek konuşmacılar olduğu?" yönündeydi. Buna yanıtımız çok basitti: "Çünkü bu dünyada erkekler de var." #dijitaltopuklar olarak feminizm iddiamızı ortaya koyar ve içinde bulunduğumuz eril düzeni değiştirmemiz gerektiğini savunurken, toplumsal cinsiyet eşitliğine ancak ve ancak kadın-erkek-LGBT elbirliği ile ulaşabileceğimizi düşünüyoruz. Erkek konuşmacılarımız her sene olacağı gibi, dileriz erkek katılımcılarımız da artarak bizimle olmaya devam eder, "Bu kadınlar ne diyor, neden diyor?" diye kendilerine dert edinirler.”⁴³⁵

LGBT Derneği'nin başkanı olan 29 yaşındaki Helen Tavares bir LGBT bireyi olarak düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir:

“Biz, [#LGBT insanlar olarak] bu küresel hareketle #MeToo hareketi ile özdeşleşiyoruz çünkü sık sık duyulmadığımız ve sadece kim olduğumuzdan dolayı şiddete maruz kalıyoruz. LGBT’li olmak, her gün önyargı ve şiddete karşı savaşmak demektir.”⁴³⁶

Lezbiyen feminist insan hakları savunucusu olan Matcha Phorn-in ise feminist perspektif ve ataerkil baskıya karşı mücadelenin, kapsayıcı bir insani sistem yaratma sorununun doğal bir parçası olarak ele alınması gerektiğini ifade etmekte ve ayrıca insani programların heteronormatif olma eğiliminde olduğunu ve cinsel ve cinsiyet çeşitliliğini hesaba katmaları gerektiğini belirtmektedir.⁴³⁷

⁴³⁵ “Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar) (2017, Ekim 15) Toplumsal Cinsiyet Eşitliği (Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BaRbBGglh5r/>”

⁴³⁶ “UN Women (@unwomen) (2018, Kasım 19) (Instagram Post) Being LGBT (Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BqVgNmZlf1P/>”

⁴³⁷ “UN Women (@unwomen) (2018, Ağustos 18) Matcha Phorn-in (Instagram Post). Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BmmCS0LnDhn/>”

İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si, istisnasız tüm insanların insan haklarını koruma hakkına sahip olduklarını beyan etmektedir. Yine de dünya çapında farklı cinsiyet, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine sahip kişiler ayrımcılık, nefret söyleminde bir artış ve sıklıkla cezasız kalan şiddet eylemleriyle karşı karşıya kalmaya devam etmektedirler.⁴³⁸ Dünya Sağlık Örgütü ise trans kimliklerin bir ruhsal bozukluk olarak tanımlanmaktan çıkarıldığını açıklamıştır.⁴³⁹ Toplumsal cinsiyet eşitliğine giden yolda önemli bir adım olan bu gelişmenin, farklı cinsel kimliklere karşı oluşan tabuların giderek yıkılmasında etkili olması beklenmektedir.

Görüldüğü üzere sayfaların değindiği bir diğer konu cinsel kimlik olmuştur. Az da olsa her üç sayfanın konuyla alakalı paylaşım yaptıkları, konuyu tamamen ihmal etmedikleri görülmektedir. Paylaşımların temel odak noktası LGBTİ bireyler de dahil olmak üzere herkese tam eşitlik verilmesidir. LGBTİ bireylerinin yalnızca cinsel tercihlerinden dolayı önyargı ve şiddete maruz kaldıkları belirtilmektedir. Ayrıca söz konusu hareketin birçok ülkede destekçisi artmış ve yasal olarak kabul edilmiş olsa da hareket hala birçok ülkede illegal sayılmaktadır.

3.11. DİĞER

Ele aldığımız Instagram sayfalarının yukarıdaki başlıklar dışında değindikleri farklı konuların da olduğu görülmüştür. Bunlar medya, yerli ve kırsal kadınlar, çocuk gelinler ve doğal afetler olarak sıralanabilir. Şimdi bu konuları kısaca ele alacağız.

⁴³⁸ “UN Women (@unwomen) (2018, Kasım 17) The Universal Declaration of Human Rights (Instagram Post) <https://www.instagram.com/p/Bmk7Qc-gyH1/>”

⁴³⁹ “Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar) (2018, Haziran 22) LGBT (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BkUc8SflpTV/>”

3.11.1. Medya

Medya sektörü ve gazetecilik kamusal alanın tam merkezinde olmasından dolayı bu alanın erkek alanı olduğu düşüncesi hakimdir⁴⁴⁰. Sırma'nın belirttiği üzere medyanın cinsiyetçi yapısının nedeni çalışanların dahil oldukları profesyonel ideolojidir. Ona göre kadınlar genel olarak iki kalıp yargı içinde kullanılmaktadır. İlk olarak kadının geleneksel roller içinde ev kadını, anne, eş olması ikincisi de en çok izlenme, ilgi çekicilik ve sansasyon kaygıları dolayısıyla kadının bedeninin teşhir edilmesidir. Bunların yanında medyada kadına yönelik mesleki ayrımcılık çokça görülmektedir. Kadınların uğradığı ayrımcılık ve mesleki anlamda medyada geç yer almaları medya dünyasındaki cinsiyetçi niteliğin sebeplerinden biri olarak görülmektedir.

Yaptığımız Instagram sayfa analizlerinde kadınların medyadaki mesleki gruplarda oldukça az buldukları ve ayrımcılığa uğradıklarına işaret edilmektedir. Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar) sayfası bu konuda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çalışma Grubu'nun düzenlediği Televizyon Dizilerinde Cinsiyet Eşitliği Araştırması'nı⁴⁴¹ paylaşmıştır:

“-Dizilerde kadın karakterler %80 oranında iş dışı mekânlarda bulunuyor.
-Ev işi içerikli sahnelerin %92'si kadın karakterler için, iş içerikli söz ve eylemlerin %82'si erkek karakterler için yazılıyor.
-“Genç kadın” karakter sayısı, erkek karakterlere oranla 2,5 kat daha fazla.
-“Kadın gibi” olmak, kadınlar için dahi %62 oranında aşağılama ifadesi olarak kullanılıyor.
-Ağlama ve hüznün içeren sahnelerin %73 gibi bir çoğunlukla kadınlar için, şiddet ve tehdit içeren sahnelerin %79'unun ise erkekler için yazıldığı görülüyor.”

Kadınların maruz kaldığı bu tutumlar, meslek sahibi olmanın özellikle medya endüstrisinde çalışmanın zor bir durum olduğunu göstermektedir. Benzer bir paylaşımı da BM Kadın Birimi (@unwomen) sayfası yapmıştır ancak bu defa medyada kadının konumuna şöyle değinmiştir:

⁴⁴⁰ Tekvar, Sırma Oya; “Kadın Gazeteci Olmak: Uçan Haber “Kadın ve Medya” Özel Sayısının İncelenmesi”, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı. 6(2), 2016, s. 426.

⁴⁴¹“Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar) (2018, Mart 6) Televizyon Dizilerinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Araştırması (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/Bf-i9bGF8OP/>”

“Ana akım medyanın bir parçası olan Hollywood, dünyanın nasıl görüldüğünü filmlerle şekillendirmektedir. Ne yazık ki kadınlar hala düşük ücretle çalışmakta, yeterince temsil edilmemekte ve sıklıkla sıradan rollerde oynamaktadırlar. Gelecekte film endüstrisinde kadınları daha çok ve daha güçlü görmeyi umuyoruz.

Film Yapımcıları: %79'u erkek, %21'i kadındır.

Konuşma Roller: %31'i kadınlar tarafından oynanmaktadır.

Başrol: Filmlerdeki başrol oyuncularının %23'ü kadınlardan oluşmaktadır. ”⁴⁴²

Kadınlardan mesleki yönden profesyonel olmaları beklenmektedir. Ayrıca kadınlar, kadınlığın kültürel ve sosyal beklentileriyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Ancak ücretsiz bakım ve ev işlerinde yeterince destek görmemektedirler.”⁴⁴³

Kadınlardan mesleki yönden profesyonel olmaları beklenmektedir. Ayrıca kadınlar, kadınlığın kültürel ve sosyal beklentileriyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Ancak ücretsiz bakım ve ev işlerinde yeterince destek görmemektedirler.

Başka bir paylaşımda da medya çalışanları arasındaki cinsiyet eşitsizliğine şöyle vurgu yapılmaktadır:

“Geçen sene, kadınların sadece %24'ü gazete, televizyon ve radyolarda görüldü. Bu sayı 2010'dan beri artmadı. Dünya Basın Özgürlüğü Günü'nde medyayı konu, uzman kaynakları, haber odası üyeleri ve iş liderleri olarak kadın sayısını arttırmaya teşvik ediyoruz. Bu şekilde basın sadece özgür olmayacak aynı zaman da eşit de olacaktır.

Kadınların varlığı, görünürlüğü 2010'dan bu yana %24'lerde. 1995'ten 2010'a kadar olan süreçte ise %17 idi.

Bu haberlerin %46'sı ise cinsiyet kalıplarının pekiştirir şekildedir. Sadece %6'sı bu kalıpları yıkmak için yapılmıştır. (2010 yılındaki veriler, 108 ülkedeki araştırmaya dayanmaktadır, 1995 yılındaki veriler, 71 ülkedeki araştırmaya dayanmaktadır.)”⁴⁴⁴

⁴⁴² “UN Women (@unwomen) (2016, Şubat 28) Oscars 2016 (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BCVSCO9id-7/>”

⁴⁴³ “UN Women (@unwomen) (2016, Şubat 28) Oscars 2016 (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BCVSCO9id-7/>”

⁴⁴⁴ “UN Women (@unwomen) (2016, Mayıs 3) Media (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BE828Idid8T/>”

3.11.1. Yerli ve Kırsal Kadınlar

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde nüfusun büyük bir çoğunluğu kırsal alanlarda yaşamaktadır. Ayrıca Latin Amerika ve Avustralya gibi ülkelerde kendine özgü nitelikler taşıyan bir kesim yaşamaktadır. Yapılan analizlerde, kırsal alanda yaşayanların ve yerlilerin diğer insanlara göre ayrımcılığa daha çok maruz kaldıkları görülmektedir. Kırsal veya yerli olan kişi kadın olduğunda ise bu ayrımcılık ikiye katlanmaktadır. Dünya Yerli Halklar (Kızılderililer) Günü'nde⁴⁴⁵ paylaşım yapan BM Kadın Birimi sayfasına göre, yerli kadınlar bir fakirlik döngüsü içerisinde daha az imkân, sınırlı eğitim fırsatı, daha az sağlık ve daha az karar verme gücüne sahiplerdir.

Yerli ve kırsal kadınların iklim değişikliğinde de önemli bir rol oynadıkları görülmektedir. Günümüzde iklim değişikliği küresel bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorun büyük bir kesim için önemli tehdit ve sorunlar oluşturmaktadır⁴⁴⁶. Onlara göre bazı toplumlar, ülkeler için iklim değişikliği her şeyden önce açlık ve temel yoksulluk nedeni olmaktadır. BM Kadın Birimi'ndeki paylaşımlar yerli kadın çiftçilerin iklim değişikliğinde oynadıkları rollere değinmektedir:

“Peru'nun yerli kadın çiftçileri, iklim değişikliğinin etkilerini anlamaktadırlar. Mahsullerinin kuraklık, zamansız yağmur ve don altında çürüdüklerini fark ettiler. Üretim zayıf ve atalarının tarım tekniklerine dönene kadar çocukları aç kaldı. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Yerel Ortaklar Fonu desteğiyle, sonuçlar hayret verici oldu! Tarlalar artık patates, mısır, sebze, meyve ve tahıllarla dolu ve kadınlar ürünlerini yerel pazarlarda satabilmektedirler.”⁴⁴⁷

Ayrıca kırsal kadınların iklim değişikliğinin ön saflarında ve gıda güvensizliğinin karşısında durdukları belirtilmekte ancak deneyim ve uzmanlıklarının çoğu zaman göz ardı

⁴⁴⁵ “UN Women (@unwomen) (2016, Ağustos 9) Indigenous Women (Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/B15Ee3ojVaO/>”

⁴⁴⁶ Ar, Hilal, Funda Kadim ve Bülent Gülçubuk; “İklim Değişikliği ve Yoksulluğun En Çok Etkilenenleri: Kırsal Alandaki Kadınlar”, 10. *Ulusal Tarım Ekonomi Kongresi*, Konya, Eylül 2012, s. 1255.

⁴⁴⁷ “UN Women (@unwomen) (2016, Ağustos 11) Indigenous Women Farmers (Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/B1-Hfmijj2v/>”

edildiği ifade edilmektedir⁴⁴⁸. Kırsal kadınları güçlendirmenin küresel hedefleri yerine getirmenin bir ön koşulu olduğu belirtilerek bu konuya dikkat çekilmektedir.

3.11.1. Çocuk Gelinler

Toplumlara göre evliliklerin biçimleri ve yaygınlığı kültürel ve tarihsel olarak değişmektedir. Fakat başta ataerkil toplumlarda olmak üzere birçok toplumda çocuk yaşta evliliklerin olduğu ve bunların benzer sonuçlar doğuran önemli sosyal problemlerden biri olduğu bilinmektedir. Çocuk evliliklerinin yarattığı problemler ise anne ve çocuk sağlığı sorunu, eş ve eşin ailesinden daha çok şiddet ve baskıya maruz kalma, istihdam ve eğitimde erkeklerin gerisinde kalma olarak sıralanmaktadır⁴⁴⁹. Bu olumsuz problemlerde kadının daha çok etkilendiği ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde çocuk gelin sorununun yaşandığı görülmektedir. Yaptığımız Instagram sayfa analizlerinde de çocuk gelinlerin büyük bir problem olduğu belirtilmektedir. BM Kadın Birimi'nin paylaştığı verilere⁴⁵⁰ göre Batı ve Orta Afrika'da her 10 çocuktan 4'ünün 18 yaşından önce evlendiği görülmektedir. Ayrıca şu an hayatta olan yaklaşık 750 milyon kadının 18 yaşından önce evlendiği belirtilmektedir⁴⁵¹. Konuyla alakalı birçok kişinin deneyimleriyle ilgili paylaşımlar yapılmıştır:

10 yaşından beri danışman olan ve kadınlara rehberlik eden Elizabeth Chatuwa, Malavi'de çalışırken her iki kadından birinin 18 yaşından önce evlendiği bir kültürle karşılaşmıştır. “Çocuk evliliğini sadece kız çocuklarına bunun yanlış olduğunu öğreterek

⁴⁴⁸ “Un Women (@unwomen) (2016, Ekim 15) Rural Women (Instagram Post) Retrived from https://www.instagram.com/p/BLIXnw_BvTp/”

⁴⁴⁹ Yüksel Kaptanoğlu, İlknur ve Banu Ergöçmen; “Çocuk Gelin Olmaya Giden Yol”, *Sosyoloji Araştırma Dergisi*, Sayı. 2, 2012, s.131.

⁴⁵⁰ “UN Women (@unwomen) (2018, Aralık 8) Child Marriage (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BrHf9OcA5VG/>”

⁴⁵¹ “UN Women (@unwomen) (2018, Ağustos 31) Child Marriage (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BnHq6qwFZGH/>”

bitiremeyiz. Bunun yasadışı ve yanlış olduğunu anlamaları için ebeveynlerle, topluluk liderleriyle ve danışmanlarıyla konuşmalıyız.⁴⁵²

Global Citizen Festival (Küresel Vatandaşlık Festivali)'nde BM Kadın Birimi İcra Direktörü, çocuk evliliklerini sonlandırmak amacıyla yaptıkları faaliyetlerde tüm küresel vatandaşlardan destek talebinde bulunmuştur⁴⁵³. BM Afrika İyi Niyet Elçisi Jaha Dukureh⁴⁵⁴ çocuk evliliğiyle ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir:

“KGM ve çocuk evliliklerini bitirmeliyiz. Hiçbir ebeveynin kızlarının hayatını değiştirecek ve sınırlandıracak bir karar vermediği günü görmek istiyorum.”

3.11.1. Doğal Afetler

Literatürde afet kavramı ortaya çıkması durumunda süregiden normal hayatı bozarak ya da kesintiye uğratarak fiziksel, ekonomik, psikolojik ve sosyal sorunlar ortaya çıkaran, tek başına yerel halkın üstesinden gelemediği doğal ya da teknolojik olayların sonucu olarak ortaya çıkan durumlar şeklinde tanımlanmaktadır⁴⁵⁵. Cinsiyet ilişkileri ve doğal afetler toplumsal olarak farklı coğrafi, ekonomik, kültürel, sosyal ve politik koşullar altında inşa edilmiş, erkekler ve kadınlar için birbirinden farklı karmaşık sonuçlar doğurmaktadır. Çelebi Boz'a göre her kültürde kadın ve erkek arasındaki ilişkiler güçlü kuvvetlerdir. Bu ilişkilerin ifade edilme biçimi kadın ve erkeğin sorumluluk ve rollerinde farklılıklar yaratmaktadır. Aynı zamanda kaynaklara erişim, kaynakları denetleme veya karar verme yetkisi açısından eşitsizlikler meydana gelmektedir. Bu eşitsizliklerin ve farklılıkların etkisi her yaşta erkek ve kadının doğal risklerin afet etkilerine karşı farklı seviyelerde ve türde maruz kaldığı ve doğal afetler karşısında savunmasız yakalandıkları anlamına gelmektedir.

⁴⁵² “UN Women (@unwomen) (2016, Ekim 7) End Child Marriage (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BLRY98yB5Ku/>”

⁴⁵³ “Un Women (@unwomen) (2017, Eylül 26) End Child Marriage (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BZhl-B0Dqyg/>”

⁴⁵⁴ “UN Women (@unwomen) (2018, Mayıs 20) End Child Marriage (Instagram Post) Retrived from https://www.instagram.com/p/Bi_T9f6nyRN/”

⁴⁵⁵ Çelebi Boz, Füsun; “Afet ve Kalkınma İlişkisinde Kadın”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Sayı. 59, 2017, s.361.

BM Kadın Birimi sayfası doğal afetlerde ve çatışmalarda kadınların tecrübelerine paylaşımlarıyla ışık tutmaya çalışmaktadır:

“Dünya İnsani Gününde (World Humanitarian Day) düşüncelerimiz çatışmalar ve doğal afetler yüzünden acı çekenlerle. İlk müdahale edenleri selamlıyor ve hayatlarını barış ve toparlanmaya adanmış işçilere yardım ediyoruz. Kadınların uluslarının yeniden inşasında merkezi rol oynamasını sağlamak için harekete geçiyoruz ve sizi İnsanlığı Paylaşmaya çağırıyoruz.”⁴⁵⁶

Bu konuda yapılan diğer paylaşımlar ise şunlardır:

“Doğal afetler ve bunların yıkıcı etkilerini olurken, etkilenen insanlar için gerçekte ne anlama geldiğini kavramak zordur. Ama #Vanuatu'dan gelen kadınlar fırtınalar boyunca güçlü durmaya çalışmaktalar.”⁴⁵⁷

“Bugün Uluslararası Afet Azaltma Günü. Bunun neden kadınlar için önemli olduğunu merak ediyor musunuz? Afetler, erkeklerden daha fazla kadın öldürür, geçimlerini en sert şekilde vurur ve şiddet risklerini artırır. Bu nedenle, kadınların afet riskini azaltma, insani eylem ve kurtarma çabalarında rol oynamaları önemlidir.”⁴⁵⁸

“Araştırmalar, kadınların afet olaylarında çok daha fazla sayıda öldüğünü gösteriyor. Dünya Tsunami Farkındalık Günü'nde kadınların bakış açısını ve liderliğini dahil etmeliyiz. Hem kadınların yaşadıkları daha büyük riskleri hem de esneklik oluşturma, afetlere müdahale ve iyileşme üzerindeki benzersiz rollerini kabul edelim.”⁴⁵⁹

⁴⁵⁶ “UN Women (@unwomen) (2016, Ağustos 2016) World Humanitarian Day (Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BJTEmm2Bvcj/>”

⁴⁵⁷ “UN Women (@unwomen) (2016, Ağustos 22) Share Humanity (Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BJZAdpOhIdN/>”

⁴⁵⁸ “UN Women (@unwomen) (2016, Ekim 14) Disaster Reduction (Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BLhHhXSg2VL/>”

⁴⁵⁹ Un Women (@unwomen) (2018, Kasım 5) Tsunami Awareness Day (Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BpzboCZAqKM/>”

SONUÇ

“Dijital Feminizm: Sosyal Medyada Feminist Söylem” adlı çalışmamızda 21. yüzyılda iletişim teknolojilerinin dünya genelinde yaygın olarak kullanılmasıyla birlikte internetin aktivizme oluşturduğu yeni mücadele alanı ve kadın hareketinin kazandığı yeni boyut çalışılmıştır. Mücadele alanı daha çok sokaklar ve dernekler olan geleneksel feminist hareket ile iletişim teknolojilerindeki gelişmeye paralel olarak ortaya çıkan dijital feminizm çalışmamız kapsamında incelenmiştir.

Araştırmada belirlediğimiz Instagram sayfaları tematik analiz tekniğiyle incelenerek temalar ve kodlar üzerinden sosyal ağlarda örgütlenen feminist aktivitenin mücadele konuları belirlenmiştir. Çalışmamızda elde edilen bulgular, dijital feminist hareket için geçerli olup @unwomen, @womensmarch ve @dijitaltopuklar Instagram sayfalarını kapsamaktadır. Bu doğrultuda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Tarihsel olarak kültürel değişimin gerçekleşmesi sözleşmeler ve kanunlara meydan okuyan gruplardan, marjinal kesimlerden, toplumsal hareketlerden veya sanatsal çevrelerden kaynaklanmaktaydı. Feminist hareket yeni fikirleri basılı yayınlar, toplantılar ve protesto gösterileri yoluyla yaymaktaydı. Ancak iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle beraber feminist hareketin mücadele şekli ve alanı değişime uğramıştır. Sosyal ağların kullanıcı merkezli yapısı toplumsal hareketler için bir kamusal alan oluşturmuştur. Böylelikle toplumsal eylemlerin dijitale kaydığı ve toplumsal hareketler ile sosyal ağların kesiştiği yerde “*dijital aktivizm*”, “*dijital feminizm*” ya da “*dördüncü dalga feminizm*” kavramları ortaya çıkmıştır.

İnternet ve sosyal medya bilgi yayını yapmak, fikir alışverişinde bulunmak, stratejileri koordine etmek ve daha iyi, adil ve daha eşit bir dünya oluşturmak için önemli bir unsur haline gelmiştir. Sosyal medya kullanımındaki artış vatandaşların haber ve bilgi toplama, raporlama, analiz etme ve yayma konusunda aktif bir rol oynamasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra günümüzde sosyal medya haber alma alışkanlıklarından kişiler arası ilişkilere, eğitimden kültürel faaliyetlere, ekonomiden tüketim kültürüne kadar birçok

alandayeniliğeyol açmıştır. Söz konusu yeniliklerin sonucu olarak toplumsal hareketlerin organize olma, tartışma ve eylem alanı sosyal medyaya kaymıştır.

Yeni toplumsal hareketlerin feminizme olan etkisine bakacak olursak, postfeminizmin ortaya çıktığı tarihle paralel olarak 1980'lerde internetin kullanılmaya başlanmasıyla önceki nesillerin ve feministlerin ilk defa karşılaştığı bir mücadele alanı ortaya çıkmıştır. Sosyal ağlar, tüm dünyadan feministlerin birbirleriyle arkadaşlık kurmalarını ve fikir alışverişinde bulunmalarını sağlayarak evrimii bir kültür oluşturmaya başlamıştır. Dijital feministler hedef kitle ve destekçileriyle beraber yaşadıkları sorunlar karşında kendi gündemlerini belirlemeye başlamışlardır. Bu süreçte dünyanın farklı yerlerinde yaşayan farklı etnik kökene sahip ve birbirine yabancı olan kadınlar arasında topluluk ve aidiyet hissi oluşmuştur.

İçinde bulunduğumuz dönemde, 21. yüzyılda dijital feminizm kavramı literatürde çoğunlukla olumlu olarak açıklansa da dijital feminizme yönelik olumsuz eleştiriler de bulunmaktadır. Bana göre bu eleştirilerin göz önünde bulundurulmaması söz konusu hareketin eksik tanımlanmasına neden olmaktadır. Dijital aktivizm bir yandan dünyadaki etkinliğini artırmayı vaat ederken, diğer yandan da ortaya çıkan dijital bölünme katılımı sınırlandırarak bu süreci engellemektedir. Dijital bölünmeye neden olan ekonomik, sosyal ve politik faktörler kullanıcıların dijital eylemlerde bulunup bulunamayacağını ve nasıl kullanılacağını belirlemektedir.

Ekonomik faktörler dijital aktivistlerin dijital ürün ve hizmet satın alma gücünü belirlemektedir. Sonuç olarak internet erişim problemi ortaya çıkmaktadır. Kaynak eksikliği, yoksulluk, eğitim ve okuryazarlık oranının düşük olması gibi nedenlere bağlı olarak az gelişmiş ülkelerde internet erişimin kısıtlı veya daha zor olmasına neden olmaktadır. İnternete erişemeyen dezavantajlı grupların büyük çoğunluğunu yine kadınlar oluşturmaktadır. Bu doğrultuda dördüncü dalga feminizmin kapsayıcılık ve beyaz orta sınıfın ötesine geçmesine rağmen internet ve evrimii topluluklara erişim, özellikle de gelişmekte olan ülkelerde evrensel olamadığını iddia etmek yanlış olmayacaktır.

Sosyal faktörler kullanıcıların dijital teknolojiyi kullanıp kullanmadığını ve nasıl kullanılacağını büyük ölçüde etkileyebilmektedir. Toplumsal normlar bireyin nasıl davranması gerektiği üzerinde beklentiler oluşturduğu gibi dijital aktivizmle ilgili uygulamalar hakkında da beklentiler oluşturmakta ve bireylerin paylaşımlarını etkilemektedir. Bu beklentiler genellikle bireyin ait olduğu sosyal gruba göre farklılık göstermekte ve yaş, cinsiyet, din, eğitim, etnik köken veya sosyoekonomik durum gibi özelliklere dayanmaktadır.

Dijital bölünmeye neden olan bir diğer faktör ise politik faktörlerdir. Siyasal faktörler demokratik ve yarı demokratik toplumlarda pek sorun teşkil etmese de baskıcı ve otoriter toplumlarda dijital eylemlerin kısıtlanmasına ya da engellenmesine neden olmaktadır. Bu ülkelerde dijital teknolojilere erişimi olan aktivistler bile hükümetin getirdiği sınırlamalar ve çevrimiçi sansür nedeniyle bunları kullanmakta zorlanmaktadır. Bu tür çevrimiçi engellerin çevrimdışı zulme ve hatta hapse neden olduğu da görülmektedir.

Dijital feminizme yönelik her ne kadar olumlu ve olumsuz eleştiriler bulunsa da dijital feminist hareketin varlığını tematik analiz tekniğiyle incelediğimiz Instagram sayfalarında görmekteyiz. Çalışmamız kapsamında temalar ve kodlar üzerinden sosyal ağlarda örgütlenen feminist aktivitenin mücadele konuları belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre konu başlıkları kadına yönelik şiddet, ekonomi ve çalışma hayatı, savaş ve barış sürecinde kadınlar, cinsiyet eşitliği, politika, eğitim, sağlık, spor, dijital dünya, cinsel kimlik ve diğer olarak sıralanmıştır. Ayrıca sayfalar bazında belirlenen mücadele konularının yüzdelik oranlarla farklılık ve benzerliklerine de dikkat çekilmiştir.

Kadına yönelik şiddet konusu @unwomen sayfasında %22,3 ve @womensmarch sayfasında %35,5 oranında konuşulurken @dijitaltopuklar sayfasında bu oranın %1,7 olması dikkat çekmektedir. Kadına yönelik şiddet konusu ilk olarak ikinci dalga feministlerin gündemini oluşturmuştur. Bilinç yükseltme grupları, konferanslardan kazandıkları dayanışma ve güven içinde kadına yönelik şiddet, cinsel şiddet gibi konuları kendi aralarında detaylı bir biçimde tartışmışlardır. Ayrıca kadınlara cinsel şiddet

uygulamaları, homoseksüellerin ve fahişelerin hakları olmak üzere üç ana konuyu yasal reform ve kamu politikası olarak ele almışlardır.

Kadına yönelik şiddet dijital feministlerin de en önemli gündemlerinden birini oluşturmaktadır. Kadına yönelik şiddet biçimlerinin çok çeşitli olmasına rağmen incelemeye aldığımız sayfalarda aile içi şiddet, cinsel taciz ve kadın sünneti olarak belirginleşmektedir. Çalışmamızda şiddet biçimi fark etmeksizin kadına yönelik şiddetin ortaya çıkmasında ataerkil toplumun cinsiyetçi zihniyet dünyasının etkin bir faktör olduğu görülmüştür. Toplumsal cinsiyetçi anlayışın devamlılığı, kadına yönelik şiddetin yeni kuşaklara aktararak yeniden ve tekrar tekrar üretilmesine neden olmaktadır. Ancak kadınların şiddet konusunda ve yaşadıkları diğer sorunlara karşı artık sessiz kalmadığı ve tepkilerini sosyal ağlar aracılığıyla dile getirdiği görülmüştür.

Dijital feminizm sosyal ağlar üzerinden gerçekleştirilerek birbirine uzak olan ya da coğrafi olarak izole edilmiş toplulukları birbirine bağlamaktır. Ayrıca farklı sosyal sınıf, ırk, etnisite, ekonomik seviye, kültür ortamı, eğitim ve meslek düzeylerinden bir arayan gelen bireyler, dünya düzeninin adaletsizliklerine ve aksaklıklarına meydan okumaktadırlar. Çalışmamız kapsamında kadına yönelik şiddet konusunda sosyal ağlarda hashtag kullanarak tüm dünyada bir kamuoyu oluşturulduğunu ve benzer sorunları yaşayan kadınların deneyimlerinin paylaşıldığı görülmüştür. Bunun bir örneğini #MeToo #BenDe hareketinde görmekteyiz. Tüm dünyadan kadınlar cinsel taciz ve cinsel saldırıya karşı örgütlenerek yaşadıkları deneyimleri paylaşmışlardır. Bu paylaşımların etkisiyle kitlesel bir dijital eylem açığa çıkarılmış, siyasi ve politik geri dönütler alınabilmektedir. Örneğin 60 kadını taciz etmekle suçlanan ünlü komedyen Bill Cosby'nin #metoo hareketiyle hapis cezasına çarptırılmıştır.

Ekonomi ve çalışma hayatı konusunda @unwomen sayfası % 21,4, @dijitaltopuklar sayfası %11,7 ve @womensmarch sayfası %9,7 oranında paylaşım yapmıştır. İş gücüne katılım ve eşit ücret gibi talepler ikinci dalga feministlerinden itibaren günümüze kadar dile getirilmiştir. İkinci dalga feministler kadının özgürlüğü için iktisadi bağımsızlığa sahip olmasını özellikle vurgulamışlardır. Bunun yanı sıra gerek işçi sınıfı

kadınlarının gerekse orta sınıfın meslek sahibi kadınlarının aynı anda işte ve evde çift vardiya çalışması (çifte kariyer-çifte kimlik) üzerinde de durmuşlardır. Bu durum eşit ücret talepleri ve ev işleri ile aile sorumlulukları gibi birçok konuda farklı sınıftan kadınların beraber uyumlu bir şekilde mücadele etmelerini sağlamıştır.

Dijital feministlerin paylaşımlarda ise çoğunlukla değinilen noktalar meslek veya iş gruplarının kadın işi/erkek işi olarak nitelendirilmesi ve ücret eşitsizliğidir. Ayrıca meslek hayatında kadınlardan duygusal emek yönetimi de beklenmektedir. Söz konusu sayfalar, paylaşımlarında farklı meslek gruplarında çalışan kadınlardan örnekler vererek kadınların tüm meslekleri yapabileceğine değinilmiştir. Sayfa analizlerinden ele aldığımız verilere göre yasal olarak kadınların tüm işleri yapabileceği belirtilse de pratiğe bakıldığında ayrımcılığa maruz kaldıkları sonucuna varılmıştır. Sayfalarda kadınların pratikte maruz kaldığı ayrımcılığı kırmak adına paylaşımlar yapılarak birlik ve beraberlik oluşturulmuş, konuyla alakalı protesto amaçlı yürüyüşler düzenlenmiştir. Bunun yanı sıra kadınların iş hayatında yaşadığı en büyük problemlerden biri eşit iş-eşit ücret konusu vurgulanmıştır. Dünyanın birçok yerinde kadınların erkeklerden daha az maaş aldıkları göze çarpmıştır. Bu durum yasalarda belirtildiğinin aksine kadınların ücret eşitsizliğine maruz kaldıklarını ve aradaki ücret farkının ömür boyu çok ciddi farklara dönüştüğünü gözler önüne sermiştir.

Savaş ve barış süreci konusunda @unwomen sayfası %13,2, @dijitaltopuklar sayfası %0,3 ve @womensmarch sayfası %9,7 oranında paylaşım yapmıştır. Savaş ve barış süreci konusu dijital feminist hareketin kendine özgü mücadele konularından biridir. Instagram analizleri sonucunda sayfaların değindiği temel nokta kadınların savaş sonrası barış süreçlerinde neredeyse hiç bulunmamalarıdır. Barış süreçleri yalnızca ateşkes başlatmayı ya da çatışmayı sonlandırmakla oluşmamakta aynı zamanda yasal ve siyasi kurumların da dahil olduğu yeni yapılardan oluşmaktadır. Ülkenin bütün yasal ve politik çerçevesini etkileyebilen barış süreçlerinde savaş ve çatışma koşullarından ciddi anlamda etkilenen kadınların hemen hemen hiç yer almadığı görülmüştür. Instagram sayfa paylaşımlarında bu durumun cinsiyetlendirilmiş bir barış sürecine neden olduğu belirtilmiş ve barış görüşmelerinin başarılı olması için kadınların yer almasının büyük bir önem teşkil ettiği ifade edilmiştir.

Cinsiyet eşitliği konusunda @unwomen sayfası %14,0, @dijitaltopuklar sayfası %8,0 ve @womensmarch sayfası %3,2 oranında paylaşım yapmıştır. Cinsiyet eşitliği feminist hareketin birinci dalgasından günümüze kadar feministlerin gündemini oluşturmuştur. Bu bağlamda @unwomen sayfası #planet5050 hashtag'i ile toplumsal cinsiyet eşitliğinde tüm dünyada %50-%50 olmayı hedeflemektedir.

Politika konusunda @unwomen sayfası %6,4, @dijitaltopuklar sayfası %2,0 ve @womensmarch sayfası %35,5 oranında paylaşım yapmıştır. Politika konusu birinci dalga feministlerin temel talebi olan oy hakkı ile başlayıp dijital feminist harekete kadar devam etmiştir. Birinci dalga feministleri kadınların yaşamlarında bir değişikliğin gerçekleşmesi için alınması gereken ilk hakkın siyasi hak olduğunu düşünmüşlerdir. Bu nedenle Suffragette Dernekleri Birliği'ni kurarak oy hakkı için mücadelede bulunmuşlardır.

Dijital feministler de Instagram sayfalarında kadınların politikada eşit bir şekilde yer alması amacıyla paylaşımlar yapmış ve yürüyüşler düzenlemişlerdir. Geçmişe bakıldığında kadınların ulusal parlamentolardaki katılım oranının artmış olduğu fakat henüz istenilen seviyeye ulaşamadığı görülmüştür. Bu bağlamda sosyal ağlar aracılığıyla kadınların oy kullanma hakkı, kadın liderler, dünya genelinde kadınların parlamentolardaki sandalye sayıları, kadın hakları, sandıkların önemi gibi konulara değinilmiştir. Ayrıca politikada aktif rol alan kadınların başarı öykülerine de yer vererek kadın deneyimleri yoluyla diğer kadınlara ilham verilmeye çalışılmaktadır.

Eğitim konusu da dijital feministlerin mücadele konularından biridir. Eğitim konusunda @unwomen sayfası %6,5 ve @dijitaltopuklar sayfası %6,0 oranında paylaşım yaparken @womensmarch sayfası konu hakkında herhangi bir paylaşımında bulunmamıştır. İlk olarak ikinci dalga feministleri tarafından talep edilmiştir. Karma okullarda okuyarak üniversite eğitimini tamamlayan ikinci dalga feministleri kadınların eşit bir eğitim almasını ve bu sayede kadınlarda bilinçlenme ve gelişmenin gerçekleşeceğini düşünmüşlerdir.

Instagram sayfaları @unwomen ve @dijitaltopuklar sayfalarının eğitimle alakalı değindiği temel odak nokta ise erkekler ve kadınların eğitime eşitsiz bir şekilde katılımıdır. Bunun yanı sıra okulların ve eğitsel uygulamaların açık ya da gizli iletilerle toplumsal

cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargıları öğrencilere taşıdığı belirtilmiştir. Sayfalarda paylaşılan verilere göre okuryazarlık oranının ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre değiştiği ve gelişmemiş ülkelerde durumun çok ciddi durumlarda olduğu görülmüştür. Bunun ötesinde bilimsel ve teknoloji alanlarında kadınların çok az sayıda yer aldığı da ifade edilmiştir. Sayfalarda bilimin ilerlemesinin ön koşulu olarak bilimde kadın ve erkeğin eşit bir şekilde yer alması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca okullarda kullanılan kaynaklarda kadınlar ihmal edilerek çoğunlukla erkek bilim insanlarından söz edildiğine dikkat çekilmiştir. Bu durum öğrencilerin bilimi erkeksi bir aktivite olarak algılamasına ve meslek seçimini ona göre belirlemelerine neden olmaktadır.

Eğitim konusunda @womensmarch sayfasının herhangi bir yürüyüş düzenlemediği görülmüştür. Bu çerçevede dijital feminizm hedeflerinden biri olan mekân ve zaman kısıtlaması olmadan sosyal ağlar aracılığıyla bir araya gelerek bilgi yayını yapmak, fikir alışverişinde bulunmak ve daha iyi, adil ve daha eşit bir dünya oluşturmak için kamuoyu oluşturma hedefi dikkat çekmektedir. Bu hedefin #MeToo #BenDe hareketinde gerçekleştirildiği görülmüştür. Kadına yönelik şiddet gibi tüm dünya kadınlarını ilgilendiren bir konu olduğu zaman feminist hareketin sosyal ağlar aracılığıyla örgütlenerek kamuoyu oluşturmakta, iktidarlara ve siyasi partilere baskı unsuru oluşturarak geri dönüt almaktadır. Ancak sorun, tüm dünya kadınlarının sorunu olmaktan çıktığı zaman farklı bir tabloyla karşılaşmıştır. @womensmarch sayfasının eğitimle ilgili yürüyüş düzenlememiş olması iddia edilen mekân ve zaman kısıtlaması olmadan bir araya gelme fikrinin konuya göre ve ülkeden ülkeye değiştiğini çarpıcı bir şekilde gösyermiştir. @womensmarch sayfasında kadınların eğitimine değinilmemesi o ülkede bunun bir sorun teşkil etmediği sonucuna varmamızı sağlamaktadır. Fakat üçüncü dünya ülkeleri gibi sorunun devam ettiği ülkelere destek olmadıkları görülmüştür. Bu da feminizmin söz konusu hedefini tam olarak gerçekleştiremediğini gözler önüne sermiştir.

Sağlık konusunda @unwomen sayfası %5,1, @dijitaltopuklar sayfası %4,6 ve @womensmarch sayfası %3,2 oranında paylaşım yapmıştır. İkinci dalga feministlerin gündemini oluşturan sağlık konusu dijital feminist hareketin de gündemini belirlemektedir.

İkinci dalga feminisleri kürtaj, gebeliği önleyici bilimsel yöntemler, menopoz, aybaşı kanamaları gibi konuları konuşmuşlardır ve kadınların sağlık hizmetlerine erişmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Dijital feminisletin paylaşımlarının temelinde ise kadınların sağlık hizmetlerine tam olarak erişememesinin toplumsal cinsiyet eşitsizliğine neden olması yatmaktadır. Paylaşımlarda hamilelik ve doğum olaylarının kadınlarını sağlığını etkilemesinin yanında ölümlerine neden olduğu ifade edilmiştir. Yine bu durumun temel nedeni kadınların sağlık hizmetlerine ulaşamaması ve aile planlamasına sahip olmamalarıdır.

Spor konusunda @unwomen sayfası %5,1 ve @dijitaltopuklar sayfası %4,6 oranında paylaşım yaparken @womensmarch sayfası konu hakkında herhangi bir paylaşım yapmamıştır. Spor konusunun ilk olarak dijital feministlerin gündemini oluşturduğu görülmüştür. Paylaşımların temelinde sporun cinsiyet eşitliğini sağlamak için bir araç olduğunu vurgulanmıştır. @womensmarch sayfasının konuyla ilgili paylaşım yapmaması dijital feminist hareketin tüm dünya kadınlarının taleplerini yansıtmadığını göstermiştir.

Dijital dünya konusunda @unwomen sayfası %6,5 ve @dijitaltopuklar sayfası 0,3 oranında paylaşım yaparken @womensmarch sayfası konu hakkında herhangi bir paylaşım yapmamıştır. Dijital dünya konusunun da ilk olarak dijital feministlerin gündemini oluşturduğu görülmüştür. Dijital dünya ya da sosyal ağlar birçok sorunu ve alanı tetikleyip etkilediği gibi kadınları, dolayısıyla feminizmi etkilemiş ve sorunları çevrimdışı ortamdan çevrimiçi ortama taşımıştır. Kadınlar deneyimledikleri sorunları #metoo gibi hareketlerle tüm dünyaya duyurarak çok sesli olmuş ve güç elde etmişlerdir. Ancak kadınların birçok konuda olduğu gibi dijital olanaklara erişim ve kullanımında da dezavantajlı konumda oldukları görülmüştür. Bunun temel nedenleri ise yaş, eğitim yetersizliği, iş gücüne dahil olmama, düşük gelir düzeyi, bilgisayar ve internet kullanımına erişimin sınırlılığı olarak sıralanabilir.

Cinsel kimlik konusunda @unwomen sayfası %3,8, @dijitaltopuklar sayfası %0,6 ve @womensmarch sayfası %3,2 oranında paylaşım yapmıştır. Cinsel kimlik, etnik köken, din, ırk, renk bazında farklı kadınların farklı sorunları olduğu üçüncü dalga feminist

harekette dile getirilmiş ve dijital feminist harekette de devam etmiştir. Üçüncü dalga feministler farklı gruplar için farklı haklar diyerek farklı cinsel kimliğe sahip her bireyin önemli ölçüde benimsenmesini sağlamıştır. Dijital feminist harekette ise az da olsa her üç sayfanın konuyla alakalı paylaşım yaptıkları, konuyu tamamen ihmal etmedikleri görülmüştür. Paylaşımların temel odak noktası LGBTİ bireyler de dahil olmak üzere herkese tam eşitlik verilmesidir. LGBTİ bireylerinin yalnızca cinsel tercihlerinden dolayı önyargı ve şiddete maruz kaldıkları belirtilmiştir. Ayrıca söz konusu hareketin birçok ülkede destekçisi artmış ve yasal olarak kabul edilmiş olsa da hareket hala birçok ülkede illegal sayılmaktadır.

Sonuç olarak avantaj ve dezavantajlarına rağmen yeni feminist hareketin dijital ortamlarda örgütlenerek talep ve söylemlerini sosyal mecralarda dile getirdiğini söylemek mümkündür. Feminizmin dijital mecraya taşınması ve sesini çoğunlukla bu alanda duyurması feminizmin yeni bir kimliğe bürünmesini sağlamış ve dördüncü dalganın temelini oluşturmuştur. Mücadele konuları açısından ise kadına yönelik şiddet, politika, ekonomi ve çalışma hayatı, sağlık gibi konularda ikinci dalga feminist hareketin söylemlerini ve cinsel kimlik, etnik köken, yerel ve kırsal kadınlar gibi farklı kadınların sorunlarını ele alması açısından üçüncü dalga feminizmin söylemlerini dile getirmektedir. Bunun yanı sıra mücadele konuları içerisine dijital dünya ve spor gibi yeni alanlar açarak kendine özgü bir portre çizmektedir.

KAYNAKÇA

- Adams, Ruth: *Digital Communications and Feminism in Brazil: A Glance at Brazilian Feminist Activism in Social Media*, King's College London, 2015.
- Aksu, Okan: "Bir Paradigmayı Anlamak: Yeni Toplumsal Hareketler ve Dijital Aktivizm", *I. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, Fırat Üniversitesi, Elazığ, 13-15 Ekim, 2016.
- Aksu, Okan; "İnternet ve Sosyal Medyanın Yeni Toplumsal Hareketlerin İletişim Olanaklarına ve Hareketlerin Yapılarına Etkileri", *AUAd*, Sayı. 3(4), 2017a, s. 5-8.
- Aksu, Okan; "Yeni Toplumsal Hareketler Bağlamında Sosyal Medya Kullanımı Analizi: Kadın Dernekleri", *AUAd*, Sayı. 3(3), 2017b, s. 146-159.
- Akkaya, Cihan ve Yılmaz Kaplan; "Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Spor Medyasında Kadın", *International Journal of Science Culture and Sport*, Sayı. 2, Ağustos 2014, s. 177-182.
- Alikılıç, Özlem ve Şule Baş; "Dijital Feminizm: Hastag'in Cinsiyeti", *Fe Dergi*, Sayı. 11(1), 2019, s. 89-111.
- Altındal, Yonca; "Erkeksi Siyasetin 'Erk'siz Dublörleri", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı. 12 (21), 2009, s. 351-367.
- Ar, Hilal, Funda Kadim ve Bülent Gülçubuk; "İklim Değişikliği ve Yoksulluğun En Çok Etkilenenleri: Kırsal Alandaki Kadınlar", *10. Ulusal Tarım Ekonomi Kongresi*, Konya, Eylül 2012, s.1255-1261.
- Arat, Necla; *Feminizmin ABC'si*, Say Yayınları, İstanbul, 2017.
- Arıkan, Rauf; *Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, Nobel Kitap, Ankara, 2013.

- Ataman, Muhittin; “Feminizm: Geleeksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti”, *Alternative Politika*, Sayı. 1(1), 2009, s.1-41.
- Arya, Rina; (2012). “Black Feminism in the Academy”, *Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal*, Vol. 31(5/6), 2012, p. 556-572.
- Aslan, Yunus; *Türkiye’de Feminizm Düşüncesinin İmkânı*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale, 2016.
- Bal, Hüseyin; *Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri/ Uygulamalı-Örneklî*, Sentez Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- Barın, Hilal; “Türkiye’deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, Sayı. 1(2), 2015, s. 10-56.
- Baş, Türker ve Ulun Akturan; *Nitel Araştırma Yöntemleri NVivo 7.0 ile Nitel Veri Analizi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008.
- Beale, Frances; *The Black Woman: An Anthology*, Square Press, Washington, 2005.
- Beauvoir, Simone; *İkinci Cins*, Çev: Bertan Onaran, Cilt III, İstanbul: Payel Yayınevi, İstanbul, 1993.
- Bell, Christine; “Women and Peace Progresses, Negotiations, and Agreements: Opetational Opportunities and Challenges”, *Noref Policy Brief*, February 2013, p 1-9.
- Bilodeau, Brent ve Kristen Renn; “Analysis of LGBT Identity Development Models and Implications for Practice”, *New Directions for Student Services*, Vol. 111, Fall 2015, p. 25-39.
- Brimacombe, T., R. Kant, G. Finau, J. Tarai and J. Titifanue; “A New Frontier in Digital Activism: An Exploration of Digital Feminism in Fiji”, *Asia Pac Policy Stud*, June 2018, p.1–14. <https://doi.org/10.1002/app5.253>

- Bulgu, Nefise; “Spora Katılımda Toplumsal Fayda: Kazakistan Ahmet Yesevi Üniversitesi Öğrencileri Örneği”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı. 18, 2013, s. 25-45.
- Buz, Sema; “Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Sayı. 18(2), 2017, s. 37-50.
- Can, Yücel; “Kadına Yönelik Şiddetin Toplumsal Cinsiyet Temelleri: Niğde Örneği”, *Journal of World of Turks*, Sayı. 5 (1), 2013, s. 203- 216.
- Castells, Manuel; *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*, Çev. Ebru Kılıç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, I. Cilt, İstanbul, 2008.
- Chang, J, H. Ren ve Q. Yang; “A Virtual Gender Asylum? The Social Media Profile Picture, Young Chinese Women’s Self-empowerment, and The Emergence of a Chinese Digital Feminism”, *International Journal of Cultural Studies*, Vol. 21(3), 2018, p.325– 340.
- Clark, Rosemark; “Hope in a Hashtag: The Discursive Activism of #WhyIStayed”, *Feminist Media Studies*, 2016. DOI: 10.1080/14680777.2016.1138235
- Crenshaw, Kimberle; “Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine”, *Feminist Theory and Antiracist Politics*, University of Chicago Legal Forum, Article 8, 1989, p.139-167.
- Çelebi Boz, Füsün; “Afet ve Kalkınma İlişkisinde Kadın”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Sayı. 59, 2017, s.359-374.
- Çoban, Filiz; “Arap Baharı Sürecinde Sosyal Medyanın Siyasal Direnişteki Rolü”, *İnter Aktivist Direnişin @ Hali*, 2014, s. 66-78.

- Daley, Patricia; “The Burundi Peace Negotiations: An African Experience of Peacemaking”, *Review of African Political Economy*, Vol. 34(112), 2007, p. 333-352.
- Darmon, Keren; “Framing SlutWalk London: How Does the Privilege of Feminist Activism in Social media Travel into the Mass Media”, *Feminist Media Studies*, Vol. 14 (4), 2014, p. 700-704.
- Davidoff, Leonore; *Feminist Tarih Yazımında Sınıf ve Cinsiyet*, Çev: Zerrin Ateşer ve Selda Somuncuoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.
- Demir, Zekiye; *Modern ve Postmodern Feminizm*, Sentez Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- Demirgöz Bal, Meltem; “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Genel Bakış”, *KASHED*, Sayı. 1(1), 2014, s.15-28.
- Dijk, Jan Van; *Ağ Toplumu*, Çev. Özlem Sakin, Epsilon Yayınevi, İstanbul, 2018.
- Dinç, Ayten; “Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Sağlığı”, *V. Uluslararası Türkiye Eğitim Araştırmaları Kongresi*, On Sekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, 2013, 6-9 Haziran.
- Dinç, Sibel; “Kadınların Dijital Olanaklara Uyumu: Türkiye Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı. 22(15), 2017, s.1761-1783.
- Dişsiz, Melike ve Nevin Hotun Şahin; “Evrensel Bir Kadın Sağlığı Sorunu: Kadına Yönelik Şiddet”, *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanat Dergisi*, Sayı. 1(1), 2008, s. 50-58.
- Doğan, Cevdet; “Yeni Sosyal Hareketler Ekseninde Feminizme Bakış”, *Sosyoloji Notları*, Sayı. 4-5, 2008, s.29-35.
- Donovan, Josephine; *Feminist Teori/ Entelektüel Gelenekler*, Çev: Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek ve Fevziye Sayılan, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2015.

- Faludi, Susan; *Backlash: The Undeclared War Against Women*, Three Rivers Press, New York, 2006.
- Fidan, Mustafa; *İktidarın Panoptik Gözü Olarak Sosyal Medya: Facebook-Cambridge Analytica Örneği*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2019.
- Gaag, Nikki van der; *Feminizm, Dünyanın Neden Hala Bu Kelimeye İhtiyacı Var*, Çev: Beyza Sümer Aydaş, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2018.
- Gezgin, Ulaş Başar; “Sosyal Medya Psikolojisi ve Şanlı Gezi Direnişi”, *İnter Aktivist Direnişin @ Hali*, 2014, s. 40-48.
- Gökçimen, Semra; (2008). “Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi”, *Yasama Dergisi*, Sayı. 10, 2008, s.5-59.
- Gökkaya, Veda Bilican; “Türkiye’de Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Sayı. 12 (2), 2011, s. 101-112.
- Gray, Harriet ve Maria Stern; “Risky Dis/entanglements: Torture and Sexual Violence in Conflict”, *European Journal of International Relations*, Vol. 25(4), 2019, p. 1035–1058.
- Güler, G., H. Tel ve Ö. Tuncay; Kadının Aile İçinde Yaşanan Şiddete Bakışı, *C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*, Sayı. 27 (2), 2005, s. 51–56.
- Güriz, Adnan; *Feminizm Postmodernizm ve Hukuk*, Phoenix Yayınları, Ankara, 2011.
- Güz, Hanife; “Kadın Kimliğinin Medyada Öteki Üzerinden Yeniden İnşası ve Yeni Formu: Yeşil Moda ve Yeşil Defileler”, *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*, Sayı. 4 (20), 2013, s. 31-46.
- Hekman, Susan Jean; *Toplumsal Cinsiyet ve Bilgi*, Çev. Bekir Balkız ve Ümit Tatlıcan, Say Yayınları, İstanbul, 2016.

- Henry, Astrid; *Feminism Unfinished: A Short, Surprising History of American Women's Movements*, W.W. Norton & Company Ltd, New York, 2015.
- Holt, Douglas; "Branding in the Age of Social Media", *Harvard Business Review*, Mart 2016, p. 41-50.
- Işıkçı, Özge; "Cinsellik ve Hukuk Üzerine Catherine A. MacKinnon'ın Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru Kitabı Üzerinden Bir İnceleme", *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı. 4, 2015, s. 333-341.
- Jackson, Sarah ve Sonia Banaszczyk; "Digital Standpoints: Debating Gendered Violence and Racial Exclusions in the Feminist Counterpublic", *Journal of Communication Inquiry*, Vol. 40(4), 2016, p. 391-407.
- Jaggar, Alison Mary; *Living with Contradictions: Controversies in Feminist Social Ethics*, Colorado, Westview Press, 1994.
- Kara, Nurten; "Feminizm(ler)in Toplumsal Hareket Olarak Medyada Yansıma(ma)sı", *Küresel İletişim Dergisi*, Sayı.1, 2016, s. 1-33.
- Karabıyık, İlyas; "Türkiye'de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı", *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı. 32(1), 2012, s. 231-260.
- Kaya, Şehriban; "Kadın ve Sosyal Medya", *Gaziantep University Journal of Social Sciencess*, Sayı. 17 (2), 2018, s. 563-576.
- Keskin, İçten; "Kürtaj Tartışmaları ve Feminizm", *Fe Dergi*, Sayı. 7(1), 2015, s. 86-95.
- Habermas, Jürgen, Hannah Arendt, Johan Galtung, Ronald Dworkin, H. Saner, M. L. King, Henry David Thoreau; *Kamu Vicdanına Çağrı: Sivil İtaatsizlik*, Çev. Yakup Coşar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014.

- Koca, C., H. Aşçı ve S. Kirazcı; “Takım ve Bireysel Sporlarla Uğraşan Kadın ve Erkek Sporcuların ve Sporcu Olmayanların Toplumsal Cinsiyet Rol Eğilimi”, *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, Sayı. 9(2), 2004, s. 3-10.
- Koç, Serhat; “Dijital Direniş”, *İnter Aktivist Direnişin @ Hali*, 2014, s. 79-84.
- Loğoğlu, Elif; “Sivil Toplum Kuruluşları ve Türk Kadın Hareketi”, *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*, Sayı. 4(20), 2013, s. 47-62.
- Mendes, K., J. Ringrose, J. And J. Keller; “#MeToo and the Promise and Pitfalls of Challenging Rape Culture through Digital Feminist Activism” , *European Journal of Women's Studies*, Vol. 25, 2018, p. 236-246.
- Michel, Andree; *Feminizm*, Çev. Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.
- Mitchell, Juliet, *Kadınlar: En Uzun Devrim*, Çev. G. İnal, Ş. Tekeli, Y. Zihnioğlu, G. Acar Savran, F. Tınç, Ş. Torun, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2006.
- Munro, Ealasad; Feminism: “A Fourth Wave”, *Political Insight*, Vol. 4(2), 2013 URL: <https://www.psa.ac.uk/psa/news/feminism-fourth-wave> E.T: Ekim, 2019.
- Neuman, W. Lawrence; *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar I*, Çev. Sedef Özge, Yayın Odası, Ankara, 2014.
- Ören, Kenan ve Hasan Yüksel; “Geçmişten Günümüze Çalışma Hayatı”, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Sayı. 1 (1), 2012, s. 34-59.
- Özateş, Özge Sanem; “Bir Sosyal Hizmet Müdahalesi Olarak Aile İçi Şiddet Mağduru Kadın Sorununda Feminist Yaklaşım”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Sayı. 20(2), 2009, s. 99-107.
- Özaydınlık, Kevser; “Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye’de Kadın ve Eğitim”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Sayı. 14 (33), 2014, s. 93- 112.

- Özbek, Çağlar; *Demokrasinin “Yeni” Aktörleri: Ekolojik, Feminist ve LGBT Hareketleri Bağlamında Sivil Toplum Örgütleri*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla, 2015.
- Özdemir, Nurfer ve Uğur Abakay; “Kadın Voleybol ve Futbolcularda İletişim Becerileri ve Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi”, *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, Sayı. 2(1), 2017, 41-52.
- Özkan, Serhat; “Cinsiyet Geçiş Sürecinin Hukuki ve Toplumsal Boyutu: Haklar ve İhlaller”, *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı. 14(15), 2017, s. 55-84.
- Özkaplan, Nurcan; “Duygusal Emek ve Kadın İşi/Erkek İşi”, *Çalışma ve Toplum*, Sayı. 2, 2009, s. 15-24.
- Öztürk, Lütfü; “Türkiye’de Dijital Eşitsizlik: Tübitak-Bilten Anketleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı. 24, 2004, s. 111-131.
- Öztürk, Pınar ve Canan Koca; “Futbolun “Ötekisi” Kadınlar, Fotoğrafın “Ötekisi” Fotoromanı Yazıyor”, *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, Sayı. 2(2), 2015, s. 157-183.
- Pınarcıoğlu, Nihal Şirin; “Eril Siyasette Kadın Temsili (Mi?)”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1/1, 2017, s. 12-24.
- Ramazanoğlu, Caroline; *Feminism and the Contradictions of Oppression*, Routledge, Londra, 1989.
- Ramazanoğlu, Caroline; *Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri*, Çev. Mefkure Bayatlı. İstanbul: Pencere Yayınları, İstanbul, 1998.

- Rehman, Sumaira ve Muhammad Azam Roomi; “Gender and Work-life Balance: A Phenomenological Study of Women Entrepreneurs in Pakistan”, *Journal of Small Business and Enterprise Development*, Vol. 19 (2), p.209-228.
- Rousseau, Jean-Jacques; *Emil Yahut Terbiyeye Dair*, Çev: Hilmi Ziya Ülken ve Ali Rıza Ülgener, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1943.
- Sancar, Serpil; *Birkaç Arpa Boyu: Yirmi Birinci Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.
- Scott, John; *Deconstructing Equality-Versus-Difference: Or The Uses Of Poststructuralist Theory For Feminism*, Conflicts In Feminism, Der. Marianne, Hirsh and Evelyn, F. Keller, New York and London: Routhledge, 1990.
- Sayılan, Fevziye; *Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim*, Dipnot Yayınları. Ankara, 2012.
- Şen, Fulya ve Halime Kök; Sosyal Medya ve Feminist Aktivizm: Türkiye’deki Feminist Grupların Aktivizm Biçimleri, *Atatürk İletişim Dergisi*, Sayı. 13, 2017, s. 73-86.
- Şener, Gülsüm; “Gezi Hareketinde Dijital Direniş Taktikleri”, *İnter Aktivist Direnişin @ Hali*, 2014, s. 30-33.
- Şimşek, Canan Laçın; “Women Scientists in Science and Technology Textbook in Turkey”, *Journal of Baltic Science Education*, Vol. 10, No. 4, 2011, s.277-284.
- Taş, Gün; “Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri,” *Akademik Hassasiyetler*, 2016, 163-175.
- Tekvar, Sırma Oya; “Kadın Gazeteci Olmak: Uçan Haber “Kadın ve Medya” Özel Sayısının İncelenmesi”, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı. 6(2), 2016, s. 426-436.

- Tekvar, Sırma Oya; “Türkiye’de Feminist Alternatif Medyanın İşlevselliği: Bir Alternatif Medya Örneği “Kadınların Postası” Projesinin İncelenmesi”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Sayı. 6 (1), 2017, 537-552.
- Telli Aydemir, Aslı; “Gayrimerkezileşen Ağlar ve Yeni Dayanımcı Yurttaşlık”, *İnter Aktivist Direnişin @ Hali*, 2014, s. 25-29.
- Tutar, Filiz ve Handan Yetişen; “Türkiye’de Kadının Ekonomik Kalkınmadaki Rolü”, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı. 2 (2), 2009, s.116-131.
- Türkoğlu, Emine; *Uluslararası İlişkiler Kuramında Feminizm*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2015.
- Türmen, Tomris; *Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Sağlığı*, Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (HÜKSAM) Yayınları, Ankara, 2003.
- T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü; “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı”, 2008-2013. Alıntılama Tarihi: 22.12.2019 Web: <http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/TCEUlusaleylemplani.pdf>
- Uyanık, Şevket; “Toplumsal Hareketler ve Anonim Örgütlenmeler: İsyen Ağları”, *İnter Aktivist Direnişin @ Hali*, 2014, s. 14-24.
- Ünlü, Sezen, N. Bayram, C. Uluyağcı ve S. U. Bayçu; “Kadına Yönelik Şiddet: Tv Dizilerinde Kadına Yönelik Şiddet Üzerine Bir Araştırma”, *Selçuk İletişim*, Sayı. 5 (4), 2009, s. 95-104.
- Watts, Charlotte ve Cathy Zimmerman; “Violence Against Women: Global Scope and Magnitude”, *The Lancet*, Vol. 359 (6), 2002, p. 1232-1237.
- Woolf, Virginia; *Kendine Ait Bir Oda*, Çev. İlkur Özdemir, Say Yayınları, İstanbul, 2018.

Yaprak, Pınar ve Tayfun Amman; “Sporda Kadınlar ve Sorunları”, *Türkiye Kick Boks Federasyonu Spor Bilimleri Dergisi*, Sayı. 2 (1), 2009, s. 39-49.

Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek; *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2011.

Yorgun, Sayım; “Sömürü, Koruma ve Pozitif Ayrımcılıktan Çalışma Hayatının Egemen Gücü Olmaya Doğru Kadınlar: 21. Yüzyıl ve Pembeleşen Çalışma Hayatı”, *Sosyoekonomi*, Sayı 1, 2010, s. 167-190.

Young, Iris Marion; “Polity and Group Difference: A Critique Of The Ideal Of Universal Citizenship”, *Ethics*, Vol. 99 (2), 1989, p. 250-274.

Yörük, Altan; “Feminizm/ler”, *Sosyoloji Notları*, Sayı. 7, 2009, s. 63–85.

Yüksel Kaptanoğlu, İlknur ve Banu Ergöçmen; “Çocuk Gelin Olmaya Giden Yol”, *Sosyoloji Araştırma Dergisi*, Sayı. 2, 2012, s.129-161.

İNTERNET KAYNAKLARI

Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirge, E.T. 02.07.19. Web. [https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararası_belgeler/kadına_karsi_siddet/BM%20Kadına%](https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararası_belgeler/kadına_karsi_siddet/BM%20Kadına%20)

WHO. (2019) ‘Definition and Typology of Violence.’ Web. 15 Nov. <https://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/>

Declaration on the Elimination of Violence against Women (1993, Aralık 20) E.T. 20 Şubat 2020 <https://www.refworld.org/docid/3b00f25d2c.html>

“UN Women (@unwomen) (2018, Mayıs 26). The Unforgettable Butterflies (Instagram Post).” Retrived from https://www.instagram.com/p/BjP_uI-IP6c/

- “UN Women (@unwomen) (2018, Aralık 12) Hear Me Too (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BrQ5JpVg1X1/>”
- “UN Women (@unwomen) (2017, Aralık 3). Intimate Partner Violence (Instagram Post)”
Retrived from <https://www.instagram.com/p/BcPk0YPDnYj/>
- “UN Women (@unwomen) (2016, Ocak 20). Join the Movement (Instagram Post)”
Retrived from <https://www.instagram.com/p/BAxSHZMid9u/>
- “UN Women (@unwomen) (2016, Nisan 10.) Trand Van Chuong (Instagram Post)”
Retrived from https://www.instagram.com/p/BD_nTaRCd2X/
- “UN Women (@unwomen) (2016, Aralık 1). Intimate Partner Violence (Instagram Post)
Retrived from <https://www.instagram.com/p/BNdBoy-AOo6/>”
- “UN Women (@unwomen) (2017, Nisan 27). World Day for Safety and Health at Work (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BTb9iU5jFpe/>”
- “UN Women (@unwomen) (2018, Aralık 15) Sexual Harassment (Instagram Post)
Retrived from <https://www.instagram.com/p/BrZhjCtFrJO/>”
- “UN Women (@unwomen) (2017, Temmuz 30). End Human Trafficking (Instagram Post)
Retrived from https://www.instagram.com/p/BXK_NpwD5nj/”
- “UN Women (@unwomen) (2018, Temmuz 12). Online Abuse (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BIY8vwAmGy/>”
- “UN Women (@unwomen) (2018, Aralık 3). Not Reporting Crimes to the Police (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/Bq7fCQVIZvc/>”
- “Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar) (2018, Eylül 26). Me Too (Instagram Post)
Retrived from <https://www.instagram.com/p/BoLeyWzlHD6/>”

- “Women’s March (@womensmarch) (2018, Ekim 3). Cancel Kavanaugh (Instagram Post)
Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BoeLmaDFeLR/>
- “Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar) (2018, Eylül 28). Brett M. Kavanaugh
(Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BoQjlc11Vpv/>
- “UN Women (@unwomen) (2016, Ocak 5). Female Genital Mutilation (Instagram Post)
Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BAK-NwaidwZ/>
- “UN Women (@unwomen) (2016, Şubat 6) International Day of Zero Tolerance for
Female Genital Mutilation (Instagram Post)” Retrieved from
<https://www.instagram.com/p/BBcoZo6Cd1v/>
- “UN Women (@unwomen) (2016, Şubat, 8) #FromWhereIStand (Instagram Post)”
Retrieved from https://www.instagram.com/p/BBhxov7id_S/
- “UN Women (@unwomen) (2016, Ocak 15). Discrimination in Practice (Instagram Post)
Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BAkQ7EVid3H/>”
- “UN Women (@unwomen) (2017, Ekim 16). Women in the Global Workforce (Instagram
Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BaSt0kPD9zs/>”
- “UN Women (@unwomen) (2017, Şubat 14). We’re Better Together (Instagram Post).
Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BQfxquMFcmc/>”
- “UN Women (@unwomen) (2017, Kasım 14) Women’re Poor than Men (Instagram Post).
Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BbfC4Yzjnr/>”
- “UN Women (@unwomen) (2016, Ocak 28). Solar Engineering (Instagram Post). Retrieved
from <https://www.instagram.com/p/BBFygpzCd8-/>”
- “UN Women (@unwomen) (2016, Şubat 1) Women in Business (Instagram Post). Retrieved
from <https://www.instagram.com/p/BBQOu9zid1v/>”

- “UN Women (@unwomen) (2016, Mart 21). From Where I Stand (Instagram Post).
Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BDMaS4pidwx/>”
- “UN Women (@unwomen) (2016, Mart 29). Woman Bus Driver (Instagram Post).
Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BDhGuQQCd5R/>”
- “UN Women (@unwomen) (2018, Ocak 13). Marine Research Officer (Instagram Post).
Retrieved from <https://www.instagram.com/p/Bd5EBIiAT8y/>”
- “UN Women (@unwomen) (2018, Nisan 12). International Day of Human Space Flight
(Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BhepQg5gXly/>”
- “UN Women (@unwomen) (2018, Temmuz 11). Far from Equal (Instagram Post) Retrieved
from <https://www.instagram.com/p/BIFJ3Nflhna/>”
- “UN Women (@unwomen) (2018, Nisan 28). Filmmakers (Instagram Post) Retrieved from
<https://www.instagram.com/p/BiH2kOphSm0/>”
- “Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar9 (2018, Ocak 10) Girişimci Kadınlar
(Instagram Post) Retrieved from https://www.instagram.com/p/Bdw_NxJImBE/”
- “Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar) (2017, Mayıs 30). Yılın Girişimcisi (Instagram
Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BUuPGGclbSk/>”
- “UN Women (@unwomen) (2016, Mart 16). Equal Pay (Instagram Post) Retrieved from
<https://www.instagram.com/p/BDBrOqKid3I/>”
- UN Women (@unwomen) (2017, Mayıs 1) International Labour Day (Instagram Post)
Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BTjtguIDGpg/>”
- “UN Women (@unwomen) (2016, Mart 17). Equal Pay (Instagram Post) Retrieved from
<https://www.instagram.com/p/BDCYnyfid-C/>”

- “UN Women (@unwomen) (2018, Nisan 10). Gender Pay Gap (Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BhY49jpgQf4/>”
- “UN Women (@unwomen) (2017, Mart 15). Stop the Robbery (Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BRou6QaDdpQ/>”
- “UN Women (@unwomen) (2017, Mayıs 15). Mother’s Day (Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BUFvjfPD0SG/>”
- “UN Women (@unwomen) (2017, Temmuz 12). Unpaid Care and Domestic Work (Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BWcusMsDqSq/>”
- “UN Women (@unwomen) (2017, Mart 4). Participation Gap (Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BRMutRUDz0r/>”
- “UN Women (@unwomen) (2016, Haziran 1) Global Day of Parents (Instagram Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BGH2HhpCd6W/>”
- “Women’s March (@womensmarch) (2017, Nisan 13) Women For Syria (Instagram Post). Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BS1DhtLIBNi/>”
- “Women’s March (@womensmarch) (2017, Mayıs, 8) Pledge of Liberation (Instagram Post). Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BT1-aefF1Mw/>”
- “Women’s March (@womensmarch) (2017, Ağustos 27) From Charlottesville to DC (Instagram Post). Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BYT3vG-ljGg/>”
- “Women’s March (@womensmarch) (2017, Ağustos 29) Mexican Proverb (Instagram Post). Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BYY7tKSFlkY/>”
- “UN Women (@unwomen) (2018, Ağustos 22) People in Bangladesh (Instagram Post). Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BmxUYhkDrZQ/>”

- “UN Women (@unwomwn) (2018, Temmuz, 22) Refugees in Bangladesh (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/Blir2aug-BZ/>”
- “UN Women (@unwomen) (2018, Haziran 22) Menal Suleyman (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BkUOy37FIrf/>”
- “UN Women (@unwomen) (2018, Mayıs 23) Rohingya Refugees (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BjG-6JCFDvx>”
- “UN Women (@unwomen) (2017, Haziran 20) With Refugees (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BVk01jjja4v/>”
- “UN Women (@unwomen) (2017, Ocak 26) Support Syrians (Instagram Post). Retrived from https://www.instagram.com/p/BPtk3_VBkiO/”
- “UN Women (@unwomen) (2017, Haziran 19) Rape in the War (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BVhoWiuDgDA/>”
- “UN Women (@unwomen) (2017, Nisan 15) Peace Processes (Instagram Post). Retrived from https://www.instagram.com/p/BS5_ANGDa82/”
- “UN Women (@unwomen) (2016, Şubat 2) Support Syrians (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BBShkPjCd0P>”
- “UN Women (@unwomen) (2018, Eylül 7) UN Peacekeeping (Instagram Post). Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BncEbKbg5ER/>”
- “UN Women (@unwomen) (2016, Mart 2) International Women’s Day (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BCdu7vzCd3X/>”
- “UN Women (@unwomen) (2016, Mart 6) International Women’s Day (Instagram Post) Retrived from https://www.instagram.com/p/BCnq-_lCd1L/”

- “UN Women (@unwomen) (2016, Mart 1) Zero Discrimination Day (Instagram Post)
Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BCauHccCdw-/>”
- “UN Women (@unwomen) (2018, Aralık 31) Gender Equality (Instagram Post). Retrieved
from https://www.instagram.com/p/BsDkvAeC_Jr/”
- “UN Women (@unwomen) (2018, Kasım 19) International Men’s Day (Instagram Post).
Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BqYDgEiAKc3/>”
- “UN Women (@unwomen) (2018, Ocak 11) Women in Politics (Instagram Post). Retrieved
from <https://www.instagram.com/p/Bd0fjGmgaoX/>”
- “Women’s March (@womensmarch) (2017, Ekim 23) Women’s Convention (Instagram
Post). Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BalwRnmF00I/>”
- “Women’s March (@womensmarch) (2017, Ekim 23) Women’s Convention (Instagram
Post). Retrieved from <https://www.instagram.com/p/Bal8noQl1Vy/>”
- “Women’s March (@womensmarch) (2017, Aralık 26) Power to the Polls (Instagram
Post). Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BdLKRL2F5Vr/>”
- “Women’s March (@womensmarch) (2018, Ocak 21) Power to the Polls (Instagram Post).
Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BeMeikSljSG/>”
- Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar) (2018, Mart 30) Erkeklerin Kanunu (Instagram
Post) Retrieved from <https://www.instagram.com/p/Bg8PEqCFKTV/>”
- “Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar) (2018, Temmuz 10) En Genç Kadın Başbakan
(Instagram Post). Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BIDLN11F59C/>”
- “UN Women (@unwomen) (2016, Şubat 24). Sustainable Development Goals (Instagram
Post). Retrieved from <https://www.instagram.com/p/BCK64YAidyv/>”

“UN Women (@unwomen) (2016, Mart 12) Young Women in Leadership (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BC3izViCd66/>”

“UN Women (@unwomen) (2016, Mart 12). Planet 5050 (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BC3jBcrCd7Y/>”

“UN Women (@unwomen) (2016, Mart 13). Planet 5050 (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BC3jmxICd8w/>”

“UN Women (@unwomen) (2016, Temmuz 5) Women in Politics (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BHdFvAHB5g6/>”

“UN Women (@unwomen) (2016, Nisan 19) From Where I Stand (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BEZWADmCd08/>”

“UN Women (@unwomen) (2017, Haziran 4) Women Leaders (Instagram Post). Retried from <https://www.instagram.com/p/BU5hH0PjfVI/>”

Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu, Eylül 1995, E. T.: 19.12.2019
https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/pekin.pdf?TSPD_101_R0=08ffcef486ab200087ded23d14e7f33fb22c0b972e95e28d584751da06c7a2c9a67bf471c308e0c408ac15574a143000f942309cc463dcfc080f32d45c5077a556655052371efdfe719c62364d748b87843badd2c25fcfb77dc0ee7e7d5f9d1d

BM Milenyum Kalkınma Hedefleri, Eylül 2000, E.T.: 19.12.2019
<http://www.un.org.tr/includes/files/Binyil02.pdf>

“UN Women (@unwomen) (2016, Eylül 8) Literacy (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BKGTleeBkrb/>”

“UN Women (@unwomen) (2016, Şubat 11) Women in Science (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BBprLY5Cd6A/>”

“UN Women (@unwomen) (2016, Ocak 12) Education Activist (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BAciAFTid1L/>”

“UN Women (@unwomen) (2018, Ekim 3) Nobel Prize in Physics (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BodcokOAmOM/>”

“Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar) (2018, Ekim 3) Donna Strickland (Instagram Post) Retrived from https://www.instagram.com/p/BoeEka_19Rp/”

“UN Women (@unwomen) (2018, Eylül 28). Norway in Education (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BoQkqZ5gHlk/>”

“Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar) (2018, Mart 25) Kadınların Nesi Var (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/Bgvkvm8lxgS/>”

“UN Women (@unwomen) (2018, Temmuz 31) AIDS (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/Bl6E8A1H10m/>”

“UN Women (@unwomen) (2017, Aralık 2) World AIDS Day (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BcL-nFpDIEk/>”

“UN Women (@unwomen) (2018, Ağustos 10) AIDS (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BmTsJ1wgRIA/>”

TÜİK Hayat Tabloları, 2016-2018, E.T. 18.-01.2020
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30712>

“UN Women (@unwomen) (2016, Nisan 6) #Planet5050 (Instagram Post) Retrived from https://www.instagram.com/p/BDy-KIsCd_v/”

“UN Women (@unwomen) (2018, Şubat 15) Global Goals (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BfOc0FagUph/>”

- “UN Women (@unwomen) (2018, Mayıs 7) Global Goals (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BifNsUEgK0b/>”
- “UN Women (@unwomen) (2016, Şubat 20) Global Goals (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BCK64YAidyv/>”
- “UN Women (@unwomen) (2016, Mayıs 5) Maternal Death (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BFCHiZWCd6z/>”
- “UN Women (@unwomen) (2016, Mart 22) Access to Clean Water (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BDRDzNgid0r/>”
- “UN Women (@unwomen) (2016, Mart 22) Access to Clean Water (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BDREMPwid1r/>”
- “Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar) (2018, Mayıs 31) Sisteme Değil İsteğe Bağlı Hizmet (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/Bjc2SQVl6ss/>”
- “Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar) (2018, Ağustos 29) Regli Konuşalım (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BnDnkWbgsAI/>”
- “Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar) (2018, Aralık 10) Regli Konuşalım (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BrMjoBYAgWp/>”
- “Women’s March (@womensmarch) (2017, Temmuz 26) Health Care (Instagram Post) Retrived from https://www.instagram.com/p/BW_aH4elEJZ/”
- “Women’s March (@womensmarch) (2017, Temmuz 28) #SkinnyRepeal (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BXFEIIMIZfC/>”
- “UN Women (@unwomen) (2016, Nisan 6) the International Day of Sport for Development and Peace (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BD3xXwLid6v/>”

“UN Women (@unwomen) (2016, Ağustos 1) #RoadtoRio (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BIkN9VFh32j/>”

“UN Women (@unwomen) (2016, Mart 31) Women in Sport (Instagram Post) Retrived from https://www.instagram.com/p/BDmR_JBCdzy/”

“UN Women (@unwomen) (2016, Temmuz 6) #Planet5050 (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BHhxa4FhbTb/>”

“UN Women (@unwomen) (2017, Ağustos 18) The Global Goals World Cup (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BX6SSdij6pJ/>”

“UN Women (@unwomen) (2018, Nisan 6) International Day of Sport for Development and Peace (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BhPBFOnAqIZ/>”

“UN Women (@unwomen) (2018, Şubat 4). Dijital Economy (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BewGjsmg3-j/>”

“Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar) (2016, Ağustos 17) Neden Dijital Kadınlar (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BJMyK4YjdBB/>”

“UN Women (@unwomen) (2018, Haziran 30) Time is Now (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BkoK7gbA9tK/>”

“Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopujlar) (2018, Şubat 5) Dijital Kadınlar (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BezX5i9lmth/>”

Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr> E.T.:06.01.2020

“UN Women (@unwomen) (2017, Mayıs 17) Sexual Orientation and Gender Identity (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BUNM987hbaF/>”

- “Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar) (2017, Ekim 15) Toplumsal Cinsiyet Eşitliği (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BaRbBGglh5r/>”
- “UN Women (@unwomen) (2018, Kasım 19) (Instagram Post) Being LGBT (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BqVgNmZlf1P/>”
- “UN Women (@unwomen) (2018, Ağustos 18) Matcha Porn-in (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BmmCS0LnDhn/>”
- “UN Women (@unwomen) (2018, Kasım 17) The Universal Declaration of Human Rights (Instagram Post) <https://www.instagram.com/p/Bmk7Qc-gyH1/>”
- “Dijital Kadın Platformu (@dijitaltopuklar) (2018, Haziran 22) LGBT (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BkUc8SflpTV/>”
- “UN Women (@unwomen) (2016, Şubat 28) Oscars 2016 (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BCVSc09id-7/>”
- “UN Women (@unwomen) (2016, Şubat 28) Oscars 2016 (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BCVSc09id-7/>”
- “UN Women (@unwomen) (2016, Mayıs 3) Media (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BE828Idid8T/>”
- “UN Women (@unwomen) (2016, Ağustos 9) Indigeneous Women (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BI5Ee3ojVaO/>”
- “UN Women (@unwomen) (2016, Ağustos 11) Indigenous Women Farmers (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BI-Hfmijj2v/>”
- “Un Women (@unwomen) (2016, Ekim 15) Rural Women (Instagram Post) Retrived from https://www.instagram.com/p/BLlXnw_BvTp/”

- “UN Women (@unwomen) (2018, Aralık 8) Child Marriage (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BrHf9OcA5VG/>”
- “UN Women (@unwomen) (2018, Ağustos 31) Child Marriage (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BnHq6qwFZGH/>”
- “UN Women (@unwomen) (2016, Ekim 7) End Child Marriage (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BLRY98yB5Ku/>”
- “Un Women (@unwomen) (2017, Eylül 26) End Child Marriage (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BZhl-B0Dqyg/>”
- “UN Women (@unwomen) (2018, Mayıs 20) End Child Marriage (Instagram Post) Retrived from https://www.instagram.com/p/Bi_T9f6nyRN/”
- “UN Women (@unwomen) (2016, Ağustos 2016) World Humanitarian Day (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BJTEmm2Bvcj/>”
- “UN Women (@unwomen) (2016, Ağustos 22) Share Humanity (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BJZAdpOhIdN/>”
- “UN Women (@unwomen) (2016, Ekim 14) Disaster Reduction (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BLhHhXSg2VL/>”
- Un Women (@unwomen) (2018, Kasım 5) Tsunami Awareness Day (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BpzboCZAgKM/>”

ÖZGEÇMİŞ

1994 yılında Mardin'in Midyat ilçesinde doğdu. İlköğretim ve ortaöğretim eğitimini Midyat'ta aldı. İlk lisansı olan İngilizce Öğretmenliği bölümünü Uludağ Üniversitesinde, ikinci lisansı olan Sosyoloji bölümünü Anadolu Üniversitesinde okudu. Halen Milli Eğitim'de İngilizce öğretmeni olarak çalışmakta.

